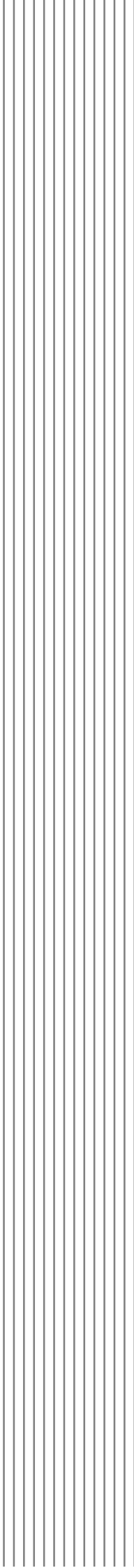

Bilaga 1

Svensk ekonomi

Bilaga 1

Svensk ekonomi

Innehållsförteckning

Förord.....	7
1 Inledning.....	7
1.1 Sammanfattning.....	7
1.2 Resursläget.....	9
1.3 Finanspolitiken.....	10
1.4 Utveckling inom olika områden.....	10
2 Internationell utveckling.....	18
2.1 Utvecklingen i Europa.....	19
2.2 Utvecklingen i Förenta staterna.....	21
2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika.....	22
2.4 Utvecklingen i Ryssland, Polen och de baltiska länderna.....	23
2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten.....	23
2.6 Oljepriset.....	23
3 Kapitalmarknaderna.....	24
3.1 Utvecklingen i omvärlden.....	24
3.2 Sverige.....	26
4 Utrikeshandel.....	28
4.1 Varuexport.....	28
4.2 Varuimport.....	30
4.3 Tjänstehandel.....	31
4.4 Bytesbalans.....	31
5 Näringslivets produktion.....	33
5.1 Industri.....	33
5.2 Byggnadsverksamhet.....	35
5.3 Tjänstesektorer.....	36
6 Arbetsmarknad.....	37
Långtidssjuka enligt RFV och AKU.....	41
7 Löner.....	42
8 Inflation.....	43

9	Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter.....	47
9.1	Hushållens inkomster.....	47
9.2	Hushållens konsumtionsutgifter	48
10	Investeringar	52
10.1	Näringslivet.....	52
10.2	Offentliga myndigheter.....	54
10.3	Bostäder.....	54
10.4	Lager	55
11	Den offentliga sektorn.....	57
11.1	Den konsoliderade offentliga sektorn.....	57
11.2	Den statliga sektorn.....	61
11.3	Ålderspensionssystemet.....	62
11.4	Kommunsektorn.....	63
11.5	Finanspolitiska mål och indikatorer	65
12	Sidoalternativ	69
12.1	Basalternativet	69
12.2	Lågtillväxtalternativet	69
12.3	Högtillväxtalternativet.....	70
13	Prognosutvärdering.....	72
13.1	Finansdepartementets prognoser.....	72
13.2	Jämförelse med andra prognosmakare.....	74

Tabellförteckning

1.1 Prognosförutsättningar.....	8
1.2 Nyckeltal	10
1.3 Försörjningsbalans.....	13
1.4 Bidrag till BNP-tillväxt	15
1.5 Sparandets sammansättning.....	16
1.6 De offentliga finanserna	16
2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet	18
3.1 Betalningsbalansens finansiella poster	27
3.2 Ränte- och valutakursantaganden	27
4.1 Export och import av varor och tjänster	28
4.2 Bytesbalans	31
4.3 Bruttonationalinkomst	32
5.1 Näringslivets produktion.....	33
5.2 Nyckeltal för industrin	34
5.3 Byggnadsverksamhet	36
6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet	37
7.1 Timlöner	42
8.1 Konsumentprisutveckling.....	43
9.1 Hushållens reala disponibla inkomster och konsumtionsutveckling	47
9.2 Bidrag till ökningen av hushållens reala disponibla inkomster	47
9.3 Den underliggande realinkomstutvecklingen 2001–2004.....	48
9.4 Hushållens finansiella förmögenhet	50
9.5 Hushållens sparande	51
10.1 Investeringar.....	52
10.2 Varuproducenters investeringar	53
10.3 Tjänsteproducenters investeringar.....	53
11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande.....	57
11.2 Den offentliga sektorns finanser.....	58
11.3 Offentliga sektorns konsoliderade skuld.....	58
11.4 Skatter och avgifter	60
11.5 Den offentliga sektorns utgifter	61
11.6 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)	62
11.7 Ålderspensionssystemet	63
11.8 Kommunsektorns finanser	64
11.9 Strukturellt sparande i offentlig sektor.....	67
11.10 Indikator för effekter på efterfrågan.....	68
12.1 Nyckeltal, basalternativet	69
12.2 Nyckeltal, lågtillväxtalternativet	70
12.3 Nyckeltal, högtillväxtalternativet.....	71
13.1 Finansdepartementets prognoser och utfallet för 2001.....	72
13.2 Genomsnittligt absolut prognosfel för BNP-tillväxten.....	75

Diagramförteckning

1.1 Utveckling av BNP och BNP-gap	7
2.1 Sysselsättningstillväxt i några euroländer.....	20
2.2 Produktivitetstillväxt i Förenta staterna	21
3.1 10-åriga statsobligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige.....	25
3.2 Dollar mot euro	25
3.3 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Europa	26
3.4 Differens mellan 10-årig statsobligationsränta i Sverige och Tyskland	26
3.5 Kronans växelkurs konkurrensvägt och mot euron	27
3.6 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Sverige.....	27
4.1 Varuexport och exportorderingång	29
5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder.....	34
5.2 Industrins bruttoöverskottsandel.....	35
6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta.....	38
6.2 Regionala skillnader i sysselsättningsgrad mellan länen.....	38
6.3 Antal sysselsatta och arbetskraftsutbud.....	40
6.4 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program.....	40
8.1 Olika komponenters bidrag till KPI-inflationen.....	43
8.2 Olika komponenters bidrag till KPI-inflationen, alternativ indelning.....	44
8.3 Konsumentprisutveckling	46
9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter	48
9.3 Hushållens bruttoskuld och reala förmögenhet i förhållande till disponibel inkomst	50
9.4 Hushållens tillförsiktsindikator (CCI)	50
9.5 Hushållens nettosparkvot	51
10.1 Investeringar, andel av BNP.....	52
10.2 Kapitalkvoten i industrin.....	53
10.3 Fastighetspriser	54
10.4 Påbörjade nybyggnationer av lägenheter.....	55
11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande	57
11.2 Den offentliga sektorns skatter och avgifter	59
11.3 Den offentliga sektorns inkomster och utgifter.....	60
11.4 Kommunala konsumtionsutgifter 2000–2004.....	64
11.5 Den kommunala sektorns konsumtion och sysselsättning 1990–2004.....	65
13.1 Genomsnittliga absoluta prognosfel för 2001	74

Svensk ekonomi

Förord

I denna bilaga till 2002 års ekonomiska vårproposition redovisas en prognos för den internationella och den svenska ekonomins utveckling t.o.m. 2003. Därutöver redovisas även en kalkyl för utvecklingen 2004.

Bedömningarna baseras på underlag från Statistiska centralbyrån (SCB), OECD och Konjunkturinstitutet (KI). Ansvar för bedömningarna åvilar dock helt Finansdepartementet.

Beräkningarna är gjorda med stöd av Konjunkturinstitutets modell KOSMOS och är betingade av att ett antal förutsättningar är uppfyllda.

För beräkningarna av volymutvecklingen har 2000 använts som fast basår.

Ansvarig för beräkningarna är departementsrådet Mats Dillén. Beräkningarna baseras på information t.o.m. 5 april, 2002.

1 Inledning

1.1 Sammanfattning

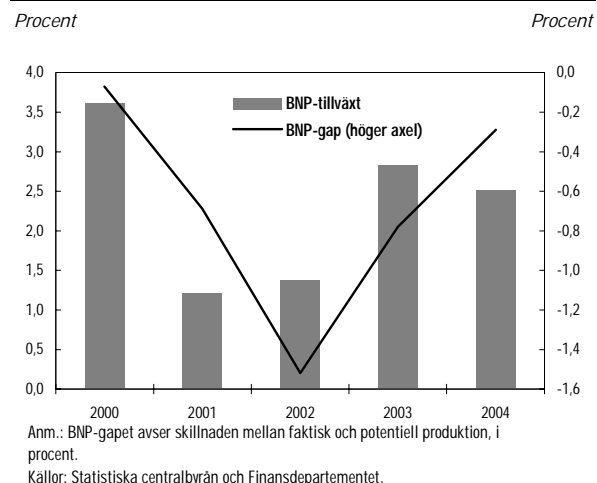
Tillväxtutsikterna i Sverige och i stora delar av OECD-området har förbättrats under de senaste månaderna. Den kraftiga försvagningen av det internationella konjunkturläget under 2001 drabbade den svenska ekonomin hårt. Terrorattacker den 11 september bidrog till en fördröjning av den globala konjunkturåterhämtningen. Avmattningen i den svenska ekonomin blev därför något mer utdragen än vad som förutsågs i budgetpropositionen. Enligt de preliminära nationalräkenskaperna ökade bruttonationalprodukten (BNP) 2001 med 1,2 %, vilket kan jämföras med prognosen i budgetpropositionen på 1,7 %.

Den senaste tidens svenska statistik och indikatorer pekar på att en återhämtning har påbör-

jats. Bruttonationalprodukten väntas i år öka med 1,4 %. Bakom denna relativt måttliga årsgenomsnittssiffra ligger dock en ökning av BNP under loppet av 2002 på runt 2,5 %. Nästa år bedöms återhämtningen fortsätta och BNP väntas öka med nästan 3 %.

En viktig drivkraft bakom den förväntade internationella konjunkturuppgången är den expansiva inriktningen av den ekonomiska politiken, framför allt i Förenta staterna. Den amerikanska centralbanken sänkte successivt styrräntan under 2001, från 6,50 % till 1,75 %, vilket är den lägsta nivån sedan 1961. Därtill har finanspolitiken i Förenta staterna använts för att ytterligare stimulera ekonomin genom bl.a. skattelättnader riktade till hushållen. Positiva effekter av den förda politiken har kunnat skönjas i den inkommande statistiken. En annan bidragande faktor till den internationella konjunkturåterhämtningen är att den lageranpassning, som under föregående år tyngde industrikonjunkturen i Förenta staterna och EU-området, tycks vara på väg att avslutas.

Diagram 1.1 Utveckling av BNP och BNP-gap

Euroområdet bedöms ligga något efter Förenta staterna i konjunkturcykeln. Nationalräkenskapsutfall och annan statistik som mäter den

ekonomiska aktiviteten i euroområdet visar, generellt sett, att en återhämtning ännu inte har påbörjats. Olika framåtblickande indikatorer ger dock en ganska entydig bild av att tillförsikten inför framtiden har stärkts hos såväl hushåll som företag.

Även om den internationella konjunkturåterhämtningen långt ifrån är säkerställd måste risken för bakslag nu bedömas vara mindre jämfört med situationen för ett halvår sedan. En risk i den globala konjunkturutvecklingen är dock den fortsatta investeringsutvecklingen inom industrin eftersom kapacitetsutnyttjandet är lågt och vinstutsikterna är osäkra. Särskilt påtaglig är osäkerheten inom sektorn för informations- och kommunikationsteknik (IKT). En ytterligare osäkerhet i prognosen är den fortsatta utvecklingen i mellanöstern.

Den amerikanska konjunkturuppgången kan dock bli starkare än förväntat. Det kan inte utelämnas att effekterna av den expansiva ekonomiska politiken i Förenta staterna blir större än vad som antagits, inte minst mot bakgrund av de senaste månadernas genomgående starka statistikutfall.

Tabell 1.1 Prognosförutsättningar

	2000	2001	2002	2003	2004
BNP världen ¹	4,6	2,5	2,6	4,2	4,1
HIKP EU ²	2,1	2,4	1,9	1,9	1,8
Timlön i Sverige ³	3,7	4,2	3,5	3,5	3,5
Dollarkurs (SEK) ²	9,2	10,3	10,1	9,4	8,8
TCW-index ²	124,5	136,0	131,6	124,8	122,5
Tysk långränta ⁴	5,3	4,8	5,0	5,1	5,0
Svensk långränta ⁴	5,4	5,1	5,4	5,3	5,2
Svensk kortränta ⁵	4,1	4,1	4,3	4,7	4,6

¹ Procentuell förändring.

² Årsgenomsnitt.

³ Kostnad, årsgenomsnitt.

⁴ 10-års statsobligation, årsgenomsnitt.

⁵ 6-månaders statsskuldsväxel, årsgenomsnitt.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den internationella lågkonjunkturen har påverkat den svenska ekonomin på flera sätt. Varuexporten föll kraftigt 2001 och enligt de preliminära nationalräkenskaperna minskade exporten av teleprodukter med hela 34 %. Industriinvesteringarna sjönk och hushållens aktieförmögenhet minskade till följd av den svaga börsutvecklingen. Därmed påskyndades och förstärktes troligen fjolårets uppgång i hushållens sparkvot, som efter ett antal år med god

konsumtionstillväxt hade kommit ner på historiskt sett låga nivåer.

Den relativt måttliga tillväxten 2001 förklaras även av att den internationella konjunkturedgången sammanföll med att några inhemska efterfrågekomponenter försvagades. Exempelvis minskade hushållens konsumtion av bilar med ca 20 %. Tjänstesektorernas investeringar och mjukvaruinvesteringar ökade inte lika snabbt som tidigare. Dessutom har såväl industrin som handeln under 2001 anpassat sina lager, vilket dämpade produktionsutvecklingen med motsvarande 0,5 % av BNP.

Förutsättningarna för en gradvis förstärkning av konjunkturläget i den svenska ekonomin är gynnsamma. Den väntade internationella konjunkturuppgången understödjer en återhämtning av exporten samtidigt som den ekonomiska politiken är expansiv och bidrar till att stärka hushållens inkomster. Hushållens disponibla inkomster ökade 2001 med 3 % och förutses i år öka med drygt 4,5 % i reala termer. Några av de inhemska faktorer som höll tillbaka tillväxten 2001, framför allt lager och bilkonsumtionen, har i år inte samma dämpande effekt. Vidare bedöms efterfrågeläget för teleprodukter stabiliseras.

Sysselsättningen 2001 steg med 1,9 % mätt som årsgenomsnitt. Utvecklingen under loppet av 2001 var dock relativt svag och sysselsättningstillväxten har stagnerat under de senaste månaderna. Antalet arbetade timmar ökade med endast 0,5 %. Medelarbetstiden sjönk således med 1,4 %. Den kraftiga nedgången i medelarbetstiden förklaras både av stigande frånvaro, bl.a. på grund av sjukdom, och ett sjunkande övertidsuttag. Den öppna arbetslösheten uppgick förra året till 4,0 %.

Den avmattning i sysselsättningstillväxten som har registrerats i utfallen och utvecklingen av olika indikatorer pekar på att sysselsättningen kommer att minska och arbetslösheten att stiga något under de kommande månaderna. I takt med den allmänna konjunkturförstärkningen bedöms dock sysselsättningen återigen börja öka och arbetslösheten falla i slutet av 2002.

Timlönerna beräknas 2001 ha ökat med 4,2 %, vilket är något högre än vad som är förenligt med en långsiktigt balanserad samhällsekonomisk utveckling. Löneutvecklingen skiljer sig dock åt mellan arbetsmarknadens olika delar. Inom industrin, där sysselsättningen har fallit under 2001, har löneglidningen minskat. Inom

näringslivets tjänstesektorer, där sysselsättningen har stigit med i genomsnitt drygt 3,5 % per år sedan 1998, har löneglidningen ökat.

Med beaktande av att efterfrågan på arbetskraft inom näringslivet förefaller vara relativt svag för närvarande är det rimligt att förvänta sig att trycket på lönebildningen gradvis lättar. De avtalsmässiga löneökningarna för innevarande år och nästa år uppskattas vara något lägre än för 2001. Prognosen bygger på antagandet att löneökningarna för 2002 t.o.m. 2004 begränsas till 3,5 % per år.

Priserna steg i snabb takt under första halvåret 2001 och inflationen har sedan dess legat omkring 3 %. Till en viss del kan inflationsuppgången hänföras till stigande priser på el, kött och, under senare tid, omfattande prishöjningar på frukt och grönsaker. Dessa prishöjningar bedöms i huvudsak endast tillfälligt ha ökat inflationen. Därutöver har höga löneökningar i konsumentnära tjänstebanscher, som dessutom i flera fall uppvisade en svag eller negativ produktivitetstillväxt, sannolikhet bidragit till ett stigande inhemskt inflationstryck. Den förutsedda nedväxlingen av löneökningstakten tillsammans med att tillfälliga prisökningars inflationspåverkan reduceras, väntas innebära att inflationen, mätt som förändringen i konsumentprisindex (KPI), minskar till ca 2 % i slutet av detta år och ligger sedan kvar på denna nivå under 2003.

1.2 Resursläget

Det faktum att BNP-tillväxten minskade kraftigt 2001 samtidigt som inflationen ökade kan tyckas vara något motsägelsefullt. Det normala mönstret är att inflationstrycket lättar när resursutnyttjandet i ekonomin faller. Som framgår av figur 1.1 är bedömningen att det, trots inflationsuppgången, fanns lediga resurser i den svenska ekonomin förra året. Således var BNP-gapet negativt. Som konstaterades ovan förklaras sannolikt en stor del av fjolårets inflationsuppgång av tillfälliga prisökningar med en svag koppling till resursutnyttjandet i ekonomin. Men till viss del beror prisökningarna sannolikt även på att löneökningarna i tjänstesektorerna var högre än vad som är förenligt med en balanserad samhällsekonomisk utveckling.

Produktiviteten i näringslivet ökade med endast 0,5 % 2001, vilket är avsevärt lägre än den långsiktiga produktivitetstillväxten. Till en viss

del kan "den förlorade" produktivitetstillväxten hämtas igen när en starkare efterfrågan bl.a. leder till att kapacitetsutnyttjandet i industrin ökar. Den väntade stabiliseringen inom IKT-sektorn bidrar också till en uppgång i produktivitetstillväxten. Innebörden av detta är att det tycks finnas ett utrymme för en cyklisk produktivitet återhämtning de kommande åren och därmed en produktivitetstillväxt som överstiger den trendmässiga produktivitetstillväxten.

Medelarbetstiden har fallit i snabb takt under såväl 2000 som 2001 och antalet arbetade timmar har därför utvecklats betydligt svagare än antalet sysselsatta. Det är mycket svårt att fastställa om denna minskning är permanent eller om en uppgång kan väntas under de kommande åren. I huvudsak bedöms nedgången i medelarbetstiden vara permanent. En mindre ökning av medelarbetstiden kan dock förväntas under de kommande åren genom att övertidsuttaget återigen ökar något när konjunkturläget förbättras och när regeringens åtgärdsprogram för ökad hälsa i arbetslivet får avsedda effekter.

Sammanfattningsvis görs bedömningen att BNP-gapet var negativt 2001, eftersom det sannolikt finns ett visst utrymme för en konjunkturell återhämtning av produktiviteten och medelarbetstiden. Även 2003 bedöms det finnas ett negativt BNP-gap motsvarande knappt 1 % av BNP. Det är således möjligt med en BNP-tillväxt under de närmaste åren efter 2003 som överstiger den uppskattade långsiktiga tillväxttakten på 2 % utan inflationsdrivande effekter.

Den förväntade minskningen av sysselsättningen under 2002, en växande arbetsför befolkning och ett minskat antal personer i arbetsmarknadspolitiska program leder till att det nästa år, trots en viss sysselsättningsuppgång, finns lediga resurser på arbetsmarknaden. Det innebär att sysselsättningsgraden kan väntas öka i de flesta åldersgrupper under 2004. Den totala sysselsättningsstillväxten i ekonomin hålls emellertid tillbaka av att åldersgrupper med en låg sysselsättningsgrad ökar som andel av den arbetsföra befolkningen. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer mellan 20 och 64 år beräknas 2004 uppgå till 78 %.

Mot bakgrund av inflations- och tillväxtutvecklingen under 2001 är osäkerheten om resursläget mycket stor. I avsnitt 12 redovisas kalkyler som illustrerar alternativa utvecklingsbanor för den svenska ekonomin. I ett högtillväxtalternativ antas lönebildningen och arbetsmarknaden

fungera väl. Sysselsättningen kan då fortsätta att växa i snabb takt utan att arbetsmarknaden blir överhettad och den reguljära sysselsättningsgraden kan öka till 80 % 2004. I ett lågtillväxtalternativ antas arbetsmarknaden och lönebildningen fungera sämre. Lönerna ökar i snabbare takt än vad som är förenligt med Riksbankens inflationsmål, vilket antas föranleda en åtstramning av penningpolitiken. Den reguljära sysselsättningsgraden i lågtillväxtalternativet uppgår till 77 % år 2004.

Tabell 1.2 Nyckeltal

	2000	2001	2002	2003	2004
KPI, dec-dec	1,4	2,9	2,1	2,2	2,0
UND1X, dec-dec	1,3	3,4	1,8	1,9	-
Disponibel inkomst ¹	2,9 ²	3,0	4,6	1,9	1,7
Sparkvot (nivå) ³	-2,0 ²	0,8	3,5	2,5	2,1
Industriproduktion ¹	6,9	-0,8	1,4	4,2	4,0
Relativ enhetsarbetskostnad i industrin ¹	-1,2	-8,0	1,2	4,0	-
Antal sysselsatta ¹	2,2	1,9	-0,4	0,4	0,4
Öppen arbetslöshet ⁴	4,7	4,0	4,3	4,0	3,9
Arbetsmarknadspolitiska program ⁴	2,6	2,5	2,5	2,2	2,0
Reguljär sysselsättningsgrad ⁵	77,2	78,2	77,7	77,9	78,0
Handelsbalans ⁶	137	143	151	158	172
Bytesbalans ⁷	3,3	3,2	3,4	3,7	4,2
Offentligt överskott ⁷	3,7	4,8	1,8	1,8	1,8

¹ Årlig procentuell förändring.

² Exklusive effekten av att Svenska kyrkan 1 januari 2000 i nationalräkenskaperna överfördes från kommunsektorn till hushållssektorn.

³ Exklusive sparande i avtalspension.

⁴ Procent av arbetskraften.

⁵ Antal sysselsatta i åldern 20-64 år, exklusive sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i denna åldersgrupp.

⁶ Miljarder kronor.

⁷ Procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksbanken och Finansdepartementet.

1.3 Finanspolitiken

Målet för de offentliga finanserna är ett överskott om 2 % i genomsnitt över en konjunkturcykel. Därmed stärks den offentliga förmögenhetsställningen, vilket skapar ett finansiellt utrymme att möta den demografiska utvecklingen under de närmaste decennierna.

Förra året visade de offentliga finanserna ett överskott på 4,8 % av BNP. Den höga nivån avspeglar bl.a. att skatten på 2000 års exceptionellt höga bolagsvinster och reavinster redovisas först

2001 i nationalräkenskaperna (se närmare avsnitt 11). Det finansiella sparandet i offentlig sektor beräknas i år till 1,8 %. I budgetpropositionen för 2002 gjorde regeringen bedömningen att överskottsmalet skulle behållas på 2 % av BNP. I budgetpropositionen angavs att ett lägre överskott skulle accepteras om konjunkturen utvecklades sämre än väntat. Mot bakgrund av den kraftiga nedrevideringen av BNP-tillväxten för 2002, och av att BNP-tillväxten för 2001 understiger prognosen i budgetpropositionen, bedöms denna avvikelse vara förenlig med riksdagens beslut om överskottsmalet för 2002. Även 2003 och 2004 uppgår det beräknade finansiella sparandet i offentlig sektor till 1,8 %. Regeringen avser att i sedvanlig ordning återkomma till frågan om överskottsmalet för 2003 i höstens budgetproposition.

Finanspolitiken inriktning ett visst år definieras dels av beslutade och föreslagna eller aviserade åtgärder som träder i kraft under året, dels av s.k. automatiska stabilisatorer dvs. den försvagning av de offentliga finanserna som sker när resursutnyttjandet i ekonomin minskar. Därutöver påverkas även finanspolitiken av ett antal andra faktorer (se avsnitt 11.5).

Finanspolitiken var kraftigt expansiv under 2001, är expansiv i år och, vid oförändrad ekonomisk politik, åtstramande nästa år. En stor del av såväl förra årets som årets finanspolitiska stimulans riktas till hushållen. Nästa år är emellertid den finanspolitiska stimulans som är riktad till hushållen blygsam.

1.4 Utveckling inom olika områden

Den internationella utvecklingen

Det finns allt fler tecken på en återhämtning i den globala konjunkturen. I Förenta staterna visar BNP-utfallet för det fjärde kvartalet och statistik för de första månaderna i år på att en oväntat snabb återhämtning har inletts. I EU-området har konjunkturutsikterna förbättrats under årets första kvartal. Därmed väntas den globala BNP-tillväxten stärkas under året och som årsgenomsnitt uppgå till drygt 2,5 % i år och ca 4 % nästa år.

Konjunkturuomslaget i Förenta staterna i början av 2001 var kraftigt och fick återverkningar för hela världsekonomin. En viktig delförklaring till avmattningen är att industriinvesteringarna,

efter ett antal år med mycket hög tillväxt, i slutet av 2000 låg på en ohållbart hög nivå. Överkapaciteten i förhållande till efterfrågan var mest påtaglig inom IKT-sektorn. Nedgången slog hårt mot den amerikanska industrin som fick problem med såväl en vikande efterfrågan som alltför stora lager. Industriproduktionen föll kontinuerligt under loppet av föregående år och börsutvecklingen var negativ. Terrorattackerna den 11 september bidrog ytterligare till att öka osäkerheten men också till en ännu kraftigare stimulanspolitik.

Den amerikanska ekonomin tycks dock överraskande snabbt ha återhämtat sig och förutsättningarna för en stark tillväxt i år och nästa år är goda. Lageranpassningen är i ett slutskede, produktionen i IKT-sektorn har vänt uppåt, tillförsikten inför framtiden bland hushåll och företag är relativt hög, arbetsmarknadsläget har förbättrats och såväl finans- som penningpolitiken har en mycket expansiv inriktning. BNP förutses öka med 1,8 % i år och med ca 4 % nästa år.

En riskfaktor i den amerikanska ekonomin är att industriinvesteringarna utvecklas mycket svagt och att detta ger negativa återverkningar på den övriga ekonomin. Risken är påtaglig därför att investeringsbehoven inom industrin begränsas av ett historiskt sett lågt kapacitetsutnyttjande. En god vinstutveckling, låga räntor, en hög tillförsikt inför framtiden hos amerikanska industriföretag och en stark efterfrågan från hushållen är faktorer som ändå väntas bidra till att hålla upp investeringsvolymerna. Inom IKT-sektorn har en betydande del av investeringarna, på grund av en snabb teknisk utveckling, en kort livslängd. Detta resulterar i stora förluster för IKT-företag men också i att överkapacitet snabbt försvinner.

År 2001 föll produktivitetstillväxten tillbaka i Förenta staterna jämfört med tidigare års höga tal. Dock skedde en stark återhämtning i slutet av året. En osäkerhetsfaktor är om en återgång till den tidigare ökningstakten i produktiviteten är möjlig eller inte. Produktivitetstillväxten spelar en avgörande roll, dels genom dess direkta effekter på produktion och vinstutveckling, dels genom att en god produktivitetstillväxt stärker framtidstron, vilket är positivt för investeringarna och börsutvecklingen.

BNP i euroområdet ökade som årsgenomsnitt med 1,5 % 2001, men tillväxten avstannade helt under de tre sista kvartalen. Konjunktur- nedgången förklaras såväl av att konjunkturav-

matningen i Förenta staterna lett till en lägre exporttillväxt som av inhemska faktorer. En viktig sådan är att arbetsmarknaden har försvagats i bl.a. Frankrike och Tyskland. Det är dock endast i Tyskland som sysselsättningen har minskat. Trots att ledande indikatorer antyder en uppgång av såväl inhemsk som omvärldens efterfrågan är det troligt att arbetsmarknaden under en tid framöver fortsätter att försvagas, vilket i sin tur kan verka återhållande på hushållens vilja att konsumera. I likhet med Förenta staterna finns det gott om ledig kapacitet inom industrin, vilket tillsammans med pressade vinstmarginaler indikerar att investeringsutvecklingen troligen blir svag. Tillväxten i euroområdet väntas förstärkas under loppet av 2002, men årsgenomsnittet begränsas till drygt 1 % på grund av den svaga utvecklingen under 2001. År 2003 beräknas BNP-tillväxten till drygt 2,5 %.

I Storbritannien hölls tillväxten uppe väl under 2001 tack vare en mycket stark utveckling av hushållens konsumtion. En viss avmattning i tillväxten var dock tydlig i slutet av året. Den goda underliggande konsumtionstillväxten och en återhämtning för tillverkningsindustrin väntas leda till att BNP-tillväxten i år uppgår till 1,9 % och nästa år till 2,6 %. Även i Danmark och Norge förutses hushållens konsumtion uppvisa en gynnsam utveckling. BNP-tillväxten i Danmark beräknas uppgå till 1,3 % i år och 2,2 % nästa år och i Norge till 2,2 % respektive 2,4 %. I Danmark, Norge och Storbritannien är arbetsmarknadsläget relativt stramt och risken finns att lönerna i dessa länder kan komma att öka i en takt som kräver en skärpning av den ekonomiska politiken.

Den internationella lågkonjunkturen föregående år bidrog till att den japanska ekonomin försvagades ytterligare och BNP föll med 0,4 %. Den förutsedda förbättringen av de internationella konjunkturutsikterna väntas, tillsammans med en lägre värderad yen, påverka den japanska exportindustrin positivt. Utgångsläget för den japanska ekonomin är ändå så pass svagt att BNP väntas minska med 1,4 % i år och öka med 1,2 % nästa år. Om prognosen för i år realiserar kommer BNP i Japan ha fallit tre av de senaste fem åren. Problemen bedöms vara mycket allvarliga, inte minst i banksektorn, och en mer negativ utveckling som också utgör ett hot mot stabiliteten i världsekonomin kan inte uteslutas.

I övriga Asien hölls tillväxten 2001 uppe av en mycket stark inhemsk efterfrågan i Kina och In-

dien, medan de exportberoende ekonomierna i Sydostasien drabbades relativt hårt av nedgången i världshandeln. Kina och Indien förväntas fortsätta att utvecklas väl samtidigt som de mindre asiatiska ekonomierna gynnas av den internationella konjunkturuppgången och en bättre utveckling inom IKT-sektorn. Tillväxten i hela regionen väntas uppgå till knappt 6 % i år och ca 6,5 % nästa år.

Räntor, valutor och inflation

Den internationella konjunkturavmattningen har i hög grad präglat utvecklingen på världens obligationsmarknader. Den amerikanska 10-års räntan, liksom den tyska 10-årsräntan, har i genomsnitt legat runt 5 % under 2001. Den historiskt sett mycket låga amerikanska räntenivån är ett uttryck för ett svagt konjunkturläge, men också för förväntningar om låg inflation på sikt. Den senaste tidens positiva konjunkturstatistik från i första hand Förenta staterna har inneburit att obligationsräntorna generellt sett har stigit. År 2003 bedöms den amerikanska ekonomin vara i en mer normal konjunktursituation och 10-årsräntan bedöms ligga runt 6 %. Den tyska 10-årsräntan har, med tanke på den svaga tillväxten, under den senaste tiden legat på en överraskande hög nivå och någon ytterligare uppgång väntas inte trots ett gradvis förbättrat konjunkturläge.

I tider då utvecklingen i världsekonomin upplevs som osäker av aktörerna på de finansiella marknaderna tenderar skillnaden mellan svenska och tyska obligationsräntor att stiga. Ett tecken på ett sådant samband är att de svenska räntorna steg i förhållande till amerikanska och tyska räntor efter terrorattackerna den 11 september. I takt med att det internationella konjunkturläget stabiliseras bedöms den svenska 10-årsräntan återigen närma sig den tyska för att på sikt ligga ca 0,2 procentenheter över den tyska 10-årsräntan.

Den positiva amerikanska konjunkturstatistiken väntas leda till att centralbanken i Förenta staterna under året inleder en anpassning av styrräntan mot en mer neutral nivå. Den amerikanska centralbanken har också indikerat att en sådan omprövning är på väg. Den europeiska centralbanken (ECB) väntas dröja till 2003 innan penningpolitiken stramas åt något. Ett senare agerande av ECB jämfört med den amerikanska centralbanken förklaras av att konjunkturuppgången i euroområdet väntas infalla något senare

än i Förenta staterna och av att styrräntan i utgångsläget är högre i euroområdet.

Kronans värde varierade kraftigt under 2001. Under de tre första kvartalen bidrog sannolikt den svaga börsutvecklingen och ogynnsamma aktieflöden till att den svenska kronan successivt försvagades. Den dollarförstärkning som ägde rum omedelbart efter terrorattackerna den 11 september bidrog till att kronan under slutet av september enligt det handelsvägda TCW-indexet nådde rekordsvaga 146. Därefter har kronan gradvis förstärkts till ca 133 i början av april. Kronan bedöms dock fortfarande vara undervärderad och väntas appreciera så att TCW-indexet i slutet av 2004 ligger runt 122. Kronans kurs mot euron antas i slutet av 2004 ligga på 8,60 kronor/euro.

Den svenska penningpolitiken vägleds av ett inflationsmål. Inflationen mätt som förändringen i konsumentprisindex (KPI) över tolv månader skall uppgå till 2 % med ett toleransintervall på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har förtydligat att det för närvarande är UNDI_X som styr utformningen av penningpolitiken. UNDI_X är Riksbankens mått på den underliggande inflationen där de direkta effekterna av förändrade räntor, indirekta skatter och subventioner har exkluderats från KPI.

Föregående är ökade inflationen kraftigt av skäl som närmare diskuterades ovan. Under prognosperioden väntas lägre löneökningar, fallande importpriser och mindre inflationspåverkan från s.k. tillfälliga effekter leda till att inflationen minskar snabbt. I slutet av innevarande år beräknas inflationen enligt UNDI_X uppgå till 1,8 %. Nästa år bedöms det goda efterfrågeläget ge handeln ett visst utrymme att höja marginalerna. I december 2003 bedöms inflationen enligt UNDI_X uppgå till 1,9 %.

Riksbanken förutsätts anpassa penningpolitiken så att inflationen på sikt utvecklas i linje med inflationsmålet. Eftersom lediga resurser successivt tas i anspråk antas Riksbanken höja den s.k. reporäntan till 4,5 % under nästa år.

Försörjningsbalansen

År 2000 var ett av de bättre exportåren för Sverige under de senaste 30 åren. Varuexporten ökade med drygt 11 % år 2000 för att sedan falla med 4,4 % 2001. Motsvarande siffror för bearbetade varor var 11,8 % respektive -5,3 %. För att hitta ett lika svagt år som 2001 för den

Tabell 1.3 Försörjningsbalans

	Miljarder kronor 2001 ¹	Procentuell volymförändring							
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
Hushållens konsumtionsutgifter	1 080	2,7	3,9	3,6 ²	0,2	1,7	2,9	2,2	
Offentliga konsumtionsutgifter	578	3,2	1,7	1,0 ²	1,4	0,8	0,3	0,4	
Statliga	163	-5,3	2,1	-2,7	0,0	1,0	0,0	0,0	
Kommunala	415	7,1	1,6	2,6 ²	1,9	0,7	0,5	0,5	
Fasta bruttoinvesteringar	379	8,5	9,6	5,0	1,5	1,1	5,0	4,7	
Näringsliv exkl. bostäder	284	9,7	10,1	7,0	0,5	0,3	4,6	5,0	
Bostäder	46	3,2	12,1	9,3	8,3	3,4	9,0	5,0	
Myndigheter	49	5,8	5,3	-8,1	1,4	3,4	3,4	2,3	
Lagerinvesteringar ³	3	0,4	-0,6	0,5	-0,5	-0,2	0,2	0,0	
Export	1 007	8,4	6,5	10,3	-1,4	1,3	7,5	6,5	
Import	879	11,2	4,4	11,5	-3,9	0,7	8,1	6,3	
BNP	2 167	3,6	4,5	3,6	1,2	1,4	2,8	2,5	

¹ Löpande priser.

² Exklusive effekten av att Svenska kyrkan 1 januari 2000 överfördes från kommunsektorn till hushållssektorn i nationalräkenskaperna. Inklusive denna effekt är utvecklingstalen för år 2000 för hushållens konsumtion 4,6 %, för offentlig konsumtion -0,9 % och för kommunal konsumtion -0,2 %.

³ Förändring uttryckt i procent av BNP föregående år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

svenska exportindustrin som 2001 får man gå tillbaka till mitten av 1970-talet. Exportomslaget mellan 2000 och 2001 var således mycket kraftigt. Tillväxten i omvärldens efterfrågan för svenska bearbetade exportvaror, dvs. världsmarknadstillväxten, sjönk från drygt 12 % 2000 till ca 0 % 2001. Att den svenska exporten minskade mer än världsmarknadstillväxten, trots att konkurrenskraften förstärktes, förklaras framför allt av raset för teleproduktexporten. Exkluderas teleproduktexporten ökade exporten av bearbetade varor med nästan 2 % förra året.

Exportföretagen var under 2001, trots den svaga kronan, relativt återhållsamma med att höja priserna. Exportindustrin har därför, efter ett antal år med förbättrade relativpriser, ett mycket gott konkurrensläge. Detta väntas tillsammans med en förbättrad konjunktursituation i viktiga mottagarländer för svensk export bidra till att exporten återigen börjar öka under loppet av detta år och i synnerhet under det andra halvåret. Teleproduktexporten väntas gradvis stabiliseras men beräknas uppvisa en positiv utveckling först i slutet av året. Mätt som årsgenomsnitt väntas teleproduktexporten minska även i år. Den totala varuexporten bedöms öka med 1,5 % i år.

Nästa år bedöms världsmarknadstillväxten öka med ca 9 % och teleproduktexporten förutses återigen ge positiva bidrag till exporttillväxten. Den antagna kronförstärkningen innebär

dock att konkurrensläget inte är fullt så starkt som de närmast föregående åren. Varuexporten väntas ändå öka med nästan 8 % år 2003.

Tillväxtomslaget i varuimporten mellan 2000 och 2001 på hela 18 procentenheter, från en uppgång med nästan 12 % 2000 till en minskning med 6,2 % 2001, var ännu kraftigare än exportomslaget och har i hög grad påverkat utvecklingen av BNP. Den mycket låga importtillväxten 2001 är ett uttryck för att såväl efterfrågan på importerade insatsvaror till exportindustrin som den inhemska efterfrågan utvecklades svagt. Det gäller särskilt efterfrågekomponenter med högt importinnehåll, som t.ex. maskininvesteringar. Dock är det svårt att förklara hela importminskningen 2001 med efterfrågekomponenternas utveckling. Det är därför troligt att kronförsvagningen och den därmed sammanhängande mycket snabba uppgången i importpriser för bearbetade varor under 2001, har minskat importens marknadsandel på den svenska marknaden. Det kan dels handla om att import har skjutits på framtiden i förhoppningen att en starkare krona gör importen billigare i ett senare skede, dels om att efterfrågan som tidigare riktades mot omvärlden nu har riktats mot inhemska producenter.

Under 2002 väntas varuimporten öka i samband med att exporten och hushållens konsumtion tar fart. Importpriserna väntas falla under perioden till följd av en starkare krona, vilket

ytterligare bedöms stimulera importen. Den låga importnivån i slutet av 2001 medför att varuimporten som årsgenomsnitt 2002 ändå minskar med 0,2 %. Under 2003 väntas exporten och hushållens konsumtion visa en god utveckling även mätt som årsgenomsnitt vilket avspeglas i att varuimporten förutses öka med 8,5 %.

Tjänsteexporten ökade med 11,0 % 2001 medan tillväxten i tjänsteimporten begränsades till knappt 3 %. En viktig förklaring till utvecklingen av tjänstehandeln 2001 är att svenskars turistutgifter i utlandet minskade medan utlänningars turistutgifter i Sverige ökade. Sannolikt har turismen påverkats av den svaga kronan. Tjänstehandeln gav därmed ett mycket kraftigt positivt bidrag till BNP-tillväxten, vilket är ovanligt, med hela 0,7 procentenheter. Under 2002 och 2003 väntas tjänstebalansen följa det historiska mönstret och ge negativa BNP-bidrag på tre respektive två tiondelar.

Investeringarna ökade med 1,5 % 2001, vilket kan jämföras med 5 % år 2000. Investeringsavmattningen berodde bl.a. på att den dämpade industrikonjunkturen medförde att industriinvesteringarna föll med 4,3 %. Under innevarande år väntas industriproduktionen öka med 1,4 % efter att ha minskat med ca 1 % 2001. Till en början bedöms det förbättrade efterfrågeläget delvis kunna mötas genom att ledig kapacitet tas i anspråk. Först i slutet av året förutses en uppgång i industriinvesteringarna. Företagens investeringsplaner för innevarande år indikerar också en minskande investeringsvolym. Investeringarna i de varuproducerande branscherna, där industrin utgör ca 70 %, beräknas minska med 2 % i år och öka med 4 % nästa år när efterfrågan vuxit sig starkare.

Produktionen i tjänstesektorerna har utvecklats mycket starkt under andra halvan av 1990-talet. Under perioden 1997–2000 steg tjänsteproduktionen i genomsnitt med drygt 4 % per år och investeringarna med drygt 12 %. Trots att investeringstillväxten i tjänstesektorerna dämpades påtagligt 2001 bedöms investeringsnivån fortfarande vara förhållandevis hög. I Statistiska centralbyråns (SCB:s) investeringsenkät framstår behovet att bygga ut kapaciteten som begränsat, dock med tydliga skillnader mellan branscher. I synnerhet inom post- och telekommunikationer är investeringsplanerna, på grund av utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefoni, mycket expansiva. Detta innebär att investeringstillväxten i tjänstesektorerna för-

väntas bli positiv i år och uppgå till 2 %. Nästa år förväntas ett flertal tjänstebranscher ha behov av att öka kapaciteten för att möta efterfrågan. Tjänstesektorns investeringar förutses därför öka med ca 5 %.

Bostadsinvesteringarna ökade med drygt 8 % 2001. Investeringsuppgången förklaras framför allt av en stor ökning i antalet nybyggda flerbostadshus, medan småhusbyggandet föll. I år väntas nybyggnationen av flerbostadshus fortsätta att öka vilket bidrar till en uppgång i bostadsinvesteringarna med drygt 3 %. Nästa år bedöms även småhusbyggandet stiga och bostadsinvesteringarna ökar då med ca 9 %. Totalt sett väntas 25 000 lägenheter färdigställas 2003, vilket mot bakgrund av det låga bostadsbyggandet under 1990-talet är att beteckna som en låg investeringsvolym. Sammantaget är det framför allt bostadsinvesteringar, statliga infrastruktur-satsningar och utbyggnaden av tredje generationens mobilnät som understödjer investeringstillväxten i år och nästa år.

I Sverige, liksom i Förenta staterna och euroområdet, hölls tillväxten 2001 tillbaka av en pågående lageranpassning. I Sverige justerades lagernivåerna inom såväl industrin som handeln och det samlade lagerbidraget uppgick till -0,5 % av BNP. Handeln förefaller nu ha avslutat sin lageranpassningsprocess medan industrin har ytterligare behov av att reducera lagren. Det innebär att även årets lagerbidrag blir negativt motsvarande 0,2 % av BNP. Nästa år väntas en frivillig lageruppbyggnad ske i samband med att de lagertunga delarna av ekonomin expanderar och lagerbidraget beräknas uppgå till 0,2 % av BNP.

Hushållens konsumtion utvecklades mycket starkt under andra halvan av 1990-talet. En hög tillväxt i hushållens finansiella och reala förmögenhet samt en gynnsam arbetsmarknadsutveckling bidrog till en hög tillförsikt inför framtiden och ett lågt sparande. Under 2001 bröts några av dessa trender. Arbetsmarknaden försvagades och hushållens aktieförmögenhet urholkades till följd av fallande börskurser, vilket försämrade hushållens tillförsikt inför framtiden. Eftersom sparkvoten hade kommit ner på en låg nivå valde hushållen att snabbt öka sitt finansiella sparande. Hushållen hade dessutom under de tidigare åren kraftigt ökat sina inköp av varaktiga varor (inklusive bilar) och ville sannolikt minska denna form av reallt sparande något och samtidigt öka det finansiella sparandet. Även om det således

finns förklaringar till att hushållens konsumtion endast steg med 0,2 % 2001, måste ändå konsumtionstillväxten betecknas som överraskande svag.

Mycket talar nu för att konsumtionen återigen kommer att växa snabbare. Hushållens reala disponibla inkomster förutses i år öka med drygt 4,5 % i reala termer, hushållens tillförsikt inför framtiden har ökat under de senaste månaderna och hushållens samlade förmögensituation är, trots fjolårets börsnedgång, mycket god. Den konsumtionsstatistik som inkommit hittills i år har också visat positiva, men osäkra, tecken på att en bättre utveckling är förestående. Konsumtionsnivån vid ingången av 2002 är dock så pass låg att konsumtionstillväxten i år inte väntas bli högre än 1,7 % mätt som årsgenomsnitt. Sparkvoten stiger därför relativt kraftigt även i år. Under loppet av 2002 väntas emellertid konsumtionen växa med drygt 3 %. Till viss del kan den stigande sparkvoten förklaras av att hushållen i sina konsumtionsbeslut reagerar med en viss fördröjning på årets mycket starka inkomstutveckling. Nästa år väntas hushållens konsumtion öka med nästan 3 % och till följd av fördröjningseffekten antas sparkvoten sjunka något då.

Tabell 1.4 Bidrag till BNP-tillväxt

Procentenheter					
	2000	2001	2002	2003	2004
Hushållens konsumtions- utgifter	1,5	0,1	0,9	1,5	1,1
Offentliga konsumtions- utgifter	0,5	0,4	0,2	0,1	0,1
Fasta bruttoinvesteringar	0,9	0,3	0,2	0,9	0,8
Lagerinvesteringar	0,5	-0,5	-0,2	0,2	0,0
Export	4,5	-0,7	0,6	3,5	3,1
Import	-4,3	1,6	-0,3	-3,2	-2,6
Netto utrikeshandel	0,2	1,0	0,3	0,3	0,5
BNP	3,6	1,2	1,4	2,8	2,5

Anm.: Bidragen för år 2000 redovisas exklusive effekten av att Svenska kyrkan fr.o.m. 2000 ingår i hushållssektorn.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den statliga konsumtionen var oförändrad i volym mellan 2000 och 2001. I år beräknas en ökning med 1 %, delvis till följd av att staten övertar ansvaret för vårdhögskolorna från landstingen. De närmaste följande åren väntas konsumtionen ligga kvar på oförändrad nivå.

De kommunala konsumtionsutgifterna steg i fjol med 1,9 %. Primärkommuner och landsting är enligt kommunallagen ålagda att ha en eko-

nomi i balans. Ett underskott ett år skall återtas under de kommande två åren. Enskilda kommuner och landsting har i dagsläget problem att uppnå balans och vissa kommer även under prognosåren att ha svårigheter att klara balanskravet. Sektorn som helhet bedöms dock klara balanskravet från och med innevarande år. Den genomsnittliga kommunala skattesatsen uppgår i år till 30,52 %, vilket är något lägre än år 2001, och den antas vara oförändrad under prognosperioden.

Även 2002 väntas kommunernas inkomster stiga relativt snabbt. De tillfälligt höga inkomstökningarna väntas dock ej fullt ut utnyttjas till ökad konsumtion utan kommuner och landsting väntas anpassa sin konsumtion till en nivå som är i linje med balanskravets restriktioner även på lång sikt. År 2002 väntas konsumtionsutgifterna stiga med 0,7 % och de därpå följande två åren med 0,5 % per år.

Tillväxtens och sparandets sammansättning

Nedgången i BNP-tillväxten från 3,6 % år 2000 till 1,2 % år 2001 förklaras bl.a. av den kraftiga avmattningen av hushållens konsumtion (se tabell 1.4). År 2000 var bidraget från hushållens konsumtion till BNP-tillväxten 1,5 procentenheter. Bidraget föll förra året till endast 0,1 procentenhet. Även bidraget från varuexporten till BNP-tillväxten föll rejält från nästan 4 procentenheter 2000 till -1,7 procentenheter. Trots denna betydande nedgång i exportbidraget var nettobidraget till BNP-tillväxten från utrikeshandeln med varor och tjänster 1 procentenhet. Delvis är detta en effekt av att den svaga kronan har bidragit till ett stärkt tjänstenetto, bl.a. genom ett positivt turistnetto, och en låg import. Varuexporten, exklusive teleprodukter, utvecklades också relativt väl i förhållande till den svaga efterfrågan från omvärlden. I år och nästa år stiger gradvis tillväxtbidraget från hushållens konsumtion samtidigt som utrikeshandelsbidraget faller tillbaka.

Bruttosparandet som andel av BNP föll 2001 till följd av ett försämrat finansiellt och reallt sparande. Värt att notera är att det finansiella sparandet stärktes i hushållssektorn och i den offentliga sektorn samtidigt som företagens finansiella sparande föll kraftigt. Den senare nedgången avspeglar bl.a. att vinstläget i näringslivet försvagades förra året. Under de kommande åren leder den förväntade investeringsuppgången

till att det reala sparandet återigen börjar att öka som andel av BNP. Även det finansiella sparandet som andel av BNP beräknas stärkas, främst genom ett sjunkande finansiellt underskott i företagssektorn.

Tabell 1.5 Sparandets sammansättning

Löpande priser, procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Realt sparande	18,0	17,6	17,4	17,8	18,1
Fasta investeringar	17,3	17,5	17,4	17,7	18,0
Lagerinvesteringar	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1
Finansiellt sparande ¹	3,5	3,4	3,4	3,7	4,2
Offentlig sektor ²	3,7	4,8	1,8	1,8	1,8
Hushåll	1,2	2,6	4,0	3,4	3,1
Företag	-1,4	-4,0	-2,4	-1,5	-0,7
Bruttosparande	21,5	21,0	20,8	21,5	22,3

¹ Enligt Riksbankens definition.

² Enligt prognos.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksbanken och Finansdepartementet.

Arbetsmarknaden

De flesta indikatorer tyder på att sysselsättningen kommer att minska något under 2002. Antalet varsel ökade kraftigt under 2001 och totalt sett varslades 69 000 personer. I KI:s barometrar uppger företagen inom industri och byggnadsverksamhet att de avser minska antalet anställda. Inom tjänstesektorerna är anställningsplanerna återhållsamma. Med viss fördröjning väntas dock den ökade aktiviteten i ekonomin få genomslag på arbetsmarknaden. Under slutet av året förutses sysselsättningen stiga, men som årsgenomsnitt bedöms sysselsättningen sjunka med 0,4 %. Nästa år fortsätter sysselsättningen att expandera och beräknas öka med 0,4 %.

Den fallande sysselsättningen i år leder till att den öppna arbetslösheten stiger från 4,0% 2001 till 4,3 % i år. Nästa år bedöms den väntade sysselsättningsuppgången medföra att den öppna arbetslösheten minskar till 4,0 %. Antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program förutsätts i år uppgå till 111 000 personer, dvs. lika många som 2001. Nästa år minskar dock programvolymen till 97 000 personer.

Som diskuterades i inledningen har medelarbetstiden fallit mycket kraftigt både 2000 och 2001. Medelarbetstiden förutses stabiliseras i år och stiga något nästa år. Regeringens åtgärdsprogram för ökad hälsa i arbetslivet bedöms

verka dämpande på utvecklingen av sjukfrånvaron. Ett minskat antal platser i kunskapslyftet väntas leda till att frånvaron på grund av studier sjunker. Det nya studiemedellssystemet stimulerar studerande att öka sin arbetstid. Mot detta skall vägas att andelen personer i åldrarna 16–19 år och 55–64 år, med en lägre medelarbetstid än genomsnittet, ökar och att ett antal löneavtal innehåller uppgörelser om arbetstidsförkortning.

Offentliga finanser

Den offentliga sektorns finansiella sparande som andel av BNP ökade från 3,7 % 2000 till 4,8 % 2001, trots konjunkturnedgången. Det höga sparandet på 105 miljarder kronor förra året beror delvis på periodiseringar och tillfälligt höga skatteinkomster, som förstärkte det redovisade sparandet med 42 miljarder kronor. Periodiseringseffekten uppkommer huvudsakligen till följd av variationer i bolagsvinster och reavinster. Skatten på dessa redovisas i nationalräkenskaperna med ett års eftersläpning. Den exceptionellt höga nivån för skatt på bolagsvinster och reavinster 2000 redovisas således 2001. Justerat för skatteperiodiseringen uppgick sparandet till 62 miljarder kronor eller 2,9 procent av BNP. Ett sådant justerat sparande avspeglar bättre den underliggande utvecklingen av de offentliga finanserna och ligger också i linje med vad man kan vänta sig som resultat av den ekonomiska utvecklingen i kombination med skattesänkningar och andra reformer.

Tabell 1.6 De offentliga finanserna

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Inkomster	58,4	59,2	56,3	55,8	55,5
Skatter ¹	52,5	54,2	51,1	50,6	50,2
Utgifter	54,7	54,4	54,5	54,1	53,8
Finansiellt sparande	3,7	4,8	1,8	1,8	1,8
Konsoliderad bruttoskuld	55,3	55,9	53,0	50,3	48,4
Nettoskuld	2,1	-0,2	-2,1	-4,5	-6,3

¹ Inklusiva skatter till EU.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Skatteinkomsterna som andel av BNP minskar 2002 till ca 51 %. Den kraftiga minskningen beror delvis på skattesänkningarna men framför allt på den stora periodiseringseffekten 2001. Utgifterna som andel av BNP är i det närmaste oförändrade. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 41 miljarder kronor eller 1,8 % av

BNP. Det redovisade sparandet sjunker med 64 miljarder kronor. Med beaktande av skatteperiodiseringen minskar sparandet med 27 miljarder kronor.

År 2003 sjunker både skatter och utgifter som andel av BNP trots att en omläggning till beskattade garantipensioner medför att både skatter och utgifter stiger med 0,5 % av BNP. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 1,8 % av BNP. Skatteinkomsterna beräknas minska till ca 50 % av BNP 2004. Utgifterna utvecklas i takt med inkomsterna och det finansiella sparandet beräknas till 1,8 % även detta år.

Fördelningen av sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet påverkades under perioden 1999–2001 av den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet. Åren 2002–2004, när effekten av infasningen är avslutad, beräknas sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fonden och premiepensionssystemet, uppgå till 2,5 % av BNP. Det innebär att mer än hela det finansiella överskottsmalet för den samlade offentliga sektorn används för att bygga upp pensionsfonderna inför den belastning som väntas i framtiden. Statens finansiella sparande visar ett underskott på drygt 0,5 % av BNP, medan den kommunala sektorns finanser i stort sett är i balans.

Överskotten i den offentliga sektorns finansiella sparande medför en fortsatt förbättring av den finansiella ställningen. Nettoskulden vänds i år till en positiv förmögenhet. Förmögenheten växer därefter i takt med det finansiella sparandet. Genom att överskotten från och med 2002 ligger i ålderspensionssystemet kommer förmögenheten att växa genom ackumulering av finansiella tillgångar både i fördelningssystemet och i premiepensionssystemet.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2000 till 55,3 % som andel av BNP, vilket underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. År 2001 ökade skulden till 55,9 % av BNP trots det stora överskottet i de offentliga finanserna. Ökningen är emellertid tillfällig och beror huvudsakligen på omfördelningen av AP-fondernas portföljer från statsobligationer till aktier. Statsskulden väntas minska under 2002 och 2003 vilket bidrar till att även den konsoliderade bruttoskulden minskar under dessa år.

2 Internationell utveckling

Den snabba nedgången i världsekonomin under förra året kom att fördjupas och förlängas som en följd av terrorattackerna i Förenta staterna.

Under inledningen av 2002 syns dock allt fler tecken på att botten i världskonjunkturen kan vara nådd. Ledande indikatorer som t.ex. inköpschefsindex och ordergång har under de senaste månaderna stigit i både Förenta staterna och EU.

Avmattningen i Förenta staterna har karaktäriserats av en snabb och kraftig lageranpassning parad med fallande investeringar, inte minst inom sektorn för informations- och kommunikationsteknik (IKT). Investeringarna har hämmats dels av ett historiskt lågt kapacitetsutnyttjande, dels av tidigare kraftigt sammanpressade vinstmarginaler för företagen. Samtidigt har hushållens konsumtionsutveckling varit anmärkningsvärt stark, vilket delvis kan förklaras av tillfälliga effekter, t.ex. förmånliga lånevillkor vid nybilköp. Mycket tyder dock på att det finns en underliggande styrka i konsumtionen.

Tillväxten i amerikansk ekonomi bedöms uppgå till 1,8 % i år med hushållens konsumtion som den främsta drivkraften. Lager, som höll tillbaka tillväxten under förra året, förutses i år ge ett svagt positivt bidrag. Förklaringen till att BNP-tillväxten inte bedöms bli starkare är att investeringarna förutses fortsätta att utvecklas svagt under större delen av året. Under 2003 väntas BNP-tillväxten öka till nära 4 % driven av allmänt stark efterfrågan.

I EU fördjupades konjunkturedgången under hösten. Nedgången har varit särskilt påtaglig i Tyskland och i ett antal mindre länder, t.ex. Finland och Nederländerna. Avmattningen i de mindre EU-länderna förklaras till stor del av nedgången inom IKT-sektorn. I Tyskland har också konsumtionen varit anmärkningsvärt svag.

Efter en svag inledning på detta år förutses tillväxten i EU tillta under loppet av året driven av allmänt stigande efterfrågan i omvärlden, vilket stimulerar exporten. Under nästa år bedöms också konsumtionen bidra till tillväxten. Tillväxten i den tyska ekonomin väntas understiga EU-genomsnittet under hela prognosperioden. Sammantaget förutses BNP-tillväxten i EU uppgå till 1,3 % i år och till drygt 2,5 % nästa år.

Läget i den japanska ekonomin är allvarligt och de underliggande problemen och svagheterna blir alltmer akuta. Recessionen har fördjupats och deflationen fortsätter. Samtidigt har ar-

betslösheten stigit till en historiskt hög nivå. De offentliga finanserna fortsätter att försämrans i snabb takt och den offentliga skulden som andel av BNP är den största i OECD-området. Bruttonationalprodukten förutses minska med nära 1,5 % i år. Under nästa år förutses visserligen BNP öka med ca 1 %, men detta kan i allt väsentligt hänföras till den förutsedda globala återhämtningen och ökad extern efterfrågan. Den inhemska efterfrågan bedöms utvecklas mycket svagt under hela prognosperioden.

Tabell 2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet

Procentuell förändring om inget annat anges

	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Bruttonationalprodukt</i>					
Världen	4,7	2,5	2,6	4,2	4,1
Förenta staterna	4,1	1,2	1,8	3,9	3,9
Japan	2,2	-0,4	-1,4	1,2	1,7
EU	3,3	1,6	1,3	2,7	2,8
Euroområdet	3,3	1,5	1,2	2,7	2,9
Tyskland	3,0	0,6	0,5	2,4	2,7
Frankrike	3,6	2,0	1,2	2,6	2,8
Italien	2,9	1,8	1,1	2,6	2,8
Storbritannien	3,0	2,4	1,9	2,6	2,3
Norden	3,6	1,1	1,6	2,7	2,6
Danmark	3,0	1,2	1,3	2,2	2,4
Finland	5,6	0,7	1,6	3,2	4,1
Norge	2,3	1,4	2,2	2,4	1,8
<i>Konsumentpriser¹</i>					
EU	2,1	2,4	1,9	1,9	1,8
Euroområdet	2,3	2,5	2,0	1,9	1,8
Förenta staterna	3,3	2,8	1,8	1,9	2,2
<i>Arbetslöshet, procent av arbetskraften²</i>					
EU	8,2	7,7	8,1	7,9	7,6
Euroområdet	8,8	8,3	8,7	8,5	8,1
Förenta staterna	4,0	4,8	5,6	5,5	5,3
<i>Marknadstillväxt, bearbetade varor</i>					
	12,1	0,0	3,3	9,0	7,8

¹ HIKP för EU-länder och KPI för Förenta staterna.

² ILO-definition för EU-länder och nationell definition för Förenta staterna.
Källor: Nationella källor och Finansdepartementet.

Efter den kraftiga nedgången i Asien under förra året förutses tillväxten i regionen utanför Japan ta fart i takt med att den globala efterfrågan ökar. De mindre asiatiska länderna gynnas av återhämtningen i världshandeln och sammantaget bedöms tillväxten uppgå till nära 6 % i år och drygt 6,5 % nästa år.

Krisen i Argentina accentuerades under förra året. Samtidigt drabbades framför allt Mexiko hårt av konjunkturavmattningen i den amerikanska ekonomin. Nu syns emellertid tecken på en återhämtning i regionen, inte minst i den mexikanska ekonomin. Tillväxten i Latinamerika bedöms uppgå till ca 1 % i år, för att under nästa år stiga till drygt 4 %.

Sammantaget bedöms den globala tillväxten uppgå till drygt 2,5 % i år och till ca 4 % under nästa år. En avgörande drivkraft bakom återhämtningen är den snabba och kraftfulla omläggningen av den ekonomiska politiken i expansiv riktning, särskilt i Förenta staterna. Den ökande globala efterfrågan, inte minst driven av återhämtningen i den amerikanska ekonomin, bedöms bidra till en tydlig uppgång i världshandeln i år och framför allt under nästa år. Det negativa bidraget från lagercykeln som höll tillbaka tillväxten under förra året förutses samtidigt gradvis försvinna i år. Under loppet av detta år antas också anpassningen till den tidigare överkapaciteten inom IKT-sektorn avslutas. Detta bedöms i sin tur inverka positivt på investeringsaktiviteten globalt, särskilt under nästa år.

Osäkerheten i prognosen rör framför allt investerings- och konsumtionsutvecklingen.

Det globalt låga kapacitetsutnyttjandet inom tillverkningsindustrin skulle kunna tala för att anpassningen till den tidigare överkapaciteten kan ta längre tid än vad som nu har antagits. Detta skulle i så fall fördröja investeringsuppgången. Samtidigt kan det faktum att produktionen inom IKT-sektorn i Förenta staterna nu åter uppvisar positiv tillväxt tala för en snabbare investeringsuppgång.

Hushållens agerande är också av central betydelse i prognosen. Hittills har hushållens konsumtion i Förenta staterna utvecklats anmärkningsvärt starkt, medan den varit betydligt svagare i euroområdet och då särskilt i Tyskland. Det kan inte uteslutas att en svagare arbetsmarknad i euroområdet kan komma att inverka negativt på hushållens konsumtion, vilket i så fall kan verka hämmande på den förutsedda återhämtningen.

Den japanska ekonomin, inklusive problemen i banksektorn, liksom utvecklingen i Argentina utgör andra risker i prognosen. Den politiska utvecklingen i Mellanöstern utgör ytterligare en osäkerhetsfaktor, bl.a. vad gäller oljeprisutvecklingen.

Den mycket snabba och kraftiga nedgången i världsekonomin under förra året medförde att efterfrågan på den svenska exportmarknaden minskade kraftigt. Marknadstillväxten, som utgör ett handelsviktat genomsnitt av importtillväxten på Sveriges exportmarknader, ökade inte alls under förra året. I takt med återhämtningen i världsekonomin och den ökande världshandeln förutses marknadstillväxten uppgå till drygt 3 % i år och ca 9 % nästa år.

I prognosen har antagits ett oljepris på 25 USD per fat i slutet av 2002 och 26,5 USD per fat i slutet av 2003.

2.1 Utvecklingen i Europa

Euroområdet

2001 karaktäriserades av en kraftig inbromsning i konjunkturen i euroområdet. Bidragande orsaker var framför allt konjunkturavmattningen i Förenta staterna och den kraftiga globala avmattningen inom IKT-sektorn, varav den senare hade en tydligt negativ inverkan på ett antal mindre länder där denna sektor är av särskilt stor betydelse.

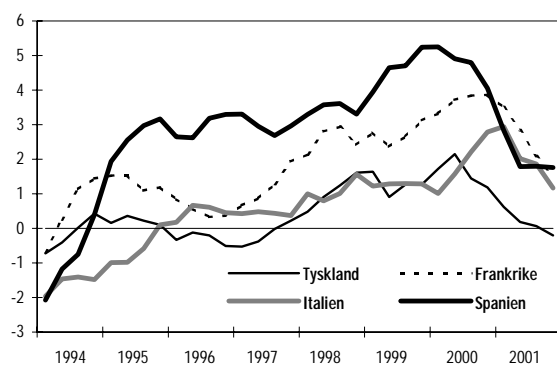
Sedan årsskiftet har emellertid vissa tecken på en kommande återhämtning i euroområdet kunnat noteras, framför allt i form av stigande framåtblickande indikatorer.

En central fråga vad gäller återhämtningens tidpunkt och styrka är den fortsatta utvecklingen på arbetsmarknaden och dess effekt på hushållens konsumtion. Den tidigare starka sysselsättningstillväxten har dämpats påtagligt i flera stora länder samtidigt som arbetslösheten har slutat att falla och även börjat öka i vissa länder.

Hushållens konsumtion, som utvecklades förhållandevis gynnsamt under första halvåret 2001, försvagades tydligt under senare delen av året. Detta gäller inte minst i Tyskland. Det är svårt att ge några entydiga förklaringar till den svaga konsumtionsutvecklingen i Tyskland, inte minst mot bakgrund av de påtagliga skattelättnader som genomfördes under förra året. Den snabba försvagningen på arbetsmarknaden är, tillsammans med högre inflationstakt, sannolikt en viktig förklaring. Det fortsatt försämrade arbetsmarknadsläget i Tyskland förutses sålunda få en återhållande effekt på konsumtionstillväxten särskilt i år.

Diagram 2.1 Sysselsättningstillväxt i några euroländer

Årlig procentuell förändring

Anm.: Data för Italien och Frankrike är säsongjusterade, medan data för Spanien och Tyskland inte är säsongjusterade.

Källa: Ecwin.

För en gynnsam konsumtionsutveckling talar samtidigt ett förhållandevis starkt konsumentförtroende och att en förutsedd dämpning av inflationen verkar positivt på hushållens reala disponibla inkomster. Tillgänglig data tyder på att en betydande del av uppgången i inflationen vid årets inledning var tillfällig och till stor del orsakad av prisökningar på vissa livsmedel till följd av kallt väder. Mot bakgrund av detta väntas inflationstakten fortsätta att avta under året.

Sammantaget talar dock det osäkra arbetsmarknadsläget, i kombination med frånvaron av ytterligare finanspolitisk stimulans i euroområdet, för att konsumtionen får en återhållande effekt på den ekonomiska aktiviteten under första halvåret i år. Dessutom förutses en fortsatt svag investeringsutveckling. Återhämtningen i euroområdet väntas inledningsvis istället drivas av tilltagande internationell efterfrågan som gynnar exporten. Andra faktorer som förutses få viss betydelse för återhämtningen är dels att det negativa lagerbidraget som höll tillbaka BNP-tillväxten 2001 upphör, dels att en återhämtning sker inom IKT-sektorn mot slutet av året. Även de tidigare genomförda räntesänkningarna väntas ha en fortsatt stimulerande effekt på tillväxten.

Sammantaget bedöms BNP-tillväxten inom euroområdet uppgå till drygt 1 % i år. Den starkare tillväxten mot årets slut väntas hålla i sig under 2003 då tillväxtens sammansättning breddas till att även innefatta en starkare konsumtionsutveckling och en återhämtning av investeringarna. Tillväxten väntas uppgå till drygt 2,5 % under nästa år. Den främsta osäkerhetsfaktorn är arbetsmarknadsläget, som om det fortsätter att försämrans kan komma att dämpa

och fördröja återhämtningen i konsumtionstillväxten i euroområdet.

Storbritannien

Under förra året drevs brittisk ekonomi huvudsakligen av en stark inhemsk konsumtion och en expansion av tjänstesektorn, vilket delvis motverkade de negativa effekterna av det globala efterfrågebortfallet. Mot bakgrund av bl.a. det låga ränteläget och den låga arbetslösheten väntas en fortsatt gynnsam utveckling av hushållens konsumtion. I prognosen förutses även att en återhämtning i tillverkningsindustrin sker i takt med att efterfrågan i omvärlden ökar. I år väntas BNP-tillväxten öka med 1,9 % och nästa år med 2,6 %.

Norge

Även i Norge utgjorde hushållens konsumtion i fjol den främsta drivkraften bakom tillväxten. Ett gynnsamt arbetsmarknadsläge och en expansiv finanspolitik förväntas leda till en fortsatt positiv utveckling av hushållens konsumtion under innevarande år. Däremot förutses exporttillväxten hållas tillbaka i år av de relativt höga arbetskraftskostnaderna och den starka norska kronan. Sammantaget bedöms BNP-tillväxten uppgå till 2,2 % år 2002 och 2,4 % år 2003.

Danmark

Den danska exportens mindre konjunkturkänsliga sammansättning bidrog till att avmattningen i ekonomin var relativt måttlig under 2001. Samtidigt betyder detta också att Danmark inte förväntas få samma draghjälp av återhämtningen i global efterfrågan och att konjunkturförloppet väntas bli något mer utjämnat än i övriga EU-länder. Ökade realinkomster och låg arbetslöshet förväntas dock leda till att hushållens konsumtion utvecklas relativt gynnsamt i år och nästa år. I år förväntas BNP öka med 1,3 %. Under nästkommande år bedöms förutom konsumtionen även stigande export och investeringar leda till att tillväxten uppgår till 2,2 %.

Finland

Den internationella konjunkturavmattningen i kombination med en global nedgång i IKT-sektorn har haft en starkt negativ inverkan på finsk ekonomi. I år förväntas industriproduktionen emellertid vända uppåt i takt med att den globala efterfrågan stärks. Skattesänkningar i kombination med lägre inflationstakt stödjer en ökad köpkraft. En måttlig återhämtning i bl.a. IKT-sektorn bedöms samtidigt leda till att investeringarna får fart först nästa år. BNP-tillväxten 2002 väntas uppgå till 1,6 %. Den allmänt stigande ekonomisk aktiviteten bedöms leda till att tillväxten stiger till drygt 3 % nästa år.

2.2 Utvecklingen i Förenta staterna

Efter den kraftiga avmattningen under det förra året, som förlängdes och fördjupades av terrorattackerna den 11 september, syns allt fler tecken på en återhämtning i den amerikanska ekonomin. Ledande indikatorer har förbättrats tydligt och förtroendet har återvänt. Hushållens framtidsförväntningar har återhämtat sig och den kraftiga uppgången i inköpschefsindex som skett de senaste månaderna har följts av en vändning uppåt för industriproduktionen. Inom IKT-sektorn skedde vändningen redan i höstas. Bruttonationalprodukten steg åter under det fjärde kvartalet efter att ha minskat kvartalet innan.

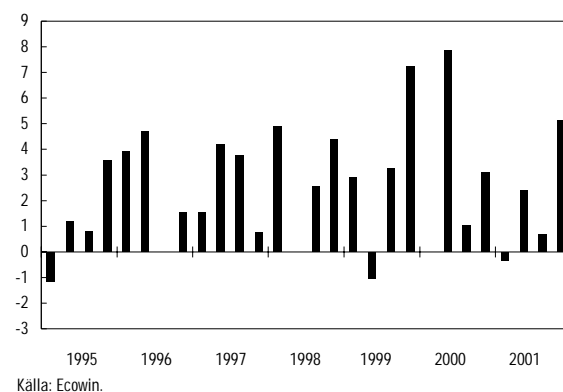
Hushållens konsumtion har utvecklats överraskande starkt efter händelserna den 11 september. Efterfrågan stimuleras av den historiskt expansiva ekonomiska politiken. Den amerikanska centralbanken sänkte förra året sin styrrenta med nära fem procentenheter till 1,75 %. Mycket tyder på att effekterna av de penningpolitiska lättnaderna har kommit snabbare än väntat. En indikation på detta är fortsatt höga priser på bostäder. Samtidigt har finanspolitiken lagts om i expansiv riktning. Därutöver stimulerades konsumtionen i slutet av förra året också av rabatterbjudanden och mycket förmånliga lånevillkor vid bl.a. inköp av nya bilar. En del av denna senare stimulans kan betraktas som tillfällig, men det står klart att hushållen har fortsatt att öka sin konsumtion efter att en relativt stor del av dessa effekter klingat av. Det förefaller med andra ord finnas en stabil underliggande efterfrågan bland hushållen. I prognosen bedöms

konsumtionen fortsätta att utvecklas gynnsamt i år med en ökning på drygt 2,5 % och med drygt 3 % nästa år. De huvudsakliga drivkrafterna bakom denna utveckling är dels ett antagande om fortsatt förhållandevis låga räntor framöver, dels de skattesänkningar som började verka i januari i år. Skattesänkningarna bidrar, tillsammans med lägre energipriser, tydligt positivt till utvecklingen av reala disponibla inkomster. De stigande vinster som förutses bland företagen ökar dessutom utrymmet för löneökningar. Detta antas ge positiva effekter på hushållens realinkomster i slutet av året och under nästa år. För en stabil konsumtionsutveckling talar även den förbättring som skett på arbetsmarknaden i form av en vändning uppåt i sysselsättningsutvecklingen.

I motsats till konsumtionen föll investeringarna tre kvartal i rad förra året, vilket kan ses i ljuset av de överinvesteringar som tidigare skett inom bl.a. IKT-sektorn. Behovet av ökade investeringar synes också vara lågt i dagsläget mot bakgrund av det historiskt låga kapacitetsutnyttjandet. Investeringsutvecklingen kan också delvis förklaras av den tidigare försämrade vinstutvecklingen inom näringslivet. En gynnsam faktor i sammanhanget utgör dock återhämtningen i produktivitetstillväxten i slutet av förra året.

Diagram 2.2 Produktivitetstillväxt i Förenta staterna

Procentuell förändring i uppräknad årstakt, säsongsjusterade data

Denna återhämtning förklaras främst av en fortsatt minskning av arbetade timmar, medan produktionen ökade endast måttligt. Den snabba återhämtningen tyder på att ekonomins anpassningsbarhet är hög och denna utveckling bidrar positivt till företagens möjligheter att förbättra sina vinstmarginaler, åtminstone på kort sikt.

Mot bakgrund av produktivitetens utvecklingen och stabiliseringen av industriproduktionen antas en återhämtning i investeringarna under slutet av året. Under nästa år förutses investeringarna ge ett betydande bidrag till tillväxten.

En positiv faktor är också att den kraftiga avvecklingen av lager, som höll tillbaka tillväxten under det förra året, framöver bedöms vända och bidra positivt till tillväxten när anpassningen sker till långsiktigt mer hållbara lagernivåer.

Då Förenta staterna bedöms ligga något före omvärlden i återhämtningen antas importen växa snabbare än exporten under innevarande år. Efter en viss minskning förra året antas därför det stora bytesbalansunderskottet att öka.

I prognosen förutses BNP växa med 1,8 % i år drivet av den gynnsamma konsumtionsutvecklingen. En allmänt ökad ekonomisk aktivitet nästa år gör att BNP-tillväxten stiger till 3,9 %.

Osäkerheten om den framtida utvecklingen i Förenta staterna har minskat betydligt jämfört med den situation som rådde strax efter den 11 september. Den osäkerhet som kvarstår gäller främst företagens vinstutveckling. Antagna förbättrade vinster framöver ligger till grund för investeringsprognosen och för marknadens prisättning av aktier i dagsläget. Om vinsterna inte förbättras i den takt som förväntas finns det risk för en sämre börsutveckling än den förutsedda. Detta skulle få negativa effekter på både investeringar och på hushållens konsumtion. Samtidigt tycks vinstutvecklingen under det fjärde kvartalet förra året ha varit oväntat stark, vilket skulle kunna tala för en starkare investeringsutveckling. Därutöver kan konsumtionen utvecklas starkare mot bakgrund av det relativt höga konsumentförtroendet, förbättringen på arbetsmarknaden och den starka underliggande efterfrågan som visat sig under de senaste månaderna.

2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika

Japan

Den japanska ekonomin utvecklades svagt under hela 1990-talet och visar ännu inga tecken på återhämtning. Bruttonationalprodukten har fallit i tre på varandra följande kvartal. Den internationella konjunkturavmattningen har försämrat det redan tidigare allvarliga läget, och deflations-

trycket i den japanska ekonomin har snarast förstärkts.

Arbetslösheten och antalet konkurser fortsätter att befinna sig på historiskt höga nivåer. Vinstutvecklingen är svag och det finns inga indikationer på att anpassningen av tidigare överinvesteringar skulle vara över.

Konsumentpriserna har fallit kontinuerligt i drygt två år och ännu finns det inga tecken på att deflationen kommer att avta. Penningpolitiken har inte kunnat bryta den deflationistiska utvecklingen och en hög andel dåliga lån i banksystemet minskar dess funktionsförmåga.

Det senaste årtiondets svaga utveckling kan främst förklaras av att reformprocessen efter krisen i början 1990-talet har varit långsam. En ökad reformtakt, inte minst inom finans- och företagssektorn, skulle förbättra ekonomins funktionssätt. Behovet av åtgärder understryks också av den demografiska utvecklingen med en stigande andel äldre i befolkningen.

Den pågående recessionen försvarar samtidigt den inledda reformprocessen då strukturella reformer inom bl.a. finans- och företagssektorn på kort sikt kan komma att leda till en än lägre efterfrågan. Finanspolitikens möjligheter att verka stimulerande hämmas därutöver av den stora och snabbt växande offentliga skulden. En finanspolitisk åtstramning riskerar emellertid att dämpa efterfrågan, såvida denna inte kompenseras av en än mer expansiv penningpolitik. Hittills har en sådan uteblivit.

Framtidsutsikterna för den japanska ekonomin är således fortsatt dystra. De underliggande problemen är omfattande och reformviljan kan brytas om effekterna visar sig bli alltför kännbara. Mot bakgrund av de fortsatt svaga offentliga finanserna, den ökande arbetslösheten och fortsatt deflation väntas den inhemska efterfrågan utvecklas mycket svagt under hela prognosperioden. Mot slutet av året förväntas dock en något mindre dyster utveckling. Förbättrade exportutsikter, tillsammans med ett omslag i lager, bedöms kunna påverka investeringarna positivt. Bruttonationalprodukten förutses falla med 1,4 % innevarande år, men öka med drygt 1 % nästa år. Fortsatt deflation och den höga andelen dåliga lån inom banksektorn utgör emellertid betydande risker i prognosen.

Övriga Asien

De mindre asiatiska ekonomierna drabbades hårt av den minskade världshandeln och avmattningen i IKT-sektorn under förra året. Då en vändning i dessa båda faktorer inom tillverkningsindustrin förutses i år, väntas de mindre asiatiska länderna särskilt gynnas eftersom de generellt sett har en hög andel export av BNP och är specialiserade på högteknologisk produktion. För Kina och Indien, som under förra året höll uppe den sammantagna tillväxten för regionen, väntas den främsta drivkraften även framöver utgöras av en stark inhemsk efterfrågan. Sammantaget för regionen väntas tillväxten uppgå till 5,8 % år 2002 och 6,6 % år 2003.

Latinamerika

Krisen i den argentinska ekonomin förvärrades av den globala avmattningen under förra året. Den då kraftigt negativa tillväxten väntas fortsätta även i år, varefter en viss återhämtning förutses. Utvecklingen är dock fortsatt mycket svårbedömd, inte minst till följd av osäkerheten om den ekonomiska politiken och utvecklingen på de finansiella marknaderna. Under förra året bidrog krisen i Argentina även till en försvagad utveckling i den brasilianska ekonomin. Dessa effekter tycks emellertid ha klingat av och en återhämtning i Brasilien förutses under innevarande år till följd av ökade investeringar och ökad global efterfrågan. I den mexikanska ekonomin, som drabbades hårt av avmattningen i Förenta staterna under förra året, syns nu tecken på en återhämtning bl.a. i form av ökad export och stigande förtroendeindikatorer. Sammantaget väntas tillväxten i regionen uppgå till 1,1 % respektive 4,2 % under år 2002 och 2003.

2.4 Utvecklingen i Ryssland, Polen och de baltiska länderna

Till följd av bl.a. höga råvarupriser och en gynnsam rubelkurs växte Rysslands BNP med 5,0 % under 2001. En god exportutveckling och ett förbättrat företagsklimat bedöms leda till en fortsatt gynnsam utveckling. Tillväxten väntas uppgå till 3,8 % 2002 och 4,5 % 2003.

Konjunkturläget i Polen under 2001 präglades av svaga offentliga finanser, höga realräntor och

en rekordhög arbetslöshet. Räntesänkningar och förbättrade exportutsikter bedöms dock bidra till en återhämtning. BNP-tillväxten förutses uppgå till 1,9 % i år och 4,0 % 2003.

Trots den svaga konjunkturen i omvärlden växte de baltiska ekonomierna med knappt 6 % under 2001. Stark inhemsk efterfrågan och ett fortsatt inflöde av utländska direktinvesteringar förväntas ge en god BNP-tillväxt också under 2002 och 2003.

2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten

Till följd av den kraftiga globala konjunkturedgången förra året, och då inte minst i de för Sverige viktigaste handelsländerna, försämrades förutsättningarna för den svenska exporten avsevärt. Världsmarknadstillväxten, dvs. den handelsviktade importefterfrågan för bearbetade varor som den svenska exporten möter, beräknas ha varit historiskt låga 0 % förra året. Den globala återhämtning i efterfrågan och världshandeln som förutses bidrar dock till att världsmarknadstillväxten ökar med drygt 3 % i år och 9 % nästa år.

2.6 Oljepriset

Priset på råolja föll kraftigt hösten 2001 och låg kvar på en låg nivå under inledningen av innevarande år. Mot bakgrund av ytterligare positiva signaler om återhämtning i den amerikanska ekonomin och en ökad oro gällande utvecklingen i Mellanöstern har dock råoljepriset stigit påtagligt. Återhämtningen i den internationella ekonomin och den ökade efterfrågan väntas leda till ett högre oljepris under året. Priset på brennolja förutses i slutet av innevarande år ligga på 25 USD per fat för att sedan stiga ytterligare till 26,5 USD per fat i slutet av 2003. Det kan dock inte uteslutas att fortsatta oroligheter i Mellanöstern leder till ett högre oljepris.

3 Kapitalmarknaderna

Under 2001 har utvecklingen på de finansiella marknaderna präglats av den ekonomiska avmattningen och osäkerheten efter terrorattackerna den 11 september. Kort efter terrorattackerna, den 17 september, sänkte flera centralbanker, däribland Riksbanken, sina styrräntor. På aktiemarknaden ledde lägre företagsvinster och ökad osäkerhet till fallande börskurser.

Under loppet av 2001 varierade ränteläget i hög grad. Förväntningar om en återhämtning i den amerikanska ekonomin ledde till stigande obligationsräntor under andra kvartalet 2001. Återhämtningen skulle dock komma att dröja och ränteuppgången under våren 2001 följdes av fallande räntor under tredje kvartalet. Terrorattackerna i Förenta staterna i september förstärkte nedgången. Tecken på en återhämtning i den amerikanska ekonomin fick marknadsrätorna att stiga under fjärde kvartalet. Efter årsskiftet har ränteuppgången fortsatt i takt med att tecknen på en konjunkturuppgång blivit tydligare.

Under 2001 sänkte den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, styrräntan med 475 punkter till 1,75 %. Efter den 11 september genomfördes fyra sänkningar om sammanlagt 175 punkter. Styrräntan bedöms ha nått botten och under 2002 inleds en åtstramning av penningpolitiken i Förenta staterna. ECB, den europeiska centralbanken, har sänkt styrräntan med 150 punkter till 3,25 % under 2001, varav 100 punkter efter den 11 september.

Utvecklingen på aktiemarknaden var negativ fram till slutet av september 2001. Börskurserna steg senare under hösten. Osäkerheten på aktiemarknaden ökade dock i början av 2002. Investerarnas vinstförväntningar infriades i samband med kvartalsrapporterna för det fjärde kvartalet men samtidigt var företagens prognoser över t.ex. försäljning och investeringar sämre än marknadens aktörer förväntade. I fokus har också varit amerikanska företags redovisningsprinciper och skuldsättningsgraden inom telekomsektorn. Den senaste tiden har aktiemarknadens aktörer gjort bedömningen att en konjunkturuppgång har inletts och börsutvecklingen har varit mer positiv.

Svenska marknadsräntor avvek från den internationella ränteutvecklingen efter sommaren. Ökad osäkerhet fick svenska marknadsräntor att stiga samtidigt som de internationella räntorna

föll. Under inledningen av 2002 har svenska marknadsräntor stigit mer än i omvärlden. Det kan möjligen förklaras av stigande inflation och inflationsförväntningar. Riksbanken gjorde under försommaren 2001 bedömningen att den svaga kronan utgjorde en risk för inflationen, och höjde reporäntan med 25 punkter i juli. Riksbanken sänkte reporäntan med 50 punkter strax efter den 11 september. Mot bakgrund av den senaste tidens inflationsutveckling och tecken på en förbättring av det internationella konjunkturläget höjde Riksbanken reporäntan med 25 punkter till 4,0 % i mars.

Kronan nådde under 2001 rekordsvaga nivåer mot det handelsvägda TCW-indexet, ca 146 i september. Flera negativa faktorer för kronan samverkade under 2001 vilket ledde till den kraftiga försvagningen. Sedan september har kronan stärkts till ca 133 mot TCW-index och den bedöms fortsätta att stärkas under 2002.

3.1 Utvecklingen i omvärlden

Ränteutvecklingen i Förenta staterna

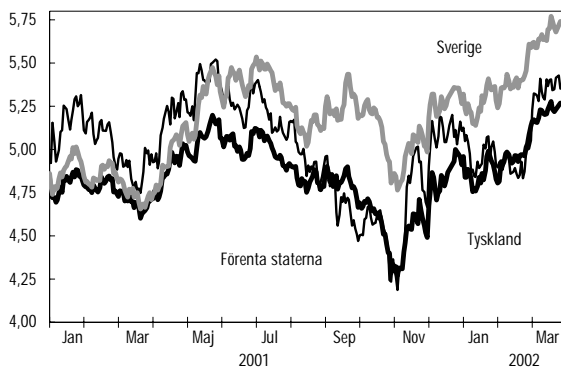
Terrorattackerna i Förenta staterna den 11 september inträffade i ett känsligt konjunkturläge och befarades innebära ytterligare påfrestning för en redan bräcklig ekonomi. Den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, svarade bl.a. med att genomföra en serie extra sänkningar av styrräntan för att motverka ytterligare försämring av konjunktoren och störningar i det finansiella systemet. Den amerikanska statistik som inkommit sedan årsskiftet förstärker dock bilden av att en vändning i den amerikanska ekonomin skett. Federal Reserve har ändrat sin riskbedömning och gör nu bedömningen att riskerna är balanserade. Federal Reserve bedöms inleda en åtstramning av penningpolitiken under 2002. Prognosen för den amerikanska styrräntan är 2,75 % i december 2002 och 4,50 % i december 2003.

Efter att ha fallit större delen av 2000 steg de amerikanska marknadsräntorna tillfälligt under våren 2001, sannolikt därför att aktörerna på finansmarknaden förväntade sig en vändning i konjunktoren, vilket avspeglades i en uppgång på aktiemarknaderna. Under sommaren vände marknadsräntorna ned efter nya negativa konjunktursignaler. Osäkerheten förstärktes av terrorattackerna i Förenta staterna i september.

Marknadsräntorna vände upp i november 2001. Uppgången dämpades efter årsskiftet, trots att merparten av den ekonomiska statistiken i Förenta staterna var positiv. Den senaste tiden har dock oron på finansmarknaden minskat och marknadsaktörer lutar sig mot ekonomisk statistik som indikerar en vändning i den amerikanska konjunkturen. Den amerikanska 10-årsräntan bedöms stiga till följd av den positiva konjunkturutvecklingen. Prognosen för 10-årsräntan är 5,5 % i december 2002 och 6,0 % i december 2003.

Diagram 3.1 10-åriga statsobligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige

Procent

Källa: EcoWin.

Ränteutvecklingen i euroområdet

ECB, den europeiska centralbanken, har sänkt styrräntan vid fyra tillfällen under 2001 med sammanlagt 150 punkter till 3,25 %. Efter terrorattackerna i Förenta staterna i september sänktes styrräntan med sammanlagt 100 punkter vid två tillfällen. Det något högre ränteläget i euroområdet jämfört med Förenta staterna motiverades av en svag euro i kombination med en tillfällig uppgång i inflationen. Inflationen bedöms falla till en lägre nivå under prognosperioden och ECB bedöms lämna styrräntan oförändrad på 3,25 % under 2002. Konjunkturutvecklingen i euroområdet bedöms följa utvecklingen i Förenta staterna. En åtstramning av penningpolitiken i euroområdet väntas under 2003. I december 2003 bedöms styrräntan vara 4,0 %.

Marknadsräntorna i euroområdet steg svagt i början av 2001 men föll i linje med den internationella utvecklingen under andra halvåret. Marknadsräntorna i Europa började stiga i november. Problemen på aktiemarknaderna i början av 2002 var delvis specifika för Förenta sta-

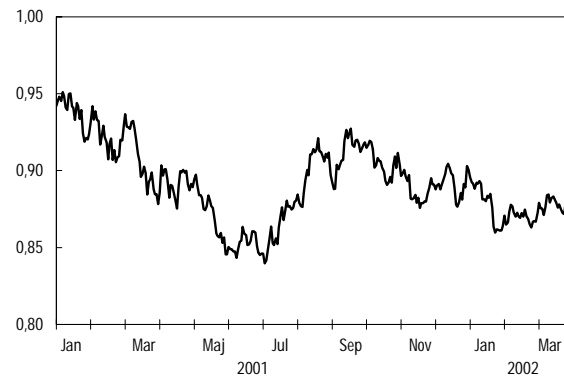
terna och europeiska marknadsräntor låg därför på en oförändrad nivå när de föll i Förenta staterna. Tecknen på en vändning i konjunkturen i Förenta staterna har den senaste tiden lett till kraftiga ränteuppgångar även i Europa. De långa marknadsräntorna bedöms på sikt ligga något lägre än i Förenta staterna. Prognosen för den tyska 10-årsräntan är 5,2 % i december 2002.

Utvecklingen av euro-dollarkursen

Dollarn stärktes mot euron under 2001. Under sommaren skedde en tillfällig försvagning av dollarn men efter terrorattackerna blev dollarns betydelse som tillflyktsvaluta, på grund av ökad osäkerhet på marknaderna, tydlig. Dollarn har stärkts kontinuerligt sedan mitten av 1990-talet och är sannolikt övervärderad samtidigt som euron anses vara undervärderad. Bedömningen är dock att dollarn kommer att vara fortsatt stark under prognosperioden men att det kommer att ske en viss förstärkning av euron gentemot dollarn. Prognosen för euro-dollarkursen är 0,90 i december 2002 och 0,95 i december 2003.

Diagram 3.2 Dollar mot euro

USD/EUR

Källa: EcoWin.

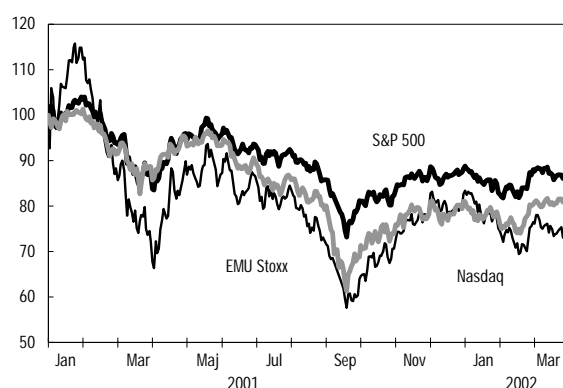
Den internationella börsutvecklingen

Börsnedgången som inleddes i mars 2000 bröts tillfälligt under våren 2001 när marknadsaktörer hoppades på en vändning i konjunkturen. Den tillfälliga uppgången kom av sig i början av sommaren och nedgången förstärktes markant i och med terrorattackerna i Förenta staterna. Börskurserna nådde botten den 21 september och steg sedan ganska kraftigt fram till årsskiftet. Utvecklingen på börserna i början av 2002 var inte riktigt i samklang med den positiva bild den

ekonomiska statistiken gav av den realekonomiska utvecklingen. Även om företagens kvartalsrapporter avseende det fjärde kvartalet överträffade förväntningarna så möttes företagens prognoser om minskad försäljning och minskade investeringar med besvikelse. Ytterligare ett par omständigheter påverkade aktiemarknaden negativt under början av året bl.a. diskussionen om amerikanska företags redovisningsprinciper och skuldsättningsgraden inom telekomsektorn. Redovisningsoron är en följd av att sättet att redovisa i flera fall misstänks ha givit en alltför positiv bild av företagens resultat. Skuldsättningsgraden i telekomsektorn är en riskfaktor och oron drabbar både operatörer och leverantörer, t.ex. Ericsson. Fortfarande anses framför allt värderingen på de amerikanska börserna vara hög.

Diagram 3.3 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Europa

Index 2000-12-29 = 100

Källa: EcoWin.

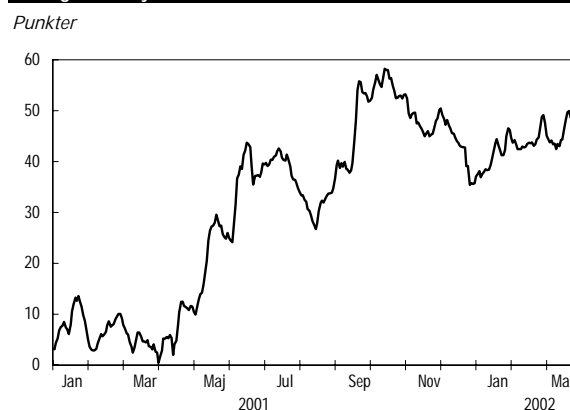
3.2 Sverige

I februari signalerade Riksbanken en åtstramning av penningpolitiken mot bakgrund av inflationsutvecklingen och allt fler tecken på en konjunkturuppgång. Riksbanken höjde reporäntan med 25 punkter till 4,0 % den 19 mars. Prognosen för reporäntan är ytterligare en höjning med 25 punkter under 2002 till 4,25 %. I december 2003 bedöms reporäntan vara 4,50 %.

Svenska marknadsräntor följde den internationella ränteutvecklingen under 2001. Ökad osäkerhet bland investerare ledde dock till ökad räntedifferens under andra halvåret. Ett bättre konjunkturläge ger stigande marknadsräntor i Sverige. Prognosen för den svenska 10-årsräntan är 5,5 % i december 2002 och 5,2 % i december 2003.

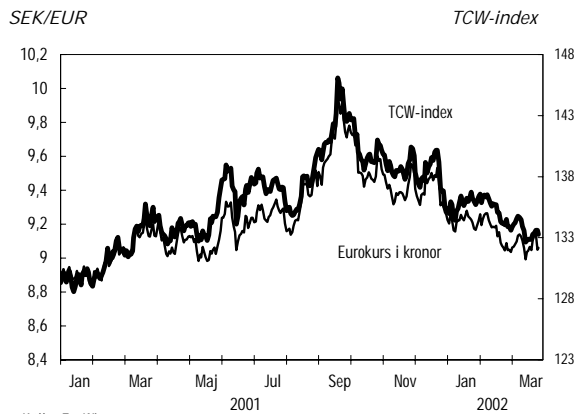
Skillnaden mellan svenska och tyska marknadsräntor nådde mycket låga nivåer andra halvåret 2000 och första halvåret 2001. I samband med terrorattackerna i september ökade investerarnas osäkerhet, vilket ledde till en kraftigare ränteuppgång i Sverige jämfört med omvärlden. Den svenska 10-årsräntan överstiger fortfarande motsvarande tyska med 40-50 punkter. Räntedifferensen bedöms minska framöver. Prognosen avseende differensen mellan den svenska och tyska 10-årsräntan är 30 punkter i december 2002 och 20 punkter i december 2003.

Diagram 3.4 Differens mellan 10-årig statsobligationsränta i Sverige och Tyskland

Källa: EcoWin.

Kronan nådde sin hittills svagaste nivå mot TCW-index under 2001. Som lägst noterades kronan i september till ca 146 mot det handelsviktade TCW-indexet. Flera faktorer kan förklara kronans utveckling under 2001. Ökad osäkerhet bland internationella investerare, vilket innebar försäljning av svenska aktier och därmed av kronor, samt omfattande köp av utländska värdepapper av svenska investerare, inte minst i samband med omallokeringen inom pensionsystemet. Den svaga kronan och därpå följande risker för ökad inflation var en viktig orsak till att Riksbankens styrränta ökade i förhållande till styrräntor i omvärlden under loppet av 2001. Från slutet av september till början av april har en betydande förstärkning av kronan skett, från ca 146 till ca 133 mot TCW-index. Kronan bedöms fortsätta stärkas under prognosperioden, i takt med att konjunkturen fortsätter att förbättras. För december 2002 är prognosen 127 mot TCW-index och 8,80 mot euron. För december 2003 är prognosen 123 mot TCW-index och 8,60 mot euron.

Diagram 3.5 Kronans växelkurs konkurrensvägt och mot euron

Stockholmsbörsen föll med ca 17 % under 2001 trots en uppgång med ca 30 % från årets lägsta notering den 21 september. År 2002 inleddes med fallande kurser och även om börskurserna periodvis steg så har kurserna på Stockholmsbörsen fallit med ca 4 % sedan årsskiftet.

Diagram 3.6 Börsutvecklingen i Förenta staterna och Sverige

Bytesbalansen visade överskott under 2001. Det negativa nettot i portföljinvesteringarna var större 2001 än föregående år. Framför allt det negativa nettot i utländska aktier var stort under 2001. Summan av bytesbalans, kapitaltransferringar, direkta investeringar och portföljaktier har historiskt uppvisat viss korrelation med kronans utveckling. Under 2000 gav detta mått ett positivt netto på 83 miljarder kronor. Under 2001 genererade samma mått ett negativt netto på 114 miljarder kronor, vilket kan ha bidragit till kronförsvagningen under 2001.

Tabell 3.1 Betalningsbalansens finansiella poster

Flöden, miljarder kronor

	2000	2001
A. Bytesbalans	70,0	69,5
B. Kapitaltransferringar	3,4	4,9
C. Finansiell balans	-3,9	27,5
Direkta investeringar	-157,7	65,2
Portföljinvesteringar	-28,4	-132,2
Räntebärande värdepapper	-195,4	121,7
I svenska kronor	-74,5	126,2
I utländsk valuta	-120,9	-4,5
Aktier	166,9	-253,9
Svenska	158,6	-23,6
Utländska	8,3	-230,3
Finansiella derivat	-3,5	-53,2
Övrigt kapital	188	137
Valutareservens förändring	-2,3	10,7
D. Restpost	-69,4	-101,9

Källa: Riksbanken.

Tabell 3.2 Ränte- och valutakursantaganden

Värde vid respektive års slut

	2001	2002	2003	2004	2005
Reporänta	3,75	4,25	4,50	4,50	4,50
6-månadersränta	3,74	4,75	4,60	4,60	4,60
5-årsränta	4,98	5,20	5,00	5,00	5,00
10-årsränta	5,35	5,50	5,20	5,20	5,20
10-årsdiff. SEK-DEM	0,35	0,30	0,20	0,20	0,20
6-mån. DEM EURIBOR	3,26	3,75	4,25	4,60	4,60
TCW-index	137	127	123	122	122
SEK/USD	10,46	9,78	9,05	8,60	8,60
SEK/EUR	9,32	8,80	8,60	8,60	8,60

Källa: Finansdepartementet.

4 Utrikeshandel

År 2001 var ett mycket svagt år för den svenska exportindustrin. Trots att världsmarknadstillväxten, dvs. importefterfrågan i svenska exportländer, var oförändrad jämfört med 2000 minskade varuexporten med 4,4 %. Den viktigaste orsaken till att den svenska exportindustrin tappade marknadsandelar i fjol är den kraftiga avmattningen i sektorn för informations- och kommunikationsteknik, IKT. Svensk teleproduktexport minskade med 34 % 2001.

Även i år bedöms teleproduktexporten minska. Trots det beräknas svensk varuexport öka något till följd av en högre importefterfrågan på svenska exportmarknader och de svenska exportföretagens goda konkurrenskraft. Nästa år väntas teleproduktexporten åter bidra positivt till exporttillväxten. Importefterfrågan i svenska exportländer beräknas stiga ytterligare och trots en viss försvagning väntas de svenska exportföretagens konkurrenskraft vara fortsatt god. Sammantaget beräknas varuexporten öka med 1,5 % i år och med 7,9 % nästa år.

År 2004 beräknas världsmarknadstillväxten vara fortsatt hög, vilket väntas leda till en fortsatt god exporttillväxt. Varuexporten bedöms då öka med 6,9 %.

Under 2001 minskade den svenska efterfrågan på importerade varor kraftigt. I takt med att industrikonjunkturen försämrades och varuexporten föll minskade företagens behov av att importera insatsvaror. Hushållens konsumtion av varaktiga konsumtionsvaror minskade under året vilket också bidrog till den svaga importen. Såväl exporten som hushållens konsumtion väntas återhämta sig i år. Dessutom förutses priserna på importerade varor sjunka framgent i takt med att den svenska kronan förstärks. Varuimporten väntas i enlighet med denna utveckling öka relativt kraftigt under 2002 för att därefter öka i något mer måttlig takt under 2003. Till följd av det mycket svaga andra halvåret 2001 blir emellertid årsgenomsnittet för varuimporten något lägre 2002 än året innan medan tillväxten 2003 väntas uppgå till 8,5 %. 2004 väntas tillväxten uppgå till 6,4 %.

Tjänsteexporten ökade med 11 % 2001 samtidigt som tjänsteimporten endast ökade med 2,8 %. Det förklaras bl.a. av att den svaga svenska kronan har påverkat turistinkomsterna positivt och turistutgifterna negativt. Därmed bidrog tjänstehandeln med hela 0,7 procenten-

heter till BNP-tillväxten. I år och nästa år beräknas tjänstehandeln reducera BNP-tillväxten, vilket bl.a. beror på att kronan väntas stärkas.

Sammantaget väntas utrikeshandeln bidra till en förstärkning av bytesbalansen de närmaste åren. År 2002 och 2003 beräknas bytesbalansens överskott uppgå till 3,4 % respektive 3,7 % av BNP.

Tabell 4.1 Export och import av varor och tjänster

Procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Varuexport	11,2	-4,4	1,5	7,9	6,9
Bearbetade varor ¹	11,8	-5,3	2,1	8,9	7,5
Tjänsteexport	6,8	11,0	0,7	6,1	5,0
Total export	10,3	-1,4	1,3	7,5	6,5
Varuimport	11,9	-6,2	-0,2	8,5	6,4
Bearbetade varor ¹	13,9	-7,4	0,1	10,0	7,5
Tjänsteimport	10,4	2,8	3,4	7,0	6,0
Total import	11,5	-3,9	0,7	8,1	6,3

¹Varugruppering baserad på SNI.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

4.1 Varuexport

I slutet av 1990-talet växte svensk export generellt sett snabbare än vad importen i svenska exportländer gjorde. Den gynnsamma utvecklingen berodde framför allt på att exporten av teleprodukter var mycket framgångsrik. Även 2000 var ett mycket starkt år för svensk export, då varuexporten ökade med drygt 11 %. Exporten av teleprodukter var fortsatt mycket stark, samtidigt som exporten av andra varor också utvecklades väl. Bland annat ökade exporten till Förenta staterna kraftigt, vilket medförde att Förenta staterna blev Sveriges näst största exportmarknad efter Tyskland. Också exporten till flera länder i Asien, som till exempel Thailand, Indien och Kina, ökade kraftigt.

Kraftigt minskad export 2001

I slutet av 2000 kunde emellertid de första tecknen på en exportförsvagning skönjas. Exportorderingen sjönk kraftigt och teleproduktexporten minskade successivt, för första gången sedan 1998. Det var upptakten till det svagaste året för svensk export sedan mitten av 1970-talet. Förra året minskade exporten av varor med

4,4 % och exporten av bearbetade varor med 5,3 %. Den främsta orsaken till exportminskningen var den internationella avmattningen i IKT-sektorn. Denna har haft en stor negativ effekt på svensk varuexport eftersom teleprodukter utgör en hög andel av svensk varuexport. År 2001 minskade teleproduktexporten med 34 %. Exkluderas teleproduktexporten ur gruppen bearbetade varor, ökade i stället exporten med nära 2 %.

I fjol minskade exporten till många länder i OECD, inte minst till flera länder i EU. Exporten till såväl Sveriges viktigaste exportländer i EU, Tyskland och Storbritannien, som till flera mindre exportländer, som Grekland och Portugal, minskade kraftigt. Däremot uppvisade exporten till flera länder utanför EU en mer positiv utveckling. Bland annat ökade exporten till Norge och till flera asiatiska länder.

Den svaga exportutvecklingen innebar att svensk export förlorade marknadsandelar, eftersom världsmarknadstillväxten, dvs. importtillväxten på svenska exportmarknader, var 0 % 2001. Marknadsandelsförlusten kan framför allt hänföras till den svaga utvecklingen av teleproduktexporten.

Sjunkande exportpriser 2002 och 2003

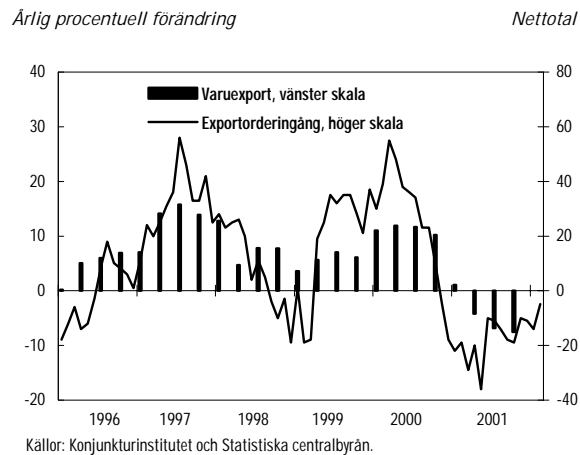
Exportpriserna, dvs. svenska exportföretags priser uttryckta i svenska kronor, steg i liten grad 2001. Mot bakgrund av den kraftiga kronförsvagningen kunde exportpriserna ha stigit betydligt snabbare utan förlust av konkurrenskraft. Den dämpade exportprisutvecklingen berodde till stor del på att exportpriserna på teleprodukter sjönk kraftigt i fjol. Den återhållsamma prisutvecklingen i kombination med en försvagning av kronan ledde till att svensk konkurrenskraft stärktes kraftigt förra året.

I år och nästa år beräknas exportpriserna sjunka. Det beror framför allt på att den väntade kronförstärkningen gör svenska exportvaror dyrare i utländsk valuta, vilket svenska exportörer antas kompensera genom att sänka sina priser. Exportpriserna beräknas likväl inte sjunka tillräckligt för att en försvagning av svensk konkurrenskraft ska undvikas. Tack vare de senaste årens konkurrenskraftsförstärkningar väntas emellertid den svenska exportindustrins konkurrenskraft vara fortsatt god under hela prognosperioden.

Varuexporten ökar 2002 och 2003

Den svaga exportutvecklingen 2001 har varit tydlig i exportorderingången, som föll under stora delar av året. Exportorderingången enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer talar inte för någon omedelbar återhämtning av exporten. Exportorderingången till tillverkningsindustrin, när hänsyn inte tagits till eventuell säsongvariation, fortsatte att minska i februari. Däremot var andelen företag som uppgav en minskning betydligt lägre än under delar av 2001.

Diagram 4.1 Varuexport och exportorderingång

Under andra halvan av innevarande år bedöms den internationella efterfrågan återhämta sig något för att ta ytterligare fart under 2003. Sammantaget beräknas importefterfrågan i svenska exportländer öka med drygt 3 % i år och med 9 % 2003.

Den ökade efterfrågan på import i svenska exportländer och svensk exportindustris fortsatt goda konkurrenskraft bedöms innebära att svensk export åter ökar i år. Varuexporten väntas växa med 1,5 %, vilket innebär att svensk export även i år beräknas tappa marknadsandelar. Det beror till stor del på en fortsatt svag utveckling av teleproduktexporten, framför allt under det första halvåret i år.

Den prognoserat svaga utvecklingen av teleproduktexporten i början av 2002 grundar sig både på utfallet det fjärde kvartalet 2001, som var mycket svagt, och på exportorderingången till teleproduktindustrin enligt KI:s barometer, som fortfarande minskade kraftigt i februari. I slutet av året väntas teleproduktexporten utvecklas starkare. Trots detta innebär prognosen att teleproduktexporten minskar som årsgenomsnitt.

Nästa år väntas importtillväxten i svenska exportländer bli betydligt högre än 2001 och 2002. Teleproduktexportens starka utveckling från och med slutet av 2002 innebär därtill att teleproduktexporten 2003 bidrar positivt till exportutvecklingen. I negativ riktning verkar däremot att svensk exports konkurrenskraft försvagas, på grund av kronförstärkningen, om än från ett gynnsamt utgångsläge. Totalt beräknas varuexporten öka med 7,9 % nästa år.

Teleproduktexportens utveckling osäker

I prognosen antas således exporten av teleprodukter utvecklas mycket svagt i början av 2002, för att öka kraftigare i slutet av året och under 2003. Teleproduktexportens utveckling är dock mycket osäker och eftersom den i fjol utgjorde ca 10 % av svensk varuexport, är exportprognosen känslig för IKT-sektorns utveckling. Ytterligare fall i teleproduktexporten eller förseningar i introduktionen av den tredje generationens mobiltelefonsystem, skulle kunna minska varuexporttillväxten med någon procentenhet i år och nästa år. Skulle exporten av teleprodukter återhämta sig tidigare eller om introduktionen av den tredje generationens mobiltelefonsystem skulle påverka exporten kraftigare i slutet av året, kan i stället varuexporten öka något mer än prognoserat.

4.2 Varuimport

Efter att ha ökat mycket starkt, med nära 12 %, år 2000, skedde ett snabbt omslag i den svenska varuimporten 2001. Under hela fjolåret utvecklades utrikeshandeln med varor svagt och för första gången sedan 1993 minskade importen jämfört med året innan. I likhet med varuexporten är även importen av varor till stor del beroende av utvecklingen inom teleproduktmarknaden. I fjol minskade importen av teleprodukter med 30 % och dess andel av den totala varuimporten minskade därmed från 11 % till 8 % mellan 2000 och 2001.

Till följd av den svaga industrikonjunkturen minskade industriföretagens efterfrågan på importerade insatsvaror. Industrins varuimport hölls också tillbaka på grund av att investeringarna minskade och av att lagren drogs ned under andra halvåret.

Inte heller hushållen efterfrågade importerade varor i samma omfattning som under de närmast föregående åren. Hushållens konsumtion av varaktiga konsumtionsvaror minskade förra året. Dessa består till stor del av bilar, vitvaror och elektronikprodukter vilka samtliga har ett högt importinnehåll.

Totalt minskade varuimporten med 6,2 % (ca 3 % om teleprodukterna exkluderas) 2001 jämfört med året innan. Vid en jämförelse mellan andra halvåret 2001 och samma period 2000 uppgår minskningen till 10,9 %.

En viktig faktor bakom varuimportens utveckling är hur mycket bearbetade varor som exporteras från Sverige då exporten har ett högt importinnehåll. Importen av teleprodukter följer mycket nära exporten av samma varugrupp och i likhet med teleproduktexporten väntas därmed även importen av teleprodukter utvecklas svagt under första halvåret 2002. Eftersom importen av teleprodukter minskade med nästan 50 % under det fjärde kvartalet i fjol jämfört med motsvarande period året innan, bedöms årsgenomsnittet bli negativt även i år och därmed blir även den totala varuimporten fortsatt relativt svag.

Varuexporten väntas tillta under loppet av 2002 i takt med att det internationella konjunkturläget och den svenska industrikonjunkturen förstärks. Däremot väntas industrins investeringar minska även i år till följd av det låga kapacitetsutnyttjandet. Eftersom importinnehållet i maskininvesteringarna är stort förutses detta dämpa importutvecklingen. Sedan halvårsskiftet 2001 pågår också en lageravveckling inom industrin vilket medför att lagerinvesteringarna inte väntas öka förrän mot slutet av innevarande år, och först då minskar deras negativa inverkan på importefterfrågan.

Hushållen bedöms få en stark realinkomstutveckling framöver och när deras efterfrågan på varaktiga varor återigen stärks väntas en förhållandevis kraftig ökning av importen av varor under andra halvåret i år.

Bland de faktorer som verkat återhållande på importtillväxten märks även priserna på importerade varor som stigit kraftigt i Sverige till följd av att den svenska kronan har deprecierats. Det är troligt att den mycket snabba ökningen av importpriset på bearbetade varor under 2001 har påverkat såväl hushållens som företagets importbeslut. Det kan vara så att företag och hushåll i vissa fall valt att antingen skjuta upp inköp av importerade varor i hopp om att en kronför-

stärkning snart skall göra dessa inköp billigare eller valt att i stället rikta sin efterfrågan mot inhemska producenter.

Under prognosperioden väntas importpriserna sjunka successivt i takt med att kronan apprecierar vilket bidrar till en ökning av importen bl.a. genom att uppskjutna importbeslut realiseras. Om hushåll och företag däremot har ändrat sina inköpsvanor genom att substituera varor som tidigare i huvudsak har importerats mot inhemskt producerade alternativ, dröjer det troligtvis längre innan importen återhämtar sig.

Sammantaget bedöms varuimporten i år minska med 0,2 % jämfört med i fjol. För 2003 prognoseras en stark ökning av såväl varuexporten som hushållens konsumtion vilket också avspeglar sig i varuimporten som förutses öka med 8,5 %. Under 2004 dämpas tillväxten något och varuimporten beräknas öka med 6,4 %.

4.3 Tjänstehandel

Tjänsteexporten utvecklades mycket starkt samtidigt som tjänsteimporten utvecklades relativt svagt förra året. Sammantaget ökade tjänsteexporten med 11 % 2001 och tjänsteimporten med 2,8 %. Tjänstehandeln gav således ett bidrag på 0,7 procentenheter till BNP-tillväxten, vilket är betydligt mer än tidigare under 1990-talet.

Bland annat ökade utländska medborgares turistande i Sverige 2001, samtidigt som svenskars turistande i utlandet minskade kraftigt. Det beror troligen bland annat på att den svaga svenska kronan har stimulerat utländska medborgares semestrande i Sverige och samtidigt dämpat svenska medborgares semestrande utomlands.

I år beräknas tjänsteexporten öka med 0,7 % och tjänsteimporten med 3,4 %. Tjänsteexportens dämpning beror delvis på en svag utveckling i slutet av 2001 och på den antagna kronförstärkningen. Tjänstehandeln bidrar därmed negativt till BNP-tillväxten 2002. År 2003 och 2004 förutses tjänsteexporten och tjänsteimporten åter öka kraftigare. Tjänstehandeln beräknas under dessa år reducera BNP-tillväxten med ungefär 0,2 procentenheter per år.

4.4 Bytesbalans

År 2001 gav bytesbalansen ett överskott på 69,5 miljarder kronor, vilket är i linje med överskottet

år 2000. Kapitalavkastningens underskott blev emellertid betydligt större. Det beror till stor del på att underskottet i räntenettet ökade, bland annat som en följd av den svaga svenska kronan. Samtidigt förstärktes tjänstebalansen kraftigt jämfört med 2000. Både varuexporten och varuimporten utvecklades svagt 2001 och handelsbalansens netto förstärktes något jämfört med föregående år.

Tabell 4.2 Bytesbalans

Miljarder kronor, där ej annat anges

	2000	2001	2002	2003
<i>Handelsbalans</i>	136,7	143,0	151,1	158,1
% av BNP	6,5	6,6	6,7	6,7
Varuexport	800,1	785,8	776,9	827,5
Varuimport	663,4	642,8	625,8	669,4
<i>Tjänstebalans</i>	-23,8	-10,3	-15,2	-14,6
Transport	11,9	17,4	14,2	13,7
Resevaluta	-36,4	-27,4	-26,0	-24,0
Övriga tjänster	0,7	-0,4	-3,4	-4,3
<i>Löner</i>	-1,7	-2,2	-2,0	-2,0
<i>Kapitalavkastning</i>	-10,6	-27,3	-23,0	-21,0
Räntor	-50,8	-61,7	-57,5	-55,5
Direktinvesteringar	41,0	35,0	35,0	35,0
Portföljaktier	-0,8	-0,6	-0,5	-0,5
<i>Löpande transfereringar</i>	-30,6	-33,7	-33,8	-32,3
Bytesbalans	70,0	69,5	77,1	88,3
Kapitaltransfereringar	3,4	4,9	0,0	0,0
Finansiellt sparande¹, % av BNP	3,5	3,4	3,4	3,7

Anm.: Bytesbalansen visas enligt Riksbankens definition.

¹ Finansiellt sparande utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfereringar.

Källor: Riksbanken och Finansdepartementet.

I år väntas bytesbalansens saldo uppgå till 77,1 miljarder kronor. Förstärkningen sedan 2001 beror bland annat på att handelsbalansens överskott beräknas öka i år. Även räntenettet väntas ge ett mindre underskott i år än i fjol, bland annat på grund av kronförstärkningen som beräknas minska räntebetalningarna mätt i svenska kronor. År 2003 beräknas bytesbalansen uppgå till 88,3 miljarder kronor.

Bruttonationalinkomst

Bruttonationalinkomsten, BNI, erhålls genom att de primära inkomsterna läggs till BNP. De primära inkomsterna består av nettot av de inkomster som genererats av svenska medborgare i

utlandet och de inkomster som genererats av utländska medborgare i Sverige.

I fjol gav de primära inkomsterna ett något större underskott än de närmast föregående åren, vilket beror på en försvagning av kapitalavkastningens netto. På grund av detta var skillnaden mellan BNP och BNI relativt stor. Skillnaden mellan BNP och BNI väntas emellertid minska under perioden 2002 till 2004 som en konsekvens av sjunkande räntebetalningar till utlandet. BNI ligger till grund för biståndsanslag och EU-avgift.

Tabell 4.3 Bruttonationalinkomst

Miljarder kronor, löpande priser

	2001	2002	2003	2004
BNP	2167	2245	2356	2466
Primära inkomster ¹	-35	-24	-23	-19
BNI	2133	2222	2334	2447

¹ Kapitalavkastning, löner, subventioner och skatter netto gentemot utlandet.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5 Näringslivets produktion

Näringslivets produktion ökade med 1,2 % förra året, vilket är betydligt lägre än den genomsnittliga tillväxttakten de senaste 20 åren.

Produktionsavmattningen i näringslivet under 2001 förklaras delvis av att den internationella konjunktur nedgången slog hårt mot svensk industri, särskilt på grund av att den globala efterfrågan på teleprodukter föll avsevärt. Även det inhemska konjunkturläget var relativt svagt, vilket höll tillbaka produktionen inom både industri och tjänstesektorer.

Tabell 5.1 Näringslivets produktion

Procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Jord- och skogsbruk, fiske	1,8	-0,8	0,5	1,0	-
Industri	6,9	-0,8	1,4	4,2	4,0
El-, gas-, värme- och vattenverk	-4,5	6,4	-1,0	1,0	-
Byggindustri	2,3	3,7	1,5	2,5	-
Tjänstesektorer	4,6	1,7	1,9	3,2	-
Summa näringsliv ¹	4,8	1,2	1,6	3,3	3,0

¹ Exklusive ofördelade banktjänster.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Produktionen inom näringslivet väntas stiga långsamt under inledningen av innevarande år för att öka starkare mot slutet av året och växa i god takt nästa år. En återhämtning av industrikonjunkturen beräknas ske när den internationella konjunkturen förstärks och efterfrågan på teleprodukter stiger. Produktionen inom tjänstesektorerna beräknas bli allt starkare framöver i takt med att hushållens efterfrågan på tjänster stiger och industrikonjunkturen förstärks. Vissa tecken på avmattning i byggkonjunkturen har kunnat skönjas de senaste månaderna. Statliga infrastruktursatsningar och ett ökat bostadsbyggande väntas dock medföra att byggproduktionen stiger de närmaste åren.

Trots återhämtningen under loppet av året bedöms produktionsökningen i näringslivet, mätt som årsgenomsnitt, i år endast bli marginellt högre än förra året. Sammantaget prognoseras näringslivets produktion öka med 1,6 % 2002 och med 3,3 % 2003.

Eftersom det förutses finnas lediga resurser i ekonomin 2003 fortsätter återhämtningen även under påföljande år. Näringslivets produktion bedöms växa med ca 3 % 2004.

Produktiviteten i näringslivet ökade med endast 0,5 % i fjol, vilket huvudsakligen beror på en negativ utveckling av produktiviteten i tjänstesektorerna och en förhållandevis svag produktivitetstillväxt i industrin. Under innevarande år förutses produktionen inom näringslivet öka något starkare samtidigt som sysselsättningen väntas sjunka. Därmed blir produktivitetstillväxten i näringslivet högre i år. En hög produktivitetstillväxt förutses även 2003 då produktionsökningen väntas bli stark. Produktiviteten i näringslivet bedöms öka med ca 2,5 % både 2002 och 2003.

5.1 Industri

Produktion och produktivitet tar fart under året

Den svaga industrikonjunkturen i Sverige under 2001 var till stor del en följd av den internationella konjunktur nedgången. Förra året minskade industriproduktionen med 0,8 % jämfört med året innan. Både insatsvaruindustrin och investeringsvaruindustrin drog ner sin produktion förra året. Massa- och pappersindustrin samt maskinindustrin är branscher som drabbades hårt av konjunkturavmattningen. Efterfrågan på varor från informations- och kommunikationstekniksektorn, IKT-sektorn, var särskilt svag. Det drabbade Sverige hårt eftersom utvecklingen i denna sektor är mycket betydelsefull för svensk export. Under perioden 1994–2000 ökade produktionen inom teleproduktindustrin med i genomsnitt 50 % per år. Förra året sjönk produktionen i denna sektor med ca 10 %.

En annan förklaring till att industriproduktionen föll förra året var att det inhemska konjunkturläget mattades av, vilket bidrog till att dämpa efterfrågan på varor. Produktionen hölls bland annat tillbaka av en lagerjustering efter en tidigare ofrivillig lageruppbyggnad. Det innebär att förädling och försäljning skedde av varor i lager i större utsträckning än av nyproducerade varor. I Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer syntes under hela förra året ett stort missnöje med lagerstockens storlek.

Industrikonjunkturen förefaller redan nu ha stabiliserats. Konfidensindikatorn i barometern från KI har vänt uppåt, om än från en låg nivå.

Produktionsvolymen har upphört att minska och förväntningarna tyder på en ökning av produktionen. Även inköpschefsindex¹ indikerar en uppgång för industrikonjunkturen framöver, där indextalen för produktion och produktionsplaner är mycket positiva.

Återhämtningen av den internationella konjunkturen väntas ta fart under andra halvåret i år, vilket bedöms öka efterfrågan på svenska varor. Även den i dagsläget svaga efterfrågan på varor från IKT-sektorn förutses bli starkare till följd av förstärkningen av den internationella konjunkturen och utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefonnät. Utvecklingen inom IKT-sektorn är emellertid mycket svårbedömd.

Under slutet av innevarande år väntas även den inhemska efterfrågan stärkas och fortsätta växa i god takt under nästa år, vilket bidrar till ökningen av industriproduktionen. Produktionsökningen förutses emellertid hållas tillbaka något under inledningen av innevarande år till följd av att företagen bedöms ha ett fortsatt behov av att minska lagren.

Sammantaget väntas industriproduktionen öka med 1,4 % i år och med 4,2 % nästa år.

Tabell 5.2 Nyckeltal för industrin

Procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003
Produktionsvolym	6,9	-0,8	1,4	4,2
Arbetskraftskostnad	4,1	3,9	3,5	3,5
Produktivitet	5,4	1,6	4,8	3,8
Enhetsarbetskostnad (ULC)	-1,2	2,3	-1,2	-0,3
ULC i 11 OECD-länder ¹	-1,0	1,8	1,2	0,5
ULC i 11 OECD-länder ¹ , SEK	-0,1	11,2	-2,4	-4,1
Relativ ULC, SEK	-1,2	-8,0	1,2	4,0
Vinstmarginal	-0,7	-1,7	-0,7	-0,2
Bruttoöverskottsandel ²	34,9	30,5	28,6	28,1

¹ 11 OECD-länder avser Kanada, Förenta staterna, Japan, Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland, Danmark och Norge.

² Avser bruttoöverskottet som andel av förädlingsvärdet till faktorpris.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Produktivitetstillväxten inom industrin var 1,6 % 2001, vilket är en betydligt svagare tillväxttakt än de senaste åren. Den starka produktivitetstillväxten under slutet av 1990-talet förklaras till stor del av att produktiviteten i teleproduktindustrin ökade mycket. Under förra

året minskade produktiviteten i teleproduktindustrin och bidrog därmed inte till att höja produktivitetstillväxten i industrin som helhet.

Under förra året drog industriföretagen ner sin produktion till följd av det svaga efterfrågeläget och minskade personalstyrkan kraftigt. Mot bakgrund av att produktionen successivt ökar under året samtidigt som fortsatta minskningar av personalstyrkan väntas, beräknas en hög produktivitetstillväxt i industrin under 2002. I slutet av 2001 bedöms kapacitetsutnyttjandet inom industrin varit lågt. Under loppet av innevarande år beräknas kapacitetsutnyttjandet att öka, vilket också bidrar till en uppgång i industrins produktivitetstillväxt. Även under nästa år bedöms produktivitetstillväxten bli hög till följd av en fortsatt stark produktivitetstillväxt och en endast svag sysselsättningsökning. Sammantaget beräknas produktiviteten inom industrin öka med 4,8 % i år och med 3,8 % nästa år.

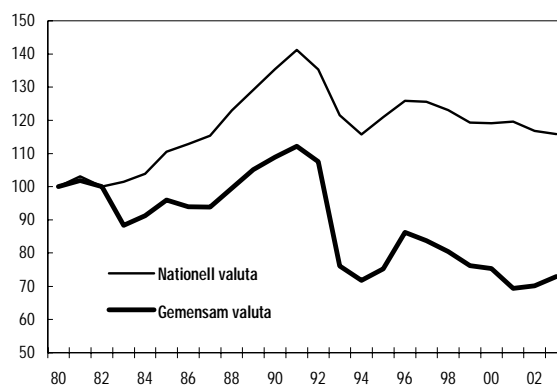
God konkurrenskraft för svensk exportindustri

Under slutet av 1990-talet sjönk enhetsarbetskostnaden i Sverige till följd av den starka produktivitetstillväxten och förhållandevis måttliga ökningar av arbetskraftskostnaden. Den låga produktivetsökningen inom industrin föregående år medförde emellertid att enhetsarbetskostnaden steg.

Både i år och nästa år bedöms produktivitetstillväxten bli starkare än ökningen av kostnaderna för arbetskraften och därmed sjunker enhetsarbetskostnaden igen.

Diagram 5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder

Index 1980=100

Källor: Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

¹ Inköpschefsindex publiceras av FöreningsSparbanken och Organisationen för Inköp och Logistik (I&L).

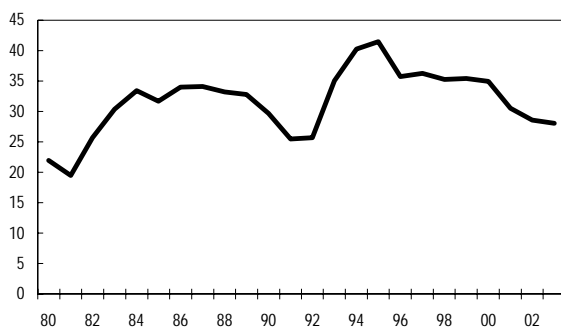
Enhetsarbetskostnaden i Sverige har de senaste åren utvecklats i ungefär samma takt som i våra konkurrentländer, mätt i nationell valuta. Förhållandevis låga löneökningar och en god produktivitetstillväxt har inneburit måttliga kostnadsökningar såväl i Sverige som i våra viktigaste konkurrentländer. Enhetsarbetskostnaden i nationell valuta bedöms även framöver utvecklas ungefär i samma takt i Sverige som i våra konkurrentländer. Den svenska kronan har försvagats betydligt de senaste åren, vilket inneburit att den relativa enhetsarbetskostnaden, mätt i gemensam valuta, har fallit kraftigt. Därmed har svensk exportindustris konkurrenskraft förbättrats. Trots en förutsedd kronförstärkning och en försämrad relativ enhetsarbetskostnad, mätt i gemensam valuta, väntas ändå svensk industris konkurrensläge vara gott de närmaste åren.

Lönsamheten i svensk industri

Under förra året medförde den kraftiga deprecieringen av kronan att det blev dyrare för företagen att importera insatsvaror. Dessutom steg enhetsarbetskostnaden relativt mycket då produktivitetstillväxten var låg. Trots ökade insatsvarukostnader och stigande enhetsarbetskostnad förefaller inte företagen ha kompenserat kostnadsökningen fullt ut genom kraftigt höjda priser. Hemmamarknadspriserna och exportpriserna steg inte lika mycket som importpriserna förra året, enligt uppgift från Statistiska centralbyrån. Företagens vinstmarginaler sjönk därmed kraftigt föregående år.

Diagram 5.2 Industrins bruttoöverskottsandel

Procent

Anm.: Avser bruttoöverskottet som andel av förädlingsvärdet till faktorpris.
Källor: Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Framöver antas en förstärkning av kronan leda till att importpriserna sjunker, vilket gör det billigare för företagen att importera insatsvaror. Den höga produktivitetstillväxten bedöms i år och nästa år leda till att enhetsarbetskostnaden sjunker. Det förbättrade konjunkturläget under andra halvåret i år och under nästa år medför dessutom att företagen i större utsträckning än tidigare kan höja priserna på hemmamarknaden. Den väntade apprecieringen av kronan gör emellertid att företagen på exportmarknaden måste sänka sina priser kraftigt för att inte förlora konkurrenskraft. Sammantaget väntas företagens marginaler fortsätta att minska, men betydligt mindre än 2001. Industrins bruttoöverskottsandel sjunker till 29 % 2002 och till 28 % 2003.

5.2 Byggnadsverksamhet

Allt sedan 1998 har den totala byggvolymen, dvs. bygginvesteringar och -reparationer, ökat kraftigt. Förra året dämpades emellertid ökningstakten till knappt 2 %.

Enligt KI:s barometer försämrades byggkonjunkturen markant under slutet av förra året. Byggandet föll och företagen blev allt mer missnöjda med orderläget. Bristen på arbetskraft, som företagen tidigare uppgav vara ett stort problem, minskade snabbt enligt barometern. Även antalet order till arkitekter och tekniska konsulter, vilka är en bra indikator för byggandet ett till två år framåt i tiden, utvecklades svagt under senare delen av 2001. Inledningsvis i år har läget dock stabiliserats något enligt barometern och byggföretagens förväntningar inför det närmaste månaderna är något mer optimistiska än tidigare.

Utfallet från nationalräkenskaperna ger emellertid en något annorlunda bild av byggkonjunkturen förra året. Enligt nationalräkenskaperna stagnerade visserligen såväl bygginvesteringarna som byggproduktionen under 2001, men under fjärde kvartalet steg produktionen igen.

Den försvagning av byggverksamheten, som det framkom vissa tecken på under förra året, bedöms i huvudsak vara tillfällig. De ökade resurser som har avsatts för åtgärder i infrastrukturen samt utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefonnät bedöms innebära att byggaktiviteten tilltar framöver. Dessutom är det mycket som talar för att bostadsbyggandet fortsätter att stiga. En hög prisnivå på andrahands-

marknaden och hushållens alltjämt starka ekonomiska situation med bl.a. kraftigt stigande disponibla inkomster väntas medföra att ny- och ombyggnationer av bostäder ökar. Även bidraget till byggandet av hyresrätter samt stöden till studentbostäder och ekologiskt byggande väntas stimulera bostadsinvesteringarna framöver.

Den förutsedda uppgången i byggkonjunkturen dämpas dock i år av att investeringsutvecklingen i andra delar av näringslivet förväntas bli dämpad. Ökningen av såväl produktion som investeringar i kommersiella lokaler i tjänstesektorn beräknas utvecklas svagt i år, vilket bl.a. den svaga orderingången till arkitekter antyder. Därtill väntas industrins investeringar falla i år. Nästa år bedöms dock byggkonjunkturen stärkas ytterligare då aktiviteten i ekonomin ökar.

Sammantaget beräknas den totala byggverksamheten öka med ca 2 % även i år, och med närmare 5 % nästa år.

Tabell 5.3 Byggnadsverksamhet

	Miljarder kronor		Procentuell volymförändring		
	2001	2000	2001	2002	2003
Bygginvesteringar	135	5,1	1,2	2,7	6,8
Näringslivet	60	11,6	-4,4	0,7	6,6
Myndigheter	29	-11,2	3,1	5,6	4,0
Bostäder	46	9,3	8,3	3,4	9,0
Reparationer och underhåll	80	3,7	3,6	1,0	1,0
Totalt	215	4,2	1,8	2,0	4,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5.3 Tjänstesektorer

Produktionen har utvecklats starkt inom tjänstesektorerna under flera år. I genomsnitt har den ökat med drygt 4 % per år under perioden 1995–2000. Detta beror på att hushållens och industrins efterfrågan på tjänster har varit hög.

Förra året utvecklades produktionen inom tjänstesektorerna svagare än tidigare år. Produktionen ökade med 1,7 % 2001 jämfört med 2000. Tjänsteproduktionen inom exempelvis handel och finansiell verksamhet mattades av. Avmattningen av tjänsteproduktionen beror delvis på att hushållens efterfrågan på tjänster utvecklades svagt. Även nedgången i industrikonjunkturen drabbade delar av tjänstesektorerna.

Utvecklingen i tjänstesektorerna bedöms bli allt starkare under innevarande år och växa i god

takt under nästa år då aktiviteten i ekonomin förväntas bli allt högre.

Risken för att kapacitetsrestriktioner i form av brist på arbetskraft kommer att hindra produktionsökningen har minskat under det senaste året. Därmed bedöms inte rekryteringsproblem hindra expansion i tjänstesektorerna som helhet i någon större omfattning under prognosperioden.

Sammantaget förutses produktionen i tjänstesektorerna öka med 1,9 % 2002 och med 3,2 % 2003.

Produktivitetstillväxten i tjänstesektorerna var negativ förra året till följd av att produktionen i större utsträckning än personalstyrkan anpassades till det svagare efterfrågeläget. I år och nästa år väntas produktiviteten öka starkt igen när tjänsteproduktionen tar fart och sysselsättningen förutses öka svagt. Produktivitetstillväxten bedöms bli 1,7 % 2002 och 2,2 % 2003.

6 Arbetsmarknad

Trots fjolårets svaga ekonomiska utveckling ökade antalet sysselsatta med hela 80 000 personer mellan 2000 och 2001 och den öppna arbetslösheten föll med 0,7 procentenheter till 4,0 %, mätt som årsgenomsnitt. Dock var utvecklingen under loppet av 2001, såväl vad gäller sysselsättning som arbetslöshet, svag.

Under innevarande år väntas antalet sysselsatta minska och den öppna arbetslösheten öka. Med viss fördröjning får dock den starkare efterfrågan i ekonomin genomslag även på arbetsmarknaden. Sysselsättningen börjar då återigen stiga. Sammantaget innebär utvecklingen av antalet sysselsatta och arbetskraftsutbudet att den öppna arbetslösheten faller till 4,0 % år 2003.

Tabell 6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet

Procentuell förändring om annat ej anges

	2001	2002	2003	2004
BNP	1,2	1,4	2,8	2,5
Produktivitet	0,6	1,9	2,2	1,9
Arbetade timmar	0,5	-0,5	0,6	0,5
Medelarbetstid	-1,4	-0,1	0,2	0,1
Antal sysselsatta	1,9	-0,4	0,4	0,4
Reguljär sysselsättningsgrad ¹	78,2	77,7	77,9	78,0
Arbetskraft	1,2	-0,1	0,1	0,3
Öppen arbetslöshet ²	4,0	4,3	4,0	3,9
Konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program ³	2,5	2,5	2,2	2,0

¹ Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

² I procent av arbetskraften.

³ Antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program i procent av arbetskraften. De program som inkluderas i denna beteckning är de program som Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) redovisar som konjunkturberoende samt Interpraktik.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Antalet sysselsatta minskar under 2002

År 2001 blev ytterligare ett år med en mycket stark sysselsättningsökning. Det höga årsgenomsnittet förklaras dock till stor del av att sysselsättningsnivån redan vid slutet av 2000 var betydligt högre än årsgenomsnittet för det året. Sett till utvecklingen under loppet av 2001 ökade sysselsättningen med ca 20 000 personer. Utvecklingen var särskilt svag under hösten.

Sysselsättningsökningen 2001 skedde, liksom året dessförinnan, helt bland fast anställda. Såväl antalet företagare som antalet tillfälligt anställda

minskade jämfört med föregående år. Det är naturligt att antalet tillfälligt anställda minskar vid en konjunkturavmattning då företagen blir mer restriktiva med att anställa personal och i mindre utsträckning förlänger vikariat och andra anställningar med korttidskontrakt. När konjunkturen sedan vänder ökar inledningsvis antalet tillfälligt anställda igen innan företagen så småningom ökar antalet fast anställda.

Sett till näringsgrenar minskade sysselsättningen kraftigt inom industrin förra året. Framför allt gäller detta verkstadsindustrin som drabbades hårt av konjunkturavmattningen och där antalet varsel om uppsägning började öka redan vid årsskiftet 2000/2001. Sysselsättningsminskningen i industrin uppvägdes dock av en ökning av sysselsättningen inom framför allt näringslivets tjänstesektorer. Särskilt stor var ökningen inom datakonsulter och dataservicebyråer samt inom branschen andra företagsservicefirmor vari ingår bland annat arkitektkontor och reklam- och marknadsföringsbyråer.

Under inledningen av detta år har sysselsättningen minskat något. Bland annat kan en nedgång i tjänstesektorerna noteras från slutet av fjolåret.

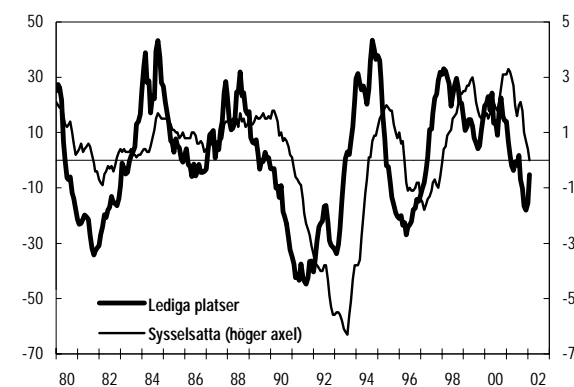
Ett flertal indikatorer tyder på en fortsatt minskande sysselsättning under 2002. Utvecklingen av antalet nyanmälda lediga platser, som historiskt sett varit en god indikator på sysselsättningsstillväxten, indikerar negativa tillväxttal under året (se diagram 6.1). Särskilt svag har utvecklingen av nyanmälda lediga platser varit inom industri, handel, hotell och restaurang samt bank och försäkring vari IT-relaterade verksamheter ingår. Visserligen var det totala antalet lediga platser faktiskt större i februari i år än i februari i fjol men nästan 30 % av platserna under årets två första månader avsåg sommarvikariat. Det kan jämföras med 21 % motsvarande period förra året. Enligt AMS finns det en tendens till att vikariatet anmäls allt tidigare till arbetsförmedlingarna. Det kan innebära att utvecklingen åter försvagas de närmaste månaderna.

Antalet varsel om uppsägning ökade kraftigt under loppet av förra året. Sammantaget varslades 69 000 personer vilket är mer än en fördubbling jämfört med 2000. Under förra varen avsåg majoriteten av varslen industrin men successivt har en allt större del kommit att avse tjänstesektorerna. De senaste månaderna har visserligen det totala antalet varsel minskat något men det

ligger fortfarande på en relativt hög nivå jämfört med andra halvan av nittiotalet.

Diagram 6.1 Nyanmälda lediga platser och antal sysselsatta

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Arbetsmarknadsstyrelsen.

Konjunkturinstitutets (KI:s) barometrar visar att företagen inom tillverkningsindustrin avser att fortsätta minska antalet anställda. Även inom byggsektorn planeras fortsatta personalminskningar. Inom detaljhandeln tyder anställningsplanerna på en i stort sett oförändrad sysselsättning framöver. Optimismen har visserligen ökat något inom databehandlings- och uppdragsverksamheten men anställningsplanerna är ändå ytterst blygsamma.

Trots att efterfrågan i ekonomin väntas tillta framöver förutses således sysselsättningen fortsätta minska. Först mot slutet av året får den starkare efterfrågan genomslag på arbetsmarknaden och sysselsättningen börjar återigen öka. Sysselsättningen väntas nästa år stiga med 0,4 %, men ökningen under loppet av året är betydligt starkare än vad som framgår av årsgenomsnittet. Den reguljära sysselsättningsgraden bland personer i åldern 20–64 år, som enligt regeringens sysselsättningsmål skall uppgå till 80 % 2004, väntas nästa år ligga på 77,9 %.

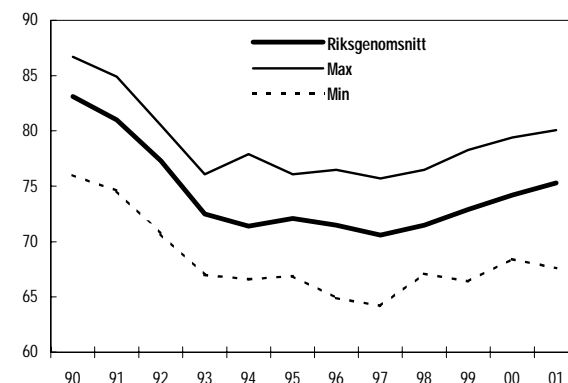
Den i nuläget svaga efterfrågan på arbetskraft avspeglas också i att bristen på arbetskraft är generellt sett låg i ett historiskt perspektiv. Enligt KI:s barometrar föll bristen på arbetskraft inom stora delar av näringslivet hastigt mot slutet av 2000 och fortsatte sedan minska förra året. Andelen företag som anger tillgången på arbetskraft som trängsta sektion är låg. Generellt sett framstår rekryteringsproblemen i dagsläget som små men de bedöms öka under prognosperioden. Några allvarliga generella rekryteringsproblem förväntas emellertid inte. Inom kommunal sektor är dock bristen på arbetskraft besvärande.

Enligt AMS undersökningar råder det en omfattande brist på utbildad personal inom vård- och omsorgsyrken liksom på lärare. KI:s kommunbarometer visar att samtliga landsting upplever brist på personal inom sjukvårdsområdet, och inom primärkommunerna är bristen stor inom utbildning, barn- och äldreomsorg. Kommunsektorns finansiella situation tillåter emellertid inte någon större expansion av verksamheten under prognosåren.

Situationen på arbetsmarknaden har förbättrats i nästan samtliga län sedan 1997, det år under vilket de senaste årens starka sysselsättningsstillväxt inleddes. Ändå var skillnaderna i sysselsättningsgrad mellan länen faktiskt större förra året än 1997 (se diagram 6.2). Liksom de senaste åren var sysselsättningsgraden lägst i Norrbottens län där 67,6 % av befolkningen var sysselsatt medan motsvarande siffra i det län med högst sysselsättningsgrad, Stockholms län, var 80,1 %. Till viss del har naturligtvis de regionala skillnaderna i sysselsättningsgrad att göra med skillnader i näringsgrenssammansättning mellan länen. En lätttrölig arbetskraft, i såväl geografisk som yrkesmässig mening, underlättar matchningsprocessen mellan utbud och efterfrågan. Om det uppstår allvarligare matchningsproblem än väntat på arbetsmarknaden eller rena bristsituationer, dvs. restriktioner vad gäller tillgången på arbetskraft med den kompetens som efterfrågas, skulle detta sannolikt få negativa effekter på tillväxt, sysselsättning och lönebildning.

Diagram 6.2 Regionala skillnader i sysselsättningsgrad mellan länen

Sysselsatta i procent av arbetsför befolkning

Källa: Statistiska centralbyrån (AKU).

Det finns en rad osäkra faktorer med betydelse för utvecklingen på arbetsmarknaden framöver. Det är möjligt att arbetsmarknaden fungerar bättre än vad som antagits i prognosen och att

regeringens sysselsättningsmål uppnås 2004. En sämre fungerande lönebildning än vad som antagits i prognosen skulle i sin tur kunna leda till svagare BNP- och sysselsättningsutveckling. I avsnitt 12 redovisas två alternativa bedömningar av hur högt resursutnyttjandet är och hur väl arbetsmarknaden och lönebildningen fungerar.

Medelarbetstiden fortsatt låg under prognosåren

Medelarbetstiden per sysselsatt², som minskade med hela 0,9 % år 2000, föll med ytterligare 1,4 % förra året. Fallet i medelarbetstid 2001 beror bland annat på att den vanligen arbetade tiden³ och övertiden minskade, samt på att sjukfrånvaron fortsatte öka. Dessutom var det både en vardag och en lördag mindre än året dessförinnan vilket inte påverkar antalet sysselsatta men väl antalet arbetade timmar och därmed medelarbetstiden. Korrigerat för denna kalendereffekt minskade medelarbetstiden med 1,2 % i föl.

Historiskt sett har frånvaron per sysselsatt tenderat att minska när antalet sysselsatta minskat. Med viss eftersläpning leder sedan en ökning i sysselsättningen till en ökning av frånvaron. Det tyder på en minskning av frånvaron i år och eventuellt en ökning nästa år. Till detta kommer ett flertal reformer som väntas påverka medelarbetstiden på olika sätt framöver. Regeringens åtgärdsprogram för ökad hälsa i arbetslivet förutses verka i riktning mot en lägre sjukfrånvaro, och därmed en högre medelarbetstid, framöver. Minskningen av anslagen för kunskapslyftet bör leda till en minskning av frånvaron till följd av studier och därmed också en ökning av medelarbetstiden. Också det nya studiemedelssystemet verkar sannolikt i riktning mot en högre medelarbetstid. I det nya systemet är fribeloppet, dvs. den inkomst en studerande får ha utan att studiemedlen reduceras, väsentligt högre än i det gamla. I motsatt riktning verkar de senaste årens löneavtal som inkluderar uppgörelser om att en del av löneutvecklingen skall användas till arbetstidsförkortning. Att befolkningstillväxten under prognosåren sker i åldersgrupper med lägre me-

delarbetstid än befolkningen som helhet påverkar också medelarbetstiden negativt.

Till följd av det svaga utgångsläget väntas medelarbetstiden, mätt som årsgenomsnitt, minska i år, om än betydligt mindre än förra året. Nästa år sker en svag ökning. Jämfört med de senaste tio åren är den prognoserade nivån på medelarbetstiden nästa år fortfarande mycket låg.

Produktiviteten förväntas öka framöver

Produktivitetstillväxten i näringslivet var förra året betydligt svagare än genomsnittet för de senaste 20 åren. I tjänstesektorn som helhet var produktivitetstillväxten till och med negativ. En anledning till att företagen inom vissa delar av tjänstesektorn inte anpassade sysselsättningen i någon större utsträckning till det svagare efterfrågeläget kan vara att de antog att avmattningen var tillfällig och att de därför inte ville göra sig av med kompetent personal. På så vis kan de kanske, när efterfrågan tar fart igen, undvika de svåra rekryteringsproblem som de hade år 2000.

Det faktum att företagen inte helt anpassat sysselsättningen till det svagare efterfrågeläget gör att när efterfrågan tilltar i år och nästa år kan de öka sin produktion utan att de behöver nyanställa i samma omfattning. Det bidrar till en uppgång i produktivitetstillväxten i år och nästa år. Den genomsnittliga produktivitetstillväxten i näringslivet som helhet perioden 2001–2003 blir ändå lägre än det historiska snittet.

Arbetskraftsutbudet minskar 2002 men arbetslösheten ökar ändå tillfälligt

Arbetskraftsutbudet ökade, liksom antalet sysselsatta, starkt förra året. Förutom ökningen av befolkningen i arbetsför ålder var det främst en minskning av antalet heltidsstuderande utanför arbetskraften som bidrog till det ökade utbudet av arbetskraft. Mindre tillskott till utbudet kom också från andra grupper utanför arbetskraften såsom hemarbetande och värnpliktiga. Den relativt kraftiga ökningen av andelen sjuka bidrog dock till att hålla tillbaka utbudet.

Arbetskraftsutbudet påverkas också framöver av utvecklingen av antalet studerande. Antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, där majoriteten definieras som studerande enligt AKU, förutses sammanlagt uppgå till 111 000 i år. Detta innebär en

² Mätt som det totala antalet arbetade timmar under året enligt nationalräkenskaperna, dividerat med genomsnittligt antal sysselsatta enligt Arbetskraftsundersökningen (AKU).

³ Med vanligen arbetad tid avses den tid som arbetstagare ska arbeta enligt överenskommelse med arbetsgivare.

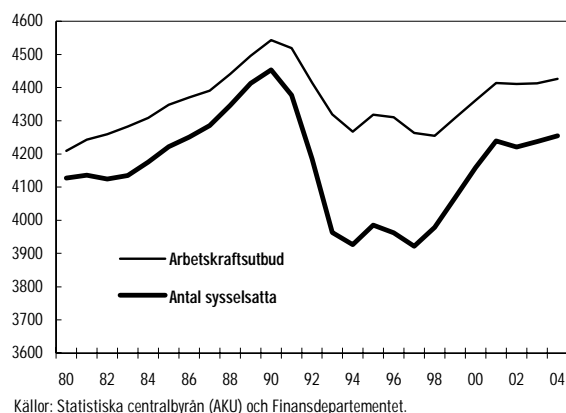
oförändrad nivå jämfört med 2001. Nästa år minskar antalet deltagare till 97 000.

Anslagen för kunskapslyftet minskar i år. Kommunerna kommer dock framöver ha möjlighet att anordna fler platser inom vuxenutbildningen än innan kunskapslyftet startade 1997. Under perioden 2003–2005 kommer kommunerna att erbjudas ett nytt riktat statsbidrag som motsvarar 47 000 platser i den kommunala vuxenutbildningen och 7 000 platser inom folkhögskolan. Antalet permanenta platser inom högskolor och universitet utökas under prognosperioden. Sammantaget bidrar utbildnings-satsningarna och befolkningstillväxten i åldersgruppen 16–19 år, en ålder då de flesta studerar, till att antalet studerande ökar under prognosperioden.

Även antalet sjuka och förtidspensionerade väntas öka. Det beror på att en stor del av befolkningstillväxten framöver sker i åldersgrupper där andelen sjuka och förtidspensionerade är relativt hög. Det starka arbetsmarknadsläge som rått sedan mitten av 1997 har inneburit att antalet personer som vill och kan arbeta men inte aktivt söker arbete successivt minskat sedan dess. Över hälften av dessa så kallade latent arbetssökande är heltidsstuderande. Det finns också de som betraktar sig själva som arbetssökande, utan att uppfylla villkoren för att klassificeras som öppet arbetslösa, eller som lediga. Det svagare arbetsmarknadsläget väntas leda till att dessa grupper i mindre utsträckning än de senaste åren söker sig till arbetsmarknaden vilket också bidrar till att hålla tillbaka arbetskraftsutbudet.

Diagram 6.3 Antal sysselsatta och arbetskraftsutbud

Tusental personer

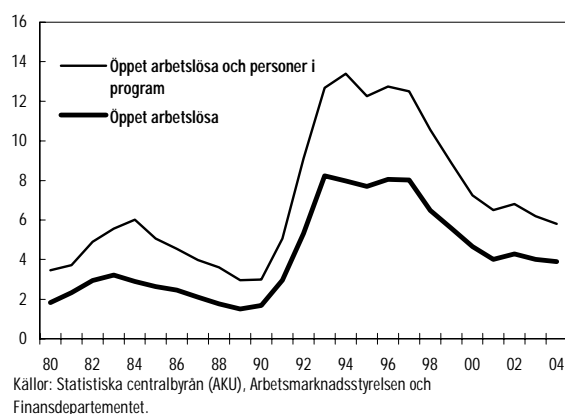

Den öppna arbetslösheten minskade till 4,0 % mot slutet av 2000 och har därefter i princip legat kvar på den nivån. Vid en konjunkturavmattning är det vanligtvis personer med en svagare ställning på arbetsmarknaden som drabbas först. Ett exempel på en sådan grupp är yngre personer bland vilka arbetslösheten sedan andra halvåret i fjol varit högre än vid motsvarande tidpunkt ett år tidigare.

Den förväntade utvecklingen av antalet sysselsatta och arbetskraftsutbudet innebär att arbetslösheten ökar tillfälligt i år. I takt med att sysselsättningen stiger, framför allt under loppet av nästa år, minskar återigen den öppna arbetslösheten.

Diagram 6.4 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program

Procent av arbetskraften

Utvecklingen efter 2003

Mot slutet av 2003 bedöms den faktiska produktionsnivån vara lägre än den potentiella. Det innebär att det finns lediga resurser i ekonomin vilket möjliggör en högre BNP-tillväxt åren därefter än den långsiktigt hållbara. Dessutom fortsätter neddragningen av de konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska programmen. Efter 2003 beräknas därför antalet sysselsatta stiga i snabbare takt än vad som kan förklaras av den demografiska utvecklingen. Mot bakgrund av den kraftiga minskningen av medelarbetstiden 2000 och 2001 och den därmed låga nivån 2003, antas medelarbetstiden fortsätta stiga något. Den öppna arbetslösheten minskar ytterligare. Produktivitetstillväxten beräknas bli något starkare än den uppskattade långsiktiga produktivitetstillväxten.

Långtidssjuka enligt RFV och AKU

Under 2001 har problemet med ökad ohälsa allt mer kommit i fokus. Riksförsäkringsverkets (RFV:s) statistik visar att det i synnerhet är antalet långa sjukskrivningar som ökar. I december förra året uppgick antalet personer som hade varit sjukskrivna under längre tid än ett år till 112 600. Det är mer än dubbelt så många som i december 1998. Förutom att enskilda individer drabbas av lidande genom ökad ohälsa, ökar också samhällets ohälsorelaterade kostnader och på sikt hämmas utvecklingen på arbetsmarknaden.

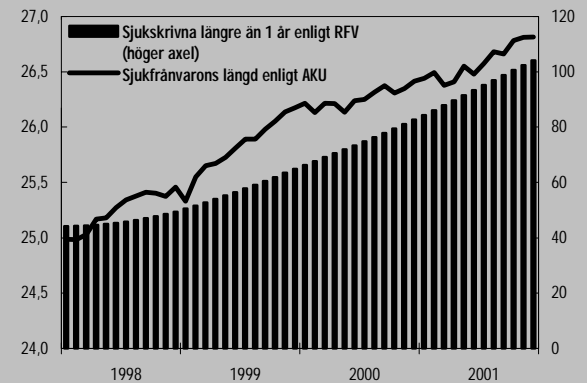
I arbetsmarknadsprognosen används Arbetskraftsundersökningen (AKU) som totalram för befolkningen. För att analysera utvecklingen av sjukfrånvaron kompletteras AKU:s statistik med uppgifter från RFV. De två statistikällorna har dock olika utgångspunkter. AKU är en urvalsundersökning där de tillfrågade själva svarar på frågor om sin arbetsmarknadssituation under en viss vecka. RFV:s statistik utgår däremot från de ersättningar en person uppbär.

I AKU:s statistik är det inte möjligt att urskilja hur länge en person varit sjukfrånvarande. Anledningen till detta är att AKU:s redovisade siffror avser en genomsnittsvecka under månaden, kvartalet eller året. Däremot kan man genom att dividera antalet frånvarotimmar på grund av sjukdom med antalet sjukfrånvarande erhålla en indikation på om sjukfrånvarans längd ökar eller minskar. Enligt diagram 1 har den genomsnittliga längden på sjukfrånvaron ökat de senaste åren. Det framgår också att antalet långtidssjukskrivna enligt RFV, här definierat som sjukskrivna längre än ett år, ökat kraftigt under motsvarande period.

Sannolikheten att en sjukskrivning övergår till förtidspension ökar med sjukskrivningens längd. Det är svårt att med hjälp av AKU urskilja ett sådant flöde, men med hjälp av RFV:s statistik kan övergången beräknas. Enligt RFV:s statistik övergick ca 30 000 personer från sjukpenning till förtidspension i fjol jämfört med 19 000 år 1998. Allt annat lika innebär en ökning av antalet förtidspensionärer att antalet sysselsatta minskar och medelarbetstiden per sysselsatt ökar.

Diagram 1 Sjukfrånvaro enligt AKU och RFV

Timmar/vecka och sjukfrånvarande (12 mån. glidande medelvärde) Tusental personer (12 mån. glidande medelvärde)

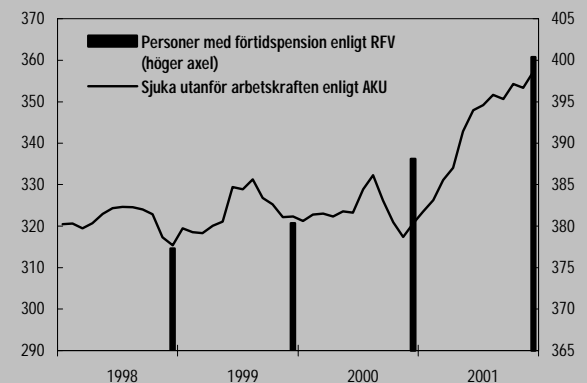

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Riksförsäkringsverket.

Förtidspensionerade på grund av ohälsa särredovisas inte i AKU. De ingår istället i gruppen "sjuka utanför arbetskraften". Förtidspensionerade utgör dock den största delen av denna grupp (ca 91 % år 2000 enligt uppgifter från AKU). Samtidigt som antalet sjukfrånvarande ökat de senaste åren har antalet sjuka utanför arbetskraften ökat, om än inte i samma omfattning. Utvecklingen av de sjuka utanför arbetskraften stämmer väl överens med ökningen av förtidspensionärer enligt RFV (se diagram 2). Nivåskillnaden mellan AKU:s och RFV:s statistik i diagram 2 förklaras till stor del av att det i RFV:s statistik även ingår personer som är förtidspensionerade på deltid (ca 24 % av samtliga förtidspensionerade år 2000). Majoriteten av de som är förtidspensionerade på deltid redovisas som "sysselsatta i arbetskraften" i AKU, eftersom det endast krävs en arbetad timme per mätvecka för att registreras som sysselsatt.

Diagram 2 Förtidspensionerade enligt AKU och RFV

Tusental personer (3 mån. glidande medelvärde) Tusental personer (decembervärden)

Källor: Statistiska centralbyrån (AKU) och Riksförsäkringsverket.

7 Löner

Mot bakgrund av avmattningen i ekonomin, den svaga sysselsättningsutvecklingen under året och den låga produktivitetstillväxten ökade lönerna förhållandevis snabbt förra året. Lönerna ökade preliminärt med 4,2 % mellan 2000 och 2001 enligt Medlingsinstitutet, vilket var ca 0,5 procentenheter högre än genomsnittet de senaste tre åren.

Att lönerna steg relativt mycket trots en svag sysselsättningsutveckling under året kan ha berott på att resursutnyttjandet var ansträngt förra året. Till följd av att sysselsättningen förutses minska i år faller resursutnyttjandet och konkurrensen om arbetskraften minskar. Därmed förväntas löneökningstakten dämpas. Det är dock mycket svårt att avgöra hur stort resursutnyttjandet är i dagsläget och hur väl lönebildningen fungerar. I avsnitt 12 redovisas två alternativa bedömningar av resursutnyttjandet och lönebildningen.

Inflationsförväntningarna, som nu är högre än för ett år sedan, förväntas gå ner igen, i takt med att de uppmätta inflationstalen faller. Detta bidrar sannolikt till att lönekraven dämpas framöver. Trots en förhållandevis hög inflation förra året ökade reallönerna med drygt 1,5 %, vilket är lägre än de senaste fem åren, men fortfarande högre än den genomsnittliga ökningen under 1980-talet och början av 1990-talet.

relativt mycket även utöver avtalen. Tjänstemännens löner fortsatte att öka snabbare än arbetarnas förra året.

Större delen av arbetsmarknaden har avtal för innevarande och nästa år. I genomsnitt beräknas de avtalsmässiga löneökningarna i hittills slutna avtal uppgå till ca 2,5 % per år. Hur höga de totala löneökningarna kommer att bli är svårt att förutsäga, bland annat mot bakgrund av att det i vissa avtal saknas centralt fastställda löneökningstrymmen. Det innebär att hela löneökningstrymmet kommer att fastställas på lokal nivå. Decentraliseringen av avtalsförhandlingarna gör det också svårare att skilja mellan avtal och löneglidning. Totalt sett antas löneökningarna begränsas till 3,5 % per år perioden 2002–2004.

Tabell 7.1 Timlöner

Årlig procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002– 2004
Industri	2,5	4,1	3,6	
Byggnadsindustri	4,1	3,9	4,9	
Näringslivets tjänstesektorer	3,5	3,4	4,3	
Statliga myndigheter	4,6	4,8	3,8	
Kommunala myndigheter	3,8	3,6	4,5	
Totalt	3,4	3,7	4,2	3,5

Källor: Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Löneutvecklingen skiljde sig relativt mycket åt mellan olika sektorer förra året. I industrin föll löneökningstakten medan den steg i övriga delar av näringslivet. Det var främst inom byggsektorn och varuhandel, hotell och restaurang som det noterades relativt höga löneökningar. Även inom kommunala myndigheter var löneökningstakten hög. Det beror bland annat på höga avtalsmässiga löneökningar förra året men lönerna ökade

8 Inflation

Efter flera år med låga konsumentprisökningar steg inflationen kraftigt under förra året. Ökningen hade till viss del att göra med utbudstörningar och andra tillfälliga effekter, men under 2001 ökade också bidraget till inflationen från prishöjningar på inhemskt producerade varor och tjänster. De senaste två åren har löneökningar i konsumentnära tjänstebanscher bidragit till att priserna i dessa branscher ökat relativt kraftigt.

Inflationsförväntningarna ökade förra året men har den senaste tiden varit relativt oförändrade. Det inhemska inflationstrycket är svårbedömt, men lägre löneökningar och fallande importpriser framöver förutses bidra till att inflationen åter sjunker. Ökade handelsmarginaler väntas däremot verka i motsatt riktning. Sammantaget förutses inflationen minska snabbt under första halvåret i år, då tillfälliga effekter successivt faller bort, för att sedan åter stiga och ligga på ca 2 % i slutet av 2002, mätt med såväl KPI som UND1X. Stärkt efterfrågan och ökat resursutnyttjande väntas ge en svag ökning av inflationen under loppet av 2003. Se tabell 8.1 och diagram 8.3. Skillnaden mellan KPI och UND1X i slutet av prognosperioden beror främst på ökade räntekostnader för egnahem.

Tabell 8.1 Konsumentprisutveckling

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,1	2,2	2,1
KPI, dec-dec	2,9	2,1	2,2	2,0
UND1X, årsgenomsnitt	2,8	2,3	1,9	-
UND1X, dec-dec	3,4	1,8	1,9	-
HIKP, årsgenomsnitt	2,7	1,7	1,8	-
HIKP, dec-dec	3,2	1,2	1,9	-
NPI, årsgenomsnitt	2,8	2,1	2,4	-
NPI, dec-dec	3,4	2,0	2,4	-
Prisbasbelopp, tkr	36,9	37,9	38,4	39,2
HIKP, EU, årsgenomsnitt	2,4	1,9	1,9	1,8

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I de medelfristiga kalkylerna antas penningpolitiken anpassas så att inflationen under åren närmast efter 2003 utvecklas i linje med Riksbankens inflationsmål, dvs. 2 %.

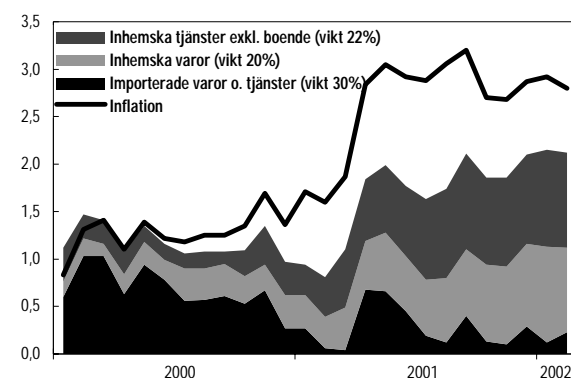
Ökad inflation under 2001

Inflationen enligt KPI har under det senaste året ökat från 1,6 % i februari 2001 till 2,8 % i februari i år. Även inflationen enligt UND1X har stigit kraftigt. I februari uppgick den till 3,3 %, dvs. något mer än KPI. Skillnaden mellan de bägge inflationsmåten beror för närvarande till stor del på sänkningen av fastighetsskatten, som registreras i KPI från och med september 2001.

Bidraget till inflationen från huvudsakligen importerade varor och tjänster var vid inledningen av 2002 betydligt mindre än det var för två år sedan. Som framgår av diagram 8.1 svarade prisökningar på importerade varor och tjänster för den största delen av inflationen i början av 2000. Trots att inflationen sedan dess har stigit kraftigt har bidraget från dessa varor och tjänster till inflationen minskat. Inflationsuppgången förklaras i stället till stor del av prisökningar på huvudsakligen inhemskt producerade varor och tjänster. Bidraget från priser på boende har också ökat, utom sedan september 2001 då sänkt fastighetsskatt och lägre ränteutgifter reducerat inflationsbidraget. Innan importprisutvecklingen kommenteras närmare skall några andra faktorer som kortsiktigt påverkat inflationen den senaste tiden nämnas.

Diagram 8.1 Olika komponenters bidrag till KPI-inflationen

Procentenheter

Anm.: Differensen mellan inflationskurvan och den översta grå ytan utgörs av bidraget från priser på boende (vikt 28 % inkl. skatt, ränteutgifter för egnahem och el). Detta bidrag var negativt i början av 2000.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Tillfälliga faktorer påverkade inflationen 2001

Vid tolkningen av diagram 8.1 är det viktigt att notera att priserna på vissa varor och tjänster har påverkats dels av ett antal tillfälliga utbudstörningar, dels av andra förhållanden av tillfällig karaktär. Det finns skäl att särbehandla sådana

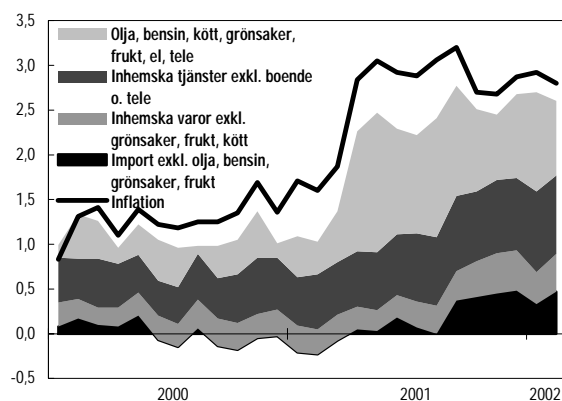
prishöjningar som har att göra med utbudsstörningar snarare än med efterfrågeläget i den svenska ekonomin (även om handelns möjlighet att övervältra prisökningarna på konsumenterna i hög grad är beroende av efterfrågeläget). Prishöjningar som beror på tillfälliga utbudsstörningar kan dock påverka inflationen varaktigt genom effekter på andra priser och på inflationsförväntningarna.

Prisökningarna på kött under våren 2001 var huvudsakligen en konsekvens av att utbudet begränsats till följd av djursjukdomar. Köttprisnivån har sedan dess stabiliserats, och effekten av förra vårens prishöjningar väntas successivt falla bort ur inflationstalen under våren 2002. Det samma gäller effekten av den nivåhöjning av elpriserna under våren 2001 som delvis berodde på brist på vattenkraft. Grönsaks- och fruktprisernas bidrag till inflationen kan, mot bakgrund av det senaste årets utveckling, väntas avta snabbt under våren för att sedan åter öka. En period med särskilt höga bensinpriser under våren 2001, på grund av kapacitetsbegränsningar, höjde tillfälligt inflationen. Vid sidan av de nu nämnda utbudsstörningarna kan nämnas att effekten av förra vårens teletaxehöjningar också väntas upphöra under våren 2002. Ett antal tillfälliga effekter väntas således falla ur tolvmanaderstalen under våren, vilket sammantaget bidrar till att inflationen dämpas.

I diagram 8.2 visas inflationsbidragen från samma grupper som i diagram 8.1, men med den skillnaden att alla varor och tjänster som enligt diskussionen i föregående stycke påverkades av tillfälliga effekter har förts över till en egen grupp i figuren. Denna indelning är grov och något godtycklig, och resultatet måste tolkas med försiktighet. De aktuella produkternas priser påverkades förra året naturligtvis även av annat än de nämnda tillfälliga effekterna, och den valda grupperingen kan därför underskatta inflations-tendenserna. Diagrammet indikerar ändå att ökade priser på importerade varor hade en viss betydelse för inflationsuppgången under 2001 men att bidraget från inhemskt producerade varor och tjänster var större, och växte, under förra året. Den mycket hastiga inflationsuppgången under våren 2001 kan alltså främst tillskrivas tillfälliga faktorer, men under hela året skedde också en långsammare men tydlig ökning av bidraget till inflationen från huvudsakligen inhemskt producerade varor och tjänster.

Diagram 8.2 Olika komponenters bidrag till KPI-inflationen, alternativ indelning

Procentenheter

Anm.: Differensen mellan inflationskurvan och den översta grå ytan utgörs av bidraget från priser på boende (inkl. skatt och ränteutgifter för egnahem men exkl. el). Detta bidrag var negativt i början av 2000. Bidraget från importerade varor var tillfälligt negativt under 2000 och 2001.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Vid sidan av utbudsstörningarna finns även skäl att skilja ut effekterna av ränte- och skatteförändringar. Bostadräntorna har under slutet av 2001 och början av 2002 haft små effekter på inflationen mätt med KPI. Under större delen av 2000 och 2001 bidrog de till att höja inflationen, efter att de under flera år har dämpat inflationen. Som också nämnts har fastighetsskattens utveckling för närvarande en negativ effekt på inflationen enligt KPI-mättet.

Importpriserna väntas dämpa inflationen

Priserna i importledet har ökat successivt under de senaste tre åren. Under 1999 och 2000 orsakades uppgången av att priserna på importerade råvaror steg till följd av det kraftigt stigande världsmarknadspriset på olja. Sedan halvårsskiftet 2000 har de stigande priserna på bearbetade importvaror utgjort den främsta orsaken till importprisökningen. Det sjunkande oljepriset under 2001 har däremot verkat dämpande på de totala importpriserna. Kronförsvagningen bidrog starkt till de ökade priserna i importledet, och i takt med att kronan började stärkas under fjärde kvartalet bröts prisuppgången.

Prognosen för oljeprisutvecklingen (se avsnitt 2) utgör, liksom tidigare, en källa till osäkerhet beträffande inflationsprognosen. Under förutsättning att situationen i Mellanöstern inte utvecklas på ett sätt som dramatiskt påverkar råvarupriserna förväntas en relativt försiktig prisutveckling för olja. Samtidigt väntas kronan appreciera under prognosperioden, och de totala

importpriserna bedöms sjunka i motsvarande omfattning.

Importerade varor utgör en stor del av varukorgen i KPI, varför importpriserna är väsentliga för konsumentprisernas utveckling. Det är dock svårt att bedöma vilket genomslag förändrade priser i importledet får på de svenska konsumentpriserna. Erfarenheterna från den senaste perioden av stigande importpriser tyder på ett relativt litet genomslag. En förklaring till detta kan vara att företagen sett kronförsvagningen, och de därigenom förändrade importpriserna, som tillfällig. Det finns risk för att den väntade importprisnedgången i motsvarande mån inte får fullt genomslag i konsumentpriserna eftersom importörerna har behov av att återställa de vinstmarginaler som försämrats under perioden då kronan försvagats. Se diskussionen om vinstmarginalerna nedan.

Boendekostnaderna ökar

Ökade boendekostnader förklarade 0,7 procentenheter av den totala inflationen i februari. Den största delen av detta bidrag, 0,5 procentenheter, berodde på höjda elpriser. Hyrorna, som bl.a. ökade relativt kraftigt i januari i år, stod för 0,2 procentenheter. Effekterna av fastighetsskatt och ränteutgifter har beskrivits ovan.

Under prognosperioden väntas boendekostnaderna öka och under loppet av 2002 och 2003 bidra till inflationen med 0,6 respektive 0,7 procentenheter. Hyrorna förutses öka med ca 2 % per år 2002–2003 och står tillsammans med ökade ränteutgifter för egnahem för de största bidragen till boendepreisökningen dessa år.

Inflationsförväntningarna ökade under 2001

Inflationsförväntningarna hos arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer ökade under 2001 enligt de undersökningar som Prospera gör på Riksbankens uppdrag. Vid de senaste två undersökningstillfällena, november och mars, har de inte förändrats mycket och ligger mellan 2,5 % och 2,8 % på både ett och två års sikt.

Svaren på de frågor om inflationsförväntningar som ställs i Konjunkturinstitutets (KI:s) undersökning av hushållens inköpsplaner (HIP) är för närvarande svårtolkade, eftersom metodomläggningar försvårar historiska jämförelser.

Det framgår dock att inflationsförväntningarna har sjunkit något de senaste månaderna.

Inflationsförväntningarna har alltså ökat under 2001 men varit relativt oförändrade under den senaste tiden.

Förbättrat resursläge väntas

Som beskrivits i avsnitt 7 steg lönerna förra året kraftigt i flera tjänstenärings med nära anknytning till konsumentpriserna. Framför allt var löneglidningen stor inom dessa näringar. Löneutvecklingen återspeglar sannolikt, med viss fördröjning, den snabba ökningen av resursutnyttjandet som skett i denna sektor under några år. När det gäller denna del av ekonomin är det möjligt att tidigare prognoser har underskattat resursutnyttjandet, eller åtminstone de anpassningsproblem som kan följa av en mycket snabb sysselsättningsökning.

För närvarande är bristen på arbetskraft låg. Handeln förutser, enligt KI:s barometer, inget större behov av personalökningar den närmaste tiden. Arbetsmarknadsprognosen innebär att sysselsättningen fortsätter att minska under största delen av 2002 för att därefter förbättras kraftigt. I takt med att efterfrågan ökar förutses produktivitetstillväxten ta fart och bidra till att dämpa den inhemska inflationen under den senare delen av prognosperioden. Under innevarande och nästa år väntas därmed den inhemska arbetskraftskostnaden per producerad enhet öka i lägre takt än förra året. De höga löneökningarna förra året kan ge upphov till fördröjda effekter på konsumentpriserna under innevarande år, men under prognosperioden antas lönerna öka med 3,5 % per år.

Ökade vinstmarginaler

Efter att importpriserna har ökat under flera år, och både lönekostnader och vissa andra omkostnader har stigit under 2001, bedöms handeln ha ett behov av att höja sina marginaler under prognosperioden. Kedjeffekter av redan inträffade prisökningar på insatsvaror som t.ex. transporttjänster, energi och försäkringar kan ytterligare öka producenternas kostnader. Den väntade kostnadsutvecklingen i övrigt under prognosperioden, framför allt den väntade nedgången i importpriserna, förutses ge ett visst utrymme för höjda handelsmarginaler. Marginalhöjningar ge-

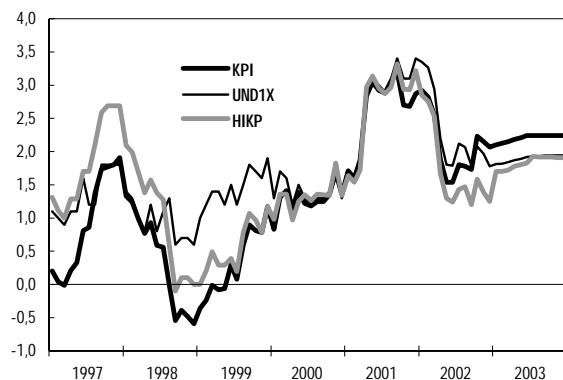
nom höjda konsumentpriser försvåras för närvarande av den alltjämt dämpade inhemska efterfrågan. I takt med att konjunkturen förbättras väntas dock dessa möjligheter stärkas. Inflation prognosen bygger på att handelns marginaler förutses öka både i år och, framför allt, nästa år. Mot bakgrund av den väntade förstärkningen i efterfrågan, och den redan i utgångsläget relativt goda situationen på arbetsmarknaden, finns risk för att bidraget blir större än beräknat. Detta utgör ett osäkerhetsmoment i prognosen.

Prisutvecklingen på flera varor och tjänster har under några år sannolikt dämpats av avregleringar och ökad konkurrens. Under en period av pågående avregleringar kan därmed den uppmätta inflationen vara tillfälligt låg. När anpassningen till nya strukturella förhållanden på marknaden är färdig, kan priserna på dessa varor och tjänster förväntas stiga i mer normal takt varvid de upphör att dämpa inflationen.

En faktor som troligen har verkat återhållande på inflationen är att företagen under ett antal år kunnat utnyttja minskande kapitalkostnader för att balansera andra kostnadsökningar. När ränteutgifterna inte längre minskar, ökar företagets behov av att återta pressade marginaler genom att övervältra prishöjningar till konsumentledet.

Diagram 8.3 Konsumentprisutveckling

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

9 Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter

Trots vikande sysselsättning ökar hushållens reala disponibla inkomster mycket kraftigt i år. Skattesänkningar och reformer ger stora bidrag till inkomstökningen. Under 2003 och 2004 väntas ökningstakten bli måttlig.

Hushållens starka inkomstutveckling, fortsatt goda förmögenhetsställning och stärkta tillförsikt inför framtiden väntas ge en god tillväxt i hushållens konsumtionsutgifter under prognosperioden.

9.1 Hushållens inkomster

Enligt preliminära nationalräkenskaper steg hushållens reala disponibla inkomster med 3 % förra året, vilket är en något högre ökningstakt än 2000. En god sysselsättningsutveckling samt relativt höga löneökningar bidrog till en stark ökning av hushållens löneinkomster, som reallt steg med 3,9 % före skatt och gav ett bidrag till de reala disponibla inkomsterna på 3,4 procentenheter. Offentliga transfereringar steg under året med sammanlagt 1,7 % reallt, vilket gav ett bidrag till disponibelinkomstökningen med 0,7 %. Den fallande arbetslösheten gjorde att utbetalningar från a-kassan sjönk. Samtidigt steg sjuktalen under året och därmed utbetalningarna från sjukförsäkringen. Höjda barnbidrag fr.o.m. 1 januari och det nya studiemedelssystemet som infördes den 1 juli bidrog till den goda inkomstutvecklingen

Tabell 9.1 Hushållens reala disponibla inkomster och konsumtionsutveckling

	Mdkr 2001	Procentuell volymförändring			
		2001	2002	2003	2004
Löneinkomster	958	3,9	1,6	2,2	2,0
Transfereringar från offentlig sektor	411	1,7	2,9	3,5	1,3
Övriga privata inkomster	207	-2,1	-3,1	0,6	2,4
Skatter och avgifter	488	1,4	-6,1	3,5	2,3
Disponibel inkomst	1 088	3,0	4,6	1,9	1,7
Hushållens konsumtionsutgifter	1 080	0,2	1,7	2,9	2,2
Sparkvot¹		0,8	3,5	2,5	2,1

¹ Hushållens sparande i förhållande till disponibel inkomst. Exklusive sparande i avtalspensioner.

Anm.: Samtliga variabler är deflaterade med implicitprisindex (IPI) för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Trots att hushållens direkta skatter sänktes med drygt 17 miljarder kronor förra året steg hushållens skattebetalningar. Detta beror framför allt på att hushållen under 2001 betalade in skatter på stora reavinster gjorda 2000. Skattesänkningarna bestod av det andra steget i kompensationen för de allmänna pensionsavgifterna, en höjning av den nedre skiktgränsen för statlig inkomstskatt samt en höjning av grundavdraget.

Tabell 9.2 Bidrag till ökningen av hushållens reala disponibla inkomster

Procentenheter

	2001	2002	2003	2004
Löneinkomster	3,4	1,4	1,9	1,7
Transfereringar från offentlig sektor	0,7	1,1	1,3	0,5
Övriga privata inkomster	-0,4	-0,6	0,1	0,4
Skatter och avgifter	-0,6	2,7	-1,4	-0,9
Real disponibel inkomst, procentuell utveckling	3,0	4,6	1,9	1,7
IPI ¹	1,6	1,4	1,9	2,0
Nominell disponibel inkomst, procentuell utveckling	4,7	6,1	3,8	3,7

¹ Implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter. Årlig procentuell förändring.

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I år väntas hushållens reala inkomster stiga med hela 4,6 %. En så pass kraftig ökning av hushållens reala inkomster har endast inträffat ett fåtal gånger de senaste decennierna. Den svaga sysselsättningsutvecklingen samt en dämpning av löneökningstakten gör att hushållens löneinkomster växer långsammare än förra året. Den reala tillväxten väntas bli 1,6 %, vilket ger ett bidrag på 1,4 % till tillväxten av realinkomsterna före skatt. Offentliga transfereringar väntas i år stiga reallt med nära 3 %. En fortsatt negativ utveckling inom ohälsområdet och det nya studiemedelssystemet som infördes förra året gör att transfereringsinkomsterna ökar. Ytterligare reformer som påverkar realinkomsterna positivt är bl.a. reformer inom arbetsskadeförsäkringen och höjt garantibelopp inom föräldraförsäkringen. Införandet av maxtaxan inom barnomsorgen bidrar till ökningen av de reala disponibla inkomsterna genom lägre avgifter.

Hushållens skattebetalningar faller kraftigt i år. De direkta skatterna har sänkts med drygt 20 miljarder kronor och omfattar tredje steget i kompensationen för de allmänna pensionsavgifterna, skattelättnader för pensionärer, skattere-

duktion för fackföreningsavgifter, höjt grundavdrag och höjda fribelopp i förmögenhetsbeskattningen. Den kraftiga nedgången i hushållens skatter förklaras inte bara av skattesänkningar, utan även av att skatterna i redovisningen inte är fullständigt periodiserade till rätt inkomstår. Disponibelinkomstens underliggande utveckling redovisas i tabell 9.3.

Under 2003 och 2004 väntas hushållens disponibla inkomster stiga i en mer måttlig takt, knappt 2 % per år realt. År 2003 stiger de offentliga transfereringarna relativt snabbt då det särskilda grundavdraget för pensionärer ersätts med en beskattad garantipension. Nettoeffekten på hushållens inkomster är noll då en motsvarande ökning sker av hushållens skatter.

Den underliggande utvecklingen 2001–2004

Den redovisade inkomstökningen påverkas under perioden av ett antal tillfälliga faktorer. Förutom ökade löneinkomster, skattesänkningar och andra reformer, påverkar även variationer i hushållens reavinstskatter och periodisering av skattebetalningarna den redovisade utvecklingen.

Tabell 9.3 Den underliggande realinkomstutvecklingen 2001–2004

Bidrag till förändringen, procentenheter.

	2001	2002	2003	2004
Real disponibel inkomst	3,0	4,6	1,9	1,7
<i>därav</i>				
Omperiodisering av skatter	-2,6	1,7	0,4	-0,3
Periodiserade reala disponibla inkomster	5,6	2,9	1,5	2,0
<i>därav</i>				
Skatt på reavinster	1,1	0,0	0,1	0,0
Reformer	0,7	0,7	0,4	0,1
Skattesänkningar	1,6	2,0	0,0	0,0
Underliggande utveckling av real disponibel inkomst	2,2	0,3	1,0	1,8
Sysselsättning, arbetade timmar	0,5	-0,5	0,6	0,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I nationalräkenskaperna är skatterna inte fullständigt periodiserade till rätt inkomstår. Skillnaden mellan periodiserade skatter och skatter i nationalräkenskaperna beror främst på variationer i skatter på reavinster mellan åren. Skatten på reavinster bokförs i nationalräkenskaperna först året efter det att skattskyldigheten uppkommer. Förra året dämpade periodiseringseffekten den

redovisade utvecklingen av de disponibla inkomsterna och i år är effekten den motsatta.

Reavinster ingår inte i hushållens inkomster i nationalräkenskapernas redovisning. Skatter på reavinster minskar däremot hushållens inkomster. Skatter på reavinster beräknas minska med ca 12 miljarder mellan 2000 och 2001 och väntas vara ungefär oförändrade mellan 2001 och 2002, vilket ger en positiv effekt på den redovisade utvecklingen 2001 och en neutral effekt 2002.

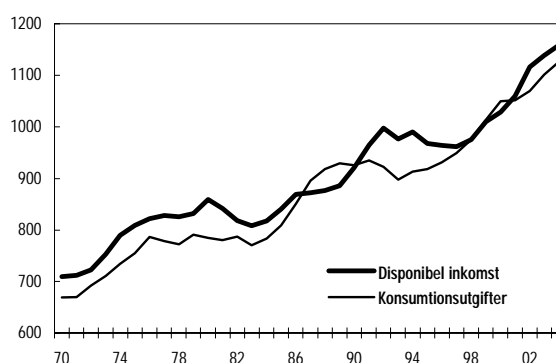
Ett stort antal utgiftsreformer och skattesänkningar har genomförts och kommer att genomföras under perioden och bidrar till den redovisade utvecklingen av hushållens disponibla inkomster. Av tabell 9.3 framgår att den underliggande utvecklingen följer samma mönster som sysselsättningen. Utvecklingen är t.ex. svag i år då sysselsättningen faller.

9.2 Hushållens konsumtionsutgifter

Under fjolåret dämpades hushållens konsumtionsutveckling påtagligt jämfört med de föregående årens höga tillväxt. Under prognosperioden väntas dock gynnsamma förutsättningar i form av kraftigt ökade disponibla inkomster, en i utgångsläget god förmögenhetsställning och en starkt tillförsikt inför framtiden stimulera hushållens konsumtion. Konsumtionstillväxten prognoseras till 1,7 % i år och 2,9 % nästa år.

Diagram 9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, fasta priser referensår 2000

Anm.: Uppgifterna avser hushållssektorn exklusive Svenska kyrkan.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Minskad konsumtion under slutet av 2001

Enligt de preliminära nationalräkenskaperna utvecklades konsumtionen svagt under fjolåret, i synnerhet under andra halvåret. Enligt Statistiska

centralbyråns (SCB:s) säsongrensade statistik minskade till och med konsumtionen under fjärde kvartalet jämfört med närmast föregående kvartal. Mätt som årsgenomsnitt ökade hushållens konsumtionsutgifter med endast 0,2 %.

För att kunna bedöma konsumtionsutvecklingen den närmaste framtiden är det angeläget att närmare undersöka de olika komponenterna i hushållens samlade konsumtionsutgifter. Avmattningen förra året syns i flera komponenter och det är svårt att särskilja enstaka och tillfälliga effekter som kan förklara det svaga utfallet.

Den tydligaste dämpningen har skett i de varor som också traditionellt uppvisar störst cyklisk variation. Konsumtionen av varaktiga varor var nära 4 % lägre under 2001 än under året innan, vilket till stor del beror på att bilkonsumtionen föll med ca 19 %. Varaktiga varor, exklusive bilar, ökade däremot med nära 6 % i genomsnitt. Konsumtionen av icke varaktiga varor, där livsmedel utgör drygt 40 %, är mindre cyklisk och steg med närmare 3 %, vilket är den högsta tillväxten som noterats sedan 1980. Den genomsnittliga årliga tillväxten under perioden 1980–2001 för icke varaktiga varor uppgår endast till ca 0,8 %.

Tjänstekonsumtionen utvecklades svagt 2001, i synnerhet under fjärde kvartalet. Bland annat minskade hushållens konsumtion av finansiella tjänster, vilket kan förklaras av den negativa börsutvecklingen. Vidare sjönk utgifterna för charterresor påtagligt under fjärde kvartalet. Den totala tjänstekonsumtionen, exklusive boende, ökade med 1,4 % 2001 jämfört med 2000, men årstakten för det fjärde kvartalet uppgick endast till 0,4 %.

För att beräkna svenska hushålls totala konsumtionsutgifter gör nationalräkenskaperna en uppskattning av svenska hushålls konsumtion i utlandet. Förra året minskade denna konsumtion med drygt 10 %, vilket drog ned hushållens totala konsumtionsutgifter med 0,5 %. I denna post ingår bl.a. hushållens direktimport av personbilar som under året minskade påtagligt. Parallellt med att svenska hushålls konsumtion i utlandet minskade ökade utländska turisternas konsumtion i Sverige. Sannolikt är denna utveckling delvis en effekt av fjolårets svaga kronkurs.

För innevarande år finns hittills endast ett fåtal indikatorer på hur konsumtionen har utvecklats. Omsättningen i detaljhandeln har varit relativt svag under inledningen av året. Hushål-

lens inregistreringar av personbilar, som förra året nådde sin lägsta notering sedan 1997, har ökat under första kvartalet i år. Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer för mars visar att optimismen är förhållandevis stor inom motorfordons- och sällanköpsvaruhandeln, i synnerhet på ett halvårs sikt.

Hushållens ekonomiska situation var på flera sätt fördelaktig under fjolåret. De reala disponibla inkomsterna ökade med 3 %, sysselsättningen låg på en hög nivå, den samlade förmögenhetsställningen var, trots börsnedgången, god, ränteläget var lågt och de offentliga finanserna uppvisade överskott. Det mycket svaga utfallet för 2001 var därför i viss mån förvånande.

Konsumtionsutvecklingen bör ses mot bakgrund av föregående års utomordentligt höga tillväxttal. Under perioden 1997–2000 uppgick konsumtionstillväxten i genomsnitt till drygt 3 % per år vilket är betydligt högre än den trendmässiga utvecklingen de senaste decennierna. Även om konsumtionstillväxten var låg under fjolåret så var nivån på hushållens konsumtion hög, vilket bl.a. återspeglas i en låg sparkvot.

Inte desto mindre har tillväxttakten bromsats upp tydligt sedan slutet av 2000. Två troliga förklaringar till avmattningen av konsumtionstillväxten diskuteras nedan: hushållens minskade aktietillgångar och hushållens mer pessimistiska bild av den framtida ekonomiska utvecklingen. De två omständigheterna är säkerligen i stor utsträckning beroende av varandra.

Hushållens förmögenhetsställning fortsatt stark

Hushållens finansiella nettoförmögenhet kulminerade i mars 2000. Sedan dess har nettoförmögenheten successivt minskat, framför allt beroende på minskade aktievärden och fortsatt ökad skuldsättning. I slutet av förra året uppgick hushållens finansiella nettoförmögenhet till knappt 1 160 miljarder kronor.

Trots den svaga börsutvecklingen under föregående år minskade hushållens totala finansiella tillgångar endast med ca 1 %. Det har emellertid skett en omfördelning mellan hushållens olika tillgångsslag, vilket kan ha dämpat konsumtionen. Värdet av aktier och fondandelar, vilka kan betraktas som relativt likvida tillgångar, minskade med drygt 13 %. Det tillgångsslag som framför allt bidrog positivt till

hushållens samlade förmögenhetsutveckling var individuellt försäringssparande vilket ökade med ca 10 %. De senare tillgångarna är mindre likvida och kan därför i mindre utsträckning ha en direkt effekt på hushållens konsumtion.

Tabell 9.4 Hushållens finansiella förmögenhet

Värde vid respektive års slut, miljarder kronor, löpande priser

	1997	1998	1999	2000	2001
Finansiella tillgångar ¹	1 940	2 119	2 549	2 455	2 420
varav aktier	516	507	694	594	507
fondandelar	262	362	560	527	468
bankinlåning	433	449	452	442	487
obligationer	161	164	139	107	92
försäkrings- sparande	467	560	618	693	763
övrigt	101	77	86	92	103
Finansiella skulder	908	967	1 050	1 147	1 261
Finansiell nettoförmögenhet	1 032	1 152	1 499	1 308	1 159

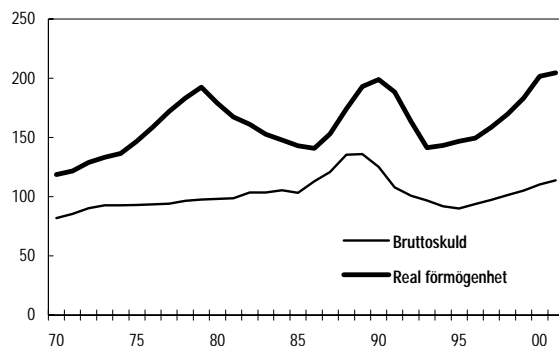
¹ Exklusive kollektiva försäkringar, bostadsrättsandelar och posten "Övriga finansiella tillgångar" som ingår i finansräkenskaperna.

Källa: Statistiska centralbyrån (finansräkenskaperna och sparbarometern).

Hushållens skuldsättning fortsatte under 2001 att öka påtagligt vilket medförde att hushållens finansiella nettoförmögenhet minskade med ca 150 miljarder kronor, motsvarande drygt 11 %.

Diagram 9.3 Hushållens bruttoskuld och reala förmögenhet i förhållande till disponibel inkomst

Procent

Anm.: Värden på real förmögenhet för 2001 är en uppskattning.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Skuldkvoten, dvs. finansiella skulder i förhållande till disponibel inkomst, har ökat sedan 1995 och uppgick föregående år till ca 114 % (se diagram 9.3). Då lejonparten av hushållens skuldstock utgörs av bostadslån kan skuldökningen till viss del förklaras av stigande småhus- och bostadsrättspriser. Av diagram 9.3 framgår att hushållens reala förmögenhet, här definierad som marknadsvärdet av småhus och bostadsrätter, ökat mycket de senaste åren även om prisökningstakten bromsades upp under fjolåret.

Sammantaget får därför hushållens totala förmögenhetsställning fortfarande betraktas som god.

Starkt tillförsikt i år

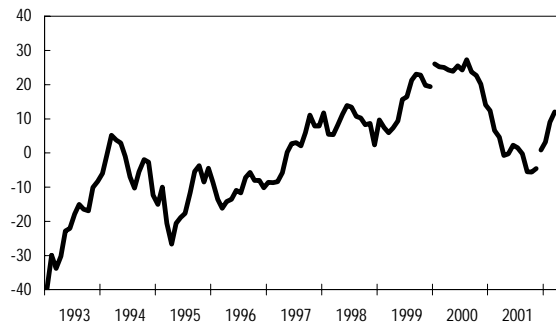
Samtidigt som hushållens finansiella nettoställning försämrades försvagades förväntningarna om den framtida ekonomiska utvecklingen under slutet av 2000 och 2001. Allt fler hushåll förutsåg, enligt KI:s undersökning beträffande hushållens inköpsplaner (HIP), på en sämre makroekonomisk utveckling och stigande arbetslöshet. Troligtvis påverkades förväntningsbilden av den dämpade utvecklingen på arbetsmarknaden under 2001. Även om sysselsättningen mätt som årsgenomsnitt ökade med hela 1,9 % 2001 var utvecklingen under loppet av året relativt svag (se avsnitt 6). Dessutom ökade antalet varsel om uppsägningar, vilket ytterligare kan ha dämpat framtidsförväntningarna.

Även tilltron till den egna ekonomin dämpades, fast betydligt mindre. Fortfarande trodde fler hushåll på en bättre utveckling än på en sämre.

Av diagram 9.4 framgår att hushållens sammanvägda tillförsiktsindikator (CCI) minskade kraftigt främst under 2000 men även under fjolåret.⁴ De senaste månaderna har dock hushållens tillförsikt inför den framtida ekonomiska utvecklingen återigen börjat tillta, och bedöms stärkas ytterligare under året i takt med att konjunkturen tar fart.

Diagram 9.4 Hushållens tillförsiktsindikator (CCI)

Nettotal, procent

Anm.: Serien är bruten 1 jan. 2000 och 2002 på grund av metodomläggningar.

Källor: Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån.

⁴ Hushållens tillförsiktsindikator (CCI) är en sammanvägning av svaren på ett antal frågor, rörande bl.a. utsikterna för svensk och egen ekonomi, från undersökningen av hushållens inköpsplaner (HIP).

Stark konsumtionsutveckling under perioden 2002–2004

Efter föregående års svaga konsumtionsutveckling bedöms konsumtionen utvecklas starkt under prognosperioden. Flera skäl talar för detta. Som tidigare nämnts är hushållens ekonomiska utgångsläge alltjämt gynnsamt. Även om hushållens finansiella tillgångar har minskat under de senaste två åren är deras samlade förmögenhetsställning god. Bedömningen av hur konsumtionen utvecklas under prognosperioden vilar dock inte på antaganden om stora värdeförändringar av tillgångar. Hushållens reala disponibla inkomster förväntas öka kraftigt under prognosperioden, framför allt under innevarande år. Sysselsättningen faller visserligen något i år men ligger kvar på en hög nivå. Samtidigt väntas inflationen dämpas under året. Hushållens reala löneinkomster bedöms därför bli goda. Framför allt är det dock skattesänkningar och andra reformer som bidrar till ökningen av hushållens disponibla inkomster under innevarande år (se vidare avsnitt 9.1).

På grund av den svaga avslutningen under fjolåret blir konsumtionstillväxten mätt som årsgenomsnitt ändå relativt låg i år, 1,7 %. Under loppet av 2002 bedöms dock konsumtionen stiga med drygt 3 %. Delvis väntas också de kraftiga realinkomstökningarna för 2002, på grund av eftersläpning, stimulera konsumtionen även nästa år. Konsumtionen väntas därför växa med nära 3 % år 2003.

Under 2004 förutses hushållens disponibla inkomster öka i en lägre takt. Konsumtionsutgifterna bedöms också växa något långsammare än under prognosperioden 2002–2003.

Hushållens sparande

Sparkvoten avtog successivt under perioden 1993–2000 för att i slutet av perioden till och med vara negativ (se diagram 9.5). En möjlig förklaring till den låga sparkvoten är den exceptionellt goda förmögenhetsutvecklingen under perioden. Mellan 1993 och 2000 mer än fördubblades hushållens såväl finansiella som reala tillgångar, vilket sannolikt bidrog till att hushållen sparade en allt mindre del av sina inkomster.

Ytterligare en förklaring till det låga sparandet är att konsumtionsökning i slutet av 1990-talet till stor del avsåg investeringsliknande varor, dvs.

en form av reallt sparande, vilka kan ha ersatt finansiellt sparande.

Diagram 9.5 Hushållens nettosparkvot

Procent

Anm.: Sparande, exkl. avtalspensioner, i förhållande till disponibel inkomst.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den starka tillväxten i hushållens disponibla inkomster i kombination med en svag konsumtionstillväxt medförde att sparkvoten, exklusive sparande i avtalspensioner, förra året steg med nära 3 procentenheter. För innevarande år väntas en fortsatt ökning av sparandet. Sparkvoten bedöms stiga till 3,6 % (se tabell 9.5). En svagare inkomstutveckling i kombination med högre konsumtionsutgifter gör att sparkvoten faller under 2003 och 2004.

Tabell 9.5 Hushållens sparande

Procent av disponibel inkomst

	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Hushållens nettosparande</i>					
Exkl. sparande i avtalspensioner	-2,0	0,8	3,5	2,5	2,1
Inkl. sparande i avtalspensioner	2,3	4,8	7,4	6,7	6,3
<i>Hushållens finansiella sparande</i>					
Exkl. sparande i avtalspensioner	-2,0	0,9	3,5	2,2	1,8
Inkl. sparande i avtalspensioner	2,3	4,9	7,4	6,4	6,0

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10 Investeringar

Investeringarna ökade förra året med 1,5 %. Bostadsbyggandet steg kraftigt medan investeringarna i näringslivet och i offentliga myndigheter endast ökade svagt. På grund av ett i dagsläget lågt kapacitetsutnyttjande och en försämrad lönsamhet bedöms investeringarna i näringslivet utvecklas svagt i år. Nästa år väntas en bred investeringstillväxt i näringslivet i samband med att efterfrågan och produktionen stiger. Både i år och nästa år beräknas bostadsbyggandet fortsätta att öka samtidigt som utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefonnät tar fart. Även omfattande statliga infrastruktuursatsningar förutses de närmaste åren.

Allt sedan mitten av 1990-talet har inköpen och egenproduktionen av datorprogram, vilka utgör ca 15 % av de totala investeringarna, ökat kraftigt. Under förra året bröts uppgången och i år väntas dessa investeringar minska. Nedgången berör alla sektorer i ekonomin.

Sammantaget beräknas de totala investeringarna öka med ca 1 % i år och ca 5 % nästa år. Investeringarnas andel av BNP beräknas vara i det närmaste oförändrad i år men stiga något nästa år, se diagram 10.1.

Mot slutet av 2003 antas det fortfarande finnas lediga resurser i ekonomin, vilket möjliggör att BNP-tillväxten kan överstiga den långsiktigt hållbara 2004. Därmed beräknas även investeringarna öka i relativt hög takt.

Tabell 10.1 Investeringar

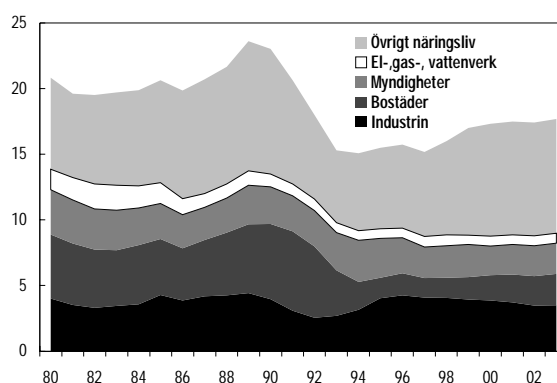
	Miljarder kronor		Procentuell volymförändring			
	2001	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Näringslivet</i>	284	7,0	0,5	0,3	4,6	5,0
Varu-producenter	116	2,0	-3,6	-2,1	3,7	-
Tjänste-producenter	167	10,9	3,5	2,0	5,2	-
<i>Bostäder</i>	46	9,3	8,3	3,4	9,0	5,0
<i>Offentliga myndigheter</i>	49	-8,1	1,4	3,4	3,4	2,3
Stat	24	-6,2	0,3	4,9	4,4	2,2
Kommuner	25	-10,0	2,4	1,9	2,4	2,3
Totalt	379	5,0	1,5	1,1	5,0	4,7
Byggnader	135	5,1	1,2	2,7	6,8	4,4
Maskiner	184	4,7	2,1	0,9	4,3	5,4
Övriga ¹	60	5,8	0,2	-1,8	2,8	3,0

¹ I huvudsak datorprogram.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Diagram 10.1 Investeringar, andel av BNP

Procent

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.1 Näringslivet

Fallande investeringar i de varuproducerande branscherna även i år

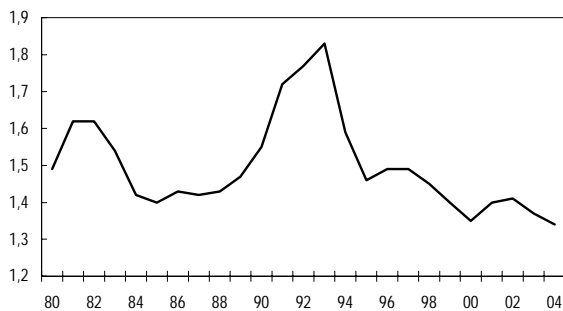
Industrikonjunkturen försämrades kraftigt under slutet av 2000. Nedgången fortsatte under förra året med en fallande industriproduktion och ett minskat kapacitetsutnyttjande. Bilden av ett lägre resursutnyttjande stämmer överens med utvecklingen av kapitalkvoten⁵ vilken steg kraftigt 2001, se diagram 10.2. Som en konsekvens därav ställde företagen in tidigare planerade investeringar. Industrins investeringar minskade med drygt 4 % förra året, se tabell 10.2.

En viss ljusning i industrikonjunkturen har kunnat skönjas de senaste månaderna. Bland annat finns det tecken på att produktionen har börjat öka igen. Styrkan i återhämtningen är svår att bedöma. I denna prognos väntas industriproduktionen öka med 1,4 % i år. Industriföretagens investeringsplaner är dock alltjämt negativa. En deflatering av Statistiska centralbyråns (SCB:s) enkät för februari visar att företagens investeringsplaner för i år innebär en minskning med ca 2 % i volym. Vid enkättillfället i februari överskattar dessutom företagen normalt utvecklingen. De återhållsamma investeringsplanerna bekräftar bilden av att det i dagsläget finns ledig produktionskapacitet som kan tas i anspråk när

⁵ Kapitalkvoten beräknas som värdet av maskiner, byggnader och anläggningar i slutet av närmast föregående år i förhållande till produktionen det aktuella året. En uppgång i kapitalkvoten innebär att en mindre andel av maskiner och anläggningar används i produktionen, dvs. att kapacitetsutnyttjandet sjunker.

efterfrågan stiger igen. Därför bedöms det dröja till slutet av innevarande år innan det uppstår behov av ökade investeringar. Fjolårets nedgång i industriföretagens vinstmarginaler väntas fortsätta de närmaste åren, vilket begränsar det finansiella utrymmet för att bygga ut produktionskapaciteten (se avsnitt 5.1). Mot bakgrund av det låga kapacitetsutnyttjandet och den försämrade lönsamheten beräknas industrins investeringar minska med 4 % i år, men öka med drygt 4 % nästa år då en bred uppgång i industrikonjunkturen förutses. Prognosen innebär att kapitalkvoten i år ligger kvar på förra årets höga nivå för att sedan falla tillbaka i samband med den högre produktionstillväxten 2003 och 2004.

Diagram 10.2 Kapitalkvoten i industrin

Anm.: Kapitalkvoten definieras som kvoten mellan kapitalstocken (maskiner, byggnader och anläggningar) och förädlingsvärdet i industrin, uttryckt i 2000 års priser.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Även övriga varuproducerande branscher hade en mycket svag investeringsutveckling förra året. För såväl jord- och skogsbruk som energisektorn noterades minskningar och byggsektorns investeringar var i det närmaste oförändrade i jämförelse med 2000. Försvagningen av byggkonjunkturen i slutet av förra året bedöms vara tillfällig. Ökat bostadsbyggande, satsningar på vägar och järnvägar samt utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefonnät väntas innebära att byggkonjunkturen återhämtar sig i år. De senaste årens starka konjunktur har medfört att byggföretagen har gjort förhållandevis omfattande inköp av bl.a. maskiner och därför väntas inköpen öka endast svagt under de närmaste åren. Även inom jord- och skogsbruk beräknas investeringstillväxten vara måttlig framöver. Däremot har företagen i energisektorn mycket expansiva utbyggnadsplaner enligt SCB:s enkät.

Sammantaget beräknas de varuproducerande branschernas investeringar, där industrin dominerar, falla med ca 2 % i år men öka nästa år med ca 4 %.

Tabell 10.2 Varuproducenters investeringar

	Miljarder kronor		Procentuell volymförändring		
	2001	2000	2001	2002	2003
Jordbruk, skogsbruk, fiske	10	-2,5	-3,0	0,1	2,2
El-, gas-, värme och vattenverk	16	5,8	-2,8	6,4	2,0
Byggverksamhet	10	-2,2	0,1	0,9	2,0
Industrin	80	2,5	-4,3	-4,4	4,5
Totalt	116	2,0	-3,6	-2,1	3,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Tjänstesektorns investeringar ökar i år tack vare utbyggnaden av mobiltelefonnät

En stor del av tillväxten i svensk ekonomi de senaste åren har skett i tjänstesektorn. Under perioden 1997–2000 ökade tjänsteproduktionen årligen med drygt 4 % och investeringarna med drygt 12 % i genomsnitt.

Som en konsekvens av den svaga industrikonjunkturen, och av att tillväxten i hushållens efterfrågan stannade av, dämpades produktionstillväxten i tjänstesektorn förra året. Även investeringstillväxten avtog men var ändå förhållandevis hög. Under förra året noterades minskade investeringar endast i delsektorerna transport samt hotell och restaurang, se tabell 10.3.

Tabell 10.3 Tjänsteproducenters investeringar

	Miljarder kronor		Procentuell volymförändring		
	2001	2000	2001	2002	2003
Handel	30	6,1	3,2	0,3	1,1
Finansiell verksamhet	9	-4,5	5,2	-1,3	2,4
Företagstjänster	35	4,5	9,0	-2,4	1,3
Fastighetsförvaltning ¹	20	10,9	9,6	-3,8	2,1
Hushållstjänster	12	15,1	1,5	-0,6	2,2
Övrig tjänstverksamhet	60	18,4	-1,3	8,2	10,9
därav					
Transport	33	7,1	-8,7	3,5	2,0
Post och tele	20	53,3	13,1	18,3	25,9
Hotell, restaurang	5	8,0	-1,0	-1,3	1,1
Övrigt ²	4	23,9	6,8	2,8	2,6
Totalt	167	10,9	3,5	2,0	5,2

¹ Exklusive bostäder.

² Inklusive fritidshus.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer visar att aktiviteten i tjänstesektorn har dämpats ytterligare de senaste månaderna. I flera branscher rap-

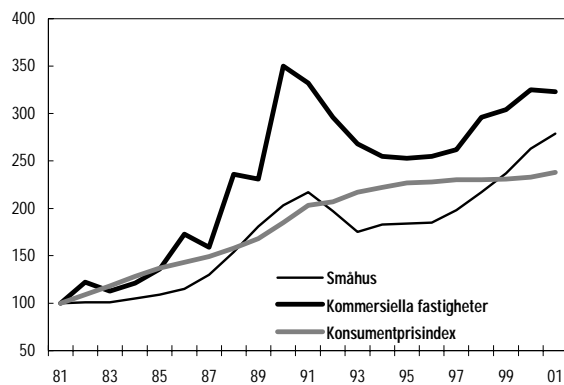
porterar företagen att faktureringen har minskat eller inte ökat lika snabbt som tidigare, och missnöjet med orderstockarna är i många fall stort. Lönsamhetsomdömet har försämrats i flertalet branscher, vilket delvis torde förklaras av högre kostnadsökningar i form av stigande importpriser och löner i kombination med en svagare efterfrågeutveckling. Detaljhandeln skilljer sig från övriga branscher såtillvida att försäljningen har fortsatt att öka och förväntningarna på inledningen av året är optimistiska. Handeln har dock byggt ut kapaciteten kraftigt de senaste åren och någon större ökning i utbyggnadstakten är knappast att vänta.

Prisuppgången på kommersiella fastigheter stannade av förra året, vilket visar att efterfrågan på lokaler har fallit och dämpar utvecklingen i fastighetsbranschen, se diagram 10.3.

SCB:s enkät visar på en begränsad kapacitetsutbyggnad i tjänstesektorn i år även om bilden är något splittrad. Sammantaget ligger investeringarna i denna sektor på en förhållandevis hög nivå samtidigt som det för närvarande förefaller finnas ledig produktionskapacitet i många branscher. Trots att aktiviteten förutses öka framöver är det således mycket som talar för en svag investeringsutveckling i tjänstebranscherna i år.

Diagram 10.3 Fastighetspriser

Index 1981=100

Källa: Statistiska centralbyrån.

Ett viktigt undantag är emellertid post- och telekommunikationer där utvecklingen väntas bli mycket stark tack vare utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefonnät. Utbyggnadens direkta effekt på den totala investerings-tillväxten beräknas uppgå till drygt 1 procentenhet i år och till ca 1,5 procentenhet nästa år. Den samlade effekten är dock mindre på grund av undanträngning av andra investeringar. Satsningarna i mobiltelefonnäten bidrar till att invester-

ingstillväxten i tjänstesektorn väntas bli positiv och uppgå till ca 2 % i år. Nästa år förutses en allmän återhämtning i ekonomin, vilket leder till en bred ökning av kapacitetsutbyggnaden i tjänstebranscherna på sammanlagt 5 %.

10.2 Offentliga myndigheter

Statens investeringar var i stort sett oförändrade förra året i jämförelse med 2000. I slutet av året noterades dock en kraftig ökning av bygg- och anläggningsinvesteringarna. Denna uppgång beräknas fortgå de närmaste åren tack vare de ökade resurser som har avsatts för åtgärder i infrastrukturen. De kommunala myndigheternas investeringar steg med 2,4 % förra året. Trots en något ansträngd ekonomi bedöms den kommunala sektorns investeringar öka även framöver. Uppgången i såväl den statliga som kommunala sektorn hålls dock tillbaka något på grund av att inköpen och egenproduktionen av datorprogram i dessa sektorer, liksom i näringslivet, väntas minska i år. Nästa år beräknas dessa investeringar öka igen.

10.3 Bostäder

Bostadsinvesteringarna ökade med drygt 8 % förra året. Hela ökningen kan tillskrivas nybyggnationer av bostäder vilka ökade med nästan 16 %, medan ombyggnationerna i stort sett låg kvar på samma nivå som året innan. Bakom ökningen av nybyggandet ligger en stor uppgång i antalet byggda flerbostadshus medan småhusbyggandet minskade något.

Efterfrågan på bostäder fortsätter att vara generellt sett hög. Ökningen av småhuspriserna har dock dämpats, även om de regionala skillnaderna är stora, vilket tyder på att efterfrågan på denna typ av bostäder nu har mattats något. Även om priserna alltså befinner sig på en hög nivå, vilket stimulerar bostadsinvesteringarna, väntas byggandet av småhus bli fortsatt återhållsamt åtminstone under första halvåret i år.

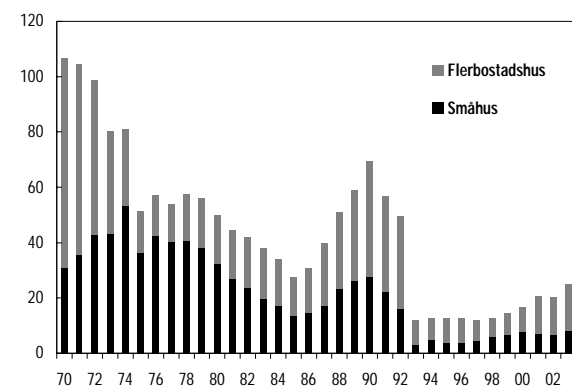
I grunden finns flera faktorer som talar för en fortsatt ökning av bostadsbyggandet totalt sett. Hushållens förmögenhetsställning ligger i nivå med vad som gällde före den snabba börsuppgången under 1999 och början av 2000 (se tabell 9.4). Hushållens finansiella nettoför-

mögenhet fortsatte visserligen att minska under fjolåret men deras totala finansiella tillgångar föll endast marginellt. Det senaste årets försvagning av konjunkturläget har medfört lägre räntor och även om räntorna förutses stiga framöver är ökningen marginell. Samtidigt beräknas hushållens disponibla inkomster öka med ca 4,5 % i år och ca 2 % nästa år vilket underbygger en fortsatt stark efterfrågan på bostäder. Bidraget till byggandet av hyresrätter samt stöden till studentbostäder och ekologiskt byggande väntas också bidra till ökade bostadsinvesteringar de närmaste åren. Osäkerheten kring den kommande utvecklingen på arbetsmarknaden inverkar dock sannolikt dämpande på hushållens investeringsvilja. Andra faktorer som verkar återhållande på bostadsbyggandet är bristen på byggnadsarbetare och tomtmark i de expansiva storstadsområdena. Ytterligare en omständighet som försvårar en ökning av bostadsbyggandet är allt högre priser på producerade bostäder. Under såväl 2000 som 2001 ökade priserna för nybyggda bostäder med 9–10 % enligt nationalräkenskaperna.

Trots många gynnsamma förutsättningar och trots att antalet nybyggda bostäder ökade förra året låg bostadsinvesteringarna fortfarande på en låg nivå. I diagram 10.4 framgår tydligt att bostadsbyggandet under de senaste 9 åren har legat långt under de nivåer som rådde på 1970- och 1980-talen. Enligt Boverkets bedömning skulle det behöva byggas omkring 25 000 nya lägenheter per år för att svara mot den långsiktiga efterfrågan. Efter en lång period med lägre byggvolymer och med ökande bostadsbrist i vissa tillväxtregioner behövs det dock under ett par år byggas fler än 25 000 lägenheter för att minska bristen.

Diagram 10.4 Påbörjade nybyggnationer av lägenheter

Antal lägenheter, tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Antalet nybyggda småhus beräknas fortsätta att minska svagt i år medan nybyggnationerna av flerbostadshus fortsätter att öka. Totalt väntas antalet påbörjade nybyggnationer av lägenheter uppgå till drygt 20 000 vilket i stort sett är ett oförändrat antal jämfört med förra året. Nästa år väntas byggandet av såväl småhus som flerbostadshus öka och antalet påbörjade nybyggnationer av lägenheter stiger till 25 000. Även antalet ombyggnationer väntas öka något under prognosperioden efter en svag utveckling i fjol.

10.4 Lager

Industrins lager växte i slutet av 2000 och under första halvåret 2001 i samband med den överraskande snabba nedgången i såväl den utländska som den inhemska efterfrågan. Därefter inleddes en justering av de oönskat stora lagren. Även inom handeln uppstod lagerproblem under andra halvåret 2000 då den inhemska efterfrågan steg mindre än väntat. Lagren fortsatte att växa under första halvåret 2001 samtidigt som missnöjet med lagerläget blev allt större enligt KI:s barometer. Under andra halvåret skedde emellertid ett mycket stort lageruttag i handeln och företagens bedömning av lagersituationen blev betydligt mer positiv.

Förändringen av de totala lagren under 2001 dämpade produktionsutvecklingen med motsvarande 0,5 % av BNP. Handeln och industrin stod vardera för en lagerjustering på motsvarande -0,3 % av BNP medan ett lageromslag i energisektorn bidrog till att höja BNP-tillväxten med 0,1 procentenhet. Den faktiska effekten på BNP-tillväxten av förra årets totala lagerjustering var dock något mindre än -0,5 procentenhet då den delvis balanserades av en lägre import.

KI:s barometer visar att industriföretagens missnöje med lagersituationen består inledningsvis i år. Även beräkningar på lagerkvoten, dvs. lagren i förhållande till produktionsnivån, indikerar att det finns ytterligare behov av att dra ned lagren. Därmed väntas industrins lager minska under första halvåret i år, men därefter beräknas de öka i takt med en allt högre industriproduktion. Handelslager förefaller ha varit anpassade till efterfrågeläget redan i slutet av förra året och företagen är nu förhållandevis nöjda med lagrens storlek. Därmed väntas inte

handelns lager ändras i någon större omfattning framöver.

Sammantaget bedöms lagerinvesteringarna i år dämpa BNP-utvecklingen med motsvarande 0,2 % av BNP, men beräknas nästa år bidra positivt i motsvarande utsträckning.

11 Den offentliga sektorn

Den offentliga sektorns finansiella sparande uppgick till 4,8 % av BNP 2001. I år väntas sparandet sjunka till 1,8 % av BNP. Även 2003 och 2004 beräknas sparandet uppgå till 1,8 % av BNP. Överskotten medför en successiv förstärkning av den finansiella nettoställningen.

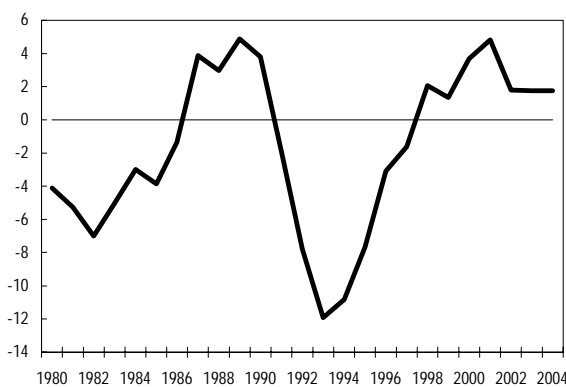
11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn

Finansiellt sparande

Den offentliga sektorns finansiella sparande har varierat kraftigt under de senaste 20 åren, se diagram 11.1. Under 1980-talet vändes stora underskott till överskott. Krisen i början av 1990-talet bidrog åter till stora underskott. Konsolideringsprogrammet och den ekonomiska återhämtningen medförde på nytt överskott. Det överskott som sedan 1998 har etablerats står av flera skäl på en mer stabil grund än överskotten i slutet av 1980-talet. Budgetprocessen har ändrats och finanspolitiken styrs av saldomål och utgiftstak. Penningpolitiken styrs av ett inflationsmål. De nuvarande överskotten har skapats i en miljö med lägre inflation och utan den överhettning på arbetsmarknaden, som rådde under slutet av 1980-talet.

Diagram 11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2001 uppgick, enligt nationalräkenskaperna (NR), den offentliga sektorns finansiella sparande till 105 miljarder kronor eller 4,8 % av BNP. Redovisningen i NR följer regelverket i det europeiska nationalräkenskapssystemet (ENS).

Det höga sparandet förra året beror delvis på ofullständig periodisering i redovisningen av

skatter, vilket förstärkte det redovisade sparandet med 42 miljarder kronor, se tabell 11.1. Periodiseringseffekten uppkommer huvudsakligen till följd av variationer i bolags- och reavinster. Skatten på dessa redovisas i nationalräkenskaperna med ett års eftersläpning. Den exceptionellt höga nivån av skatt på bolags- och reavinster 2000, samt skatten på utdelade medel från försäkringsbolaget Alecta (f.d. SPP), redovisas således 2001. Justerat för skatteperiodiseringen uppgick sparandet förra året till 62 miljarder kronor eller 2,9 % av BNP. Sparandet med periodiserade skatter avspeglar bättre den underliggande utvecklingen av de offentliga finanserna och ligger i linje med vad man kan vänta sig som resultat av den ekonomiska utvecklingen i kombination med skattesänkningar och andra reformer.

Tabell 11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande

Miljarder kronor

	2000	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande enligt NR/ENS	77	105	41	43	45
procent av BNP	3,7	4,8	1,8	1,8	1,8
Omperiodisering av skatter	23	-42	-6	5	3
Sparande med periodiserade skatter	100	62	35	48	48
procent av BNP	4,8	2,9	1,6	2,0	1,9

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Skatteinkomsterna som andel av BNP minskar kraftigt 2002. Det beror delvis på skattesänkningarna men framför allt på den stora periodiseringseffekten 2001. Utgifterna som andel av BNP är i det närmaste oförändrade. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 41 miljarder kronor eller 1,8 % av BNP, vilket är 64 miljarder kronor lägre än föregående år. Med beaktande av skatteperiodiseringen minskar sparandet med 27 miljarder kronor. Denna underliggande nedgång motsvaras huvudsakligen av årets skattesänkningar.

År 2003 sjunker både inkomster och utgifter som andel av BNP trots att en omläggning till beskattade garantipensioner medför att både skatter och utgifter stiger med 0,5 % av BNP. Det finansiella sparandet beräknas uppgå till 1,8 % av BNP. År 2004 fortsätter nedgången av inkomster och utgifter som andel av BNP och det finansiella sparandet beräknas även detta år till 1,8 % av BNP, se tabell 11.2.

Tabell 11.2 Den offentliga sektorns finanser

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	1 284	1 265	1 318	1 370
<i>procent av BNP</i>	<i>59,2</i>	<i>56,3</i>	<i>55,9</i>	<i>55,6</i>
Skatter och avgifter	1 160	1 139	1 184	1 231
<i>procent av BNP</i>	<i>53,5</i>	<i>50,7</i>	<i>50,2</i>	<i>49,9</i>
Kapitalinkomster	49	51	56	60
Övriga inkomster	74	76	77	80
Utgifter	1 179	1 224	1 274	1 326
<i>procent av BNP</i>	<i>54,4</i>	<i>54,5</i>	<i>54,1</i>	<i>53,8</i>
Utgifter exkl. räntor	1 105	1 156	1 205	1 255
<i>procent av BNP</i>	<i>51,0</i>	<i>51,5</i>	<i>51,1</i>	<i>50,9</i>
Ränteutgifter	74	68	70	71
<i>procent av BNP</i>	<i>3,4</i>	<i>3,0</i>	<i>3,0</i>	<i>2,9</i>
Finansiellt sparande	105	41	44	45
<i>procent av BNP</i>	<i>4,8</i>	<i>1,8</i>	<i>1,8</i>	<i>1,8</i>
Finansiell ställning				
Nettoskuld	-4	-47	-107	-155
<i>procent av BNP</i>	<i>-0,2</i>	<i>-2,1</i>	<i>-4,5</i>	<i>-6,3</i>
Konsoliderad bruttoskuld	1 213	1 191	1 185	1 192
<i>procent av BNP</i>	<i>55,9</i>	<i>53,0</i>	<i>50,3</i>	<i>48,4</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den finansiella ställningen

Offentliga sektorns finansiella tillgångar och skulder redovisas i Statistiska centralbyråns finansräkenskaper. Enligt de regler som gäller inom EU (ENS) värderas tillgångar och skulder till marknadspris. Det innebär att förändringen av den finansiella nettoställningen inte bara bestäms av det finansiella sparandet utan också påverkas av värdeförändringar på finansiella tillgångar och skulder. Det gäller såväl realiserade som realiserade värdeförändringar.

Offentliga sektorns finansiella förmögenhet uppgick 1990 till över 100 miljarder kronor eller 8 % av BNP. Under den djupa krisen i början av 1990-talet försämrades den finansiella ställningen snabbt. Förmögenheten vändes till en nettoskuld som 1996 var 467 miljarder kronor eller nära 27 % av BNP. Sedan 1996 har den finansiella ställningen förbättrats och 2001 beräknas nettoskulden ha vänts till en positiv förmögenhet.

Överskotten i den offentliga sektorns finansiella sparande medför en fortsatt förbättring av den finansiella ställningen. I prognosen beaktas de värdeförändringar som följer av effekten på statsskulden av den förutsatta apprecieringen av kronan. I övrigt görs inga prognoser på värde-

förändringar. Genom att överskotten från och med 2002 ligger i ålderspensionssystemet kommer förmögenheten att växa genom ackumulering av finansiella tillgångar både i fördelningssystemet och i premiepensionssystemet.

Den konsoliderade bruttoskulden definieras av EU-regler (Maastricht-villkoren). Definitionen innebär att den offentliga sektorns bruttoskuld konsolideras, dvs. minskas med den offentliga sektorns innehav av egna skulder. För svenska förhållanden innebär definitionen att den konsoliderade bruttoskulden består av statskulden till nominellt värde och kommunsektorns skulder på kreditmarknaden med avdrag för AP-fondens innehav av statspapper. Värderingen sker till nominellt värde, vilket bl.a. innebär att nollkupongsobligationer har ett högre värde än det anskaffningsvärde som Riksgäldskontoret redovisar i statsskulden.

Tabell 11.3 Offentliga sektorns konsoliderade skuld

Miljarder kronor

	2000	2001	2002	2003	2004
Statsskuld	1 278	1 154	1 125	1 121	1 128
Justering till nominellt värde	42	33	32	32	32
Statsskulden till nominellt värde	1 319	1 188	1 158	1 153	1 161
Kommunal sektor	115	116	125	129	134
AP-fonderna	3	1	2	2	2
Bruttoskuld	1 438	1 304	1 285	1 285	1 296
Konsolidering					
Kommunal sektor	5	5	5	5	5
AP-fonder	272	87	89	94	99
Summa	277	92	94	99	104
Konsoliderad skuld	1 161	1 213	1 191	1 185	1 192
<i>procent av BNP</i>	<i>55,3</i>	<i>55,9</i>	<i>53,0</i>	<i>50,3</i>	<i>48,4</i>

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2000 till 55,3 % av BNP, vilket underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. År 2001 ökade skulden till 55,9 % av BNP trots det stora överskottet i de offentliga finanserna. Ökningen är emellertid tillfällig och beror huvudsakligen på omfördelningen av AP-fondernas portföljer från statsobligationer till aktier, som inte elimineras vid beräkningen av den konsoliderade skulden. Minskningen av statsskulden under 2002 och 2003 väntas medföra motsvarande minskning av den konsoliderade bruttoskulden. När statsskulden ökar 2004 stiger också den konsoliderade skulden. Skuldökningen är

dock inte större än att den konsoliderade bruttoskulden fortsätter att minska som andel av BNP, se tabell 11.3.

Jämförelse med budgetpropositionen

Jämfört med budgetpropositionen för 2002 blev den offentliga sektorns finansiella sparande 6 miljarder kronor bättre 2001. Det beror på att skatteinkomsterna blev högre än väntat, trots att den ekonomiska tillväxten reviderats ned. De oväntat höga skatteinkomsterna 2001 är delvis av varaktig natur och först 2004 får den lägre BNP-nivån genomslag i lägre skatter jämfört med budgetpropositionen. Däremot medför lägre direktavkastning på AP-fondens placeringar och högre kommunala konsumtionsutgifter att det finansiella sparandet för perioden 2002–2004 väntas bli 6–12 miljarder kronor lägre än vad som beräknades i budgetpropositionen.

Den konsoliderade bruttoskulden blev 88 miljarder kronor högre 2001 än vad som beräknades i budgetpropositionen. Det beror på, dels att statskulden blev högre än beräknat, dels att AP-fondernas byte från statsobligationer till andra värdepapper har gått snabbare än väntat. Nettoskulden har reviderats upp 2001 till följd av värdeminskningar på pensionssystemets placeringar. Högre netto- och bruttoskuld 2001 höjer nivåerna för hela prognosperioden jämfört med budgetpropositionen.

Skatter och avgifter

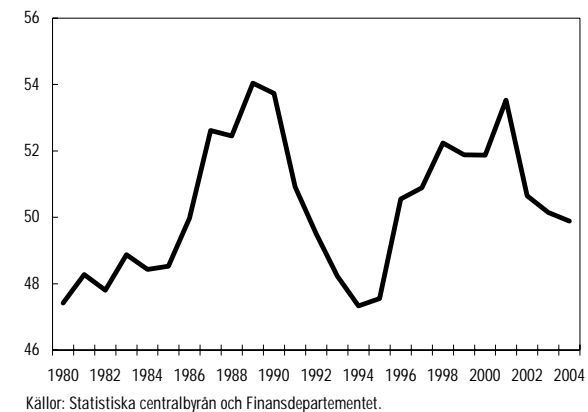
I nationalräkenskaperna redovisas den del av mervärdesskatten och tullinkomsterna, som ingår i avgiften till EU, inte som transaktioner i den offentliga sektorn utan bokförs som en skatt till utlandet. De totala skatterna är således något högre än de skatter som redovisas i den offentliga sektorn.

Inkomsterna av skatter och avgifter som andel av BNP (skattekvoten) har varierat på samma sätt som det finansiella sparandet, se diagram 11.2. Skattekvoten steg kraftigt under andra hälften av 1980-talet delvis till följd av höga löne- och prisökningar. Skattereformen 1991, den ekonomiska recessionen samt nedväxlingen av inflationen bidrog till ett kraftigt fall i skattekvoten. Därutöver reducerades skattekvoten med ca 2 procentenheter genom att de offentliga myndigheterna fick återbetalning av den ingä-

ende mervärdesskatten. År 1995 började skattekvoten åter stiga. Mellan 1994 och 1998 steg skattekvoten med 5 procentenheter. Därav svarade skattehöjningarna i konsolideringsprogrammet för 3 procentenheter. Skattekvoten var i stort sett oförändrad 1999 och 2000, trots skattesänkningar. Skattekvoten hölls uppe till följd av högkonjunkturen med ökad sysselsättning samt en stark ökning av reavinster och bolagsvinster.

Diagram 11.2 Den offentliga sektorns skatter och avgifter

Procent av BNP

År 2001 steg skatteinkomsterna kraftigt och uppgick totalt till 54,2 % av BNP enligt NR, se tabell 11.4. Skatterna sänktes 2001 med 22 miljarder kronor eller 1 % av BNP, men ändå steg den redovisade skattekvoten med 1,7 procentenheter mellan 2000 och 2001. Det beror på den ovan beskrivna periodiseringen av skatteinkomsterna i nationalräkenskapernas redovisning. Om man periodiserar skatterna till det inkomstår skatten avser ges en mer rättvisande bild av skattekvotens utveckling. Periodiserat sjönk skattekvoten med 1,9 procentenheter till 52,1 %. Det motsvaras huvudsakligen av skattesänkningarna och att skatt på utdelade medel från försäkringsbolaget Alecta (f.d. SPP) tillfälligt höjde de periodiserade skatteinkomsterna 2000.

År 2002 beräknas den redovisade skattekvoten sjunka med 3,1 procentenheter till 51,1 %. Den periodiserade skattekvoten minskar med endast 1,3 procentenheter till 50,8 %, vilket i stort sett avspeglar årets skattesänkningar.

År 2003 avskaffas det särskilda grundavdraget för pensionärer och ersätts med en beskattad garantipension. Det medför att skatteinkomsterna från hushållen ökar med 0,5 % av BNP. Trots detta minskar skattekvoten enligt nationalräkenskapernas redovisning till 50,6 %, bl.a. till följd av successiva genomslag av 2002 års skattesänk-

ningar. I prognosen för 2004 utvecklas skattebaserna långsammare än BNP, vilket bidrar till att skattekvoten faller till drygt 50 % enligt såväl nationalräkenskapernas redovisning som i periodiserade termer.

Tabell 11.4 Skatter och avgifter

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Hushållens skatter och avgifter	22,2	22,1	20,3	20,4	20,3
Företagens direkta skatter	3,1	4,4	3,1	2,9	2,9
Arbetsgivar- och egenföretagaravgifter	14,6	15,1	15,0	14,8	14,7
Mervärdesskatt	7,0	7,2	7,4	7,4	7,3
Fastighetsskatt	1,1	0,9	1,0	1,0	1,0
Övriga indirekta skatter	4,4	4,5	4,4	4,2	4,0
Summa NR	52,5	54,2	51,1	50,6	50,2
varav till EU	0,6	0,7	0,4	0,4	0,3
Periodisering m.m.	1,5	-1,9	-0,3	0,2	0,1
Periodiserad skattekvot	54,0	52,1	50,8	50,8	50,3

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sammanfattningsvis kan sägas att skattekvoten är exceptionellt hög i den periodiserade redovisningen 2000 och i nationalräkenskapernas redovisning 2001. Med gällande regelverk bedöms prognosen för 2002 visa en mer normal nivå på skattekvoten.

Andra inkomster

Vid sidan av skatter har den offentliga sektorn andra inkomster, som 2001 uppgick till drygt 120 miljarder kronor eller 5,7 % av BNP. Omkring 40 % av dessa inkomster består av kapitalinkomster i form av räntor och utdelningar, varav ca hälften är direktavkastning på pensionsfonderna. Övriga inkomster består till 80 % av tillräknade pensionsavgifter och kapitalförslitning. Dessa inkomster är kalkylmässiga och motsvaras på utgiftssidan av lika stora kostnader, som inräknas i den offentliga konsumtionen. I övrigt har den offentliga sektorn inkomster av vissa transfereringar från hushåll, företag och utlandet. Sammantaget beräknas kapitalinkomsterna och övriga inkomster utgöra en oförändrad andel av BNP under prognosperioden.

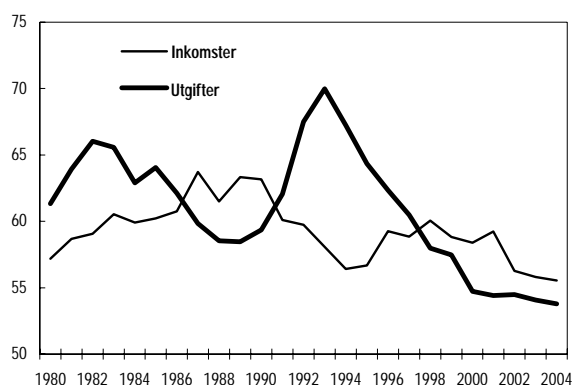
Utgifter

Efter en ökning i början av 1980-talet sjönk utgifterna som andel av BNP, se diagram 11.3. Den offentliga konsumtionen ökade i volym, men i lägre takt än BNP. Transfereringarna till näringslivet drogs ned och ränteutgifterna sjönk när statsskulden minskade. Flera reformer medförde att transfereringarna till hushållen ökade under senare delen av 1980-talet. Den ekonomiska krisen i början av 1990-talet ledde till en kraftig ökning av de offentliga utgifterna samtidigt som BNP föll. Bankstödet bidrog till att utgifterna som mest uppgick till 70 % av BNP 1993. Konsolideringsprogrammet, den starka tillväxten och lägre räntor medförde att utgiftskvoten sjönk kontinuerligt under andra hälften av 1990-talet och år 2000 uppgick utgifterna som andel av BNP till 54,7 %.

Transfereringarna till hushållen svarar för 35 % och den offentliga konsumtionen för nära hälften av de offentliga utgifterna. Transfereringarna till hushållen steg kraftigt under krisen i början på 1990-talet. Besparingar i konsolideringsprogrammet bidrog till att transfereringarna minskade och var 2000, i förhållande till BNP, tillbaka på samma nivå som 1990. Offentlig konsumtion uppgick som högst i början av 1980-talet till 30 % som andel av BNP. År 2000 hade andelen minskat till drygt 26 %.

Diagram 11.3 Den offentliga sektorns inkomster och utgifter

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2001 medförde en relativt kraftig minskning av ränteutgifterna att utgiftskvoten sjönk till 54,4 %, vilket är den lägsta nivån sedan 1976. Ökad kommunal konsumtion ledde emellertid till att utgifterna exkl. räntor steg med 0,5 % som andel av BNP, se tabell 11.5.

Utgiftskvoten väntas stiga något i år trots en fortsatt minskning av ränteutgifterna. År 2003

beräknas utgiftskvoten åter minska. Detta trots att hushållstransfereringarna dras upp med 0,5 procent av BNP till följd av att det särskilda grundavdraget för pensionärer (SGA) avskaffas och ersätts med en beskattad garantipension, vilket även höjer den offentliga sektorns inkomster med motsvarande belopp. Den förutsedda svaga utvecklingen av offentlig konsumtion gör att utgiftskvoten fortsätter att sjunka 2004.

Tabell 11.5 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Hushållstransfereringar	19,0	19,0	19,1	19,2	19,0
Övriga transfereringar	3,2	3,0	3,0	3,0	3,3
Konsumtion	26,2	26,7	26,9	26,5	26,1
Staten och AP-systemet	7,5	7,5	7,6	7,4	7,3
Den kommunala sektorn	18,6	19,1	19,3	19,1	18,9
Investeringar	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4
Ränteutgifter	4,2	3,4	3,0	3,0	2,9
Summa utgifter	54,7	54,4	54,5	54,1	53,8
exklusive räntor	50,5	51,0	51,5	51,1	50,9

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Offentlig konsumtion beräknas öka i volym med 0,8 % i år, vilket är långsammare än BNP-tillväxten. Statlig konsumtion förutses öka med 1 % och kommunal konsumtion med 0,7 %. Fördelningen mellan stat och kommun påverkas av att staten tar över huvudmannskapet för vårdhögskolorna fr.o.m. 2002. Den underliggande ökningen är således starkare för den kommunala konsumtionen, 1 %, och svagare för staten. En relativt hög prisutveckling för den kommunala konsumtionen till följd av införandet av maxtaxa i barnomsorgen medför att den offentliga konsumtionens andel av BNP fortsätter att stiga 2002. Maxtaxan innebär att en större del av kostnaderna för barnomsorgen finansieras med skattemedel, vilket höjer priset för den offentliga konsumtionen med motsvarande sänkning av priset på hushållens konsumtion. För 2003 och 2004 förutses en oförändrad volym för den statliga konsumtionen. Inom ramen för balanskravet, och med oförändrade skattesatser, uppgår det finansiella utrymmet för en fortsatt real tillväxt i den kommunala sektorns konsumtion till 0,5 % per år.

Satsningar på infrastruktur bidrar till att de offentliga investeringarna ökar i volym under hela prognosperioden och väntas därmed stiga något som andel av BNP 2002.

I år beräknas ränteutgifterna till 3 % av BNP. Det kan jämföras med 1995 och 1996, då ränteutgifterna uppgick till över 7 % av BNP. En del av nedgången beror på att statskulden reducerats genom att de finansiella tillgångarna dragits ned, t.ex. genom försäljningar av aktier, överföringar från AP-fonderna och extra utdelningar från Riksbanken. Därmed sjunker även inkomsterna av räntor och utdelningar. Underskottet av kapitalinkomster och ränteutgifter netto, uppgick som högst 1997 till drygt 2 % av BNP. I år beräknas detta underskott ha reducerats till knappt 1 % av BNP. Nettot av den offentliga sektorns kapitalinkomster och ränteutgifter har således förbättrats betydligt mindre än vad de minskade ränteutgifterna visar.

11.2 Den statliga sektorn

Statens finansiella sparande påverkas av den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet. Reformen medför en påtaglig och permanent belastning på statens finanser. De statliga ålderspensionsavgifterna, överföringen av medel till premiepensionssystemet, reglering av avgiftsuttaget m.m. medför en årlig nettoförsvagning av statsfinanserna med 60 miljarder kronor. Därtill kommer att pensionsutgifter för 7 miljarder kronor från och med 2003 överförs till staten från ålderspensionssystemet. Som kompensation för dessa försvagningar har under åren 1999 och 2000 överförts medel till staten från AP-fonderna motsvarande 45 miljarder kronor vardera året för amortering av statskulden. I början av 2001 genomfördes ytterligare en överföring på 155 miljarder kronor. Denna överföring bidrar till att ett finansiellt sparande på 205 miljarder kronor redovisades för staten 2001. Budgetsaldot visade ett överskott på 39 miljarder kronor och statskulden minskade med 124 miljarder kronor. Skillnaden mellan det finansiella sparandet och budgetsaldot på 166 miljarder kronor beror till stor del på att hela överföringen från AP-fonderna tillgodoräknas det finansiella sparandet, medan endast en mindre del påverkar budgetsaldot (lånebehovet). Därtill kommer skillnaden mellan nationalräkenskaper och budgetredovisningens periodisering av skatter och ränteutgifter. Den ovanligt stora skillnaden mellan förändringen av statskulden och budgetsaldot beror till större delen på att den del av överföringen från AP-fonderna

som består av statsobligationer inte påverkar budgetsaldot, utan skrivs av direkt mot statskulden. Dessutom reducerades statsskulden, men inte lånebehovet, av överföringen av statsobligationer om 20 miljarder kronor från Riksbanken.

Tabell 11.6 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	880	676	707	732
Skatter och avgifter	666	619	646	670
Överföring från AP-fonderna	155			
Övriga inkomster	59	58	61	63
Utgifter	675	690	723	750
Transfereringar till hushåll, näringsliv och utlandet	297	309	333	350
Bidrag till kommuner	82	88	83	83
Ålderspensionsavgifter till pensionssystemet	23	20	23	25
Premiepensionsmedel	22	20	22	23
Konsumtion och investeringar	185	194	200	206
Ränteutgifter	66	60	62	64
Finansiellt sparande	205	-14	-16	-18
<i>procent av BNP</i>	<i>9,5</i>	<i>-0,6</i>	<i>-0,7</i>	<i>-0,7</i>
Budgetsaldo	39	27	-13	-11
<i>procent av BNP</i>	<i>1,8</i>	<i>1,2</i>	<i>-0,6</i>	<i>-0,5</i>
Statsskuld¹	1 154	1 125	1 121	1 128
<i>procent av BNP</i>	<i>53,3</i>	<i>50,1</i>	<i>47,6</i>	<i>45,8</i>

¹ I redovisningen av statsskulden används konsoliderad statsskuld (i enlighet med årsredovisningen för staten) vilket innebär att statliga myndigheters innehav av statspapper konsolideras.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2002 när effekten av överföringarna är borta, beräknas statens sparande visa ett underskott på 0,6 % av BNP. År 2003 ökar underskottet till 0,7 % av BNP, delvis till följd av att staten tar över pensionsutgifter på 7 miljarder kronor från AP-fonderna. Överskottet i de offentliga finanserna kommer de närmaste åren att ligga i ålderspensionssystemet. Det är en följd av att pensionsreformen innebär en omfördelning av det offentliga finansiella sparandet från staten till ålderspensionssystemet.

Budgetsaldot beräknas, i motsats till det finansiella sparandet, vara positivt även 2002. Det beror på att ytterligare en överföring från Riksbanken på 20 miljarder kronor och antagna försäljningar av aktier om 15 miljarder kronor inräknas i budgetsaldot, men inte i det finansiella sparandet. För åren 2003 och 2004 väntas underskottet i budgetsaldot bli något mindre än i det

finansiella sparandet. Det beror dels på att den del av förra årets överföring från AP-fonderna som består av bostadsobligationer påverkar budgetsaldot först när obligationerna förfaller till betalning, dels på antagna försäljningar av aktier.

Den förutsatta apprecieringen av kronan medför att statsskulden, trots budgetunderskotten, är i stort sett oförändrad 2003 och 2004.

11.3 Ålderspensionssystemet

Ålderspensionssystemet består av en fördelningsdel och en premiepensionsdel. Fördelningsdelen finansieras genom AP-fonderna, som fungerar som buffertfonder i det reformerade pensionssystemet. Vid sidan av AP-fonderna sker en förmögenhetsuppbyggnad inom premiepensionssystemet. De medel som sedan 1995 avsätts motsvarar intjänad premiepensionsrätt och placeras först i Riksgäldskontoret (RGK) och därefter hos den fondförvaltare som den enskilde själv väljer. Genom att den statliga myndigheten Premiepensionsmyndigheten (PPM) formellt är ägare av fondandelarna inräknas sparandet i premiepensionssystemet i den offentliga sektorn. Under den tillfälliga förvaltningen i RGK ingår avsättningarna till premiepensionssystemet i statens sparande och reducerar därmed statsskulden. Medel motsvarande premiepensionsrätten överförs till PPM andra året efter inkomståret. Det sparande som sker inom premiepensionssystemet motsvaras således av ett minskat statligt sparande.

Den finansiella infasningen av det reformerade ålderspensionssystemet reducerade AP-fondernas finansiella sparande med 155 miljarder kronor 2001 till följd av överföringar till staten. Överföringar har tidigare skett med 45 miljarder kronor per år under 1999 och 2000. Enligt pensionsöverenskommelsen kommer ett slutligt överföringsbelopp att bestämmas vid en kontrollstation 2004. När den hittillsvarande infasningen är över beräknas sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fondernas och premiepensionssystemet, uppgå till 2,1 % av BNP 2002. År 2003 stiger sparandet till 2,5 % av BNP till följd av att staten övertar pensionsutgifter på 7 miljarder kronor. Mer än hela målet på ett överskott om 2 % av BNP för de samlade offentliga finanserna kommer således att ligga i pensionssystemet och användas för att bygga upp pensionsfonderna.

Tabell 11.7 Ålderspensionssystemet

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	199	201	212	224
Avgifter	157	159	166	174
Premiepensionsmedel	22	20	22	23
Räntor, utdelningar m.m.	20	22	25	28
Utgifter	301	153	154	163
Pensioner	144	151	152	161
Överföring till staten	155			
Övriga utgifter	2	2	2	2
Finansiellt sparande	-102	48	58	61
<i>procent av BNP</i>	<i>-4,7</i>	<i>2,1</i>	<i>2,5</i>	<i>2,5</i>
därav				
AP-fonderna ¹	-126	25	33	34
Premiepensionsmyndigheten	24	23	25	27

¹ Med AP-fonderna avses fördelningsdelen av ålderspensionssystemet.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Placeringsstillgångarna i ålderspensionssystemet uppgick vid slutet av 2001 till 630 miljarder kronor, varav 65 miljarder kronor i premiepensionssystemet. Det negativa finansiella sparandet inklusive AP-fondernas överföring till staten samt värdeminskningar på aktier medförde att tillgångarna i pensionssystemet minskade med 157 miljarder kronor under 2001. För prognosperioden antas att tillgångarna ökar i takt med det finansiella sparandet, då inga prognoser görs på värdeförändringar.

11.4 Kommunsektorn

De senaste åren har kommunernas inkomster utvecklats gynnsamt. Ökad sysselsättning har resulterat i högre skatteintäkter och statens förbättrade ekonomiska situation har medgivit höjda statsbidrag. Skatteintäkter och statsbidrag ökade tillsammans med ca 5 % per år 2000 och 2001.⁶ Den kommunala sektorns finansiella sparande, som under flera år på 1990-talet var negativt, var 2000 åter positivt.

⁶ Flera justeringar av statsbidrag och skatteunderlag sker under perioden vilket gör att utvecklingen av statsbidrag och skatteintäkter var för sig är av mindre intresse. Exempel på sådana justeringar är den breddning av skattebasen som sker vid kompensationen för egenavgifterna till det allmänna pensionssystemet (2000–2002) samt införandet av beskattningsbara garantipensioner (2003). Dessa regeländringar ökar kommunernas skatteintäkter men det generella statsbidraget sänks i motsvarande grad.

Från och med 2000 är kommuner och landsting skyldiga att ha en ekonomi i balans.⁷ Lagda budgetar skall vara i balans och om underskott uppstår skall det balanseras inom två år. Prognosen för den kommunala sektorn görs med antagandet att balanskravet uppfylls. I år uppgår den genomsnittliga kommunala utdebiteringen till 30,52 % och antas vara oförändrad under prognosåren.

Trots den gynnsamma inkomstutvecklingen i den kommunala sektorn som helhet har fortfarande enskilda kommuner och landsting problem att nå balans i sin ekonomi. Preliminära uppgifter för 2001 visar att ca en tredjedel av alla kommuner och drygt hälften av alla landsting redovisade underskott, trots den positiva inkomstutvecklingen.

Kommunsektorns finanser

År 2002 stiger kommunernas inkomster från skatter och statsbidrag med drygt 6 %, trots att sysselsättningen minskar. Den goda inkomstökningen beror till viss del på att merparten av utbetalningarna från socialförsäkringssystemen är beskattningsbara. En sämre utveckling på arbetsmarknaden påverkar därför inte den kommunala skattebasen fullt ut. I år påverkar dessutom vissa tillfälliga effekter inkomsterna. Stora slutavräkningar på skatten⁸ och den s.k. 200-kronan, som kommuner och landsting tillfälligt erhåller, bidrar till ökningen. Statsbidragen till sektorn höjs i samband med införandet av maxtaxan inom barnomsorgen och det tillfälliga sysselsättningsstödet till kommuner och landsting.

År 2003 och 2004 uppvisar inkomsterna en svagare utveckling. Utvecklingen 2003 beror till stor del på att de tillfälliga effekter som ökar inkomsterna i år faller bort. Sammantaget stiger skatteintäkter och statsbidrag med 54 miljarder kronor mellan 2001 och 2004. Sektorns totala inkomster från skatter och statsbidrag som andel av BNP, den kommunala skattekvoten, beräknas

⁷ Balanskravet är kopplat till det resultat kommunerna redovisar i resultaträkningarna, vilket definieras på ett något annorlunda sätt än det finansiella sparandet.

⁸ I nationalräkenskaperna förs skillnaden mellan de preliminärt fastställda och de definitiva kommunskatterna till året efter intjänandeåret. Faktisk utbetalning av dessa medel sker först året därpå. Slutavräkningarna 2002 avser inkomståret 2001.

2004 uppgå till ca 20 %, vilket är ungefär i nivå med år 2000.

Även utgifterna stiger starkt 2002 och bedöms öka med nära 5 % i löpande priser. De kommunala utgifterna består till ca 85 % av utgifter för konsumtion. Den kommunala verksamheten är personalintensiv, och utgiftsökningen beror till stor del på löneökningar.

Tabell 11.8 Kommunsektorns finanser

Miljarder kronor

	2001	2002	2003	2004
Inkomster	489	519	529	547
Skatter och statsbidrag ¹	441	470	478	495
% av BNP	20,4	20,9	20,3	20,1
därav				
Skatter	360	382	395	412
Statsbidrag	82	88	83	83
Övrigt	48	49	51	52
Utgifter	487	511	527	546
Konsumtion	415	434	449	465
Volymförändring, % ²	1,9	0,7	0,5	0,5
Övrigt	73	76	78	81
Finansiellt sparande	2	8	2	1
% av BNP	0,1	0,3	0,1	0,0

¹ Statsbidrag redovisas i nationalräkenskaperna exklusive bidrag till utjämnings-systemet och avgiften till det kommunala momssystemet och skiljer sig i och med det från statsbidragen i statsbudgeten.

² År 2002 byter världshögskolorna huvudman från landstingen till staten vilket påverkar utvecklingstalen. Den underliggande utvecklingen, exklusive denna effekt, uppgår till ca 1 %.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kommunernas finansiella sparande förbättras mellan 2001 och 2002 till 8 miljarder kronor. Då de tillfälliga inkomsterna faller bort 2003 försämras det finansiella sparatet och bedöms 2003 och 2004 bli 2 respektive 1 miljard kronor. Även om vissa kommuner och landsting i dagsläget har finansiella problem bedöms sektorn som helhet uppfylla balanskravet samtliga prognosår.

Konsumtionsutgifter

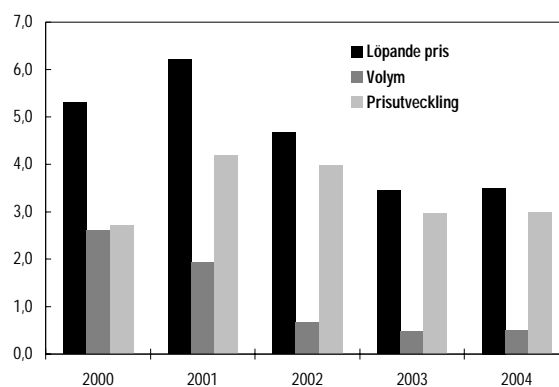
Den kommunala konsumtionen steg förhållandevis kraftigt 2000 och 2001. I volymtermer var ökningen starkast 2000 då den steg med 2,6 %, jämfört med 1,9 % 2001. I löpande pris var dock ökningen större 2001, hela 6,2 %. Motsvarande tal för 2000 var 5,3 %. Att den nominella ökningen 2001 var starkare än 2000, trots en lägre volymökning, beror i första hand på stigande löner inom den kommunala sektorn.

En stor del av kommunernas kostnader är löne-relaterade, antingen som direkta löner eller som köp av personalintensiva tjänster. Prisökningen för kommunal konsumtion uppgick 2001 till 4,2 %. Antagandet om 3,5 % i årlig löneökning under prognosåren bidrar till att den sammanvägda pris- och löneökningen dämpas till ca 3 % per år under 2003 och 2004. I år väntas prisökningen bli tillfälligt högre på grund av införandet av maxtaxan inom barnomsorgen. Maxtaxan leder till att en större del av kostnaden finansieras med skattemedel vilket höjer kommunal konsumtion i löpande priser. Samtidigt faller hushållens konsumtion i motsvarande grad.

Den demografiska utvecklingen bedöms kräva en konsumtionsökning med ca 0,3 % per år under prognosperioden. De kommunala inkomsterna ger därutöver ett visst utrymme för kvalitetsförbättringar vid oförändrat skatteuttag. Kommunal konsumtion bedöms öka med 0,7 % i år och med 0,5 % per år 2003 och 2004. I år byter världshögskolorna huvudman från landstingen till staten vilket gör att den underliggande ökningen uppgår till ca 1 %. Utgiftsminskningen motsvaras på inkomstsidan av att statsbidraget sänks i motsvarande grad.

Diagram 11.4 Kommunala konsumtionsutgifter 2000–2004

Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den huvudsakliga delen av inkomstökningen går, som diagram 11.4 visar, åt till att finansiera prisökningar och endast en liten del till ökad verksamhetsvolym. Enligt Konjunkturinstitutets kommunbarometer råder arbetskraftsbrist inom flera kommunala kärnverksamheter, vilket kan leda till att löneökningarna blir högre än prognoserat. Stiger lönerna med 1 procentenhet mer än vad som antas i beräkningen innebär det en ökad finansiell belastning för kommunerna på drygt 2 miljarder kronor.

Utvecklingen i kommunala delsektorer

Primärkommunernas finanser är något starkare än landstingens. Förra året redovisades ett finansiellt sparande på knappt 5 miljarder kronor och ett positivt resultat. Konsumtionen steg med 1,9 % och väntas under innevarande år stiga med 0,8 %. År 2003 och 2004 väntas tillväxten bli 0,5 % per år. Det finansiella sparandet väntas bli positivt samtliga prognosår.

Landstingssektorns finansiella situation är mer problematisk. Det finansiella underskottet var förra året ca 3 miljarder kronor och konsumtionsvolymen steg med 1,9 %. I år väntas konsumtionsvolymen öka med 1,4 %, exklusive effekten av att vårdhögskolorna byter huvudman. År 2003 och 2004 bedöms konsumtionsvolymen öka med knappt 0,5 % per år. Det finansiella sparandet prognoseras till strax över noll samtliga prognosår.

Kommunal konsumtion och sysselsättning 1990–2004⁹

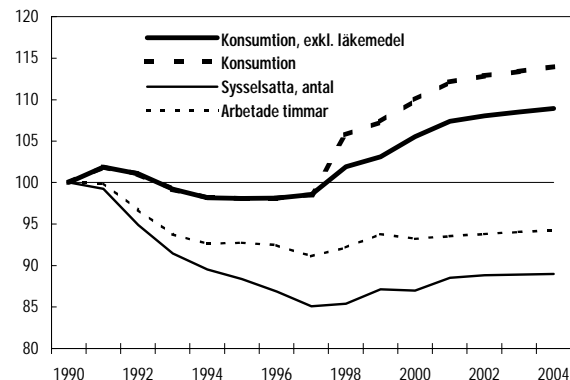
Under flera decennier fram till och med 1980-talet expanderade den kommunala sektorn kraftigt. Denna utveckling bröts under krisären på 1990-talet. Mellan 1990 och 1997 minskade antalet anställda inom kommuner och landsting med ca 180 000 vilket motsvarar ca 15 % av antalet anställda. Antalet arbetade timmar sjönk emellertid inte lika kraftigt och var 1997 ca 9 % lägre än 1990. Skillnaden mellan utvecklingen av antal anställda och arbetade timmar kan bl.a. förklaras av att andelen deltidsarbetande minskade samt av att sjukfrånvaron sjönk under denna period. Nedgången i antal arbetade timmar beror bl.a. på bolagiseringar och på att verksamhet, som tidigare bedrevs i kommunal regi, lades ut på entreprenad. Även den kommunala konsumtionen minskade något under samma period, om än långt ifrån lika kraftigt som sysselsättningen. Nedgången mellan 1990 och 1997 uppgick till drygt 1 %.

Förklaringen till utvecklingen ligger i att kommunerna i allt större omfattning köpte varor och tjänster av privata producenter istället för att producera dem i egen regi.

Mot slutet av 1990-talet var tillväxten i ekonomin god och kommunerna kunde åter öka konsumtionsvolymen. År 2001 var den kommunala konsumtionsvolymen, exklusive läkemedel, drygt 7 % högre än 1990 och till och med 2004 väntas konsumtionen stiga med ytterligare ett par procent i fasta priser. Mellan 1998 och 2002 bedöms antalet anställda i kommuner och landsting ha ökat med ca 40 000 personer. Därutöver tillkommer en kommunalt finansierad sysselsättningsökning inom privata företag

Diagram 11.5 Den kommunala sektorns konsumtion och sysselsättning 1990–2004

Index 1990=100, konsumtion i fasta priser

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet

Anm.: Sysselsättning och arbetade timmar redovisas enligt nationalräkenskaper. Prognosen för sysselsättningen i kommunal sektor är gjord med antagandet att medelarbetstiden i kommunal sektor utvecklas på samma sätt som i ekonomin som helhet. Fr.o.m. 1998 ingår utgifterna för läkemedel i landstingens konsumtion (direktkonsumtion). Den underliggande konsumtionsökningen redovisas rensad från läkemedelskonsumtionen.

11.5 Finanspolitiska mål och indikatorer

Finanspolitikens centrala mål är att upprätthålla ett överskott i den offentliga sektorns finansiella sparande motsvarande 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Huvudsyftet är att stärka den offentliga förmögenhetsställningen inför de demografiska förändringarna som är förestående de närmaste decennierna. Samtidigt innebär överskotts målet att det skapas tillräckligt utrymme för att undvika alltför stora underskott i en lågkonjunktur inom ramen för de regelverk som gäller inom EU. De automatiska stabilisatorerna kan verka fullt ut och det finns utrymme för arbetsmarknadspolitik och andra aktiva finanspolitiska medel när konjunkturen viker, utan att underskottsgränsen på 3 % av BNP överskrids. Därmed kan finanspolitiken bidra till att stabilisera efterfrågan och sysselsättningen.

⁹ Kommunal sektor består i denna genomgång av primärkommuner samt landsting.

En indikator för överskottsmålet

De offentliga finanserna påverkas av automatiska variationer i skatteintäkter och utgifter över konjunkturcykeln. För enskilda år kan därför överskottet avvika från 2 % av BNP utan att det medelfristiga målet äventyras. När det finns lediga resurser i ekonomin kan överskottet tillåtas understiga 2 % och när resursutnyttjandet ligger över den långsiktigt hållbara nivån bör överskottet vara större än 2 %.

För att bedöma huruvida överskottsmålet uppfylls enskilda år används en indikator som avspeglar överskottets strukturella nivå justerad för tillfälliga effekter. Normalt utgörs de tillfälliga effekterna av konjunkturberoende variationer i skatter och utgifter, men engångseffekter av annan typ kan förekomma. Tillfälliga inkomster och utgifter samt periodiseringseffekter i skatteuppbörden kan påverka det redovisade saldot med betydande belopp.

Finanspolitiken befinner sig i balans i förhållande till det medelfristiga överskottsmålet när det strukturella överskottet i de offentliga finanserna ligger nära 2 % av BNP. Ett högre eller lägre strukturellt överskott kan emellertid vara nödvändigt ett visst år om överskottet föregående år avviker från målet. Vid t.ex. stora överskott kan en snabb anpassning av de offentliga finanserna till överskottsmålet ge upphov till en alltför expansiv effekt på efterfrågan.

Justeringen av överskottet för konjunkturen bygger på en bedömning av konjunkturläget samt på konjunkturlägets effekter på de offentliga finanserna. Konjunkturläget beskrivs med det s.k. BNP-gapet, som utgör skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. Storleken på BNP-gapet uppskattas utifrån en sammantagen bedömning av en rad indikatorer för produktionen, arbetsmarknaden samt pris- och lönebildningen. Beräkningar av de offentliga finansernas konjunkturkänslighet visar att 1 procentenhets förändring av BNP-gapet påverkar det offentliga saldot med 0,65 till 0,90 % av BNP. Värdet i nedre delen av intervallet gäller när enbart de automatiska stabilisatorerna mäts. Högre värden erhålls när även arbetsmarknadspolitiken beaktas. Arbetsmarknadspolitiken kan betraktas som en "halvautomatisk" stabilisator, som regelmässigt används i syfte att stabilisera arbetslösheten även om detta förutsätter formella beslut.

Finansdepartementets bedömning är att en förändring av BNP-gapet med 1 procentenhet i

genomsnitt påverkar överskottet i de offentliga finanserna med 0,7 % av BNP. Känsligheten varierar mellan åren beroende på hur olika BNP-komponenter utvecklas i förhållande till varandra. De offentliga finanserna är exempelvis mer känsliga för en förändring i hushållens konsumtion, som utgör en viktig skattebas, än om konjunkturen påverkas genom utrikeshandeln. Variationer i sysselsättningen har starkt genomslag på de offentliga finanserna. Konjunkturavmattningen under 2001 fick t.ex. förhållandevis små effekter på de offentliga finanserna, framför allt beroende på att sysselsättningen fortfarande var hög.

Strukturellt överskott i offentlig sektor

Enligt preliminära nationalräkenskaper uppgick det finansiella sparandet i offentlig sektor 2000 och 2001 till 3,7 respektive 4,8 % av BNP. Därmed överskreds överskottsmålen på 2,0 respektive 2,5 % av BNP kraftigt. De redovisade överskotten påverkades emellertid starkt av periodiseringen av skatteinbetalningarna. Om överskotten justeras för nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av framför allt kapitalinkomstskatterna, erhålls en mer rättvisande bild av utvecklingen (se tabell 11.9). Det periodiserade överskottet minskar mellan 2000 och 2001 från 4,8 till 2,9 % av BNP. En bidragande orsak till försämringen utgörs av den försvagade konjunkturen. Huvudförklaringen är emellertid den expansiva finanspolitiken, som förra året bidrog till saldoförsvagningen med 1,7 % av BNP.

Utöver justeringar för skatternas periodisering och konjunkturläget rensas det strukturella sparandet för inkomster och utgifter av engångskaraktär. I beräkningen för 2000 minskas t.ex. överskottet med skatten på utdelade medel från försäkringsbolaget Alecta (f.d. SPP). Av tabell 11.9 framgår att det strukturella överskotten 2000 och 2001 beräknas uppgå till 4,4 respektive 3,2 % av BNP.

I budgetpropositionen för 2002 gjorde regeringen bedömningen att överskottsmålet skulle behållas på 2 % av BNP. I propositionen angavs även att ett lägre överskott skulle accepteras om konjunkturen utvecklades sämre än väntat. Den ekonomiska tillväxten bedöms nu bli väsentligt svagare än vad som förutsågs i budgetpropositionen. BNP-tillväxten för 2002 har reviderats ner från 2,4 % till 1,4 %. Överskottet i den offentliga sektorns finanser beräknas uppgå till

1,8 % av BNP, dvs. 0,2 procentenheter lägre än målet. Mot bakgrund av den kraftiga nedrevideringen av tillväxten bedöms denna avvikelse vara acceptabel.

Tabell 11.9 Strukturellt sparande i offentlig sektor

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande	3,7	4,8	1,8	1,8	1,8
Ompersiodisering av skatter	1,1	-2,0	-0,3	0,2	0,1
Periodiserat sparande	4,8	2,9	1,6	2,0	1,9
Justering för BNP-gap	0,0	0,5	1,1	0,5	0,2
Engångseffekter	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Strukturellt sparande	4,3	3,3	2,6	2,6	2,1
<i>BNP-gap</i>	<i>-0,1</i>	<i>-0,7</i>	<i>-1,5</i>	<i>-0,8</i>	<i>-0,3</i>

Anm.: Beloppen är avrundade och summerar därför inte alltid.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Beräkningen visar att det redovisade överskottet är något lägre än 2 % av BNP även 2003 och 2004. Till viss del beror det på periodiserings-effekter i skatteuppbörden. BNP-gapet bedöms dessutom fortfarande vara negativt, vilket innebär att det strukturella överskottet är högre än såväl det redovisade som det periodiserade överskottet.

Uppskattningen av den potentiella produktionsnivån är osäker. Om ekonomins produktionsförmåga överskattas kommer även det strukturella sparandet att överskattas. Vid en sådan utveckling är den nuvarande inriktningen av finanspolitiken inte förenlig med ett överskott i de offentliga finanserna på 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel under de kommande åren. Ett exempel på en sådan utveckling redovisas i avsnitt 12.

En indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan

Efterfrågan i den privata sektorn påverkas av förändringar i de offentliga finanserna. Ett minskande överskott i de offentliga finanserna innebär att skatter och avgifter ökar långsammare än de offentliga utgifterna, vilket normalt medför en förstärkning av den privata sektorns inkomster. Effekterna på efterfrågan är svårbedömda av flera skäl. Hushåll med olika konsumtionsbenägenhet reagerar på olika sätt på finanspolitiska stimulanser. Hushåll som har goda kreditmöjligheter kan utjämna sina konsumtionsutgifter vid inkomstförändringar. För andra hushåll påverkas

konsumtionsutgifterna mer direkt. Det finns också en osäkerhet om när i tiden effekterna uppkommer.

För att finanspolitiken skall ha önskade effekter krävs trovärdighet för de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Hushållen blir mer försiktiga med sina utgiftsbeslut om de offentliga underskotten är stora eftersom dessa förr eller senare måste finansieras med skattehöjningar eller besparingar. Omvänt kan konsumentförtroendet påverkas positivt när de offentliga finanserna uppvisar stora överskott. Av dessa skäl är den årsvisa förändringen av det offentliga sparandet endast en grov indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin.

Förändringen av den offentliga sektorns finansiella sparande mellan åren kan beskrivas med utgångspunkt i tre saldpåverkande faktorer.

1. Automatiska stabilisatorer

De s.k. automatiska stabilisatorerna i de offentliga finanserna ger ett viktigt bidrag till stabiliseringspolitiken. När BNP-tillväxten överstiger den trendmässiga förstärks de offentliga finanserna och inkomstillväxten dämpas i den privata sektorn. Det bidrar till att begränsa den inhemska efterfrågan i ekonomin och minskar risken för överhettning. Omvänt stimuleras ekonomin när tillväxten är lägre än den trendmässiga. Höga skatte- och utgiftskvoter i Sverige medför att de automatiska stabilisatorerna är stora i jämförelse med flertalet andra länder, vilket innebär att de offentliga finanserna har en jämförelsevis starkt dämpande effekt på konjunktursvängningarna. Den makroekonomiska prognosen innebär att BNP växer snabbare än den potentiella tillväxten under 2003 och 2004. De automatiska stabilisatorerna ger därför positiva bidrag till det offentliga saldets förändring under dessa år.

2. Diskretionär finanspolitik

Den diskretionära komponenten i finanspolitiken består av aktiva reformbeslut och besparingar i den statliga budgeten. En sammanställning av tidigare beslutade och nu föreslagna eller aviserade reformer redovisas i kapitel 4 i den ekonomiska vårpropositionen. Budgeteffekten avser året när besluten träder i kraft oavsett när de fattas.

3. Övriga saldpåverkande faktorer

Utöver den diskretionära finanspolitiken och de automatiska stabilisatorerna påverkas de offentliga finanserna av en rad andra faktorer. Tillväxtens sammansättning och nationalräkenskaperens ofullständiga periodisering av skatterna kan få betydande effekter på det redovisade offentliga sparandet enskilda år. Den senare typen av effekter är mycket stora under perioden 2000–2002, men bedöms minska i betydelse de närmaste åren. Därutöver påverkas kapitalinkomster och ränteutgifter av förändringar av den offentliga sektorns tillgångar och skulder samt av ränteläget. Transfereringsutgifterna påverkas av volymförändringar, t.ex. den demografiska utvecklingen, utan direkt samband med den ekonomiska konjunkturen.

Finanspolitikens inriktning

I tabell 11.10 redovisas förändringen av den offentliga sektorns sparande åren 2001–2004. Av tabellen framgår att periodiseringseffekter i skatteuppbörden förstärkte de offentliga finanserna kraftigt mellan 2000 och 2001. Den diskretionära finanspolitiken var expansiv under 2001. En viss stimulans uppkom också genom de automatiska stabilisatorerna till följd av den svaga tillväxten. Övriga saldpåverkande faktorer gav upphov till en svagt åtstramande effekt. Med utgångspunkt i förändringen av det periodiserade överskottet bedöms den sammantagna effekten på ekonomin av de offentliga finansernas utveckling ha varit starkt expansiv.

Även i år bedöms den offentliga sektorns periodiserade överskott minska. Den diskretionära politiken är fortsatt starkt expansiv och bidrar till saldförsämringen med 1,8 % av BNP. Skattesänkningar och utgiftsreformer beräknas sammantaget öka hushållens disponibla inkomster med 1,4 % av BNP. Eftersom BNP-tillväxten, räknat som årsgenomsnitt, är svag även 2002 bidrar de automatiska stabilisatorerna ytterligare till saldförsämringen. Övriga saldpåverkande faktorer, bl.a. ett förbättrat offentligt räntenetto, har å andra sidan en åtstramande effekt.

Mellan 2002 och 2003 är det redovisade överskottet i de offentliga finanserna oförändrat. Om periodiseringseffekterna i skatteuppbörden beaktas får emellertid de offentliga finanserna en åtstramande effekt på ekonomin. Åstramningen motsvarar effekten av de automatiska stabilisato-

terna. Aviserade utgiftsreformer medför en försämring av överskottet med 0,4 % av BNP, vilket uppväger den åtstramning som uppkommer genom bl.a. ett fortsatt förbättrat kapitalinkomstnetto.

Tabell 11.10 Indikator för effekter på efterfrågan

Förändring i procent av BNP

	2001	2002	2003	2004
Finansiellt sparande i offentlig sektor	1,1	-3,0	0,0	0,0
<i>därav</i>				
Omperiodisering av skatter	3,1	-1,7	-0,5	0,1
Periodiserat sparande	-1,9	-1,3	0,5	-0,1
<i>därav</i>				
Automatiska stabilisatorer	-0,4	-0,6	0,5	0,3
Diskretionär finanspolitik	-1,7	-1,8	-0,4	-0,4
därav direkt effekt på hushållens inkomster	-1,2	-1,4	-0,2	-0,1
Övriga faktorer	0,2	1,1	0,4	0,0
BNP-gap¹	-0,6	-0,8	0,7	0,5

¹Förändring i procentenheter.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2004 kan effekterna av de offentliga finanserna karaktäriseras som neutral. Den åtstramande effekten av de automatiska stabilisatorerna motverkas av en svagt expansiv diskretionär finanspolitik. Övriga saldpåverkande faktorer är i stort sett oförändrade.

12 Sidoalternativ

Osäkerheten är stor vad gäller bedömningar av den framtida konjunkturutvecklingen, den långsiktiga tillväxttakten i ekonomin och hur högt resursutnyttjandet i ekonomin är för närvarande. För att illustrera osäkerheten i bedömningarna och belysa effekterna på de offentliga finanserna om ekonomin utvecklas annorlunda än i det s.k. basalternativet, som presenteras i avsnitt 1–11, redovisas i detta avsnitt två alternativa scenarier. Scenarierna illustrerar alternativa antaganden om hur väl arbetsmarknaden och lönebildningen fungerar och var i förhållande till ett normalt resursutnyttjande ekonomin befinner sig för närvarande.

I det ena scenariot, lågtillväxtalternativet, fungerar arbetsmarknaden och lönebildningen sämre än i basalternativet och resursläget antas i utgångsläget vara väsentligt mer ansträngt än i basalternativet. Riksbanken antas mot denna bakgrund föra en betydligt stramare penningpolitik för att dämpa ett växande inflationstryck, vilket hämmar BNP- och sysselsättningsutvecklingen.

I det andra scenariot, högtillväxtalternativet, antas förhållandet vara det omvända. Arbetsmarknaden fungerar bättre än i basalternativet och det finns gott om lediga resurser i ekonomin. Med samma antagande om styrrentan och löneökningstakten som i basalternativet bedöms BNP och sysselsättning kunna stiga snabbare utan att inflationen ökar. Regeringens sysselsättningsmål, om en reguljär sysselsättningsgrad på 80 % för personer i åldrarna 20–64 år, uppnås 2004.

I båda scenarierna förutsätts finanspolitiken vara densamma som i basalternativet.

12.1 Basalternativet

I basalternativet tar tillväxten fart under innevarande år. Den låga BNP-nivån i början av året innebär dock att tillväxten mätt som årsgenomsnitt inte blir mycket högre än 2001. Till följd av avmattningen i ekonomin under 2001 och den prognoserade sysselsättningsminskningen innevarande år minskar resursutnyttjandet och det s.k. BNP-gapet, som utgör skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP, ökar både 2001 och 2002. Trots en relativt stark återhämtning år 2003 bedöms resursutnyttjandet fortfarande vara

lägre än normalt, dvs. BNP-gapet är negativt. Det innebär att återhämtningen kan fortsätta 2004 då BNP bedöms kunna öka med 2,5 %, vilket är ca 0,5 procentenheter snabbare än vad som bedöms vara långsiktigt hållbart. Den öppna arbetslösheten fortsätter att falla något och den reguljära sysselsättningsgraden bland personer i åldrarna 20–64 år stiger till 78 %.

Tabell 12.1 Nyckeltal, basalternativet

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	1,4	2,8	2,5
BNP-gap ¹	-0,7	-1,5	-0,8	-0,3
Reguljär sysselsättningsgrad, 20–64 år ²	78,2	77,7	77,9	78,0
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	4,3	4,0	3,9
Reporänta, slutkurs	3,75	4,25	4,50	4,50
Timlön, proc. förändring	4,2	3,5	3,5	3,5
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,1	2,2	2,1
Kommunal konsumtion, proc. Förändring	1,9	0,7	0,5	0,5
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	1,8	1,8	1,8

¹ Skillnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

² Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen. Källor: Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

12.2 Lågtillväxtalternativet

Utvecklingen 2001, med en kraftig avmattning av BNP-tillväxten och en svag sysselsättningsutveckling under året i kombination med en stigande löneökningstakt och förhållandevis hög inflation, kan tyda på att arbetsmarknaden fungerar sämre än vad som antas i basalternativet. I lågtillväxtalternativet antas resursläget vara betydligt mer ansträngt än i basalternativet. Löneökningstakten blir därför högre än vad som är förenligt med en balanserad samhällsekonomisk utveckling. BNP-gapet år 2001 antas uppgå till +0,9 % jämfört med -0,7 % i basalternativet. Trots en svag sysselsättningsutveckling i år medför det höga resursutnyttjandet att löneökningstakten stiger ytterligare när efterfrågan i ekonomin tar fart. Därmed blir även inflationen betydligt högre än i basalternativet.

De höga löneökningarna i lågtillväxtalternativet gör att hushållens konsumtion inledningsvis ökar snabbare än i basalternativet. Den gynnsamma utvecklingen av efterfrågan leder även till

något högre investeringar. BNP-tillväxten blir i år sammantaget 0,2 procentenheter högre än i basalternativet.

Problemen med lönebildningen och inflationen medför att Riksbanken antas höja styrräntan kraftigt under innevarande år och i början på nästa. Som högst antas styrräntan uppgå till 6,5 %. Därmed bromsas tillväxten upp. BNP ökar med endast 1,1 % 2003. Sysselsättningen faller och arbetslösheten stiger, vilket dämpar löneökningstakten. Penningpolitiken lättas under 2004 och BNP växer då något snabbare än den långsiktiga trenden.

Tabell 12.2 Nyckeltal, lågtillväxtalternativet

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	1,6	1,1	2,1
BNP-gap ¹	0,9	0,4	-0,5	-0,3
Reguljär sysselsättningsgrad, 20-64 år ²	78,2	78,0	77,0	77,0
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	4,1	4,6	4,4
Reporänta, slutkurs	3,75	5,75	6,50	5,00
Timlön, proc. förändring	4,2	4,6	4,0	3,5
KPI, årsgenomsnitt	2,6	3,0	2,6	2,0
Kommunal konsumtion, proc. förändring	1,9	0,7	-0,4	0,3
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	2,0	1,2	1,1

¹ Skillnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

² Antalet sysselsatta i åldern 20-64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen. Källor: Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

Scenariot förutsätter att ekonomin i huvudsak stabiliseras med hjälp av penningpolitiken. I scenariot antas att finanspolitiken är densamma som i basalternativet. En finanspolitisk åtstramning skulle bidra till att reducera räntehöjningens omfattning. En sådan åtstramning är dessutom en förutsättning för att överskottsmalet skall kunna upprätthållas i detta alternativ.

BNP-nivån 2004 är 2 % lägre i lågtillväxtalternativet än i basalternativet. Den svagare tillväxten leder till en sämre sysselsättningsutveckling men även produktivitetstillväxten bedöms vara svagare. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldrarna 20-64 år uppgår år 2004 till 77 %, jämfört med 78 % i basalternativet. Att lönebildningen och arbetsmarknaden fungerar sämre än i basalternativet innebär också att arbetslösheten antas vara högre och att fler personer befinner sig utanför arbetskraften. År 2004 beräknas den öppna arbetslösheten ligga på

4,4 %, vilket är 0,5 procentenheter högre än i basalternativet.

Offentliga finanser

I lågtillväxtalternativet förstärks de offentliga finanserna inledningsvis. Viktiga skattebaser som lönesumma och hushållens konsumtion påverkas på kort sikt positivt av högre löner och priser. Tillväxten blir dessutom något högre och arbetslösheten något lägre än i basalternativet. De offentliga utgifterna påverkas negativt av en högre inflation, men genomslaget fördröjs genom att basbelopp och inkomstindex påverkas först med ett års fördröjning. Den automatiska pris- och löneuppräknings av de statliga myndigheternas anslag sker först efter två år.

Under 2003 och 2004 slår den lägre aktivitetsnivån i ekonomin igenom på de offentliga finanserna. Överskottet minskar med ca 0,7 % av BNP jämfört med basalternativet. Att försämringen inte blir större beror delvis på att kommunsektorn förutsätts anpassa sina utgifter till balanskravet. Under 2002 antas inte kommunerna kunna anpassa sin verksamhet till den högre kostnadsnivån, vilket försämrar det ekonomiska resultatet jämfört med basalternativet. Det egna kapitalet återställs under 2003 och 2004 för sektorn som helhet genom att verksamhetsvolymerna dras ner med sammanlagt 1 % jämfört med basalternativet.

I slutet av perioden underskrider överskottet i de offentliga finanserna det uppsatta målet med ca 1 % av BNP. Samtidigt antas ekonomin då befinna sig nära sin långsiktigt hållbara produktionsnivå. Det låga överskottet är således inte av tillfällig karaktär till följd av ett svagt konjunkturläge, utan av strukturell natur och en följd av arbetsmarknadens sämre funktion i detta scenario. För att nå målet om ett överskott på 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel krävs därför permanenta förstärkningar av den statliga budgeten i form av besparingar eller skatteköningar. I kommunsektorn uppkommer denna anpassning genom balanskravet, som i scenariot antas uppfyllas genom lägre utgifter. Sannolikt skulle flera kommuner och landsting i stället välja att höja skatten.

12.3 Høgtillväxtalternativet

I høgtillväxtalternativet antas arbetsmarknaden och lönebildningen fungera bättre än i basalter-

nativet och resursutnyttjandet antas vara lågt i utgångsläget. BNP-gapet 2001 uppgår till -1,7 %, jämfört med -0,7 % i basalternativet. Sysselsättningen och produktionen antas därmed kunna stiga snabbare framöver utan att det uppstår inflationsdrivande pris- och löneökningar. BNP stiger med i genomsnitt ca 3 % per år 2002–2004 och BNP-nivån är i slutet av perioden 2,5 % högre än i basalternativet. Även sysselsättningen är 2,5 % högre, vilket motsvarar drygt 100 000 personer. Regeringens sysselsättningsmål antas uppnås 2004.

Tabell 12.3 Nyckeltal, högtillväxtalternativet

	2001	2002	2003	2004
BNP, proc. förändring	1,2	2,1	3,8	3,5
BNP-gap ¹	-1,7	-2,2	-1,1	-0,2
Reguljär sysselsättningsgrad, 20–64 år ²	78,2	78,2	79,2	80,0
Öppen arbetslöshet, nivå	4,0	4,0	3,6	3,2
Reporänta, slutkurs	3,75	4,25	4,50	4,50
Timlön, proc. förändring	4,2	3,5	3,5	3,5
KPI, årsgenomsnitt	2,6	2,1	2,2	2,1
Kommunal konsumtion, proc. förändring	1,9	1,0	1,3	1,2
Fin. sparande i offentlig sektor, % av BNP	4,8	2,2	2,6	3,0

¹Skilnaden i procent mellan faktisk och potentiell produktion.

²Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen. Källor: Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

För att sysselsättningen skall kunna öka med drygt 100 000 fler än i basalternativet och för att den reguljära sysselsättningsgraden bland personer i åldrarna 20–64 år varaktigt skall kunna ligga på 80 %, krävs att arbetskraftsutbudet blir betydligt större än i basalternativet. Arbetskraftsutbudet och sysselsättningen påverkas de närmaste åren negativt av att andelen personer i åldrarna 55–64 år ökar kraftigt. Sysselsättningsgraden i dessa åldersgrupper är betydligt lägre än genomsnittet eftersom äldre personer i större utsträckning är långvarigt sjuka eller förtidspensionerade. I högtillväxtalternativet förutsätts andelen långtidssjuka och förtidspensionerade vara lägre än i basalternativet. Latent arbetssökande utanför arbetskraften, dvs. de som kan och vill arbeta men inte aktivt söker arbete, antas få arbete i större utsträckning än vad som förutses i basalternativet. Dessutom beräknas antalet deltagare i arbetsmarknadspolitiska program och i vuxenutbildning vara färre.

Förutom ett större arbetskraftsutbud krävs sannolikt att den öppna arbetslösheten varaktigt kan ligga på en lägre nivå än i basalternativet utan att arbetsmarknaden riskerar att bli överhettad. Den öppna arbetslösheten uppgår i högtillväxtalternativet till 3,2 % 2004.

Offentliga finanser

Högtillväxtalternativet innebär en varaktigt högre nivå på BNP och därmed på viktiga skattebaser som löner och hushållens konsumtion. De offentliga inkomsterna blir starkare. Samtidigt minskar utgifterna för arbetslöshetsförsäkring, förtidspensioner och andra transfereringar. Fram till 2004 förstärks de offentliga finanserna med motsvarande drygt 1 % av BNP jämfört med basalternativet. Eftersom den högre nivån på BNP och sysselsättning antas vara bestående, skapas ett vidgat utrymme för varaktiga reformer i den statliga budgeten jämfört med basalternativet.

En del av reformutrymmet kommer att tillfalla kommunsektorn genom högre skatteintäkter. Detta är beaktat i kalkylen genom att kommuner och landsting antas utnyttja de ökade inkomsterna till högre utgifter inom ramen för balanskravet. Konsumtionsvolymen beräknas 2004 överstiga basalternativets nivå med nära 2 %. Sannolikt skulle några kommuner och landsting i stället välja att sänka skatten om den starka utvecklingen i högtillväxtalternativet realiserades.

13 Prognosutvärdering

Finansdepartementets prognoser utgör underlag för regeringens utformning av den ekonomiska politiken och för statsbudgeten. Den ekonomiska politiken har tenderat att bli allt mer målstyrd. Flera av regeringens uttalade mål – exempelvis sysselsättningsmålet och målet om överskott i den offentliga sektorns finansiella sparande – är relaterade till den makroekonomiska utvecklingen. Därför är precisionen i Finansdepartementets prognoser över den makroekonomiska utvecklingen av stor betydelse. I detta avsnitt redogörs för hur väl de prognoser som Finansdepartementet publicerade för år 2001 förhöll sig till utfallet. Dessutom görs en jämförelse med andra prognosmakare.

Utvärderingen syftar ytterst till att förbättra framtida prognoser. Finansdepartementet har tidigare publicerat två prognosutvärderingar (budgetpropositionen för 2001 och 2001 års ekonomiska vårproposition), och avser att återkomma med utvärderingar även i kommande vårpropositioner.

13.1 Finansdepartementets prognoser

Nationalräkenskaperna har publicerat ett preliminärt utfall för 2001, vilket senare kan komma att revideras. Enligt utfallet dämpades BNP-tillväxten från 3,6 % år 2000 till 1,2 %. Fjölåret karakteriserades av en svag utveckling på arbetsmarknaden och en högre inflation än väntat. Utvecklingen var överraskande. BNP-tillväxten överskattades i samtliga prognoser som Finansdepartementet publicerade under 2000 och 2001. Den låga tillväxten i omvärlden och i Sverige, samt den högre inflationen, förutsågs inte förrän under hösten 2001.

I tabell 13.1 visas, för ett antal centrala variabler, Finansdepartementets prognoser tillsammans med utfallet för 2001. Tabellen illustrerar att skillnaden mellan prognos och utfall i allmänhet minskar då prognoshorisonten blir kortare och mer information blir tillgänglig.

Tabell 13.1 Finansdepartementets prognoser och utfallet för 2001

Procentuell förändring där annat ej anges

	Vår 2000	Höst 2000	Vår 2001	Höst 2001	Utfall 2001
BNP	2,9	3,5	2,7	1,7	1,2
Hushållens konsumtion	2,7	3,4	2,5	1,6	0,2
Offentlig konsumtion	0,6	0,9	1,3	1,2	1,4
Bruttoinvesteringar	5,4	6,8	6,2	4,3	1,5
Lagerinvesteringar ¹	0,0	-0,1	-0,2	-0,3	-0,5
Export	6,9	7,7	6,4	-0,4	-1,4
Import	6,8	7,5	6,7	-1,0	-3,9
Industriproduktion	4,5	5,2	3,6	1,0	-0,8
Antal sysselsatta	0,9	1,3	1,6	1,7	1,9
Produktivitet	1,8	2,1	1,3	0,9	0,6
Medelarbetstid	0,0	0,0	-0,3	-0,8	-1,4
Öppen arbetslöshet ²	3,9	3,8	3,9	3,9	4,0
KPI, årsgenomsnitt	2,2	1,4	1,5	2,6	2,6
BNP, världen	3,8	4,1	3,3	2,4	2,5 ³

¹ Förändring uttryckt i procent av BNP föregående år.

² I procent av arbetskraften.

³ För vissa länder är utfallet prognoserat.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Prognoser under 2000

Under 2000 överskattades den internationella utvecklingen för 2001. Det fanns så sent som vid tidpunkten för budgetpropositionen för 2001, dvs. hösten år 2000, bara svaga tecken på en dämpning av konjunkturen i Förenta staterna. Samtidigt var tillväxten i euroområdet hög sett i ett historiskt perspektiv. BNP i omvärlden bedömdes därför växa med omkring 4 % 2001. Även utsikterna för den inhemska efterfrågan styrdes i stor utsträckning av den ljusa omvärldsbilden. Under våren 2000 väntades därför en stark tillväxt för 2001 även i Sverige. Till stor del förutsågs den starka konjunkturen drivas av en gynnsam exportutveckling, bl. a. på grund av en hög tillväxt i sektorn för informations- och kommunikationsteknik (IKT). Men även tidigare års starka konsumtionsutveckling väntades fortgå under 2001. Hushållens tillförsikt inför framtiden var fortfarande hög och hushållens förmögenhet hade utvecklats mycket starkt.

Under hösten 2000 förutsågs en allt starkare konjunktur och prognosen för den svenska BNP-tillväxten reviderades upp med drygt 0,5 procentenheter. Ledande indikatorer och utfall tydde på en något starkare internationell utveckling, vilket var en anledning till att exportprognosen reviderades upp. En viktig anledning till upprevideringen av BNP jämfört med våren 2000 var också att föreslagna ekonomiskpolitiska

åtgärder, främst skattesänkningar, nu beaktades explicit. Detta gjorde bl.a. att hushållens konsumtionsutgifter reviderades upp. Även för importen prognoserades en god utveckling, bl.a. på grundval av en apprecierande krona.

Prognoser under 2001

Fram på våren 2001 hade de internationella konjunkturutsikterna försämrats. Det hade blivit allt tydligare att tillväxten i den amerikanska ekonomin hade mattats av. Utvecklingen i euroområdet såg dock fortfarande stark ut och tydliga tecken på en inbromsning i konjunkturen syntes först under senvåren 2001.

Den vikande internationella konjunkturen orsakade neddragningar av industriinvesteringar och en uppbyggnad av oönskade lager inom industrin i Sverige. Utfallet för det sista kvartalet 2000 indikerade en förhållandevis svag inhemsk efterfrågan, i synnerhet för hushållens konsumtion. Till vårpropositionen 2001 reviderades därför prognosen för BNP-tillväxten ned med 0,8 procentenheter, främst till följd av en kraftig nedrevidering av hushållens konsumtion.

Den globala konjunkturavmattningen förvärrades ytterligare under våren och sommaren 2001. Under hösten 2001 reviderades prognosen för BNP-tillväxten i världen ned till 2,4 %, vilket är i linje med det preliminära utfallet.

Till hösten 2001 reviderades också prognosen för BNP-tillväxten i Sverige ned med ytterligare 1 procentenhet. Den dämpade utvecklingen kunde nu även skönjas i nationalräkenskapernas preliminära utfall för första halvåret. Särskilt svag utveckling noterades för import och export, vilket till stor del förklarades av den kraftiga dämpningen i IKT-sektorn. Dessa variabler nedreviderades därför väsentligt och bedömdes till och med minska. Fallet i både exporten och importen av teleprodukter fortsatte året ut och de minskade totalt sett under året med 34 % respektive 30 %, vilket inte förutsågs i prognosen.

Även hushållens konsumtion utvecklades svagt under inledningen av 2001. Under året minskade hushållens finansiella förmögenhet samtidigt som hushållens tillförsikt inför framtiden försämrades. Konsumtionsprognosen reviderades därför ned med närmare 1 procentenhet, till 1,6 %, under hösten.

Under sommaren och tidig höst inkom statistik som visade att konjunkturläget för industrin var fortsatt svagt. I budgetpropositionen reviderades

därför prognosen för industriproduktionen ner till en tillväxt på 1,0 %.

Arbetsmarknaden

Under 2000 förutsågs en god sysselsättnings-tillväxt 2001 till följd av en stark konjunktur. Produktivitetstillväxten väntades bli förhållandevis hög och medelarbetstiden väntades ligga kvar på 2000 års nivå. När prognosen i vårpropositionen 2001 gjordes såg utsikterna på arbetsmarknaden svagare ut, bl.a. på grund av nedrevideringen av BNP-tillväxten. Till följd av den starka avslutningen på 2000 reviderades ändå årsgenomsnittet för sysselsättningstillväxten 2001 upp. Dessutom bedömdes medelarbetstiden att minska något. I budgetpropositionen för 2002 reviderades sysselsättningsprognosen upp ytterligare något trots att BNP-tillväxten reviderades ner. Det var då tydligt att produktivitetstillväxten skulle bli svag och att medelarbetstiden skulle fortsätta att minska markant, bl.a. på grund av stigande sjukfrånvaro. Båda dessa variabler reviderades ned men även hösten 2001 underskattades nedgången i såväl produktivitet som medelarbetstiden.

Samtidigt som sysselsättningsprognosen kontinuerligt reviderades upp under perioden var arbetslöshetsprognosen i princip oförändrad mellan prognostillfällena. Prognosen för arbetslösheten var något lägre än utfallet vid varje prognostillfälle eftersom utvecklingen av arbetskraftsutbudet underskattades mer än sysselsättningstillväxten.

Inflationen

Inflationen underskattades betydligt i prognoserna från och med våren 2000 till och med våren 2001. Inflationsprognosen hösten 2001 kom däremot nära utfallet. Den mycket snabba inflationsuppgången under våren 2001 var oväntad och berodde till stor del på tillfälliga faktorer. Även bortsett från de tillfälliga effekterna ökade dock inflationen mer än förutsett under året. Importprisökningarna, orsakade av den oväntat svaga kronan, bidrog i någon mån till detta. Framför allt blev dock den inhemskt genererade inflationen högre än prognoserat, bl.a. till följd av att löneökningarna blev betydligt högre än vad som antagits.

Terrorattackerna den 11 september

Prognosen till budgetpropositionen för 2002 fastställdes just före terrorattackerna i Förenta

staterna den 11 september. Även om det är svårt att bedöma effekterna av händelserna den 11 september, bland annat mot bakgrund av de extra räntesänkningar som följde i Förenta staterna, synes effekterna initialt ha inverkat mindre negativt på den amerikanska ekonomin än vad som först kunde befaras. Visserligen fördjupades konjunkturedgången under det tredje kvartalet, men sedan skedde en återhämtning under det fjärde kvartalet, främst till följd av en överraskande stark konsumtionsutveckling.

Effekterna på den svenska ekonomin är än mer otydliga. I efterhand kan konstateras att de direkta effekterna på svensk ekonomi troligen var små. En allmän oro till följd av terrorattackerna kan ha bidragit till att konsumtions- och investeringsbeslut uppskjutits. Vissa tillfälliga effekter kunde också skönjas. Bland annat minskade de svenska hushållens utgifter för charterresande påtagligt under fjärde kvartalet.

13.2 Jämförelse med andra prognosmakare

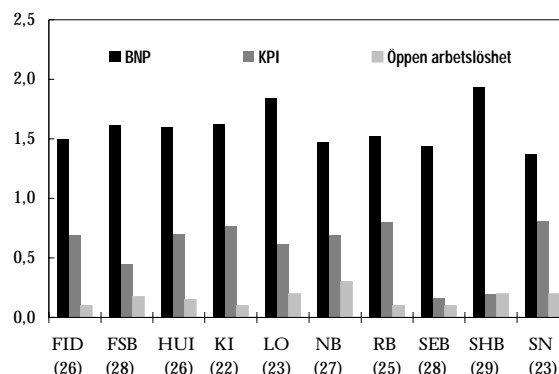
Ett sätt att utvärdera Finansdepartementets prognoser är att jämföra prognosfel mellan olika konjunkturbedömare. En sådan prognosjämförelse är emellertid förknippad med flera svårigheter och blir lätt missvisande. Till exempel publiceras prognoserna vid olika tidpunkter vilket gör att prognosmakarna inte har tillgång till samma information. I denna jämförelse görs ett försök att reducera detta problem genom att jämföra prognoser publicerade vid i stort sett samma tidpunkt. Prognosantagandena skiljer sig dessutom i flera fall åt mellan olika prognosmakare. Finansdepartementet utgår exempelvis från redan beslutade, eller i propositionen föreslagna, åtgärder för den ekonomiska politiken. Andra prognosmakare gör explicita antaganden om den framtida ekonomiska politiken. Dessa skillnader beaktas inte då prognoserna jämförs. Trots dessa svårigheter kan en jämförande analys ändå ge en uppfattning om tillförlitligheten hos olika konjunkturbedömare, och kanske framför allt ge en indikation på hur stora fel som kan betraktas som normala. Syftet är dock inte att rangordna prognosmakare.

Av diagram 13.1 framgår att prognosmakarna tenderade att göra fel av ungefär samma storleksordning för både BNP, inflation och arbetslöshet för år 2001. I jämförelse med

tidigare år var prognosfelen för BNP-tillväxten stora. BNP-tillväxten överskattades i genomsnitt med 1,6 procentenheter, vilket kan jämföras med att genomsnittsfelen under perioden 1990–2000 endast var hälften så stora. Senast BNP-tillväxten överskattades i samma utsträckning var för de prognoser som gjordes för lågkonjunkturåret 1992. Från och med andra halvåret 2000 reviderades BNP-tillväxten successivt ned av samtliga prognosmakare.¹⁰

Diagram 13.1 Genomsnittliga absoluta prognosfel för 2001

Procentenheter

Anm.:

1. Genomsnittet avser de fel, i absoluta tal, som gjordes i fyra prognoser avseende 2001, dvs. på hösten och våren 2000, samt på hösten och våren 2001. Siffrorna inom parentes anger genomsnittlig publiceringsvecka. Prognosurvalet har gjorts så att tidpunkten för prognosen i så stor utsträckning som möjligt sammanfaller med Finansdepartementets tidpunkt för publicering.
2. Prognosmakare: Finansdepartementet (FID), Föreningsparbanken (FSB), Handelsutredningsinstitutet (HUI), Konjunkturinstitutet (KI), Landsorgansitationen (LO), Nordea (NB), Riksbanken (RB), SEB, Handelsbanken (SHB) och Svenskt näringsliv (SN).
3. År 2000 saknas höstprognos för FSB och vårprognos för HUI. För dessa har konsensusprognosen i stället antagits.
4. HUI:s BNP-prognos är inte direkt jämförbar med andra prognosmakares eller med nationalräkenskapernas utfall. Anledningen är att HUI beräknar prognosen för BNP genom att summera komponenterna i försörjningsbalansen i 1995 års priser. De relativprisförändringar som skett sedan 1995 beaktas därmed inte i prognosen (men däremot i nationalräkenskapernas utfall).

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Förutom BNP är inflationen och arbetslösheten centrala prognosvariabler. Överlag var prognosprecisionen betydligt bättre för dessa variabler, även om prognosfelen för inflationen var betydligt större än tidigare år. Inflationsutfallet, mätt med KPI, var som tidigare nämnts oväntat högt. De flesta prognosmakare missbedömde både den deprecierande kronan och den inhemska inflationen, framför allt i de prognoser som gjordes under 2000. SEB och Handelsbanken spådde ti-

¹⁰ De flesta av fjolårets höstprognoser som ingår i utvärderingen färdigställdes före den 11 september (undantaget Handelsutredningsinstitutet, Riksbanken och Föreningsparbanken). Ett antal prognosmakare publicerade kort efter händelsen reviderade prognoser eller kommenterade den tidigare prognosen mot bakgrund av händelsen.

dig en hög inflation till följd av en hög tillväxt, men ingen prognosmakare lyckades förutsäga både den svaga tillväxten och den höga inflationen.

Den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden förutsågs däremot av samtliga prognosmakare. Prognosprecisionen är god även för de prognoser som gjordes under 2000. De flesta bedömares prognoser över arbetslösheten låg dock något högre än utfallet, till skillnad från Finansdepartementet som underskattade arbetslösheten något.

Det är vanskligt att jämföra konjunkturbedömare endast utifrån prognoser för ett år. Osäkerheten i form av exempelvis olika publiceringsdatum blir givetvis stor. I tabell 13.2 visas därför fem års glidande medelvärden för genomsnittliga prognosfel avseende BNP-tillväxt för ett antal prognosmakare under en längre tidsperiod.

Överlag kan noteras att skillnaderna mellan olika prognosmakare är små. En förklaring till detta är att bedömare har tillgång till samma information och att informationen tolkas på ett liknande sätt. Det kan också vara ett uttryck för att prognosmakare tar intryck av varandras bedömningar.

Samtliga prognosmakare gör betydligt bättre bedömningar av framtiden än den så kallade naiva prognosen, som innebär att en prognos som görs vid år t är identisk med utfallet för år $t-1$.

Nästan alla prognosmakare har generellt sett haft en positiv bias, dvs. man har överskattat BNP-tillväxten, under 1990-talet. Under de starka tillväxtåren 1999 och 2000 underskattades dock utvecklingen. Det tycks alltså som att de flesta prognosmakare tenderar att underskatta tillväxten i högkonjunktur och överskatta den i lågkonjunktur.

Tabell 13.2 Genomsnittligt absolut prognosfel för BNP-tillväxten

Procentenheter, fem års glidande medelvärden

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
FID	0,9	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7
FSB	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7
HUI	1,2	0,9	0,6	0,7	0,8	0,8
KI	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7
Nordea	0,9	0,6	0,4	0,5	0,5	0,7
OECD	1,0	0,7	0,5	0,6	0,7	0,7
SEB	0,9	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6
SHB	0,8	0,7	0,4	0,6	0,6	0,9
SN	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,9
<i>Medelvärde</i>	<i>0,9</i>	<i>0,7</i>	<i>0,5</i>	<i>0,6</i>	<i>0,6</i>	<i>0,7</i>
Naiv	1,7	1,7	1,7	1,0	0,9	1,1

Anm.:

1. Genomsnittet avser de absoluta fel som gjordes för respektive år, dvs. på hösten och våren föregående år, samt på hösten och våren innevarande år. Felen för respektive år är dessutom beräknade som fem års glidande medelvärden. Detta innebär att för exempelvis år 2001 ingår de fel som gjordes för åren 1997–2001. Genomsnittet avser därför totalt 20 prognoser per kolumn.
2. Medelfelet visar för respektive år medelvärdena av samtliga prognosmakares absoluta prognosfel.
3. Den naiva prognosen innebär att den prognos som görs år t sätts lika med utfallet för år $t-1$.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Bilaga 2

Redovisning av skatteavvikelser

Bilaga 2

Redovisning av skatteavvikelser

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Beskrivning av jämförelsenorm.....	5
	Norm för inkomstbeskattningen.....	5
	Norm för indirekt beskattning av förvärvsinkomster	6
	Norm för mervärdesskatten.....	6
	Norm för punktskatter.....	6
3	Redovisning och beräkningsmetoder	7
4	Nyheter	7
5	Skatteavvikelsena i sammandrag.....	8
5.1	Saldopåverkande skatteavvikelser	8
	Inkomstbeskattning.....	8
	Indirekt beskattning av förvärvsinkomster	8
	Mervärdesskatt.....	8
	Punktskatter.....	9
5.2	Icke saldopåverkande skatteavvikelser	9
5.3	Skatteavvikelsena fördelade på utgiftsområden	9
6	Beskrivning av enskilda skatteavvikelser	20
	Saldopåverkande skatteavvikelser	20
A.	Intäkt i tjänst	20
B.	Kostnader i tjänst och allmänna avdrag	21
C.	Intäkter i näringsverksamhet	22
D.	Kostnader i näringsverksamhet	23
E.	Intäkter i kapital	24
F.	Kostnader i kapital.....	25
G.	Skattereduktioner mm.	26
H.	Skattskyldighet	26
I.	Socialavgifter.....	26
J.	Särskild löneskatt.....	27
K.	Mervärdesskatten	27
L.	Skatteförmåner inom punktskatteområdet	28
M.	Skattesanktioner	29
	Icke saldopåverkande avvikelser	30

Tabellförteckning

Tabell 1 Skatteavvikelser fördelade på skatteområden.....	10
Tabell 2 Skatteavvikelser fördelade på utgiftsområden.....	15

1 Inledning

Samhällets stöd till företag och hushåll redovisas i huvudsak på statsbudgetens utgiftssida. Vid sidan av dessa stöd finns också stöd på statsbudgetens inkomstsida i form av avvikelser från en likformig beskattning. Om ett sådant stöd slopas leder det till en budgetförstärkning för offentlig sektor. De betecknas därför som *saldopåverkande skatteavvikelser*.

I likhet med vad som gäller för statens olika utgifter är varje skatteavvikelse ett uttryck för en politisk vilja. De kan t.ex. syfta till att påverka den disponibla inkomsten för vissa hushåll, kostnaderna för vissa företag eller priserna på vissa typer av varor eller tjänster. I vissa fall kan det vara administrativa skäl som talar för att ett visst stöd utformas som en skatteavvikelse istället för ett bidrag som redovisas på statsbudgetens utgiftssida. I andra fall kan avvikelsen vara en förutsättning för den nivå på skatten som tas ut generellt. Skatteavvikelser kan således vara väl motiverade. För att ge regering och riksdag ett mer fullständigt underlag för prioriteringar mellan olika områden i budgetarbetet är det dock angeläget att redovisningen av de olika offentliga utgiftsprogrammen kompletteras med en redovisning av de stöd som lämnas på statsbudgetens inkomstsida.

Därutöver skapar den samtidiga förekomsten av skattepliktiga och icke-skattepliktiga transfereringar på budgetens utgiftssida behov av kompletterande redovisning. Blandningen av skattepliktiga och icke-skattepliktiga transfereringar innebär att de kostnader, som redovisas på statsbudgetens utgiftssida för dessa stöd, inte är direkt jämförbara. För att få jämförbarhet mellan stöd som sker genom skattepliktiga och icke-skattepliktiga transfereringar behövs en redovisning av hur mycket olika icke-skattepliktiga transfereringar skulle behöva höjas vid en skattebeläggning utformad så att hushållens disponibla inkomster hålls oförändrade. En sådan skattebeläggning skulle medföra ökade offentliga utgifter finansierade genom ökade skatter men inte påverka budgetsaldot. Därför betecknas skattebefrielsen som *icke-saldopåverkande skatteavvikelser*.

I denna bilaga redovisar regeringen en sammanställning av skatteavvikelserna för inkomståren 1999–2003.¹ Sammanställningen omfattar såväl saldpåverkande som icke-saldopåverkande skatteavvikelser.

2 Beskrivning av jämförelsenorm

För att identifiera en skatteavvikelse måste det existerande skattesystemet sättas i relation till en jämförelsenorm. Den jämförelsenorm som har använts vid beräkningen av skatteavvikelserna i denna bilaga utgår i huvudsak från principen om likformig beskattning, vilket också var en av grundpelarna i 1990 års skattereform. Avvikelsen från en enhetlig beskattning kan uppfattas som en skatteförmån om t.ex. en viss grupp av skattskyldiga omfattas av en skattelättnad i förhållande till den enhetliga normen eller som en skattesanktion om det rör sig om ett "överuttag" av skatt. För skattesanktionerna har någon fullständig genomgång av lagstiftningen ännu inte gjorts. Enbart enstaka sanktioner finns därför redovisade i denna bilaga.

I detta sammanhang innebär principen om likformig beskattning att beskattningen inom varje skatteslag skall vara enhetlig och utan undantag. Skatteavvikelseredovisningen beaktar således inte fördelningen av skatteuttaget mellan olika typer av skatter såsom inkomstskatter, indirekta skatter på förvärvsinkomster, mervärdesskatt, och punktskatter. Därför preciseras jämförelsenormen separat inom vart och ett av de olika skatteslagen inkomstskatt, indirekt beskattning av förvärvsinkomst, mervärdesskatt och punktskatt.

Norm för inkomstbeskattningen

För inkomstbeskattningen finns det en gemensam norm för vad som är en inkomst. Den innebär att den samlade inkomst som skall beskattas enhetligt motsvaras av sum-

¹ En redovisning av skatteavvikelserna av detta slag har lämnats varje år sedan 1996 som en bilaga till regeringens ekonomiska värproposition.

man av konsumtionsutgifterna och nettoförmögenhetens förändring under beskattningsperioden. Beskattningsperiodens längd skall vara ett kalenderår eller ett 12 månader långt räkenskapsår.

Det finns dock ingen gemensam norm för vad skattenivån i de olika inkomstlagen - inkomst av tjänst, inkomst av kapital och inkomst av näringsverksamhet - skall uppgå till. Det förhållandet att skattenivån för de olika inkomstlagen skiljer sig åt påverkar således inte skatteavvikelseberäkningarna. Vidare gäller att olika grad av progressivitet i skatteskalen är förenlig med jämförelsenormen under förutsättning att individer med lika höga inkomster betalar lika mycket i skatt. Likaså är skattereduktioner förenliga med normen under förutsättning att de är generella och inte gynnar vissa grupper av skattskyldiga eller inkomster av vissa typer av aktiviteter.

Därutöver har bl.a. följande preciseringar gjorts av normen för inkomstbeskattningen:

- Sparande skall ske med beskattade inkomster.
- Värdestegring skall beskattas när den uppkommer och inte vid realisationstillfället.
- Värdet av hushållsarbete och fritid skall inte ingå i skattebasen.
- Offentliga transfereringar skall utgöra skattepliktig inkomst.
- Den implicita avkastning i form av boendetjänster som egnahemsägaren eller bostadsrättsinnehavaren erhåller skall utgöra skattepliktig inkomst.
- Avskrivningar i näringsverksamhet skall hanteras efter ekonomisk livslängd.

Norm för indirekt beskattning av förvärvsinkomster

Enligt normen för indirekt beskattning av förvärvsinkomster skall socialavgifter och allmän löneavgift eller särskild löneskatt utgå på all ersättning för utfört arbete. Sådana ersättningar som är förmånsgrundande för olika socialförsäkringar skall ingå i underlaget för socialavgifter och allmän löneavgift. Övriga ersättningar för utfört arbete skall ingå i underlaget för särskild löneskatt. Nivån på den särskilda löneskatten avses återspegla vad som i ekonomisk mening kan anses vara skattein-

nehållet i socialavgifterna och den allmänna löneavgiften. Vidare är normen i detta fall en enhetlig skattesats för respektive skatt eller avgift.

Norm för mervärdesskatten

Normen för mervärdesskatten är att i princip all yrkesmässig omsättning av varor och tjänster skall beskattas med normalskattesatsen. Undantaget från skatteplikt för uthyrning av fast egendom redovisas dock inte som en skatteavvikelse. Skälet är att normen i denna del skulle innebära en icke neutral beskattning av boende i hyresrätt och egnahem. Vidare anses det förhållandet att omsättning av finansiella tjänster och försäkringstjänster inte omfattas av mervärdesskatteplikt utgöra en del av normen i skatteavvikelseberäkningarna. Destinationsprincipen skall tillämpas vid internationella transaktioner. Offentlig myndighetsutövning skall inte vara skattepliktig. Varor och tjänster som subventioneras med offentliga medel skall inte heller vara skattepliktiga, under förutsättning att en mervärdesskattebeläggning av den subventionerade varan eller tjänsten skulle leda till en försvagning av de offentliga finanserna.

Norm för punktskatter

På punktskatteområdet redovisas skatteavvikelse inom de tre områdena energiskatt, koldioxid- och svavelskatt. För dessa punktskatter anses förekomsten av miljöstyrande skatter och olika skatteuttag beroende på ändamål (t.ex. transport eller uppvärmning) eller utsläppsgrad vara förenlig med normen. Den lägre koldioxidskattesats som tillämpas för vissa delar av näringslivet anses utgöra en del av normen eftersom ett avskaffande av nedsättningen skulle kunna leda till större utsläpp av koldioxid i omvärlden. I den redovisning av skatteavvikelse som presenterades i 1997 års ekonomiska vårproposition betraktades emellertid den lägre koldioxidskattesatsen för vissa delar av näringslivet som en skatteförmån. För punktskatter på energi som huvudsakligen införts av fiskala skäl (t.ex. energiskatten) är normen att skatten skall vara proportionell mot energiinnehållet. Den nedsättning av energiskatten som tillämpas

för vissa delar av näringslivet betraktas därför som en skatteförmån.

3 Redovisning och beräkningsmetoder

Beräkningen av skatteavvikelserna baseras på en periodiserad redovisning. Sådana skatteförmåner som i redovisningen klassificeras som saldpåverkande utgörs av stöd på budgetens inkomstsida där ett avskaffande av förmånen skulle leda till en budgetförstärkning för offentlig sektor.

De saldpåverkande skatteavvikelserna redovisas både netto- och bruttoberäknade. En nettoberäknad skatteavvikelse visar storleken på den skattefria transferering som fullt ut kompenserar de skattskyldiga om skatteavvikelsen tas bort.

Den nettoberäknade skatteavvikelsen beräknas som det potentiella skattebortfall som – i det fall det rör sig om en skatteförmån – uppstår på grund av undantaget. Beräkningsmetoden är statisk, dvs. ingen hänsyn tas till de effekter på de olika skattebasernas storlek som uppstår genom gällande skattereglers inverkan på individernas och företagens beteenden. Detta innebär att den beräknade skatteavvikelsen i de flesta fall överskattar den potentiella förändring i skatteintäkterna som skulle uppkomma i det fall skatteavvikelsen slopas.

En bruttoberäknad skatteavvikelse visar storleken på motsvarande skattepliktiga transferering. Vid beräkningen av den senare avvikelsen justeras den nettoberäknade avvikelsen upp med hänsyn till den marginalskatt som gäller för det aktuella skattesubjektet. Vid en nettoberäknad avvikelse på exempelvis 100 och en marginalskatt på 25 procent blir således den bruttoberäknade avvikelsen 133 (= $100/(1-0,25)$).

Redovisningen är av olika skäl inte fullständig. En anledning är att det i många fall saknas underlag för att beräkna skatteavvikelserna. En annan är att någon fullständig genomgång av skattelagstiftningen avseende skattesanktioner ännu inte gjorts. Därför bör man inte fästa någon större vikt vid den *samlade* omfattningen av de här redovisade avvikelserna.

Icke saldpåverkande skatteavvikelser utgörs huvudsakligen av olika offentliga transfereringar som helt eller delvis är skattebefriade. Om dessa skatteavvikelser slopades skulle visserligen skatteintäkterna öka men samtidigt skulle de offentliga utgifterna öka vid oförändrade politiska mål. För dessa skatteavvikelser beräknas endast en bruttoavvikelse. Den visar hur mycket utgifterna på den ifrågasvarande transfereringen skulle behöva öka för att lämna hushållens disponibla inkomster opåverkade vid en skattebeläggning av transfereringarna. Förmåner och sanktioner (SOU 1995:36) och i 1997 års ekonomiska vårproposition finns en mer uttömmande beskrivning av jämförelsenormer och beräkningsmetoder vid skatteavvikelseberäkningarna.

I tabell 1 och 2 i slutet av denna bilaga redovisas resultatet av beräkningarna. I *tabell 1* redovisas skatteavvikelserna uppdelade på skatteområden för inkomstären 1999–2003. De icke saldpåverkande skatteavvikelserna är samlade i slutet av tabellen. I anslutning till tabellen ges en kortfattad beskrivning av de enskilda skatteavvikelserna. Avvikelsens nummer i denna beskrivning svarar mot numret i den första kolumnen i tabell 1. Ett "u" i tabellen visar att avvikelsen har upphört eller kommer att upphöra ett visst år. Ett blankt fält i tabellen visar att avvikelsen inte existerade under ett eller flera år under den period för vilken avvikelserna redovisas. Ett streck i tabellen ("–") visar att avvikelsen inte har kunnat beräknas. En nolla i tabellen (0,00) visar att avvikelsen har beräknats men att den är mindre än 5 miljoner kronor.

I *tabell 2* redovisas de enskilda skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden.

4 Nyheter

I redovisningen av skatteavvikelser beaktas endast redan beslutade regelförändringar. Till följd av regeländringar har sju skatteavvikelser tillkommit sedan föregående års redovisning.

De nya skatteavvikelserna utgörs av förmån av miljövänliga tjänstebilar, begränsningsregel för fastighetsskatt på småhus, skattereduktion för avgiften till

arbetslöshetskassa, sjöfartsstöd, kostnadsersättning till statligt anställda, regional nedsättning av socialavgifter samt reducerad mervärdesskattesats på böcker och tidskrifter. Vidare har det genomförts regeländringar som påverkar omfattningen av vissa skatteavvikelser. Till dessa hör sänkningen av fastighetsskatten för eget hem (dvs. småhus som inte upplåts med hyresrätt eller bostadsrätt) från 1,2 till 1,0 procent av taxeringsvärdet och sänkningen av fastighetsskatten för fastigheter som taxeras som hyreshus från 0,7 till 0,5 procent.

Slutligen innebär höjningarna av koldioxidskatten och energiskatten på el, som genomförts inom ramen för den gröna skatteväxlingen, en utvidgning av ett antal skatteförmåner inom punktskatteområdet.

5 Skatteavvikelserna i sammandrag

I detta avsnitt ges ett sammandrag av skatteavvikelserna. I kommentarerna används genomgående uppgifter om de bruttoberäknade avvikelserna.

5.1 Saldopåverkande skatteavvikelser

De saldpåverkande skatteavvikelser som redovisas här förväntas uppgå till drygt 181 miljarder kronor inkomståret 2003.

Inkomstbeskattning

Den största avvikelsen i tjänsteinkomstbeskattningen är arbetsgivares pensionskostnader för arbetstagare som för inkomståret 2003 beräknas uppgå till drygt 10,5 miljarder kronor. Avvikelsen beror på att den marginalskatt som tjänstepensioner träffas av vid utbetalningstillfället i genomsnitt avviker från den marginalskatt som den anställdes förvärvsinkomster träffas av vid den tidpunkt då arbetsgivarens kostnader för trygghandling av pensionen uppkommer.

I beskattningen av näringsverksamhet orsakas de största skatteförmånerna av reglerna

om avsättning till periodiseringsfond och av överavskrivningar av inventarier. Dessa avvikelser beräknas uppgå till drygt 6,1 respektive knappt 3 miljarder kronor inkomståret 2003.

Skatteförmånerna i kapitalinkomstbeskattningen beräknas minska under perioden 1999–2003, framförallt till följd av prisnedgången på aktiemarknaden och höjda taxeringsvärden för småhus och bostadsrätter. Den största skatteavvikelsen i kapitalinkomstbeskattningen förväntas inkomståret 2003 vara avkastningsskatten på pensionsmedel. Denna skatteförmån orsakas av att avkastningsskatten på pensionsmedel uppgår till 15 procent av en schablonmässigt beräknad avkastning i stället för till 30 procent av den faktiska avkastningen. För inkomståret 2003 beräknas den uppgå till drygt 18,5 miljarder kronor. Därefter kommer kapitalvinst på aktier som orsakas av att värdeökning beskattas först vid avyttringen och inte när värdeökningen äger rum. Denna avvikelse beräknas uppgå till knappt 13 miljarder kronor för inkomståret 2003. En annan stor skatteavvikelse i kapitalinkomstbeskattningen är kapitalvinstbeskattningen på egna hem och bostadsrätter. Denna skatteförmån orsakas delvis av att endast en del av vinsten tas upp till beskattning, men huvudsakligen av att värdeökningen beskattas först då den realiserar och inte när den uppstår. Inkomståret 2003 beräknas den uppgå till knappt 12 miljarder kronor brutto.

Skattesanktionerna inom kapitalinkomstbeskattningen minskar fram till och med 2001 för att därefter öka.

Indirekt beskattning av förvärvsinkomster

De saldpåverkande skatteförmånerna som härrör från socialavgifterna beräknas uppgå till knappt 10 miljarder kronor för inkomståret 2003, vilket motsvarar en ökning med knappt 2 miljarder kronor sedan inkomståret 1999.

Mervärdesskatt

Den största skatteförmånen inom mervärdesskatteområdet är den reducerade beskattningen av livsmedel som för inkomståret 2003 beräknas uppgå till knappt 23 miljarder kronor brutto. Den näst största skatteförmånen or-

sakas av undantaget för lotterier och spel. Denna skatteförmån beräknas uppgå till drygt 5 miljarder kronor brutto inkomståret 2003. Därefter kommer personbefordran med 4 miljarder kronor 2003.

Punktskatter

Inom punktskatteområdet ger skatten på diesel och skattebefrielsen för biobränslen upphov till bruttoberäknade förmåner på sammanlagt 21,4 miljarder kronor inkomståret 2003. Det differentierade skatteuttaget på fossila bränslen ger en beräknad skatteförmån på knappt 7 miljarder kronor. Befrielsen från att betala energiskatt på bränsle och el i industrin och växthus- och jordbruksnäringen ger upphov till en förväntad bruttoberäknad skatteförmån på knappt 18 miljarder kronor inkomståret 2003.

Totalt beräknas skatteförmånerna inom punktskatteområdet öka under perioden 1999–2003. Ökningen beror till stor del på att normalskattesatsen för el, som utgör normen för skattesatserna på olika fossila uppvärmningsbränslen och på elektrisk kraft, har höjts stegvis under hela perioden. Ökningen beror även på att användningen av biobränslen har ökat.

5.2 Icke saldpåverkande skatteavvikelser

De icke saldpåverkande avvikelserna som redovisas här beräknas för inkomståret 2003 uppgå till ca 30 miljarder kronor brutto. De icke saldpåverkande avvikelserna har minskat avsevärt under perioden 1999–2003. Den största minskningen beror på att det särskilda grundavdraget för pensionärer upphör fr.o.m. inkomståret 2003.

5.3 Skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden

I tabell 2 redovisas skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden. Avvikelser som inte kunnat hänföras till något enskilt utgiftsområde redovisas som generella avvikelser. De

största saldpåverkande avvikelserna återfinns inom utgiftsområdena näringsliv, ekonomisk trygghet vid ålderdom, kommunikationer och kultur m.m. Andra utgiftsområden som har stora saldpåverkande avvikelser är allmän miljö- och naturvård, samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt energi.

Tabell 1 Skatteavvikelser fördelade på skatteområden

Saldopåverkande skatteavvikelser		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
A. Inkomst av tjänst											
A1	Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
A2	Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A3	Sjöinkomstavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A4	Förmån av fri resa vid anställningsintervju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A5	Förmån av fri utbildning vid personalutveckling m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A6	Förmån av personaldator	2,85	2,75	2,55	2,66	2,56	1,55	1,53	1,48	1,51	1,48
A7	Förmån av miljövänliga tjänstebilar				0,07	0,07				0,04	0,04
A8	Stipendier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A9	Ersättning till neurosedynskadade	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A10	Personalrabatter m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A11	EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A12	Hittelön	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A13	Ersättning för blod m.m.	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
A14	Intäkter vid försäljning av vilt växande bär	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A15	Kostnadsersättning i form av utlandstillägg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A16	Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A17	Tjänsteinkomster förvärvade vid vistelse utomlands	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A18	Tjänsteinkomster förvärvade på utländska fartyg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A19	Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension	10,24	11,66	7,96	10,43	10,57	5,58	6,51	4,62	5,90	6,12
A20	Ersättning till offer för nationalsocialistisk förföljelse	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A21	Löneunderlaget i fåmansaktiebolag	0,68	0,77	0,63	0,63	0,63	0,39	0,45	0,37	0,38	0,38
B. Kostnader i tjänst och allmänna avdrag											
B1	Avdrag för dubbel bosättning	1,20	1,26	1,20	1,29	1,25	0,65	0,70	0,69	0,73	0,72
B2	Avdrag för resor till och från arbetet	8,45	8,30	8,28	8,84	8,54	4,60	4,63	4,80	5,00	4,95
B3	Avdrag för hemresor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B4	Avdrag för pensionspremier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B5	Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa	0,06	0,05	0,04	u		0,03	0,03	0,02	u	
B6	Underskott i aktiv näringsverksamhet	0,05	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02
B7	Underskott i litterär verksamhet m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Saldopåverkande skatteavvikelser	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR					
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	
C. Intäkter av näringsverksamhet											
C1	Uttag av bränsle	0,17	0,16	0,15	0,16	0,15	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
C2	Avverkningsrätt till skog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
C3	Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D. Kostnader i näringsverksamhet											
D1	Skogsavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D2	Avdrag för resor till och från arbetet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D3	Yrkesfiskaravdrag	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,02	0,02	0,03	0,03	
D4	Bidrag till regionala utvecklingsbolag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D5	Matching credit klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D6	Koncernbidragsdispens	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D7	Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D8	Avsättning till personalstiftelse (pension)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D9	Anläggning av ny skog m.m.	0,36	0,28	0,26	0,26	0,35	0,27	0,21	0,19	0,19	
D10	Substansminskning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D11	Nedskrivning av lager och pågående arbete	1,18	1,51	1,15	1,17	1,24	0,81	1,06	0,80	0,81	
D12	Skadeförsäkringsföretag	0,99	1,17	0,83	0,80	0,82	0,73	0,86	0,61	0,58	
D13	Skogs- och skogsskadekonto	0,09	0,09	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,03	0,03	
D14	Återföring av skatteutjämningsreserv	0,16	u				0,12	u			
D15	Överavskrivningar avseende inventarier	2,85	3,02	2,92	2,85	2,89	2,08	2,21	2,13	2,08	
D16	Periodiseringsfonder	4,71	7,47	5,62	5,67	6,15	3,25	5,24	3,93	3,94	
D17	Generationsskifte vid räntefördelning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
E. Intäkter i kapital											
E1	Avkastning eget hem	8,56	7,55	-0,14	2,39	3,19	5,99	5,28	-0,10	1,67	
E2	Utdelning på aktier i onoterade bolag	2,35	2,35	2,35	2,35	2,35	1,64	1,64	1,64	1,64	
E3	Utdelning av aktier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
E4	Kapitalvinstbeskattnings på eget hem och bostadsrätt	39,41	40,16	55,59	17,25	11,95	27,59	28,11	38,91	12,08	
E5	Avkastningsskatt på pensionsmedel	13,84	15,70	18,10	16,40	18,58	9,69	10,99	12,67	11,48	
E6	Begränsningsregel småhus	-	-	0,33	0,33	0,33	-	-	0,23	0,23	
E7	Kapitalvinst på aktier	33,72	-1,99	-10,80	11,44	12,63	23,60	-1,39	-7,56	8,01	
E8	Avkastningsskatt på K-försäkringar	0,18	0,37	0,36	0,32	0,37	0,13	0,26	0,25	0,23	
F. Kostnader i kapital											
F1	Konsumtionskrediter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
F2	Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
F3	Marknadsnoterade fordringar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
G. Skattereduktioner m.m.											
G1	ROT-reduktioner	1,67	u				1,08	u			
G2	Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto	0,02	1,77	1,92	2,02	2,02	0,01	1,30	1,40	1,48	

Saldopåverkande skatteavvikelser		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
G3	Skattereduktion för anslutning till bredband			1,36	1,39	u			0,80	0,80	u
G4	Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa				0,67	0,65				0,38	0,38
G5	Sjöfartsstöd			0,44	1,77	1,77			0,33	1,30	1,30
H. Skattskyldighet											
H1	Akademier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H2	Företagarförening m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H3	Erkända arbetslöshetskassor m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H4	Ideella föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H5	Kyrkor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H6	Ägare av vissa fastigheter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I. Socialavgifter											
I1	Nedsättning i stödområde A och B	0,59	u				0,43	u			
I3	Regional nedsättning				1,09	1,09				0,80	0,80
I2	Nedsättning med viss inriktning på mindre företag	7,69	8,02	8,26	8,52	8,82	5,64	5,88	6,04	6,25	6,47
J. Särskild löneskatt											
J1	Utländska artister	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
J2	Ersättning skiljemannauppdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
J3	Ersättning till idrottsutövare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K. Mervärdesskatt											
<i>Undantag från skatteplikt</i>											
K1	Försäljning av tomtmark och byggnader	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
K2	Försäljning av bildkonst (<300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K3	Läkemedel	1,33	1,54	1,58	1,67	1,71	0,98	1,13	1,16	1,22	1,26
K4	Internationell personbefordran	0,08	0,08	0,09	0,09	0,09	0,06	0,06	0,06	0,07	0,07
K5	Lotterier	4,52	4,41	4,58	4,74	4,98	3,31	3,23	3,35	3,48	3,66
<i>Skattesats</i>											
K6	Livsmedel	19,84	20,49	21,40	22,04	22,80	14,55	15,04	15,65	16,17	16,74
K7	Rumsuthyrning	0,97	1,04	1,10	1,14	1,20	0,71	0,76	0,80	0,83	0,88
K8	Personbefordran	2,89	3,01	3,80	3,89	4,06	2,12	2,21	2,78	2,86	2,98
K9	Transport i skidliftar	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,07	0,08	0,08	0,08	0,08
K10	Allmänna nyhetstidningar	1,47	1,31	1,35	1,44	1,55	1,08	0,96	0,99	1,06	1,14
K11	Böcker, tidskrifter m.m.				2,15	2,31				1,58	1,70
K12	Biografföreställningar	0,26	0,28	0,26	0,27	0,29	0,19	0,21	0,19	0,20	0,21
K13	Konserter, teatrar m.m.	0,96	1,13	1,21	1,25	1,31	0,71	0,83	0,88	0,92	0,96
K14	Kommersiell idrott	1,07	1,12	1,74	1,85	1,92	0,79	0,82	1,27	1,36	1,41
K15	Upphovsrätter	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08
K16	Försäljning av bildkonst (>300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K17	Entré djurparker			0,02	0,02	0,02			0,02	0,02	0,02

Saldopåverkande skatteavvikelser		Skatteavvikelse brutto					Skatteavvikelse netto				
		MDKR 1999	2000	2001	2002	2003	MDKR 1999	2000	2001	2002	2003
Undantag från skattskyldighet											
K18	Ideella föreningar (exkl. konserter, idrott, utbildning)	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06
<i>Redovisningsperiod</i>											
K19	Tidpunkt för inbetalning i byggnads- och annan entreprenadverksamhet	0,23	0,29	0,31	0,33	0,38	0,17	0,21	0,23	0,25	0,28
Avdrag för ingående skatt											
K20	Ingående skatt på jordbruksarrende	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L. Punktskatter											
<i>Energiskatt</i>											
L1	Energiskatt på dieselbränsle i motordrivna fordon	9,55	9,02	8,96	9,41	9,81	6,96	6,62	6,55	6,91	7,20
L2	Energiskattebefrielse för elförbrukning vid bandrift	1,40	1,48	1,41	1,40	1,45	1,02	1,09	1,03	1,03	1,07
L3	Energiskattebefrielse för bränslebrukning vid bandrift	0,12	0,12	0,11	0,11	0,12	0,08	0,09	0,08	0,08	0,09
L4	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes sjöfart	0,97	0,97	0,91	0,88	0,90	0,71	0,71	0,67	0,64	0,66
L5	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L6	Elförbrukning i vissa kommuner	0,77	0,77	0,77	0,80	0,81	0,56	0,57	0,57	0,59	0,60
L7	Skatt på el för gas-, värme-, vatten och elförsörjning	0,24	0,24	0,25	0,25	0,25	0,18	0,17	0,17	0,18	0,18
L8	Differentierat skatteuttag på fossila bränslen	4,57	4,08	5,50	6,52	6,65	3,33	2,99	4,02	4,78	4,88
L9	Energiskattebefrielse biobränslen	7,74	7,90	9,96	11,36	11,59	5,65	5,80	7,29	8,33	8,51
L10	Halvt avdrag för allmän energiskatt på bränsle	0,22	0,21	0,19	0,18	0,18	0,16	0,15	0,14	0,13	0,14
L11	Energiskatt vid produktion av elkraft	0,71	0,53	0,62	0,56	0,58	0,52	0,39	0,45	0,41	0,43
L12	Bränsleförbrukning inom industrin	2,40	2,38	2,23	2,34	2,42	1,75	1,75	1,63	1,71	1,78
L13	Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,10	0,10	0,14	0,14	0,14	0,07	0,09	0,10	0,10	0,10
L14	Elförbrukning inom industrin	11,07	12,33	13,52	14,87	15,38	8,07	9,05	9,89	10,91	11,29
L15	Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,03	0,21	0,43	0,47	0,48	0,02	0,16	0,32	0,35	0,35
L16	Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk	0,08	0,10	0,12	0,16	0,18	0,06	0,07	0,09	0,12	0,13
<i>Koldioxidskatt</i>											
L17	Nedsättning av koldioxidskatt för industrin	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19
L18	Koldioxidskattebefrielse för bandrift	0,03	0,03	0,04	0,06	0,06	0,02	0,02	0,03	0,04	0,05
L19	Koldioxidskattebefrielse för produktion av elkraft	0,70	0,55	0,63	0,59	0,61	0,51	0,41	0,46	0,44	0,45
L20	Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L21	Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart	0,25	0,24	0,37	0,43	0,44	0,18	0,18	0,27	0,32	0,32
<i>Övrigt</i>											
L22	Undantag från svavelskatt för vissa transportslag	0,81	0,99	0,97	0,97	0,97	0,59	0,73	0,71	0,71	0,71

Saldopåverkande skatteavvikelser		Skatteavvikelse brutto					Skatteavvikelse netto				
		MDKR					MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
M. Skattesanktioner											
<i>Kapital</i>											
M1	Ränteutgifter - 21 % reduktion	-0,14	-0,16	-0,17	-0,19	-0,21	-0,10	-0,11	-0,12	-0,13	-0,15
M2	Begränsning av skattereduktion	-0,38	-0,40	-0,42	-0,44	-0,47	-0,27	-0,28	-0,29	-0,31	-0,33
M3	Ränteutgifter för bostadsrättsföreningar	-2,06	-2,43	-1,42	-1,24	-1,18	-1,44	-1,70	-0,99	-0,87	-0,83
M4	Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus	-3,53	-3,15	-1,96	-2,23	-2,35	-2,57	-2,32	-1,43	-1,64	-1,73
M5	Fastighetsskatt på lokaler	-3,21	-3,60	-3,85	-4,74	-4,91	-2,34	-2,64	-2,82	-3,48	-3,60
M6	Fastighetsskatt på industri- och elproduktionsenheter	-1,75	-1,82	-1,84	-1,85	-1,86	-1,28	-1,34	-1,35	-1,36	-1,36
M7	Avkastning på bostadsrättsfastighet	0,70	0,66	-0,68	-0,40	-0,34	0,50	0,48	-0,49	-0,29	-0,24
<i>Punktskatter</i>											
M8	Särskild skatt för elektrisk kraft från kärnkraftverk	-2,12	-2,32	-2,54	-2,54	-2,53	-1,54	-1,70	-1,86	-1,86	-1,86
N. Skattefria transfereringar											
N1	Näringsbidrag och EU-bidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N2	Avgångsvederlag till jordbrukare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N3	Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärnämnd	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-	-	-	-
N4	Flyttningbidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N5	Värnpliktigas förmåner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N6	Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen	6,02	4,01	3,82	3,92	4,15	-	-	-	-	-
N7	Barnbidrag m.m.	13,46	12,52	13,58	12,90	13,03	-	-	-	-	-
N8	Underhållsstöd	4,62	2,60	2,48	2,37	2,36	-	-	-	-	-
N9	Handikappersättning m.m.	2,34	0,49	0,50	0,51	0,50	-	-	-	-	-
N10	Bidrag till adoption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N11	Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N12	Bostadstillägg pensionärer (BTP)	5,94	3,83	4,35	4,29	4,03	-	-	-	-	-
N13	Bostadsbidrag	4,23	2,06	1,84	1,75	1,66	-	-	-	-	-
N14	Studiestöd	5,19	3,36	3,74	3,93	3,81	-	-	-	-	-
N15	Skattefria pensioner	2,21	0,36	0,36	0,36	0,38	-	-	-	-	-
N16	Övriga icke skattepliktiga transfereringar	2,00	0,17	0,18	0,18	0,17	-	-	-	-	-
<i>Kostnader i tjänst, allmänna avdrag</i>											
N17	Särskilt grundavdrag pensionärer (SGA)	15,03	11,28	12,03	15,65	u	-	-	-	-	-

Tabell 2 Skatteavvikelser fördelade på utgiftsområden

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
6. Totalförsvaret											
N5	Värnpliktigas förmåner	-	-	-	-	-					
8. Invandrare och flyktingar											
A20	Ersättningar till offer för nationalsocialistisk förföljelse	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N11	Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar	-	-	-	-	-					
9. Hälsovård, sjukvård och social omsorg											
K3	Läkemedel	1,33	1,54	1,58	1,67	1,71	0,98	1,13	1,16	1,22	1,26
N6	Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen	6,02	4,01	3,82	3,92	4,15					
10. Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp											
A9	Ersättning till neurosedynskadade	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N9	Handikappersättning m.m.	-	-	-	-	-					
11. Ekonomisk trygghet vid ålderdom											
A19	Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension	10,24	11,66	7,96	10,43	10,57	5,58	6,51	4,62	5,90	6,12
B4	Avdrag för pensionspremier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D8	Avsättning till personalstiftelse (pension)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E5	Avkastningsskatt på pensionsmedel	13,84	15,70	18,10	16,40	18,58	9,69	10,99	12,67	11,48	13,01
N12	Bostadstillägg pensionärer (BTP)	5,94	3,83	4,35	4,29	4,03					
N17	Särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA)	15,03	11,28	12,03	15,65	u					
12. Ekonomisk trygghet för familjer och barn											
N7	Barnbidrag m.m.	13,46	12,52	13,58	12,90	13,03					
N8	Underhållsstöd	4,62	2,60	2,48	2,37	2,36					
N10	Bidrag till adoption	-	-	-	-	-					
13. Arbetsmarknad											
B5	Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa	0,06	0,05	0,04	u		0,03	0,03	0,02	u	
G4	Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa				0,67	0,65				0,38	0,38
G2	Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto	0,02	1,77	1,92	2,02	2,02	0,01	1,30	1,40	1,48	1,48
H3	Erkända arbetslöshetskassor m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
14. Arbetsliv											
A4	Förmån av fri resa anställningsintervju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A5	Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N4	Flyttningsbidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
16. Utbildning och universitetsforskning											
A1	Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
A2	Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N14	Studiestöd	5,19	3,36	3,74	3,93	3,81					
17. Kultur, medier, trossamfund och fritid											
B7	Underskott i litterär verksamhet m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
H1	Akademier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
H4	Ideella föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
H5	Kyrkor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
J1	Utländska artister	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	
J3	Ersättning till idrottsutövare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N3	Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärsnämnd	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	
K2	Försäljning av bildkonst (<300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
K5	Lotterier	4,52	4,41	4,58	4,74	4,98	3,31	3,23	3,35	3,48	
K9	Transport i skidliftar	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,07	0,08	0,08	0,08	
K10	Allmänna nyhetstidningar	1,47	1,31	1,35	1,44	1,55	1,08	0,96	0,99	1,06	
K11	Böcker, tidskrifter m.m.				2,15	2,31				1,58	
K12	Biograf föreställningar	0,26	0,28	0,26	0,27	0,29	0,19	0,21	0,19	0,20	
K13	Entréavgiftsbelagda kulturevenemang	0,96	1,13	1,21	1,25	1,31	0,71	0,83	0,88	0,92	
K14	Kommersiell idrott	1,07	1,12	1,74	1,85	1,92	0,79	0,82	1,27	1,36	
K15	Upphovsrätter	0,10	0,10	0,10	0,11	0,11	0,07	0,07	0,08	0,08	
K16	Försäljning av bildkonst (>300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
K17	Entré djurparker			0,02	0,02	0,02			0,02	0,02	
K18	Omsättning i ideella föreningar (exkl. konserter, idrott och utbildning)	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08	0,05	0,05	0,05	0,05	
18. Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande											
E1	Avkastning eget hem	8,56	7,55	-0,14	2,39	3,19	5,99	5,28	-0,10	1,67	
E4	Kapitalvinstbeskattning på eget hem och bostadsrätt	39,41	40,16	55,59	17,25	11,95	27,59	28,11	38,91	12,08	
E6	Begränsningsregel småhus			0,33	0,33	0,33			0,23	0,23	
G1	RÖT-reduktioner	1,67	u				1,08	u			
K1	Försäljning av tomtmark och byggnader	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10	0,07	0,07	0,07	0,07	
K19	Tidpunkt för inbetalning i byggnads- och annan entreprenadverksamhet	0,23	0,29	0,31	0,33	0,38	0,17	0,21	0,23	0,25	

	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR					
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	
M3	Ränteutgifter för bostadsrättsföreningar	-2,06	-2,43	-1,42	-1,24	-1,18	-1,44	-1,70	-0,99	-0,87	-0,83
M4	Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus	-3,53	-3,15	-1,96	-2,23	-2,35	-2,57	-2,32	-1,43	-1,64	-1,73
M5	Fastighetsskatt på lokaler	-3,21	-3,60	-3,85	-4,74	-4,91	-2,34	-2,64	-2,82	-3,48	-3,60
M6	Fastighetsskatt på industri- och elproduktionsenheter	-1,75	-1,82	-1,84	-1,85	-1,86	-1,28	-1,34	-1,35	-1,36	-1,36
M7	Avkastning på bostadsrättsfastighet	0,70	0,66	-0,68	-0,40	-0,34	0,50	0,48	-0,49	-0,29	-0,24
N13	Bostadsbidrag	4,23	2,06	1,84	1,75	1,66					
19. Regional utjämning och utveckling											
D4	Bidrag till regionala utvecklingsbolag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G3	Skattereduktion för anslutning till bredband			1,36	1,39	u			0,80	0,80	u
I1	Nedsättning av socialavgifter i stodområde A och B	0,59	u				0,43	u			
I3	Regional nedsättning av socialavgifter				1,09	1,09				0,80	0,80
L6	Elförbrukning i vissa kommuner	0,77	0,77	0,77	0,80	0,81	0,56	0,57	0,57	0,59	0,60
20. Allmän miljö- och naturvård											
A7	Förmån av miljövänliga tjänstebilar				0,07	0,07				0,04	0,04
21. Energi											
L7	Skatt på el för gas-, värme-, vatten och elförsörjning	0,24	0,24	0,25	0,25	0,25	0,18	0,17	0,17	0,18	0,18
L8	Differentierat skatteuttag på fossila bränslen	4,57	4,08	5,50	6,52	6,65	3,33	2,99	4,02	4,78	
L9	Energiskattebefrielse biobränslen	7,74	7,90	9,96	11,36	11,59	5,65	5,80	7,29	8,33	8,51
L10	Halvt avdrag för energiskatt på bränsle	0,22	0,21	0,19	0,18	0,18	0,16	0,15	0,14	0,13	0,14
L11	Energiskattbefrielse vid produktion av elkraft	0,71	0,53	0,62	0,56	0,58	0,52	0,39	0,45	0,41	0,43
L16	Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk	0,08	0,10	0,12	0,16	0,18	0,06	0,07	0,09	0,12	0,13
L19	Koldioxidskattebefrielse vid produktion av elkraft	0,70	0,55	0,63	0,59	0,61	0,51	0,41	0,46	0,44	0,45
M8	Särskild skatt för elektrisk kraft från kärnkraftverk	-2,12	-2,32	-2,54	-2,54	-2,53	-1,54	-1,70	-1,86	-1,86	-1,86
22. Kommunikationer											
K4	Internationell personbefordran	0,08	0,08	0,09	0,09	0,09	0,06	0,06	0,06	0,07	
K8	Personbefordran	2,89	3,01	3,80	3,91	4,09	2,12	2,21	2,78	2,86	2,98
L1	Energiskatt på dieselbränsle i motordrivna fordon	9,55	9,02	8,96	9,41	9,81	6,96	6,62	6,55	6,91	7,20
L2	Energiskattebefrielse för elförbrukning vid banddrift	1,40	1,48	1,41	1,40	1,45	1,02	1,09	1,03	1,03	1,07
L3	Energiskattebefrielse för bränslebrukning vid banddrift	0,12	0,12	0,11	0,11	0,12	0,08	0,09	0,08	0,08	0,09
L4	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes sjöfart	0,97	0,97	0,91	0,88	0,90	0,71	0,71	0,67	0,64	
L5	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L18	Koldioxidskattebefrielse för banddrift	0,03	0,03	0,04	0,06	0,06	0,02	0,02	0,03	0,04	0,05

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
L20	Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L21	Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart	0,25	0,24	0,37	0,43	0,44	0,18	0,18	0,27	0,32	0,32
L22	Undantag från svavelskatt för vissa transportslag	0,81	0,99	0,97	0,97	0,97	0,59	0,73	0,71	0,71	0,71
23. Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar											
C1	Uttag av bränsle	0,17	0,16	0,15	0,16	0,15	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
C2	Avverkningsrätt till skog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D1	Skogsavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D9	Anläggning av ny skog m.m.	0,36	0,28	0,26	0,26	0,35	0,27	0,21	0,19	0,19	0,20
D13	Skogs- och skogsskadekonto	0,09	0,09	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,03	0,03	0,04
K20	Ingående skatt på jordbruksarrende	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L13	Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen, energiskatt	0,10	0,10	0,14	0,14	0,14	0,07	0,09	0,10	0,10	0,10
L15	Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,03	0,21	0,43	0,47	0,48	0,02	0,16	0,32	0,35	0,35
N2	Avgångsvederlag till jordbrukare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Näringsliv											
A18	Tjänsteinkomster förvärvade på vissa utländska fartyg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A21	Löneunderlaget i fåmansaktiebolag	0,68	0,77	0,63	0,63	0,63	0,39	0,45	0,37	0,38	0,38
B6	Underskott i aktiv näringsverksamhet	0,05	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02
C3	Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D6	Koncernbidragsdispens	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D10	Substansminskning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D11	Nedskrivning av lager och pågående arbete	1,18	1,51	1,15	1,17	1,24	0,81	1,06	0,80	0,81	0,87
D12	Skadeförsäkringsföretag	0,99	1,17	0,83	0,80	0,82	0,73	0,86	0,61	0,58	0,61
D14	Återföring av skatteutjämningsreserv	0,16	u				0,12	u			
D15	Överavskrivningar avseende inventarier	2,85	3,02	2,92	2,85	2,89	2,08	2,21	2,13	2,08	2,11
D16	Periodiseringsfonder	4,71	7,47	5,62	5,67	6,15	3,25	5,24	3,93	3,94	4,32
D17	Generationsskifte vid räntefördelning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G5	Sjöfartsstöd			0,44	1,77	1,77			0,33	1,30	1,30
H2	Företagarföreningar m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I2	Nedsättning med viss inriktning på mindre företag	7,69	8,02	8,26	8,52	8,82	5,64	5,88	6,04	6,25	6,47
J2	Ersättning skiljemannauppdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K7	Rumsuthyrning	0,97	1,04	1,10	1,14	1,20	0,71	0,76	0,80	0,83	0,88
L12	Bränsleförbrukning inom industrin, energiskatt	2,40	2,38	2,23	2,34	2,42	1,75	1,75	1,63	1,71	1,78
L14	Elförbrukning inom industrin	11,07	12,33	13,52	14,87	15,38	8,07	9,05	9,89	10,91	11,29
L17	Nedsättning av koldioxidskatt för industrin	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19
N1	Näringsbidrag och EU-bidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
30. Generell skatteförmån										
A3	Sjöinkomstavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A6	Förmån av personaldator	2,85	2,75	2,55	2,66	2,56	1,55	1,53	1,48	1,51
A8	Stipendier	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A10	Personalrabatter m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A11	EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A12	Hittelön	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A13	Ersättning för blod m.m.	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,04	0,04	0,04	0,04
A14	Intäkter vid försäljning av vilt växande bär	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A15	Kostnadsersättning i form av utlandstilllägg	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A16	Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A17	Tjänsteinkomster förvärvade vid vistelse utomlands	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B1	Avdrag för dubbel bosättning	1,20	1,26	1,20	1,29	1,25	0,65	0,70	0,69	0,73
B2	Avdrag för resor till och från arbetet	8,45	8,30	8,28	8,84	8,54	4,60	4,63	4,80	5,00
B3	Avdrag för hemresor	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D2	Avdrag för kostnader för resor till och från arbetet, näringsidkare	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D3	Yrkesfiskaravdrag	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,02	0,02	0,03	0,03
D5	Matching credit klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D7	Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D12	Skadeförsäkringsföretag	0,99	1,17	0,83	0,80	0,82	0,73	0,86	0,61	0,58
E2	Utdelning på aktier i onoterade bolag	2,35	2,35	2,35	2,35	2,35	1,64	1,64	1,64	1,64
E3	Utdelning av aktier	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E7	Kapitalvinst på aktier	33,72	-1,99	-10,80	11,44	12,63	23,60	-1,39	-7,56	8,01
E8	Avkastningsskatt på K-försäkringar	0,18	0,37	0,36	0,32	0,37	0,13	0,26	0,25	0,23
F1	Konsumtionskrediter	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F2	Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F3	Marknadsnoterade fordringar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H6	Ägare av vissa fastigheter	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K6	Livsmedel	19,84	20,49	21,40	22,04	22,80	14,55	15,04	15,65	16,17
M1	Ränteutgifter - 21 % reduktion	-0,14	-0,16	-0,17	-0,19	-0,21	-0,10	-0,11	-0,12	-0,13
M2	Begränsning av skattereduktion	-0,38	-0,40	-0,42	-0,44	-0,47	-0,27	-0,28	-0,29	-0,31
N15	Skattefria pensioner	2,21	0,36	0,36	0,36	0,38				
N16	Övriga icke skattepliktiga transfereringar	2,00	0,17	0,18	0,18	0,17				

6 Beskrivning av enskilda skatteavvikelser

Saldopåverkande skatteavvikelser

A. Intäkt i tjänst

- A1. Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI.* Ersättning avseende ökade levnadskostnader och skolavgifter för barn samt fri bostad är ej skattepliktig när ersättningen anvisats av styrelsen för SIPRI till vissa utländska forskare. Skattefriheten har motiverats med svårigheten att rekrytera forskare. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A2. Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner.* Den 1 januari 2001 trädde nya regler ikraft angående utländska nyckelpersoner. Reglerna innebär vissa skattelättnader för utländska experter, forskare och andra nyckelpersoner som för ett tillfälligt arbete i Sverige vistas här under en begränsad tidsperiod. 25 procent av den lön som nyckelpersonen uppbär och vissa kostnadsersättningar undantas från skatt och socialavgifter under högst tre år.
- A3. Sjöinkomstavdrag.* Avdrag och skattereduktion för sjöinkomst. Sjömän som haft s.k. sjöinkomst medges sjömansavdrag som uppgår till 36 000 kronor om fartyget går i fjärrfart, 35 000 kronor om det går i närfart. Om man inte arbetat ombord hela året skall avdrag medges med $(1/365) \cdot \text{sjömansavdraget}$ per dag. Därutöver får den som haft sjöinkomst skattereduktion med 14 000 kronor om fartyget går i fjärrfart och med 9 000 kronor om det går i närfart. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A4. Förmån av fri resa vid anställningsintervju.* Förmån av fri resa till eller från anställningsintervju eller kostnadsersättning för sådan resa är ej skattepliktig.
- A5. Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m.* Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m. är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A6. Förmån av personaldator.* I de fall arbetstagaren hyr dator av arbetsgivaren enbart för privat bruk och hyran betalas i form av ett bruttolöneavdrag, utgår varken inkomstskatt eller särskild löneskatt. Eftersom dessa förmåner kan betraktas som ersättning för utfört arbete avser skatteavvikelsen inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A7. Förmån av miljövänliga tjänstebilar.* Bilar som drivs med elektricitet får en nedsättning av förmånsvärdet till 60 procent av förmånsvärdet för närmast jämförbara bil utan sådan mer miljöanpassad teknik. Alkohol- och gasdrivna bilar, utom de som drivs med gasol, får en nedsättning av förmånsvärdet till 80 procent av förmånsvärdet för den jämförbara bilen. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A8. Stipendier* som är avsedda för mottagarens utbildning m.m. och inte utgör ersättning för arbete är skattefria. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A9. Ersättning till neurosedynskadade.* Ersättningen är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A10. Personalrabatter m.m.* Personalrabatter beskattas inte. Fria resor för anställda inom flyg eller järnväg schablonbeskattas istället för att beskattas som andra förmåner. "Frequent flyer"-rabatter är numera ej undantagna från skatteplikt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A11. EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning.* EU-parlamentarikernas rese- och kostnadsersättning från EU-parlamentet är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

- A12. *Hittelön* samt ersättning till den som i särskilt fall räddat person eller egendom i fara eller bidragit till avslöjande eller gripande av person som begått brott är skattefria men är i princip ersättning för prestation. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A13. *Ersättningar för blod m.m.* Ersättning till den som lämnat organ, blod eller modersmjölk är skattefri, men är liksom hittelön i princip ersättning för prestation. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A14. *Intäkter vid försäljning av vilt växande bär.* Försäljning av vilt växande bär och svamp samt kottar är skattefri upp till en ersättning på 5 000 kr. Eftersom inkomsten utgör ersättning för arbete avser skatteavvikelsen inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A15. *Kostnadsersättning i form av utlandstillägg* och därmed likställda förmåner såsom fri bostad och bostadskostnadsersättning är ej skattepliktiga för utanför Sverige stationerad personal vid utrikesförvaltningen eller i svensk bistandsverksamhet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A16. *Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering.* Vissa kostnadsersättningar och förmåner i samband med utlandsstationering till andra statligt anställda än anställda vid utrikesförvaltningen eller i bistandsverksamhet är inte skattepliktiga. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A17. *Tjänsteinkomster förvärvade vid vistelse utomlands.* Den s.k. ettårsregeln medger skattefrihet i Sverige, även om ingen beskattning skett utomlands. Om anställningen varat minst ett år i samma land och i allmänhet avsett anställning hos annan än svenska staten eller svensk kommun medges befrielse från skatt även om ingen beskattning skett i verksamhetslandet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A18. *Tjänsteinkomster förvärvade på vissa utländska fartyg.* Skattefrihet föreligger för anställning ombord på utländskt fartyg om anställningen och vistelsen utomlands varat minst sex månader och avsett anställning hos arbetsgivare som är svensk juridisk person eller fysisk person bosatt i Sverige. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A19. *Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension.* Arbetsgivarens kostnader skall inte tas upp till beskattning hos arbetsgivaren om kostnaderna avser tryggnad av pension genom avsättning eller pensionsförsäkring inom vissa ramar. Eftersom avsättningen utgör ersättning för utfört arbete ligger ersättningen till grund för särskild löneskatt. Skatteavvikelsen vad gäller inkomstskatten beror på skillnaden i marginalskatter vid avsättning och utbetalning av pensionen.
- A20. *Ersättningar till offer för nationalsocialistisk förföljelse* från utlandet har undantagits från beskattning. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A21. *Löneunderlaget i fåmansaktiebolag.* Genom reglerna för beskattning av aktiva delägare i fåmansaktiebolag och närstående till dessa, beskattas viss avkastning på arbetskraft i inkomstlaget kapital. Avkastning på arbete är lön, som bör beskattas i inkomstlaget tjänst. Avvikelsen består i skillnaden mellan tjänste- och kapitalinkomstbeskattningen.
- B. Kostnader i tjänst och allmänna avdrag**
- B1. *Avdrag för dubbel bosättning.* Avdrag för dubbel bosättning medges i vissa fall skattskyldig om dubbel bosättning är skälig på grund av makes eller sambos förvärvsverksamhet, svårighet att anskaffa fast bostad på verksamhetsorten eller annan särskild omständighet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

- B2. Avdrag för resor till och från arbetet.* Kostnader som överstiger 7 000 kronor är avdragsgilla vid inkomsttaxeringen. Kostnaden är egentligen en privat levnadsomkostnad, varför avdraget utgör en skatteavvikelse avseende inkomstskatt.
- B3. Avdrag för hemresor.* Skattskyldig som har sitt arbete på annan ort än sin hemort äger i vissa fall rätt till avdrag för hemresor. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- B4. Avdragsrätt för pensionspremier.* Avdrag får göras för erlagda pensionspremier. Avdragen är begränsade beloppsmässigt. Om marginalskatten vid utbetalningen av pensionen är lägre än vid inbetalningen av premien uppstår en avvikelse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- B5. Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa.* Avgiften till arbetslöshetskassa dras av till den del den tillsammans med övriga kostnader överstiger 1 000 kronor. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt. Avvikelsen ersätts från och med inkomståret 2002 med en skattereduktion för avgift till arbetslöshetskassa.
- B6. Underskott i aktiv näringsverksamhet.* Underskott av aktiv näringsverksamhet får kvittas mot tjänsteinkomster under de fem första verksamhetsåren. För näringsverksamhet som uteslutande avser litterär, konstnärlig eller liknande verksamhet får avdrag för underskott göras utan denna tidsbegränsning. Avdragsrätten är belagd med olika restriktioner för att förhindra handel med avdragsrätt och att avdragsrätt för samma näringsverksamhet kan uppkomma för flera femårsperioder. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- B7. Underskott i litterär verksamhet m.m.* Underskott i en förvärvskälla får normalt inte kvittas mot överskott i en annan. Underskott i förvärvskälla som avser aktiv näringsverksamhet avseende litterär, konstnärlig eller liknande verksamhet får dock kvittas mot inkomst av tjänst till den del underskottet avser samma år.
- Detta är en avvikelse i inkomstskatten. I den mån underskottet sparas för att kvittas mot framtida intäkter av litterär verksamhet är skatteavvikelsen en skattekredit inom näringsverksamhet.
- C. Intäkter i näringsverksamhet**
- C1. Uttag av bränsle.* Enligt huvudregeln är uttag ur näringsverksamhet skattepliktigt. Uttag av bränsle för uppvärmning är dock undantaget från skatteplikt om fastigheten är taxerad som lantbruksenhet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- C2. Avverkningsrätt till skog mot betalning som skall erläggas under flera år.* Enligt god redovisningssed uppkommer intäkten när bindande avtal träffats. Enligt gällande lagstiftning tillämpas dock i detta fall kontantprincipen, vilket innebär att beskattningen skjuts upp, varför en räntefri kredit uppstår i näringsverksamhet. Räntan på krediten borde utgöra underlag för särskild löneskatt.
- C3. Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet.* Avyttring av näringsfastighet som inte utgör lagertillgång beräknas enligt kapitalvinstreglerna och redovisas av fysisk person i inkomstslaget kapital. Samtidigt skall återläggning göras i inkomstslaget näringsverksamhet av de värdeminskingsavdrag och - med vissa tidsmässiga begränsningar - avdrag för värdehöjande reparationer som har gjorts under innehavstiden. Enligt den övergångsregel som gällde t.o.m. den 31 december 1999 skulle återläggning inte göras för avdrag som medgetts före den 1 januari 1991. Värdeminskingsavdrag som gjorts före 1991 och som dragits av i inkomstslaget "annan fastighet" skulle i stället återläggas på ett sådant sätt att vinsten - som beskattades i inkomstslaget kapital - ökades. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och socialavgifter på de avdrag som gjorts före den 1 januari 1991.

D. Kostnader i näringsverksamhet

- D1. Skogsavdrag.* Vid avyttring av skog får fysisk person under innehavstiden avdrag med högst 50 procent av anskaffningsvärdet, medan avdraget för juridiska personer är begränsat till 25 procent. Vid taxeringen för ett visst beskattningsår får avdrag göras med högst halva den avdragsgrundande skogsintäkten. Syftet med avdragsrätten är att undanta rena kapitaluttag från beskattning. Å andra sidan saknas anledning att ge avdrag när värdeökningen på skogstillväxten överstiger gjorda uttag. Skatteavvikelsen uppkommer genom den schablon som är vald för beräkning av avdragets storlek och avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- D2. Avdrag för kostnader för resor till och från arbetet.* Se under kostnader i tjänst.
- D3. Yrkesfiskaravdrag.* Yrkesfiskare som under längre tidsperioder personligen bedrivit fiske har rätt till avdrag för den ökning av levnadskostnaderna som han har haft på grund av att han vistats utom sin vanliga hemort. Rätt till avdrag föreligger dock endast om resan varit förenad med övernattnings utom den vanliga hemorten. Avdrag medges med ett schablonbelopp som för närvarande uppgår till 90 kronor per dag. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- D4. Bidrag till regionala utvecklingsbolag.* Avdrag får göras för bidrag som lämnas till regionalt utvecklingsbolag. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- D5. Matching credit klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal.* I vissa fall kan en skattskyldig få avräkning för den skatt som skulle ha utgått i det andra avtalslandet även om sådan skatt inte har erlagts. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- D6. Koncernbidragsdispens.* Regeringen kan i vissa fall medge att avdrag får göras för lämnade bidrag trots att reglerna för koncernbidrag ej är uppfyllda. Detta förutsätter dels att avdraget redovisas öppet, dels att den verksamhet som bedrivs av berörda företag skall vara av samhälls-ekonomiskt intresse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- D7. Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar.* Ekonomiska föreningar får göra avdrag för rabatter, utdelningar m.m. trots att dessa inte är skattepliktiga hos mottagaren. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- D8. Avsättning till personalstiftelse.* Arbetsgivare får göra avdrag för belopp som förts över till personalstiftelse för tryggnad av pensionsutfästelse. Stiftelsen är mer förmånligt beskattad än näringsidkaren. Om marginalskatten vid utbetalningen av pensionen är lägre än vid inbetalningen av premien uppstår en avvikelse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- D9. Anläggning av ny skog m.m.* Utgifter för anläggning av ny skog och dikning som främjar skogsbruk får omedelbart kostnadsföras. Samma avdragsmöjligheter gäller även för bär- och fruktodlingar för inköp och plantering av träd och buskar. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den omedelbara avskrivningen.
- D10. Substansminskning.* Huvudregeln vad gäller avdrag för substansminskningar är ingen skatteavvikelse. Enligt en alternativregel får avdraget uppgå till högst 75 procent av täktmarkens allmänna saluvärde då utvinningen påbörjades. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den snabbare avskrivningen.
- D11. Nedskrivning av lager och pågående arbeten.* Enligt en alternativregel kan lager (gäller ej fastigheter och värdepapper) tas upp till 97 procent av det sammanlagda anskaffningsvärdet. Olika bestämmelser finns för pågående arbeten som utförs på löpande räkning och arbeten som utförs till fast pris. För arbeten på löpande räkning kan en motsvarande alternativregel som ovan användas. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den skattelättnad som lagernedskrivningen medför. Ef-

tersom räntan på krediten inte är förmånsgrundande skall den utgöra underlag för särskild löneskatt.

D12. Skadeförsäkringsföretag. I vissa fall har skadeförsäkringsföretag möjlighet att göra extra avsättningar till säkerhetsreserven. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden på skattekrediten som det extra avdraget medför.

D13. Skogs- och skogsskadekonto. Det finns möjlighet att få göra avdrag för belopp som sätts in på skogskonto eller skogsskadekonto från intäkter som är hänförliga till skogsbruk. Insättningen begränsas i tid till 10 år på skogskonto och 20 år på skogsskadekonto. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten. Räntan på krediten borde utgöra underlag för inkomstskatt och särskild löneskatt.

D14. Återföring av skatteutjämningsreserv. Avsättning till skatteutjämningsreserv upphörde 1993 (1994 års taxering). 9/10 av beloppet skall återföras till beskattning i princip i lika delar under en period om sju år, varför skatteavvikelsen kvarstår t.o.m. 1999. En definitiv skattelättnad avseende skatten på 10 procent av den totala avsättningen uppkommer därvid. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

D15. Överavskrivningar avseende inventarier. Den planmässiga avskrivningstiden bestäms av tillgångens ekonomiska livslängd, medan den skattemässiga avskrivningstiden bestäms enligt lag. Detta innebär att planmässiga och skattemässiga avskrivningar endast undantagsvis överensstämmer. Lagstiftningen medger att en tillgång normalt skrivs av snabbare än vad som är ekonomiskt motiverat av förslitning. Därmed uppstår överavskrivningar som minskar underlaget för inkomstskatt under den skattemässiga avskrivningstiden vilket medför en skattecredit. Skattekrediten motsvarar inkomstskatten multiplicerad med överavskrivningen. Denna återförs till beskattning genom underavskrivningar under de år då de skattemässiga avskrivningarna är lägre än den verkliga

förslitningen (de planmässiga avskrivningarna). Vid beräkning av skatteavvikelsen görs antagandet att överavskrivningar i genomsnitt återförs till beskattning (genom underavskrivningar) efter sex år. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten och beräknas som skillnaden mellan nuvärdet på skattekrediten vid överavskrivningstidpunkten och underavskrivningsperioden.

D16. Periodiseringsfonder. Periodiseringsfond är en vinstanknuten reserveringsmöjlighet där näringsidkaren/bolaget kan reservera medel under högst sex år (före beskattningsåret 1999 var tiden fem år). Beskattningsåret 1998 medgavs avsättning med högst 25 procent för enskilda näringsidkare och för fysiska personer som är delägare i handelsbolag. Fr.o.m. beskattningsåret 2001 är maximal avsättning 25 procent för aktiebolag och övriga juridiska personer, och 30 procent för enskilda näringsidkare och fysiska personer som är delägare i handelsbolag. Reserveringsmöjligheten innebär att underlaget för inkomstskatt minskar, vilket ger upphov till en skattecredit. Avsättningen måste återföras till beskattning senast sex år efter avsättningstidpunkten. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten och beräknas som skillnaden mellan nuvärdet på skattekrediten vid tidpunkten för avsättningen och tidpunkten för återföringen.

D17. Generationsskifte vid räntefördelning. Förvärfvas en näringsfastighet genom arv, testamente, bodelning med anledning av makes död eller äktenskapsskillnad eller genom gåva kan förvärfvaren undvika negativ räntefördelning till den del det negativa fördelningsunderlaget är hänförligt till förvärvet.

E. Intäkter i kapital

E1. Avkastning eget hem. Med eget hem avses småhus som inte uppläts med hyresrätt eller bostadsrätt. Den direkta avkastningen från eget hem beskattas inte inom ra-

men för inkomstbeskattningen. Däremot utgår fastighetsskatt med 1,0 procent (fr.o.m. år 2001, åren 1998-2000 var skattesatsen 1,5 procent) av taxeringsvärdet. Direktavkastningen förutsätts motsvara fastighetens marknadsvärde multiplicerat med statslåneräntan. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden mellan kapitalinkomstskatten (30 procent) på fastighetens reala direktavkastning och fastighetsskatten.

- E2. Utdelning på aktier i onoterade bolag.* Lättnadsreglerna för delägare i onoterade bolag medför en skatteförmån. En avkastning om 70 procent av statslåneräntan på ett speciellt definierat underlag undantas från beskattning i inkomstslaget kapital. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- E3. Utdelning av aktier.* Ett moderbolags utdelning av aktier i ett dotterbolag kan under vissa omständigheter vara skattefri. En utdelning av detta slag skall enligt huvudregeln vara skattepliktig. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- E4. Kapitalvinst på eget hem och bostadsrätt.* Beskattning av värdeökning på eget hem eller bostadsrätt sker först vid realisationstillfället, dessutom ges möjlighet till ytterligare uppskov under vissa förutsättningar även då vinsten realiserats. Räntan på denna skattekredit är en avvikelse. Därutöver behöver endast två tredjedelar (före år 2001 hälften) av den kapitalvinst som realiserats vid försäljning tas upp till beskattning i inkomstslaget kapital. Den tredjedel som inte beskattas ger upphov till en skatteavvikelse som avser skatt på kapitalinkomst.
- E5. Avkastningsskatt på pensionsmedel.* Avkastningen på medel reserverade för pensionsändamål beskattas lägre än normen för kapitalinkomster. Skatten tas ut på en schablonberäknad avkastning och skattesatsen är nedsatt till 15 procent. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- E6. Begränsningsregel småhus.* Från och med år 2001 skall fastighetsskatteuttaget i

princip begränsas till högst 5 procent av hushållets beskattningsbara inkomst. Denna begränsning utgör en skatteavvikelse.

- E7. Kapitalvinst på aktier.* Beskattning av värdeökning på aktier sker först vid realisationstillfället. Räntan på denna skattekredit är en skatteavvikelse.
- E8. Avkastningsskatt på K-försäkringar.* Avkastningsskatten på K-försäkringskapitalet är nedsatt till 27 procent. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

F. Kostnader i kapital

- F1. Konsumtionskrediter.* Enligt gällande regelsystem är samtliga ränteutgifter avdragsgilla. Enligt normen är endast ränteutgifter för lån till investeringar inklusive bostadsinvesteringar avdragsgilla, vilket innebär att ränteutgifter för lån till konsumtion är en skatteavvikelse. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- F2. Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m.* Förluster vid avyttring av marknadsnoterade aktier m.m. får dras av från kapitalvinst på marknadsnoterad sådan tillgång utan den begränsning som i andra fall gäller avdrag för kapitalförluster. En motsvarande kvittningsrätt gäller för vinster och förluster på icke marknadsnoterade aktier o.d. Kapitalförluster på onoterade aktier får kvittas mot vinster på marknadsnoterade aktier. Fr.o.m. inkomståret 2000 får även förluster på marknadsnoterade aktier m.m. kvittas mot vinster på onoterade aktier. Avdragsbegränsningen för fysiska personer är i övrigt 70 procent av den faktiska kapitalförlusten. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- F3. Marknadsnoterade fordringar.* Kapitalvinst och kapitalförlust behandlas i skattehänseende som ränteintäkt respektive ränteutgift. Detta innebär att de är kvittningsbara mot varandra till 100 procent.

Dessa regler tillämpas inte på icke marknadsnoterade fordringar. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

G. Skattereduktioner mm.

G1. ROT-reduktioner. Skattereduktion kan ges för löneandelen av reparations- och förbättringskostnader på hyreshusfastigheter och egna hem. Möjligheten till ROT-reduktion den 31 mars 1999.

G2. Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto. Anställningsstöd vid anställning av långtidsarbetslösa utgår genom kreditering av skattekontot för arbetsgivaren. Stimulansen till anställning av personer som har svårigheter att få ett reguljärt arbete ges i form av allmänt, förstärkt och särskilt anställningsstöd. Tiden med anställningsstöd och krediteringens storlek beror bland annat på den anställdes ålder och under hur lång tid arbetslösheten har pågått. Krediteringen utgör en skatteavvikelse.

G3. Skattereduktion för anslutning till bredband. Skattereduktion utgår för anslutning till bredband som tas i bruk under perioden 1 januari 2001 till 31 december 2002.

G4. Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa. Från och med inkomståret 2002 ersätts avdrag för avgiften till arbetslöshetskassa med en skattereduktion. Skattereduktionen uppgår till 40 procent av avgiften till arbetslöshetskassan under året. Reduktionen utgör en skatteavvikelse.

G5. Sjöfartsstöd. Sjöfartsstöd ges till last- och passagerarfartyg i internationell trafik. Stödet ges i form av att arbetsgivarens skattekonto krediteras ett belopp motsvarande skatteavdrag och arbetsgivaravgifter på sjöinkomst. Krediteringen utgör en skatteavvikelse.

H. Skattskyldighet

H1-6. Akademier, allmänna undervisningsverk, studentnationer och samarbetsorgan för studentnationer, företagareföreningar, erkända arbetslöshetskassor m.m., ideella föreningar, kyrkor, allmännyttiga stiftelser m.fl. samt ägare av fastigheter nämnda i 3 kap 2–4 §§ fastighetstaxeringslagen. Endast skatteplikt för inkomst av fastighet och vissa rörelseinkomster.

I. Socialavgifter

I1. Nedsättning i stödområde A och B. Vissa arbetsgivare med fast driftställe i stödområdena fick t.o.m. inkomståret 1999 en nedsättning av socialavgifterna. Nedsättningen gällde inte stat och kommun. Nedsättningen var 8 procentenheter fr.o.m. den 1 januari 1997 och omfattade både arbetsgivare och egenföretagare. Denna skatteavvikelse budgeterades på budgetens utgiftssida genom ett anslag under utgiftsområde 19 som täckte bortfallet av avgiftsinkomster till följd av tillämpningen av denna nedsättning. Skatteavvikelsen upphör från och med inkomståret 2000.

I2. Nedsättning med viss inriktning på mindre företag. Vid beräkning av arbetsgivaravgifter får en arbetsgivare göra ett avdrag med 5 procent av lönesumman upp till 852 000 kronor. För enskilda näringsidkare och delägare i handelsbolag gäller motsvarande avdrag för egenavgifter. Nedsättningen gäller inte kommuner, landsting, statliga myndigheter, statliga affärsdrivande verk eller registrerade trossamfund.

I3. Regional nedsättning. Vid beräkning av arbetsgivaravgifter får arbetsgivare med fast driftställe i stödområde A göra ett avdrag med 10 procent av lönesumman upp till 852 000 kronor. Nedsättningen är en utvidgning av den generella nedsättningen av socialavgifterna på 5 procent.

J. Särskild löneskatt

- J1. Utländska artister.* Vid uppdrag i Sverige betalar utländska artister en speciell artistskatt. Däremot behöver varken sociala avgifter eller särskild löneskatt erläggas. Eftersom inkomsten inte är förmånsgrundande avser skatteavvikelsen särskild löneskatt.
- J2. Ersättning skiljemannauppdrag.* Ersättningen ingår inte i underlaget för socialavgifter om parterna är av utländsk nationalitet. Skatteavvikelsen avser särskild löneskatt.
- J3. Ersättning till idrottsutövare.* Ersättning som inte överstiger ett halvt basbelopp är undantagen från socialavgifter. Eftersom ersättningen inte är förmånsgrundande utgörs avvikelsen av särskild löneskatt.

K. Mervärdesskatten

Undantag från skatteplikt

- K1. Försäljning av tomtmark och byggnader.* Vid försäljning av en- och flerbostadshus är ca 15 procent av värdet undantaget från mervärdesskatt. Undantaget gäller i huvudsak tomtmark, bygggränta och vinst som enligt normen borde beskattas.
- K2. Försäljning av bildkonst som ägs av upphovsmannen eller dennes dödsbo.* Undantaget gäller om försäljningssumman understiger 300 000 kronor per år.
- K3. Läkemedel.* Läkemedel som utlämnas enligt recept eller säljs till sjukhus är kvalificerat undantaget från mervärdesskatt. Däremot utgår mervärdesskatt vid försäljning av icke receptbelagda läkemedel.
- K4. Internationell personbefordran.* Som export räknas transport till eller från utlandet. Detta innebär att en resa från ort i Sverige till en ort i utlandet i sin helhet är frikallad från skatteplikt. Skattebefrielsen gäller både luft-, vatten- och landtransporter. Beloppen i tabellen avser inrikes del av utrikes buss- och tågtransporter.

- K5. Lotterier.* All beskattning sker i form av punktskatt.

Skattesats

- K6. Livsmedel.* För livsmedel är skattesatsen nedsatt till 12 procent. Som livsmedel räknas inte vatten från vattenverk, spritdrycker, vin och starköl samt tobaksvaror.
- K7. Rumsuthyrning.* Skattesatsen är 12 procent.
- K8. Personbefordran.* Den 1 januari 2001 sänktes skattesatsen från 12 till 6 procent.
- K9. Transport i skidliftar.* Skattesatsen är 12 procent.

K10-K15. Allmänna nyhetstidningar, böcker och tidskrifter, biografföreställningar, entréavgiftsbelagda kulturevenemang, avgifter för idrottsutövning eller till idrottsvenemang som tillhandahålls kommersiellt, samt upphovsrätter. Skattesatsen för dessa grupper är 6 procent. För böcker och tidskrifter gäller detta från 1 januari 2002.

- K16. Försäljning av bildkonst som ägs av upphovsmannen eller dennes dödsbo.* Om försäljningssumman överstiger 300 000 kronor per år utgår mervärdesskatt med 12 procent.
- K17. Entré djurparker.* Mervärdesskatt för tillträde till och förevisning av djurparker sänktes fr.o.m. den 1 januari 2001 från 25 till 6 procent.

Undantag från skattskyldighet

- K18. Ideella föreningar (exkl. konserter, idrott och utbildning).* Omsättning av vara eller tjänst i en ideell verksamhet räknas inte som yrkesmässig verksamhet om föreningen är befriad från inkomstskatt för omsättningen ifråga.

Redovisningsperiod

K19. Tidpunkt för redovisningsskyldighetens inträde i byggnads- och annan entreprenadverksamhet. Redovisningsskyldigheten inträder två månader efter det att fastigheten tagits i bruk. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten.

Avdrag för ingående skatt

K20. Ingående skatt på jordbruksarrende. Avdragsrätten omfattar hela den ingående skatten på jordbruksarrende, även om värdet av bostad ingår i arrendet.

L. Skatteförmåner inom punktskatteområdet

Energiskatt

L1. Energiskatt på dieselbränsle i motordrivna fordon. Skattesatsen för diesel i olika miljöklasser jämförs med skattesatsen för bensin i miljöklass 1, vilken utgör normen på hela transportområdet. År 2002 är skattesatsen för bensin i den främsta miljöklassen 36 öre/kWh medan diesel beskattas med 13 öre/kWh i miljöklass 1, 16 öre/kWh i miljöklass 2 och 19 öre/kWh i miljöklass 3.

L2. Energiskattebefrielse för elförbrukning vid bandrift. Befrielsen gäller elförbrukning för järnväg och tunnelbana. Skatteavvikelsen uppgår till 36 öre/kWh.

L3. Energiskattebefrielse för bränsleförbrukning vid bandrift. Befrielsen gäller bränsleförbrukning i dieseldrivna järnvägsfordon. Skatteavvikelsen uppgår till 36 öre/kWh.

L4. Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes yrkesmässig sjöfart. Skatteavvikelsen uppgår till 36 öre/kWh.

L5. Energiskattebefrielse på bränsle för inrikesluftfart. Bränsle som används som flygbränsle beskattas inte. Detta gäller både privat och yrkesmässig förbrukning. Skatteavvikelsen uppgår till 36 öre/kWh.

L6. Elförbrukning i vissa kommuner. Normen för skatt på elektrisk kraft utgörs av den skattesats som merparten av de svenska hushållen betalar. Den uppgår till 19,8 öre/kWh år 2002. I Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt kommunerna Sollefteå, Ånge, Örnsköldsvik, Malung, Mora, Orsa, Älvdalen, Ljusdal och Torsby är dock skattesatsen nedsatt till 14,0 öre/kWh. Skatteavvikelsen uppgår till 5,8 öre/kWh.

L7. Skatt på el som används för gas-, värme-, vatten- och elförsörjning. Skattesatsen för denna förbrukning är med vissa undantag nedsatt till 17,4 öre/kWh i de län och kommuner som inte omfattas av den regionala nedsättningen på elförbrukning till 14,0 öre/kWh. Undantagen gäller el som förbrukas i elpannor (>2MW) under perioden 1 november till 31 mars. I ovannämnda län och kommuner är nedsättningen begränsad till 16,4 öre/kWh för sådan förbrukning. I övriga delar av landet gäller i stället normalskattesatsen på 19,8 öre/kWh för sådan förbrukning. Normen är som ovan, d.v.s. 19,8 öre/kWh.

L8. Differentierat energiskatteuttag på fossila bränslen. Skatteavvikelserna beräknas som skillnaden mellan skattesatserna på de olika energislagen och normalskattesatsen på elektrisk kraft. År 2002 uppgår skatteavvikelserna för gasol till 18,7 öre/kWh, för naturgas 17,7 öre/kWh, för kol 15,8 öre/kWh, för tung eldningsolja 13,2 öre/kWh samt för villaolja 12,7 öre/kWh. Två tredjedelar av den totala avvikelsen beräknas tillfalla hushållen medan resterande del tillfaller företagssektorn.

L9. Energiskattebefrielse för biobränslen. Ingen skatt utgår på biobränslen som används för uppvärmning, vilket innebär en avvikelse på 19,8 öre/kWh år 2002.

L10. Halvt avdrag för energiskatt på bränsle. För bränsle som förbrukas vid samtidig produktion av värme och skattepliktig elektrisk kraft i en kraftvärmeanläggning medges avdrag med halva energiskatten.

- L11. Energiskattebefrielse vid produktion av elkraft.* De fossila bränslen som används som insatsvaror vid produktion av elkraft är skattebefriade. Man undviker därmed en dubbelbeskattning eftersom elkraften beskattas i konsumtionsledet.
- L12. Bränsleförbrukning inom industrin.* Industrisektorn är energiskattebefriad för all användning av fossila bränslen. Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L13. Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringarna.* Växthusnäringen är skattebefriad från energiskatt för all användning av fossila bränslen. Sedan den 1 juli 2000 är även övriga delar av jordbruksnäringen skattebefriad. Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L14. Elförbrukning inom industrin.* Industrisektorn är skattebefriad för all användning av elektrisk kraft. Normen utgörs av normalskattesatsen på el.
- L15. Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringarna.* Växthusnäringen är skattebefriad för all användning av elektrisk kraft. Fr.o.m. den 1 juli år 2000 är även övriga delar av jordbruksnäringen skattebefriad. Normen utgörs av normalskattesatsen på el.
- L16. Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk.* Ett skatteavdrag motsvarande 18,1 öre/kWh får göras för vindkraftsel.

Koldioxidskatt

- L17. Nedsättning av koldioxidskatt som utgår på bränslen inom energiintensiv industri.* För företag i den energiintensiva sektorn medges nedsättning av den koldioxidskatt som överstiger 0,8 procent av det enskilda företags omsättning. För det överskjutande beloppet sätts skatten ned till 24 procent. Företag inom cement-, kalk-, glas- och stenindustri är dock befriade från den del av koldioxidskatten på kol och naturgas som överstiger 1,2 procent av omsättningen.
- L18. Koldioxidskattebefrielse för bandrift.* Befrielsen gäller bränsleförbrukning för järnväg och tunnelbana. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt.
- L19. Koldioxidskattebefrielse för produktion av elkraft.* För bränsle som åtgår vid produktion av elkraft utgår ingen koldioxidskatt. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt. Enligt normen bör skatteuttaget utgöra 30 procent av de gällande skattesatserna, dvs. den skattesats som gäller för de konkurrensutsatta sektorerna.
- L20. Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart.* Skatt tas ej ut för flygbränsle. Detta gäller både privat och yrkesmässig förbrukning. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt.
- L21. Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart.* Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt.

Övrigt

- L22. Undantag från svavelskatt för vissa transportslag.* Bränslen som används för bandrift, yrkesmässig sjöfart och luftfart är undantagna från svavelskatt.

M. Skattesanktioner

Kostnader i kapital

- M1. Ränteutgifter.* Enligt normen skall samtliga ränteutgifter vara avdragsgilla om lånet avser investeringar. Dock finns en begränsning i lagstiftningen som innebär att avdragseffekten är 21 procent i de fall nettoränteutgiften (kapitalinkomster frändragna) överstiger 100 000 kr.
- M2. Begränsning av skattereduktion.* I reglerna om skattereduktion för underskott av kapital finns en regel som begränsar reduktionen till summa andra skatter. Skatterestitution medges inte. Avvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

M3. Rän-teutgifter för bostadsrättsföreningar. Avdragsrätten för räntor är begränsad och får ett givet år ej överstiga den intäkt på 3 procent av taxeringsvärdet som föreningen skall ta upp till beskattning. Uppkommer underskott får detta rullas framåt i tiden. Finns ett sådant underskott kvar när fastigheten avyttras får detta kvittas mot en eventuell kapitalvinst.

M4-M6. Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus, lokaler, industri- och elproduktionsenheter. Skatten på dessa fastigheter är en objektskatt som enbart träffar fastighetskapital. Eftersom intäkterna beskattas som inkomst av näringsverksamhet utgör fastighetsskatten (som är avdragsgill mot intäkterna), till den del den inte reducerar inkomstskatten, en skatteavvikelse.

M7. Avkastning på bostadsrättsfastighet. Direktavkastningen från privatbostadsföretags (äkt bostadsrättsföreningar) fastigheter beskattas inte konventionellt, utan genom en särskild schablonmetod. Enligt gällande regler skall föreningen årligen ta upp en intäkt om 3 procent av fastighetens taxeringsvärde till beskattning. Därutöver utgår fastighetsskatt på 0,5 procent av taxeringsvärdet för fastigheter som är taxerade som hyreshus och 1,0 procent för småhusfastigheter fr.o.m. år 2001. Direktavkastningen förutsätts motsvara det sammanlagda marknadsvärdet av bostadsrätterna multiplicerat med statslåneräntan. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden mellan kapitalskatten (30 procent) på fastighetens reala direktavkastning och den skatt som betalas enligt gällande regler.

Punktskatter

M8. Särskild skatt för elektrisk kraft från kärnkraftverk. För elkraft som produceras i kärnkraftverk tas en skatt ut på den tillståndsgivna termiska effekten med 5 514 kronor per megawatt och månad. Före den 1 juli 2000 baserades skatten på antalet kWh. Skatten uppgick då till 2,7 öre per kWh. Skatten kan likställas

med en extra skatt som lagts på vissa företag och är därför att betrakta som en skattesanktion.

Icke saldpåverkande avvikelser

N1. Näringsbidrag och EU-bidrag. Med näringsstöd avses stöd som lämnas av stat eller kommun. Beroende på hur stödet hanteras i näringsverksamheten blir effekten olika. Om bidraget används för finansiering av en icke avdragsgill utgift är bidraget i sin helhet att betrakta som en avvikelse. Om bidraget däremot används för finansiering av en tillgång som enligt allmänna regler får skrivas av med årliga värdeminskningsskatt är avvikelsen enbart en skattecredit. Bidraget fungerar i dessa fall såsom en direktavskrivning. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N2. Avgångsvederlag till jordbrukare. I vissa fall är avgångsvederlag till jordbrukare inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

N3. Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärsnämnden. Ersättningen finansieras med statliga medel och är pensionsgrundande. Eftersom ersättningen är pensionsgrundande bör den betraktas som ersättning för utfört arbete. Från och med inkomståret 1999 beläggs ersättningarna med statlig ålderspensionsavgift. Avvikelsen utgörs av särskild löneskatt med avdrag för den delen av pensionsavgiften som ej grundar förmån.

N4. Flyttningsbidrag som utgår p.g.a. att den anställda flyttar till ny bostadsort är i allmänhet skattefria, utom till den del ersättningen väsentligt överstiger belopp som gäller för befattningshavare i offentlig tjänst. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N5. Värnpliktigas förmåner i form av naturaförmåner, dagessättning, befattningspremie, avgångsvederlag, utbildningspremie, familjebidrag m.m. är skattefria inkomst. Näringsbidrag utgör dock skat-

- tepliktig inkomst. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N6. Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen.* Socialbidrag, begravningshjälp samt underhåll som lämnats till intagen på kriminalvårdsanstalt eller patient på sjukhus är ej skattepliktiga, varför inkomstskatt ej utgår.
- N7. Barnbidrag m.m.* Barnbidrag och förlängt barnbidrag samt barnpension enligt lagen om allmän försäkring till den del pensionen efter avliden förälder ej överstiger 0,4 basbelopp är ej skattepliktiga. Skattefriheten för barnpension är begränsad till den garantinivå som gäller för bidragsförskott. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N8. Underhållsstöd* är inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N9. Handikappersättning m.m.* Handikappersättning, sådan del av vårdbidrag som utgör ersättning för merkostnader, merutgifter för resor, särskilt pensionstillägg för långvarig vård av sjukt barn samt hemsjukvårdsbidrag och hemvårdsbidrag som utgår av kommunala eller landstingskommunala medel är skattefria. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N10. Bidrag till adoption.* Bidrag vid adoption av utländska barn är skattefritt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N11. Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar.* Ersättningen betalas ut vid den första arbetsplaceringen och bidraget är anpassat till de normer som gäller inom socialtjänsten. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N12. Bostadstillägg till pensionärer (BTP).* Ersättningen är skattefri. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N13. Bostadsbidrag.* Ersättningen är skattefri. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N14. Studiestöd.* Studiestöd enligt studiestödslagen är inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N15. Skattefria pensioner.* Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N16. Övriga icke skattepliktiga transfereringar som ej redovisas under punkterna N1-N15.* Skatteavvikelserna avser inkomstskatt.
- N17. Särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA).* Grundavdraget för skattskyldiga med folkpension (förtidspension, änkepension m.m.) avviker från det grundavdrag som aktiva skattskyldiga är berättigade till. Det särskilda grundavdraget är lika med folkpension plus pensionstillskott och reduceras med ökad pensionsinkomst. Avdraget kan dock aldrig vara lägre än det avdrag som aktiva skattskyldiga erhåller. Avvikelsen avser inkomstskatt. Skatteavvikelsen upphör inkomståret 2003.

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Inkomstfördelningen under 1990-talet	7
Fördelning av offentlig konsumtion år 1999	7
1 Hushållens inkomster.....	8
1.1 Inkomstutveckling	8
1.1.1 Förändring av ekonomisk standard.....	8
1.1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal	9
1.2 Fördelningen av ekonomiska resurser 1991–1999.....	9
1.2.1 Lönespridning 1992–2000.....	9
1.2.2 Inkomstspridning.....	10
1.2.3 Ekonomiskt utsatta	11
1.2.4 Utveckling för olika grupper	12
Ungdomar.....	12
Barnfamiljer	12
Ålderspensionärer	12
2 Omfördelning genom offentliga tjänster	13
2.1 Bakgrund och syfte	13
2.1.1 Fördelningsmål.....	13
2.1.2 En databas över offentlig konsumtion.....	14
2.2 Fördelningen av offentliga subventioner 1999	15
2.2.1 Fördelning efter ålder.....	15
2.2.2 Fördelning efter hushållstyper	15
2.2.3 Omfördelning genom skatter	16
2.2.4 Fördelning på inkomstgrupper.....	17
2.2.5 Fördelning på kön	17
3 Offentliga subventioner efter behov?	18
3.1 Barnomsorgens fördelning 1999.....	18
3.1.1 Vad bestämmer nyttjandet?.....	18
3.1.2 Skillnader i nyttjandet av barnomsorg	19
3.1.3 Subventionernas fördelning.....	20
3.2 Hur fördelas utbildningssubventionerna?	20
3.2.1 Fördelningen av utbildningssubventioner 1999	21
3.2.2 Små skillnader i grundskola och gymnasieskola.....	21
3.2.3 Utbildning för 19–29-åringar	21

3.2.4	Betydande omfördelning	22
3.2.5	Trots höjd utbildningsnivå – social snedrekrytering består	22
3.2.6	Liknande mönster i många länder	23
3.2.7	Jämnare fördelning av utbildning och kunskaper	23
3.3	Hälsa, vård och inkomstfördelning	23
3.3.1	Vad är hälsa?	24
3.3.2	Skillnader i hälsa och dödlighet	24
3.3.3	Vårdkonsumtion fördelad efter ålder och kön	25
3.3.4	Vårdkonsumtion och inkomstfördelning	26
3.3.5	Vårdkonsumtion och födelseland	26
3.4	Äldreomsorg och ekonomisk standard	27
3.4.1	Nyttjandet av äldreomsorg	27
3.4.2	Subventionernas fördelning	28
3.4.3	Användaravgifternas fördelningseffekter	28
Underbilaga 3		30
	Begrepp och definitioner	30
	Avsteg från den officiella inkomststatistiken	31
	Datamaterial	32
	Analys av den offentliga konsumtionen	32

Tabellförteckning

1.1	Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2000.....	9
2.1	Faktorinkomst och disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda med och utan offentlig subvention 1999. Andel i olika inkomstgrupper. Procent...	16
2.2	Inkomstspridning för olika inkomstslag 1999.....	16
3.1	Nyttjande och genomsnittlig utbildningssubvention till högskoleutbildning, kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning för personer 19–29 år 1999	21
3.2	Åldersstandardiserad dödlighet under 1990-talet.....	24
3.3	Genomsnittliga subventioner för hälso- och sjukvård fördelade efter ålder 1999.....	25
3.4	Avgift för äldreomsorg fördelad på befolkningen, på samtliga ålders- pensionärer samt avgiften som andel av disponibel inkomst för personer som utnyttjar äldreomsorg.....	28
B3.1	Uppskattade och verkliga kostnader efter område 1999. Miljoner kronor.....	33
	Underbilagetabell 3.1 Individernas disponibla inkomst justerad för försörjnings- börda 1991–1999 samt förändring 1999–2002. 2001 års priser. Medianer samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler).....	34
	Underbilagetabell 3.2 Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda samt subvention från offentliga tjänster per capita. 1999 års priser. Medelvärden....	35
	Underbilagetabell 3.3 Subventioner till barnomsorg 1999.....	36
	Underbilagetabell 3.4 Subventioner till grundskola och gymnasieskola 1999	37
	Underbilagetabell 3.5 Subventioner till hälso- och sjukvård 1999.....	38
	Underbilagetabell 3.6 Subventioner till äldreomsorg 65 år och äldre 1999.....	39

Diagramförteckning

1.1	Lönespridning 1992–2000.....	10
1.2	Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2000	10
1.3	Spridning i justerad disponibel inkomst 1991–1999	10
1.4	Andel med svag ekonomi 1991–1999.....	12
1.5	Ekonomisk standard för barnfamiljer, ungdomar (18–24 år) och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–1999	12
1.6	Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–1999.....	12
2.1	Individuell skatt, transferering och subvention i olika åldersgrupper 1999. Antal i 5-årsklasser	15
2.2	Justerad disponibel inkomst och subvention i olika hushållstyper 1999.....	16
2.3	Subventioner i olika inkomstgrupper 1999.....	17
2.4	Nettobidrag i olika inkomstgrupper 1999	17
2.5	Subventioner till kvinnor och män 1999. Standardvägt efter ålder	17
3.1	Andel barn i barnsomsorg i olika inkomstgrupper 1999	19
3.2	Andel barn i barnsomsorg efter föräldrars utbildningsnivå 1999.....	19
3.3	Barnomsorgssubvention per 2–5 åringar i inkomstgrupper 1999	20
3.4	Barnomsorgssubvention per 6–12 åringar i inkomstgrupper 1999	20
3.5	Subvention till gymnasieutbildning för 16-19-åringar 1999.....	21
3.6	Andel 19–29-åringar som deltar i utbildning på högskola, i kommunal vuxenutbildning eller arbetsmarknadsutbildning 1999.....	22
3.7	Totala utbildningssubventioner efter föräldrarnas utbildningsnivå 1997	22
3.8	Totala hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade efter ålder och kön 1999..	26
3.9	Genomsnittliga hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade på inkomstgrupper 1999	26
3.10	Genomsnittlig konsumtion av hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade efter födelseland 1999	27
3.11	Andelen 65 år och äldre med särskilt boende och hemhjälp i inkomstgrupper. Standardvägt efter ålder och kön.....	28
3.12	Subventioner för äldreomsorg i inkomstgrupper. Standardvägt efter ålder och kön	28

Sammanfattning

På riksdagens uppdrag lämnar regeringen sedan 1994 fördelningspolitiska redogörelser i anslutning till budgetpropositionen och/eller vårpropositionen. I 2001 års ekonomiska vårproposition¹ lades målet om en halvering av antalet socialbidragsberoende mellan åren 1999 och 2004 fast. Avstämning av målet sker i samband med den årliga budgetpropositionen. Den fördelningspolitiska redogörelsen i vårpropositionen innehåller en bredare fördelningspolitisk redogörelse i enlighet med riksdagens uppdrag.

Fördelningsanalyser av de disponibla inkomsterna ger en god bild av hur den ekonomiska standarden varierar mellan hushåll av olika storlek. Denna bilaga redovisar den faktiska utvecklingen mellan åren 1991 och 1999 samt en prognos fram till 2002. Analyser av disponibel inkomst ger emellertid en ofullständig bild av hur de ekonomiska resurserna fördelas i samhället. Årets redogörelse innehåller därför även en analys av de fördelningspolitiska effekterna av offentlig konsumtion i form av barnomsorg, utbildning, arbetsmarknadsåtgärder, hälso- och sjukvård samt äldreomsorg.

I analysen har värdet av subventioner från offentliga tjänster till en produktionskostnad av ca 285 miljarder kronor fördelats på hushållen. Detta kan jämföras med summan av inkomstöverföringar från offentlig sektor till hushållen i form av socialförsäkringar, pensioner och arbetslöshetsunderstöd som uppgår till ca 400 miljarder kronor.

Konsumtionen av dessa tjänster omfördelar stora belopp över tiden samt mellan olika grupper. En viktig frågeställning är att analysera hur värdet av subventionerade offentliga tjänster inom barnomsorg, utbildning, hälso- och sjukvård samt äldreomsorg varierar mellan olika grupper. Dessutom studeras hur konsumtionsmönstret varierar med avseende på inkomst, kön m.m.

Huvudresultaten i bilagan visar att inkomstspridningen ökat något under 1990-talet, men att värdet av den offentliga konsumtionen verkar utjämnande på inkomstfördelningen.

Inkomstfördelningen under 1990-talet

Lönespridningen visar vissa tecken på att öka genom att löneinkomsten växer snabbare i den övre delen av fördelningen.

*Inkomstspridningen*² ökade med ca 10 procent mellan 1991 och 1999. Under den första delen av 1990-talet var inkomstspridningen i det närmaste oförändrad och 1990-talets ökning har huvudsakligen skett efter 1996. Större delen av ökningen kan hänföras till ökade realisationsvinster på kapital. Om dessa exkluderas ökar inkomstspridningen endast med 4 procent. Den ökning av inkomstspridningen som kvarstår, när realvinster exkluderas, förklaras huvudsakligen av att hushåll med högst ekonomisk standard ökat sina arbetsinkomster mer än övriga efter 1995.

Andelen hushåll med svag ekonomi är drygt 4 procent och denna nivå har varit i stort sett oförändrad under hela 1990-talet. Sett i ett internationellt perspektiv är detta en låg nivå.

Fördelning av offentlig konsumtion år 1999

Omfördelning över livet: Subventionerade tjänster omfördelar främst över livet. Personer i 90-årsåldern beräknas få i genomsnitt drygt 150 000 kronor per år i främst vård och omsorg. Barn och ungdomar drar nytta av subventionerade tjänster motsvarande ca 35 000 kronor årligen, huvudsakligen genom barnomsorg och utbildning, medan subventionerade tjänster till 60-åringar är knappt 15 000 kronor.

Barnfamiljer och pensionärer gynnas: Barn och deras föräldrar, särskilt ensamföräldrar, har låg inkomststandard, men när värdet av subventionerade tjänster inkluderas ökar deras resurser betydligt. De största subventionerna överförs dock till ålderspensionärer.

Om subventioner beaktas minskar inkomstspridningen: Subventionerna är högre, både absolut och relativt sett, för personer med låg ekonomisk standard jämfört med välbeställda. Subventionernas andel av disponibel inkomst är

¹ Prop. 2000/01:100.

² Inkomstspridningen mäts med GINI-koefficienten för justerad disponibel inkomst. Definition av GINI-koefficienten finns i underbilaga 3.

sju gånger högre för de sämst ställda hushållen jämfört med de mest välbeställda hushållen.³

Mer subventioner till kvinnor: Kvinnor får 10 procent mer subventioner än män om man tar hänsyn till skillnader i ålder. Kvinnor har högre subvention inom flertalet offentliga tjänster.

Barnomsorg: Barnomsorg nyttjas i högre grad av barn till föräldrar med högre inkomst och med längre utbildning. Detta gäller såväl förskoleverksamhet som skolbarnsomsorg. De reformer som införts sedan dess – kommunernas skyldighet att erbjuda även förskolebarn med arbetslösa eller föräldralediga föräldrar plats i barnomsorg samt maxtaxa i förskola, fritidshem och familjedaghem – kommer rimligen att påverka fördelningen av barnomsorgssubventioner.

Utbildning: Snedrekryteringen till den högre utbildningen består, men Sverige har en jämnare fördelning av kompetens, t.ex. läsförmåga, än de flesta andra länder. Spridningen i antal utbildningsår har minskat påtagligt de senaste 10 åren. Subventioner till grundskola och gymnasieskola är i stort sett lika stora i kronor till föräldrar med olika inkomst och social bakgrund. Subventioner till högskolan gynnar barn till högutbildade och tjänstemän. Det kompenseras endast delvis av att subventioner i arbetsmarknadsutbildning gynnar dem med kortare utbildning och lägre inkomster. Barn till personer med lägre utbildning får totalt sett mindre subvention än högutbildade.

Hälso- och sjukvård: Konsumtion av hälso- och sjukvård är starkt kopplad till såväl ålder som kön. Kvinnor konsumerar mer sjukvård än män och äldre personer mer än yngre. Analysen visar att subventioner inom hälso- och sjukvårdsområdet är högre både i absoluta och relativa termer för låginkomsttagare än för välbeställda, oavsett om man tar hänsyn till olikheter i åldersstruktur eller inte. En jämförelse mellan sjukvårds konsumtion bland utrikes födda och svenskfödda visar att utrikes födda konsumerar mindre sjukvård då hänsyn tagits till olikheter i åldersstruktur m.m.

Äldreomsorg: Äldre med svag ekonomi utnyttjar äldreomsorg i större omfattning än välbeställda också när man tar hänsyn till ålderskillnader. Subventionerna gynnar ekonomiskt svaga som också har sämre hälsa.

1 Hushållens inkomster

1.1 Inkomstutveckling

Inkomstfördelningen följs regelbundet i SCB:s undersökning av hushållens ekonomi, HEK.⁴ I underbilagetabell 3.1 redovisas utvecklingen under 1990-talet samt en framskrivning till år 2002.

Denna redovisning avser analys av årliga tvärsnittsdata, vilket innebär att det är grupperns inkomstutveckling som studeras. Sammansättningen av tvärsnitten förändras över tiden. Enskilda individer kan förflytta sig mellan inkomstgrupper, åldersgrupper etc. En ensamstående med barn kan vid nästa mättillfälle tillhöra gruppen övrig med barn om barnet har fyllt 18 år och bor kvar hemma. Gruppen ålderspensionärer kompletteras med yngre personer samtidigt som äldre personer dör. En individ kan sälja sitt hus och göra en realisationsvinst och därmed tillfälligt hamna i den högsta inkomstklassen. Individer med stora kapitaltillgångar som är aktiva på aktiemarknaden är sannolikt med i den högsta inkomstklassen vid varje mättillfälle. Då longitudinella uppgifter saknas i SCB:s undersökning av hushållens ekonomi har det inte varit möjligt att följa enskilda individers vandring på inkomstskalan.

1.1.1 Förändring av ekonomisk standard

Medianen för hushållens ekonomiska standard ökade med 1,4 procent mellan 1991 och 1999. Kvinnor har fått en något större ökning än män under perioden. Ålderspensionärers medianinkomst ökade kraftigt, medan utvecklingen för övriga åldersgrupper och hushållstyper var mer splittrad.

Medelvärde för ekonomisk standard ökade med 5,3 procent i fasta priser. Alla inkomstgrupper medelvärden har ökat under perioden. Störst var ökningen i gruppen med de högsta inkomsterna, 17 procent. Att medelvärdet ökar mer än medianvärdet innebär i regel att fördelningen blir mer ojämn genom en större ökning i toppen av fördelningen.

³ Hushållen delas in i kvintiler utifrån ekonomisk standard. Den lägsta kvintilen jämförs med den högsta kvintilen. Ekonomisk standard mäts som disponibel inkomst justerad för försörjningsböroda.

⁴ Tidigare Inkomstfördelningsundersökningen, (HINK). Undersökningen bygger på kontrolluppgifter till taxeringen, myndigheters register och telefonintervjuer.

Tabell 1.1 Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2000

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Lönespridning (Decil9/Decil5)	-	1,40	1,43	1,45	1,44	1,46	1,46	1,52	1,55	1,55
Jämställdhet lön (D5k/D5m)	-	0,87	0,87	0,86	0,88	0,86	0,86	0,88	0,88	0,86
Inkomstspridning (Gini)	0,228	-	0,219	0,244	0,220	0,228	0,246	0,232	0,252	-
Förmögenhetskoncentrationen 1 %	-	19,5	-	-	-	-	20,3	-	29,8	-
Andel med svag ekonomi (%)	4,2	-	4,1	4,0	4,1	3,7	3,5	3,7	4,0	-
Andel barn (0-17 år) med svag ekonomi (%)	3,2	-	3,4	3,9	4,2	4,6	4,0	3,1	3,6	-
Barnfamiljers relativa standard (%)	97,5	-	96,1	93,9	94,6	9,34	92,8	93,9	94,0	-
Regional spridning	1,18	1,16	1,16	1,17	1,14	1,16	1,17	1,19	1,17	1,21
Inkomströrlighet (M)	-	0,048	0,043	0,042	0,042	0,041	0,041	0,042	0,045	0,046
Marginaleffekt (%)	-	-	-	-	-	53,2	53,4	52,2	50,1	47,7

Förklaringar till nyckeltalen finns i underbilaga 3 samt i avsnitt 1.1.2 och 1.2.

Under perioden 1999–2002 beräknas hushållens reala inkomster öka med 12,5 procent i genomsnitt. Såväl ökade faktorinkomster⁵ som sänkta skatter och ökade transfereringar bidrar till förändringen. Ökningen är ungefär lika stor för ensamstående utan barn som för samboende. Ensamstående med barn och ålderspensionärer beräknas få en svagare inkomstökning än genomsnittet.

Sett över hela perioden 1991 till 2002 beräknas inkomstökningen vara högre än genomsnittet för den högsta inkomstgruppen, för ålderspensionärer och för sammanboende utan barn. Ungdomar och ensamstående med barn beräknas få en svagare ökning av inkomsten än genomsnittet. Kvinnor beräknas sammantaget få en något större inkomstökning än män.

1.1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal

I tabell 1.1 redovisas utvecklingen av ett antal fördelningspolitiska nyckeltal under 1990-talet. Ungefär hälften av nyckeltalen analyseras mer noggrant i denna bilaga medan övriga endast kort kommenteras här.

Förmögenhetskoncentrationen följs inte regelbundet. De observationer som finns visar ändå tydligt att förmögenhetsmassan har blivit betydligt mer ojämnt fördelad under 1990-talet.

Regional spridning: Skillnaderna i inkomstnivå mellan rika och fattiga regioner har varit i stort

sett konstant under perioden. De regioner som studeras är lokala arbetsmarknadsregioner.

Inkomströrligheten minskade något i början av perioden men har vänt uppåt igen mot slutet.

Marginaleffekter: Den genomsnittliga marginaleffekten i befolkningen har minskat från 53,2 procent 1996 till 47,7 procent 2000. Tendensen förväntas fortsätta genom lägre arbetslöshet, skattejusteringar och införande av maxtaxa i barnomsorgen.

1.2 Fördelningen av ekonomiska resurser 1991–1999

1.2.1 Lönespridning 1992–2000

I detta avsnitt redovisas spridningen av löneinkomst med uppgifter från SCB:s årliga lönestatistik.⁶ Med lön avses den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete vilken grundar sig på uppgift från företagets personalredovisning. Både heltids- och deltidsanställda ingår.

Lönespridningen beräknas som kvoter mellan olika grupper där individerna delas in i tio lika stora grupper sorterade efter lön (deciler). En viss ökning av lönerna för den tiondel som har högst månadslön i relation till övriga kan observeras (se diagram 1.1). I den nedre delen av löneskalan sker det en långsam förändring. Median-

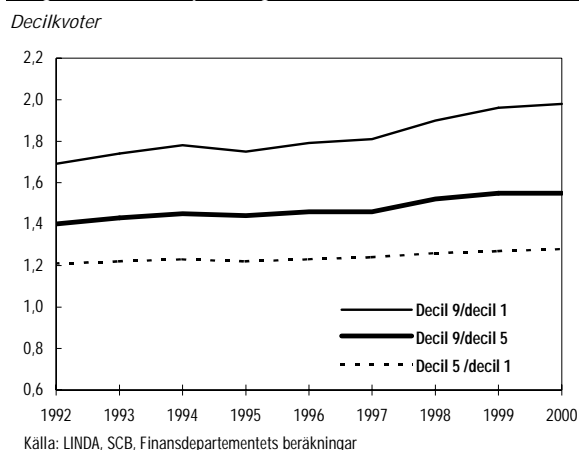
⁵ Löner, företagar- och kapitalinkomster.

⁶ Lönestatistiken har för de senaste tre åren kompletterats med uppgifter för urvalspersoner i LINDA, SCB.

lönen (decilgrupp 5) i förhållande till tiondelen med lägst lön har ökat något under 1990-talet.

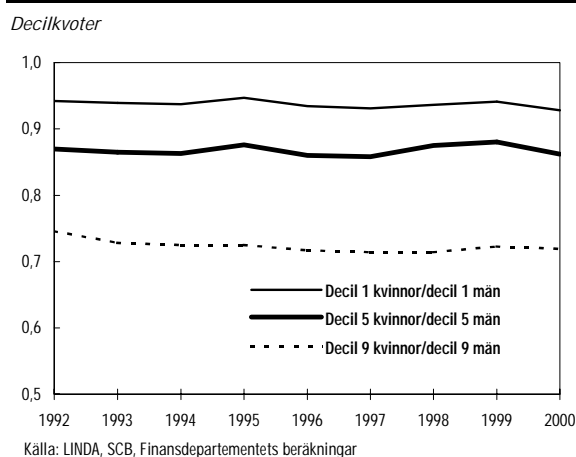
Den statistiska täckningen av branscher och personal i ledande befattningar har förbättrats avsevärt från och med 1998. Tendensen till ökad relativ lön i de högre löneskikten kan delvis bero på att fler personer med höga månadslöner ingår i statistiken.

Diagram 1.1 Lönespridning 1992–2000

I diagram 1.2 jämförs kvinnors lön med mäns lön för olika deciler i respektive lönefördelningar. Relationerna har varit påfallande konstanta men år 2000 förefaller det som om lönenivån har utvecklats till kvinnors nackdel. Löneskillnaden är emellertid stor mellan könen, särskilt i de högre löneskikten där kvinnors genomsnittslön endast uppgår till ca 70 procent av mäns löneinkomst. I de lägre löneskikten är skillnaderna marginella och kvinnors lön uppgår till ca 94 procent av mäns.

Diagram 1.2 Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2000

1.2.2 Inkomstspridning

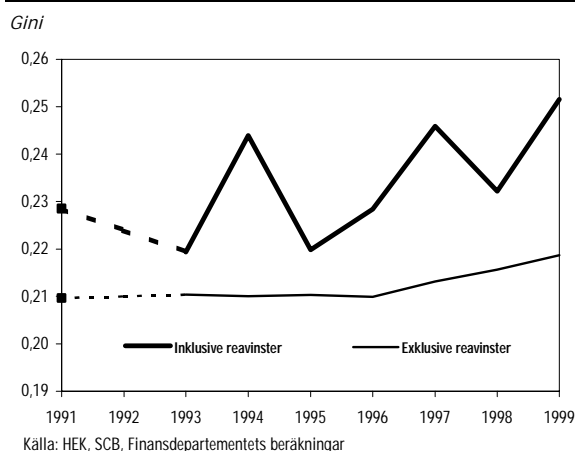
Inkomstfördelningen redovisas årligen i SCB:s inkomstfördelningsundersökningar.

När inkomstfördelning och dess utveckling över tiden skall analyseras måste ett antal val avseende metod och definitioner göras. Det gäller t.ex. hur inkomsten beräknas, om det är hushåll eller individer som skall analyseras och hur man skall jämföra hushåll med olika storlek och sammansättning. Varken forskningen eller internationell standard ger en entydig vägledning i dessa frågor.

Analyserna i denna redogörelse avviker från SCB:s officiella statistik. Syftet är att uppnå en rättvis beskrivning av fördelningen av konsumtionsmöjligheter bland hushåll med olika försörjningssituation. Ytterligare ett syfte är att följa internationell praxis. De avsteg som gjorts från SCB:s metoder redovisas i detalj i underbilaga 3.

I diagram 1.3 visas hur inkomtspridningen, mätt som Gini-koefficienten (se underbilaga 3) för justerad disponibel inkomst, utvecklats under 1990-talet. Nivån varierar kraftigt mellan enskilda år. Inkomtspridningen ökar de år då hushållen väljer att realisera stora nominella värdeökningar i aktier och andra tillgångar. Enligt denna serie ökade Gini-koefficienten från 0,228 till 0,252 mellan 1991 och 1999. Ett högre värde betyder en mer ojämn inkomstfördelning. Ökningen med 0,024 enheter motsvarar drygt 10 procent. Detta mönster stämmer väl överens med vad som redovisas i offentlig statistik.

Diagram 1.3 Spridning i justerad disponibel inkomst 1991–1999

Reavinsternas stora genomslag på inkomtspridningen beror på att de är mycket skevt fördelade. År 1999 stod en procent av befolkningen för

70 procent av reavinsterna och tio procent av befolkningen för 99 procent av desamma. Reavinsternas omfattning har ökat trendmässigt under perioden men varierar kraftigt mellan åren, t.ex. uppgick de 1992 till 18,4 miljarder kronor jämfört med 130 miljarder kronor år 2000. När reavinsterna exkluderas tydliggörs att fördelningen av övriga inkomster varit i stort sett helt oförändrad under perioden 1991–1996, därefter ökar ojämnheten något. Denna ökning beror främst på att de med högst inkomst har ökat sin inkomst, framför allt arbetsinkomst, snabbare än övriga mot slutet av 1990-talet.

De förändringar i inkomstfördelningen som skett under 1990-talet kan alltså nästan helt förklaras av reavinster, både den kraftiga variationen och den ökade spridningen. Anmärkningsvärt är att inkomstfördelningen i stort tycks vara helt opåverkad av den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten under decenniet. Alla förändringar kan i princip förklaras med börsutvecklingen.

Att så lite har hänt med inkomstfördelningen i stort betyder inte att enskilda hushåll och individer inte har drabbats hårt av den ekonomiska nedgången och arbetslösheten under perioden. Det kan ske stora förändringar inom en given fördelning genom att hushåll "byter plats" med varandra, utan att fördelningens sammantagna utseende påverkas.

Enligt preliminär statistik från SCB fortsätter tendensen till ökad inkomstspridning även under år 2000 men en närmare analys kan göras först när den definitiva statistiken föreligger.

1.2.3 Ekonomiskt utsatta

Fattigdomsbekämpning är ett centralt mål för fördelningspolitiken. Statistiken över personer med en svag ekonomi är svårtolkad och måste bedömas med stor försiktighet. Registrerade årsinkomster fångar inte ekonomiska resurser i form av förmögenhet, arv och liknande överföringar inom familjen och inte heller tipsvinster, inkomster från svartarbete osv. Många människor har tillfälligt valt att sänka sina inkomster i samband med studier, föräldraledighet, resor etc. Det har tidigare⁷ visats att två tredjedelar av alla som räknas till dem med en svag

ekonomi hör till grupper vars inkomster är svåra att mäta, som har förmögenhet eller som själva valt låga inkomster. Relativt få av dem som registreras som fattiga i inkomststatistiken tar emot socialbidrag. Det kan också finnas ett underutnyttjande av socialbidrag som beror på attityder och informationsbrister.

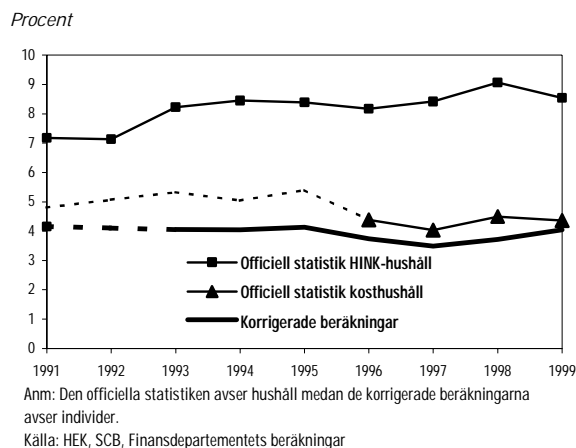
När omfattningen av låga inkomster skall beräknas utgår man ofta från en inkomstgräns och betraktar alla individer eller hushåll vars inkomster understiger denna gräns som ekonomiskt utsatta eller ekonomiskt fattiga. Inkomstgränsen kan vara absolut eller relativ. Om vad som skall betraktas som en inkomst under "fattigdomsgränsen" bestäms av inkomstnivån i den miljö där individen eller hushållet lever, väljs en relativ inkomstgräns.

I SCB:s officiella statistik används ett relativt mått på svag ekonomi: andelen hushåll som har en justerad disponibel inkomst som understiger halva medianinkomsten. Exempel på ett absolut mått är andelen hushåll med inkomster understigande socialbidragsnormen. Denna fattigdomsgräns kan ändras över tid med inflationen men sänks inte om medianinkomsten sänks. I följande analyser används samma relativa mått som i den officiella statistiken, men med de korrigerade beräkningsmetoder som redovisas i underbilaga 3.

Enligt den officiella statistiken har andelen hushåll med svag ekonomi varit i stort sett oförändrad mellan 1996 och 1999. De korrigerade beräkningarna visar att resultatet håller även för hela perioden 1991–1999.

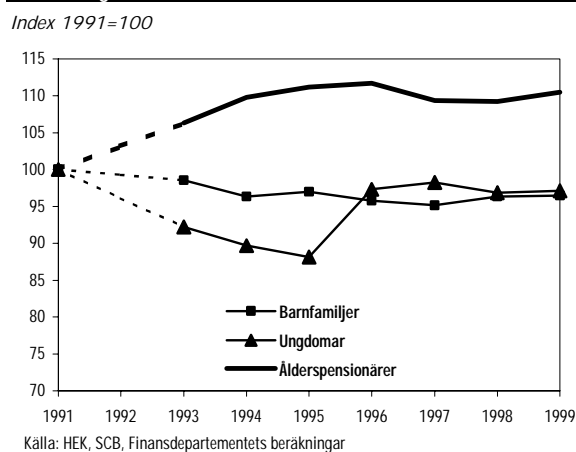
I diagram 1.4 visas också utvecklingen enligt den officiella statistiken med det tidigare använda hushållsbegreppet ("HINK-hushåll"). Förutom att nivån är betydligt högre under hela perioden finns en viss ökning av andelen med svag ekonomi. Denna ökning finns inte i serier som använder kosthushållsbegreppet. Skillnaden beror till stor del på att ungdomar över 18 år som bor hemma hos sina föräldrar betraktas som egna hushåll om det tidigare hushållsbegreppet används. Hemmaboende ungdomar har oftast låga egna inkomster varför de hamnar under gränsen för en svag ekonomi.

⁷ Prop. 1996/97: 1 bilaga 4.

Diagram 1.4 Andel med svag ekonomi 1991–1999

1.2.4 Utveckling för olika grupper

I diagram 1.5 redovisas hur barnfamiljernas, ålderspensionärernas och ungdomarnas relativa inkomster varierat över tiden. Relativ inkomst definieras som genomsnittlig justerad disponibel inkomst i gruppen i förhållande till motsvarande genomsnitt för totalbefolkningen. För att underlätta jämförelser av utvecklingen har nivån för samtliga grupper satts till 100 år 1991.

Diagram 1.5 Ekonomisk standard för barnfamiljer, ungdomar (18–24 år) och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–1999

Ungdomar

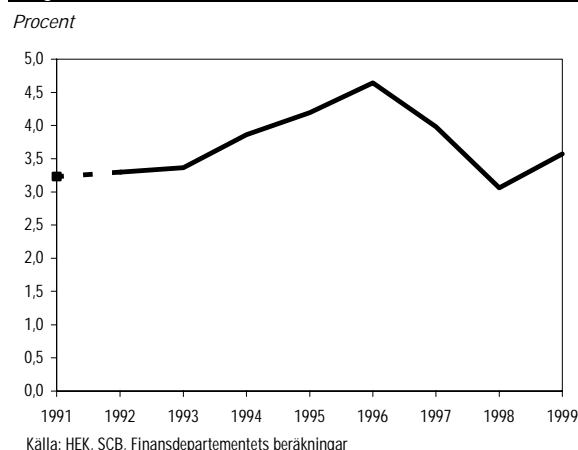
Ungdomarnas (18–24 år) inkomststandard låg redan 1991 betydligt under genomsnittet i befolkningen och de drabbades särskilt hårt av den sjunkande sysselsättningen i början av 1990-talet. Detta syns tydligt i deras relativinkomster som sjönk kraftigt fram till 1995. Därefter har en snabb återhämtning skett även om nivån fortfa-

rande är något lägre än 1991. Utbyggnaden av gymnasieskolan med ett tredje studieår i kombination med den svaga arbetsmarknaden har medfört att allt fler valt att studera, med en svagare inkomst som följd.

Barnfamiljer

Barnfamiljernas ekonomiska situation försämrades fram till 1997. Detta kan till stor del förklaras av stigande arbetslöshet samt att de drabbades hårdare av saneringsprogrammet än andra grupper. Efter bottennoteringen 1997 har en viss återhämtning skett. Under de senaste åren har insatser gjorts för att förbättra barnfamiljernas situation, bl.a. har barnbidragen höjts successivt åren 2000–2001 och år 2002 infördes en maxtaxa i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg. Effekterna av dessa åtgärder kan ännu inte utläsas i den officiella inkomststatistiken. Sannolikt kommer det att påverka barnfamiljernas ekonomi positivt.

Andelen barn som lever i familjer med svag ekonomi är internationellt sett mycket låg i Sverige.⁸ Andelen ökade dock från 3,2 procent 1991 till 4,6 procent 1996. Därefter har andelen sjunkit igen och 1999 var den 3,6 procent.

Diagram 1.6 Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–1999

Ålderspensionärer

Ålderspensionärers ekonomiska standard har, med undantag för enstaka år, förbättrats succes-

⁸ Se t.ex. bilaga 3 Prop. 1999/2000:100.

sivt under 1990-talet. Sedan 1991 har gruppens genomsnittliga inkomststandard ökat kraftigt jämfört med övriga grupper. Under andra halvan av 1990-talet ligger förändringstalen på samma nivå som genomsnittet i befolkningen. Förbättringen har flera förklaringar. För det första påverkas pensionärer inte direkt av stigande arbetslöshet. För det andra ersätts äldre pensionärer successivt med yngre pensionärer med högre ATP-pension. Slutligen drabbade konsolideringen av de offentliga finanserna inte pensionärsgруппerna i samma utsträckning som övriga grupper.

2 Omfördelning genom offentliga tjänster

2.1 Bakgrund och syfte

Regeringen har i olika sammanhang framhållit att analyserna av fördelningen av den ekonomiska välfärden behöver breddas och fördjupas.

Nästan alla fördelningsanalyser använder disponibel inkomst som mått på levnadsstandard och fördelning av ekonomiskt välstånd. Den disponibla inkomsten exkluderar emellertid de resurser som tillhandahålls genom offentliga tjänster, såsom omsorg om unga och gamla, utbildning samt hälso- och sjukvård. För att få en mer komplett bild av välfärdens fördelning, bör därför subventionsvärdet av dessa tjänster inkluderas.

Den offentliga konsumtionen uppgår till ca 535 miljarder kronor, vilket utgör ungefär en fjärdedel av BNP. I denna analys ingår endast individuella tjänster till en produktionskostnad på ca 285 miljarder kronor. Detta kan ställas i relation till de kontanta inkomstöverföringarna till hushållen på ca 400 miljarder kronor.

Även om subventioner inte utgörs av kontanter, har de ett värde för mottagaren eftersom denne annars skulle få betala för utnyttjande av tjänsten. Fördelningspolitiska motiv ligger ofta till grund för samhällets omfattande engagemang i att tillhandahålla subventionerade tjänster. Offentligt subventionerad utbildning syftar till att ge barn och ungdomar likvärdig utbildning oberoende av bakgrund. Utbildning syftar ytterst till att skapa likvärdiga förutsättningar för sysselsättning och livsinkomst, oavsett individens bakgrund. Genom offentlig vård och om-

sorg vill samhället förbättra livsvillkoren för sjuka och handikappade. Behov, inte ekonomiska förhållanden, skall bestämma tillgången till vård och omsorg.

Människors grundläggande förutsättningar och risker i livet är ojämnt fördelade. Personer med högre utbildning har ofta god hälsa, bättre inkomst, låg risk i arbetet samt en längre livslängd. Personer med svag hälsa har ofta lägre utbildning, högre arbetslöshet, lägre inkomst, högre risk i arbetet och riskerar att dö i förtid.

Marknaden klarar sällan av att utjämna dessa skillnader i förutsättningar och risker. I Sverige, liksom i de flesta andra industriländer, har man därför valt att subventionera olika tjänster som barnomsorg, utbildning, hälso- och sjukvård samt äldreomsorg. Dessa subventioner utvärderas sällan utifrån fördelningspolitisk synvinkel.

Under den ekonomiska krisen under 1990-talets första hälft tvingades kommuner och landsting att skära ned sina utgifter. Ekonomin har nu återhämtat sig och regeringen prioriterar verksamheten inom vård, skola och omsorg.

Mot denna bakgrund är det angeläget att komplettera den traditionella fördelningsanalysen genom att belysa hur dessa offentliga tjänster fördelas.

2.1.1 Fördelningsmål

Fördelningseffekter av subventionerade offentliga tjänster kan bedömas utifrån ett antal olika fördelningsmål. En detaljerad genomgång av frågeställningar som rör mål inom fördelningspolitiken samt kunskapsläget inom forskningen, gjordes i den fördelningspolitiska redogörelsen till budgetpropositionen för 2000.⁹ Det finns ett antal viktiga överväganden att göra i samband med utvärderingar av fördelningspolitiska effekter av den offentliga konsumtionen. Några centrala frågeställningar lyfts fram nedan.

Är offentligt subventionerade tjänster tillgängliga i lika omfattning för alla och av samma kvalitet? Det är mycket få i Sverige som ifrågasätter offentliga ingripanden i syfte att skapa förutsättningar för vård, omsorg och utbildning på lika villkor för alla medborgare. För att kunna utvärdera dessa mål krävs omfattande kunskaper

⁹ Prop. 1999/2000:1 bilaga 4.

om människors behov av olika tjänster, tillgången på tjänster och deras kvalitet.

Är det faktiska utnyttjandet av offentliga tjänster lika för dem som har lika behov? Samhället vill, av rättviseskäl aktivt påverka medborgarnas val, bl.a. genom utbildning och information. Exempelvis bör barn ges samma förutsättningar att nyttja barnomsorgen, oavsett föräldrarnas utbildning eller inkomst. Studier av fördelnings-effekter av offentliga tjänster baseras ofta på den faktiska konsumtionen, men bortser oftast från att skillnader i användning kan spegla såväl olika val som olika behov. Behov är i regel mycket svårt att mäta.

Fördelas offentliga tjänster så att de gynnar resurssvaga personer? Höginkomsttagare betalar mer i skatt än låginkomsttagare och bidrar därmed till en större del av finansieringen av offentliga tjänster. Om båda grupperna har lika tillgång till och utnyttjar tjänsten med samma kvalitet sker en omfördelning.

Underlättar offentliga tjänster individens omfördelning av resurser över livet? Ofta är behovet som störst de perioder i livet när inkomsten är som lägst. Många medborgare skulle ha svårt att lösa denna omfördelning på marknaden. Det finns inga undersökningar som visar hur stor del av den offentliga konsumtionen i Sverige som utjämnar resurser över livet respektive hur stor del som utjämnar mellan ekonomiskt svaga och välbeställda.

Medför subventioneringen en utjämning av faktiska livsvillkor? Syftet är inte att nå en jämn konsumtion av tjänster utan att utjämna faktiska levnadsförhållanden. I Sverige finns en utbyggd statistik och omfattande forskning om skillnader i levnadsförhållanden. Endast undantagsvis värderas dock välfärd och ekonomisk standard i förhållande till den omfattande subventionen av offentliga tjänster. En central fråga är om grundläggande välfärd som hälsa, kunskap och livslängd är jämnare fördelad i Sverige, än i länder med mindre omfattande verksamhet i offentlig regi.

Påverkar subventionerade offentliga tjänster medborgarnas beteende och är användaravgifterna rättvisa? Människors beteende påverkas inte enbart av subventionen i sig, utan även av den avgift som man betalar för offentliga tjänster samt av finansieringen via skatten. Många tjänster är gratis, för en del betalas en fast avgift, medan andra tjänster har inkomstrelaterade avgifter. Avgiftssättningen utgör en viktig del i den

omfördelning som sker. Höga avgifter kan påverka efterfrågan så att utnyttjandet inte sker efter behov. På samma sätt kan alltför låga avgifter leda till överutnyttjande. Nyttan av offentlig omfördelning bör vägas mot eventuella snedvridningar som orsakas av skattesubventionerade offentliga tjänster. Höga skatter, i kombination med användaravgifter och inkomstprövade bidrag, kan leda till höga sammanlagda marginaleffekter. Alltför höga marginaleffekter försvagar drivkrafterna till arbete, vilket på sikt minskar de framtida möjligheterna att tillhandahålla resurser för de offentliga välfärdssystemen.

2.1.2 En databas över offentlig konsumtion

SCB fick under hösten 2001 i uppdrag att framställa en databas över individernas och hushållens inkomster och konsumtion av offentliga tjänster avseende år 1999. Databasen bygger på SCB:s undersökning av hushållens ekonomi 1999 (HEK) och har kompletterats med uppgifter från andra register. Analysen i detta kapitel grundar sig på dessa data. Resultat från en liknande studie avseende 1997 och mycket av teorin och forskningsläget finns redovisat i den fördelningspolitiska redogörelsen i budgetpropositionen för 2000.¹⁰

Analysen här, liksom i tidigare redogörelse, avser endast de resurser som fördelas i form av *individuella tjänster*. De subventioner som omfattas är barnomsorg, utbildning, arbetsmarknadsåtgärder, individuell familjeomsorg, färdtjänst, äldreomsorg i form av särskilt boende och hemtjänst, slutet sjukhusvård och öppenvård samt läkemedel och tandvård. Tjänster som kan konsumeras av många personer gemensamt (kollektiva tjänster), såsom infrastruktur, försvar, rättsväsende och polis har inte beaktats.

Metoden för att beräkna subventioner och fördela dem på hushåll och individer följer samma principer som vid tidigare studie. Databasen innehåller konsumtion och kostnader i något högre grad än 1997, vilket försvårar en jämförelse mellan åren.

Värdet av subventionen antas motsvara produktionskostnaden minus användaravgiften. Den beräknade subventionen kan således inte likställas med individens egentliga värdering av

¹⁰ Prop. 1999/2000:1 bilaga 4.

tjänsten. I vissa fall överskattar den beräknade subventionen det värde som en person ger tjänsten medan subventionen i andra fall underskattar värdet. I ytterligare andra fall uppkommer värdet först över tiden.

2.2 Fördelningen av offentliga subventioner 1999

Detta avsnitt belyser den grundläggande frågan om hur fördelningen av ekonomisk standard förändras ett visst år om man förutom inkomsten även beaktar värdet av subventionerade offentliga tjänster.

Här redovisas det faktiska nyttjandet medan diskussionen om nyttjandet i förhållande till hushållens behov delvis tas upp i avsnitten som mer i detalj behandlar enskilda tjänster.

2.2.1 Fördelning efter ålder

Skatter, transfereringar och offentligt subventionerade tjänster har ett starkt inslag av omfördelning över livet. I diagram 2.1 redovisas dessa fördelat efter individens ålder. Transfereringar som riktar sig till hushållet (t.ex. bostadsbidrag) har fördelats på hushållets medlemmar. Övriga transfereringar (t.ex. sjukpenning, pension) och offentliga subventioner är de som individen tar emot. Skatt avser den inkomstskatt som personen betalar på arbete och socialförsäkrings-transfereringar eller på kapital.

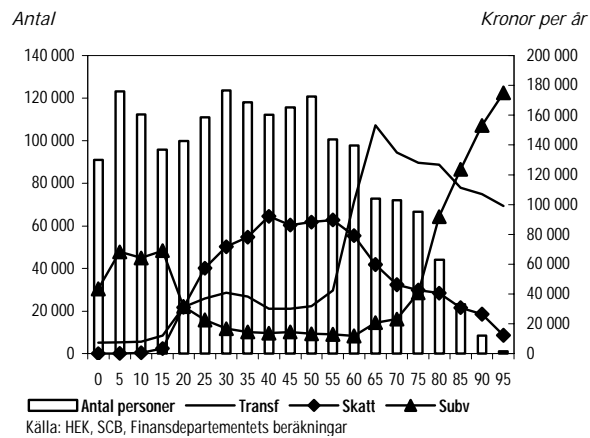
Barn och ungdomar har låga värden på skatt och transferering. Den genomsnittliga skatten per person är som högst 90 000 kronor per år i 40–55-årsaldern till följd av att löneinkomster stiger med ålder.

Transfereringar från socialförsäkringssystemen varierar mellan 30 000 och 40 000 kronor upp till 50-årsaldern. Därefter ökar de mycket kraftigt som följd av förtids- och ålderspensioner och är som allra högst (155 000 kronor) i 65-årsaldern. I högre åldrar minskar successivt sedan transfereringarna som följd av att äldre personer har lägre ålderspensioner.

Subventioner är ofta direkt knutna till ålder, exempelvis barnomsorg, utbildning och äldreomsorg. De är därför höga bland de yngsta och bland de allra äldsta. Subventionen till personer i 90-årsaldern beräknas till drygt 150 000 kronor

per år, vilket kan jämföras med knappt 15 000 kronor för personer i 60-årsaldern.

Diagram 2.1 Individuell skatt, transferering och subvention i olika åldersgrupper 1999. Antal i 5-årsklasser

Den statistiska åldersanalysen väcker frågan om hur stor del av skatt, transferering och subvention som omfördelar över livet respektive mellan individer. Sådana analyser kräver dock tillgång till paneldata där individerna kan följas över tiden. Analyser med hjälp av simulerade livsförlopp har visat att 25 procent av skatter och bidrag endast är en årlig rundgång.¹¹ Ungefär 50 procent är en omfördelning över livet. Återstående ca 25 procent utgör en omfördelning mellan individer. Analysen avser endast skatter och transfereringar, inte offentligt konsumtion. Många av socialförsäkringssystemens syften är att omfördela risk mellan olika personer och inte i första hand att omfördela resurser mellan olika åldrar.

Fördelningen av offentliga subventioner i olika åldersgrupper pekar på att en stor del av den offentliga konsumtionen utgörs av en omfördelning från förvärsaktiv ålder till de allra sista åren i livet. Mycket stora belopp i form av sjukvård och äldreomsorg tillgodogörs då de äldsta.¹²

2.2.2 Fördelning efter hushållstyper

Ett alternativt antagande som tillämpas i följande analys är att värdet av subventionen *helt tillfaller*

¹¹ Hussenius, Selén 1994. Med rundgång avses transfereringar och skatter som individen via olika system betalar till sig själv under ett givet år.

¹² Batljan, Lagergren, bilaga 8 till LU 1999/2000.

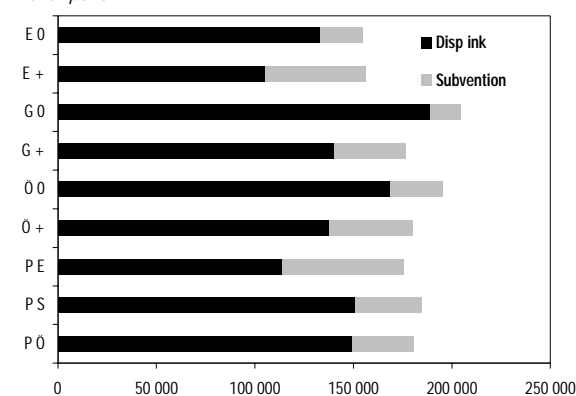
det hushåll personen hör till. Det är analogt med att personer i ett hushåll antas ha gemensam ekonomi. Alla i hushållet förutsätts ha lika stor nytta av subventionen till ett barns barnomsorg eller utbildning, eftersom alla i hushållet annars antas ha behövt bidra med att betala för tjänsten. Hushållets totala subvention fördelas lika på varje medlem i hushållet. Den disponibla inkomsten inklusive subvention avser således summan av justerad kontant disponibel inkomst och beräknad total subvention per capita.

Den ekonomiska standarden skiljer sig betydligt mellan personer som hör till olika hushållstyper, vilket har ett samband med åldersskillnader, dvs. var i livscykeln man befinner sig (diagram 2.2). Ensamstående har lägre standard än sammanboende. Personer utan barn har högre standard än barnfamiljer och standarden minskar med ökat antal barn i hushållet.

Efter att subventioner inkluderats förändras bilden. Barnfamiljers och framför allt ensamföräldrars resurser ökar betydligt när subventioner räknas in. Mest ökar de dock för ensamstående ålderspensionärer. Som framgår av diagrammet och underbilagetabell 3.2 sker en betydande utjämning för olika hushållstyper när hänsyn tas till subventionen från offentliga tjänster.

Diagram 2.2 Justerad disponibel inkomst och subvention i olika hushållstyper 1999

Kronor per år

E0= Ensam utan barn, E+= Ensam med barn, G0= Gift/samboende utan barn, G+= Gift/samboende med barn, O0= Övriga hushåll utan barn, O+= Övriga hushåll med barn/ungdomar, PE= Ensamstående pensionär, PS= Gift/samboende pensionär, P0= Övriga hushåll med minst en pensionär

2.2.3 Omfördelning genom skatter

Inkomst av lön, näringsverksamhet och kapital (faktorinkomsten) är ojämnt fördelad i befolkningen. De 20 procent som har högst ekonomisk

standard (kvintil 5) står för 44 procent av alla faktorinkomster (tabell 2.1). Deras faktorinkomst är drygt 10 gånger högre än inkomsten bland femtedelen med lägst standard. Skatt och sociala transfereringar utjämnar inkomsten kraftigt. Den disponibla inkomsten är därför mycket jämnare fördelad. Personer i kvintil 5 hade 3,4 gånger högre ekonomisk standard jämfört med de 20 procent med lägst standard.

Tabell 2.1 Faktorinkomst och disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda med och utan offentlig subvention 1999. Andel i olika inkomstgrupper. Procent

Inkomstgrupper efter disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda

Inkomstgrupp (kvintil)	Faktorinkomst	Justerad disponibel inkomst	Justerad disponibel inkomst med subvention
1	4	10	14
2	10	15	16
3	17	18	18
4	24	22	21
5	45	35	31
Alla	100	100	100
Kvintil 5/kvintil 1	10,3	3,4	2,3

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Subvention genom offentliga tjänster är betydligt högre för personer med låg ekonomisk standard. Kvoten mellan femtedelen med högst standard och den med lägst minskar till 2,3 gånger. Det innebär att subventioner i likhet med skatter och transfereringar har en utjämnande effekt på de ekonomiska resurserna räknade statistiskt.

Tabell 2.2 Inkomstspridning för olika inkomstslag 1999

Gini-koefficienten för justerad inkomst efter hushållets sammansättning

Inkomstslag	Gini
Faktorinkomst (F)	0,493
Bruttoinkomst (B)	0,334
Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda (D)	0,257
Disponibel inkomst justerad med offentlig subvention (S)	0,203
Samlad effekt (F) - (S)	0,290
Transfereringseffekt (F) - (B)	0,159
Skatteeffekt (B) - (D)	0,077
Subventionseffekt (D) - (S)	0,054

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

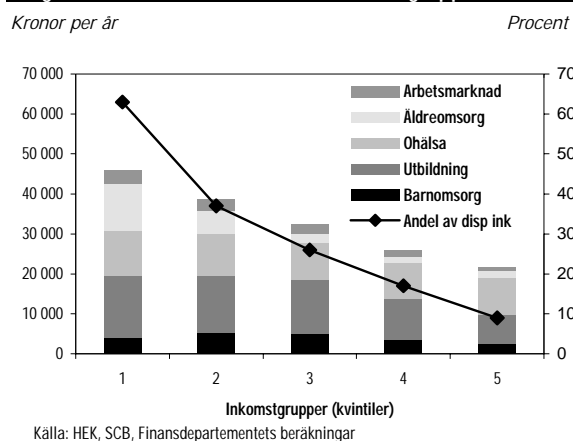
Inkomstspridningen minskar således när subventionsvärdet av offentliga tjänster adderas till den disponibla inkomsten. Gini-koefficienten sjunker från 0,257 till 0,203, dvs. med 21 procent

eller 0,054 enheter (tabell 2.2). Utjämnings-effekten är dock betydligt större för transfereringar och skatter. Den relativa skillnaden beror dock på i vilken ordning effekten beräknas och på hur stor spridningen är före utjämningen.

2.2.4 Fördelning på inkomstgrupper

Subvention av barnomsorg är nästan dubbelt så stor för de tre femtedelar personer med lägst ekonomisk standard jämfört med femtedelen med högst standard (diagram 2.3 och underbilagetabell 3.2). Även utbildningssubventionen har ett samband med inkomst. Utbildningssubvention utgör 15 000 kronor eller 20 procent av den disponibla inkomsten för femtedelen personer med lägst ekonomisk standard mot 7 500 kronor eller 3 procent för femtedelen med högst inkomst. Detta beror främst på att barnfamiljer och högskolestuderande i genomsnitt har låga inkomster. Äldreomsorgen visar det största sambandet med inkomsten och varierar från knappt 12 000 kronor i den lägsta kvintilen till 2 000 kronor i den högsta. Sjukvårdssubventionen varierar från drygt 11 000 kronor i den lägsta inkomstgruppen till 9 000 kronor i de högsta.

Diagram 2.3 Subventioner i olika inkomstgrupper 1999

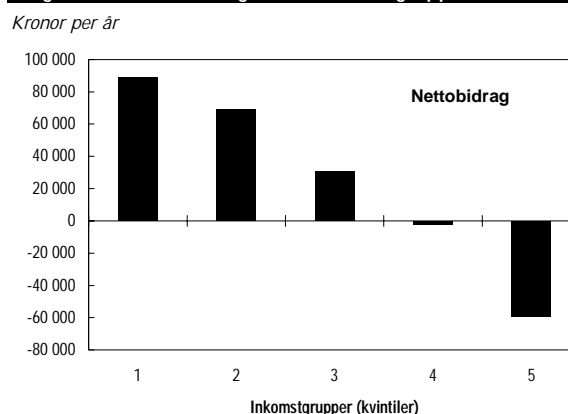

Den totala subventionens andel av disponibel inkomst är mycket högre bland personer med lägst ekonomisk standard jämfört med de med högst standard (63 procent mot 9 procent).

De samlade effekterna kan också belysas genom att man beräknar ett nettobidrag för varje person som skillnaden mellan betald skatt och mottagen social transferering plus subvention. Den femtedel personer som har högst ekonomisk standard bidrar netto med ca 60 000 kronor

per år medan femtedelen med lägst standard netto tar emot ca 90 000 kronor. Över 70 procent av medborgarna får mer resurser i form av social transferering och offentligt subventionerad tjänst än vad man betalar under året i skatt på inkomst av tjänst och kapital. Nettobidragen summerar inte till noll då det även finns andra indirekta skatter och avgifter som bidrar till finansieringen av offentliga tjänster.

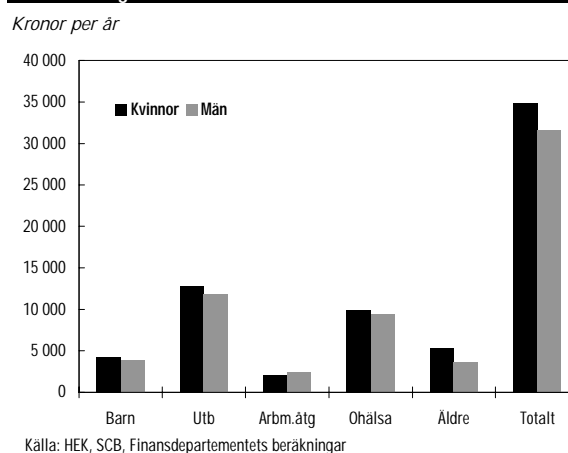
Diagram 2.4 Nettobidrag i olika inkomstgrupper 1999

2.2.5 Fördelning på kön

Kvinnor får något högre subventioner än män inom alla offentliga tjänster även när hänsyn tagits till åldersskillnader (diagram 2.5). Skillnaderna är i allmänhet små och kan förklaras av större deltagande i utbildning, större behov av omsorg eftersom äldre kvinnor oftare lever ensamma osv.

Diagram 2.5 Subventioner till kvinnor och män 1999. Standardvägt efter ålder

3 Offentliga subventioner efter behov?

Föregående avsnitt visade att inkomstskillnaderna mellan ekonomiskt svaga och välbestämda i hela befolkningen minskar när värdet av subventioner i den offentliga konsumtionen beaktas. Detta kan delvis förklaras av att behovet av de offentliga tjänsterna är störst under de perioder i livet när inkomsterna tenderar att vara låga. En central fördelningsfråga som följer av detta är om nyttjandet av offentliga tjänster är lika för personer som har samma behov eller förutsättningar.

I avsnitt 2.2 redovisades genomsnittliga subventioner för grupper utan egentlig hänsyn till gruppernas eventuella behov av de skilda tjänsterna. I detta avsnitt redovisas olika subventioner för de grupper som i någon mening är målgrupp för respektive subvention. I de flesta fall innebär det att subventionerna beräknas för individer i relevanta ålderskategorier. Vad gäller exempelvis barnomsorgen beräknas de genomsnittliga subventionerna till hushåll med barn i åldern 2–12 år.

Dessutom redovisas subventionerna uttryckta som andel av disponibel inkomst. Kalkylen av subventionerna som andel av inkomsten ger indikationer på den omfördelning av resurser som sker genom de olika offentliga tjänsterna. Som tidigare nämnts kan dock inte subventionerna jämföras med vanliga inkomster.

3.1 Barnomsorgens fördelning 1999

Barnomsorgens huvudsakliga syfte är att genom pedagogisk gruppverksamhet stimulera barns utveckling och lärande samt att bidra till goda uppväxtvillkor. Barnomsorgen skall också underlätta för föräldrar att förena föräldraskap och förvärvsarbete eller studier. Den stora utbyggnaden av barnomsorgen inleddes på 1970-talet. Mellan åren 1975 och 1997 ökade antalet barn i daghem, fritidshem och familjedaghem från drygt 154 000 till 723 000.¹³

I detta avsnitt undersöks om nyttjande och subventioner av förskoleverksamhet och skol-

barnomsorg var jämt fördelade med hänsyn till föräldrarnas utbildning och inkomster. Andra viktiga frågor som exempelvis barnomsorgens betydelse för barnens utveckling behandlas dock inte.

Offentligt finansierad omsorg för barn i åldern 2–12 år analyseras här. Under det första levnadsåret är föräldrarna oftast hemma med barnet med ersättning från föräldraförsäkringen. Fram till dess att barnen börjar skolan kan de sedan vara inskrivna i förskoleverksamhet.¹⁴ Vid sex års ålder börjar de flesta barn i skolan (förskoleklass), och behovet av barnomsorg minskar. Skolbarn kan vara inskrivna i skolbarnomsorgen. Nyttjande och subventioner i barnomsorgen analyseras för barn i åldern 2–5 år respektive 6–12 år.

Undersökningen avser 1999, men sedan dess har det skett flera förändringar inom barnomsorgen. Kommunerna är numera skyldiga att erbjuda förskolebarn med arbetslösa eller föräldralediga föräldrar plats i barnomsorgen minst tre timmar per dag. Maxtaxa har införts i förskola, fritidshem och familjedaghem. Det pedagogiska perspektivet har blivit tydligare – att förskolan i första hand är till för barnets skull, dess omsorg, utveckling och lärande. Förskolan ska vara till för alla barn, oavsett social och ekonomisk situation.

3.1.1 Vad bestämmer nyttjandet?

Nyttjandet av barnomsorg styrs av tillgång och efterfrågan på barnomsorgsplatser. Kommunerna var 1999 enligt lag skyldiga att tillhandahålla barnomsorgsplats för barn i åldern 1–12 år vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar. I vilken utsträckning föräldrar efterfrågar barnomsorgsplats beror på barnens ålder, föräldrarnas sysselsättning och arbetstider och önskemål samt de avgifter som kommunerna tar ut.

För barn i åldern 1–9 år med förvärvsarbete eller studerande föräldrar är barnomsorgen i stort sett fullt utbyggd.¹⁵ De allra flesta kunde 1999 få plats i barnomsorgen inom relativt kort tid. Förvärvsarbete eller studerande föräldrars barn i åldrarna 1–5 år återfanns

¹³ Skolverket (2001) Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000 Skolverkets rapport nr 192.

¹⁴ Förskolor och familjedaghem.

¹⁵ Skolverket (2001) Barns omsorg. Skolverkets rapport nr 203.

till 90 procent i barnomsorg och bland 6–9-åringar var andelen 74 procent. Endast någon enstaka procent uppgav att de efterfrågade ytterligare plats. För barn till arbetslösa och föräldralediga var situationen annorlunda. Andelarna i barnomsorg var lägre och för 8–10 procent av barnen efterfrågades ytterligare barnomsorgsplatser.

3.1.2 Skillnader i nyttjandet av barnomsorg

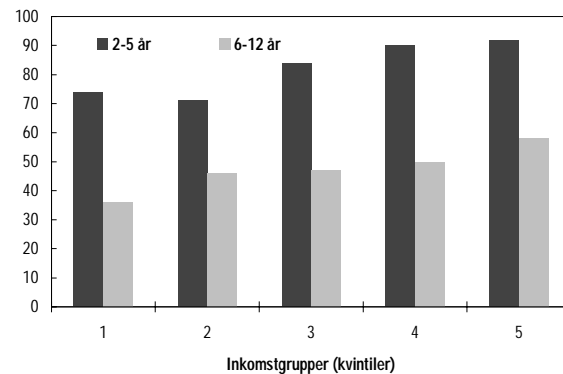
Det är vanligare att barn i familjer med högre ekonomisk standard har en plats i barnomsorgen än barn från familjer med en lägre standard (diagram 3.1). Detta gäller både förskoleverksamhet och, i något lägre grad, skolbarnomsorg. I familjer med högst ekonomisk standard nyttjade 92 procent av barnen i åldern 2–5 år barnomsorg, medan andelen i familjer med lägst ekonomisk standard endast var 74 procent.

Flera faktorer kan bidra till att förklara detta. Barn till arbetslösa och föräldralediga, som tenderar att ha lägre inkomster, hade 1999 inte samma rätt till barnomsorgsplatser som övriga barn. Familjer där man av olika skäl väljer att arbeta mindre för att själva ta hand om barnen hamnar också i en lägre inkomstgrupp. Föräldrarnas sysselsättning förklarar således på olika sätt en del av skillnaden. I familjer där föräldrarna arbetar heltid var nyttjandet av barnomsorgen relativt likartad i familjer med olika ekonomisk standard. Andelen barn med barnomsorg inom inkomstgrupperna var lika stor i den högsta och i den lägsta inkomstgruppen och högst i den näst lägsta inkomstgruppen.¹⁶

En del av skillnaderna i nyttjandet beror på att föräldrar med låg inkomst avstår från att nyttja en subventionerad plats eller nyttjar den i lägre grad därför att de anser att avgiften är för hög.¹⁷ Ungefär fyra procent av alla föräldrar med låga inkomster som har barn i åldern 2–5 år uppgav att de avstått från barnomsorg på grund av höga avgifter. För ekonomiskt välbeställda var denna andel under en procent.

Diagram 3.1 Andel barn i barnomsorg i olika inkomstgrupper 1999

Procent

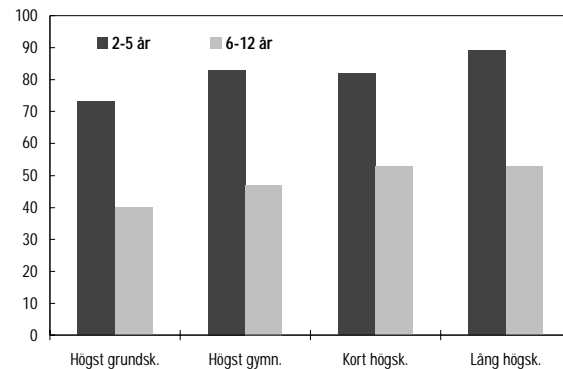

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Föräldrarnas utbildning har också betydelse för nyttjandet av barnomsorgen. Ju längre utbildning föräldrarna har, desto vanligare är det att barnen har plats i barnomsorgen (diagram 3.2). 89 procent av alla barn i åldern 2–5 år till föräldrar med högre utbildning har en barnomsorgsplatser jämfört med 73 procent av barnen till föräldrar med lägst utbildning. Skillnaden förklaras inte enbart av att högt utbildade i högre grad arbetar heltid. Även om man enbart jämför hushåll där föräldrarna arbetar heltid nyttjar högt utbildade barnomsorgen i högre grad.

Diagram 3.2 Andel barn i barnomsorg efter föräldrars utbildningsnivå 1999

Procent

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Barn i hushåll där någon vuxen är född i annat land än Sverige är i lägre grad inskrivna i barnomsorgen, 82 procent av 2–5-åringar mot 88 procent av barnen i hushåll där alla vuxna är födda i Sverige.

¹⁶ Se Prop. 1999/2000:1, bilaga 4.

¹⁷ Hushållens ekonomi (HEK) 1999.

Hur mycket tid barnen tillbringar inom barnomsorgen varierar också. Barn till föräldrar med längre utbildning har i genomsnitt längre närvarotider.¹⁸

3.1.3 Subventionernas fördelning

Subventionerna till barnomsorgen beräknas uppgått till cirka 35 miljarder kronor 1999. I beräkningen av storleken på hushållets subvention tas hänsyn till hur många månader och hur många timmar per vecka barnet haft barnomsorg, vad en heltidsplats i kommunen kostar och vilken avgift föräldrarna betalar.

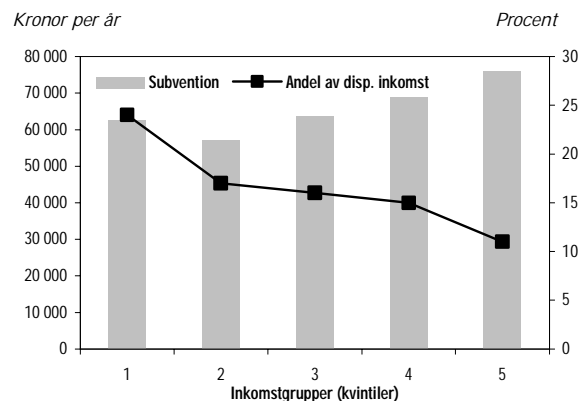
Avgifternas andel av bruttokostnaden ökade under 1990-talet, från 10 procent till cirka 19 procent. Avgifternas andel är högre i fritidshemmen än i förskolorna.¹⁹ Hur avgifterna bestämts har varierat mellan olika kommuner, men trenden var att barnens närvarotid och föräldrarnas inkomst fick ökad betydelse. I och med införande av maxtaxa i barnomsorgen 2002 påverkar närvarotider och föräldrarnas inkomst i lägre grad avgifternas storlek.

Hushåll med högre inkomster erhåller större subventioner för barn i förskoleåldern. För barn i skolåldern är subventionerna mer lika fördelade. Avgifterna bidrar till att jämna ut skillnaderna i subventionernas storlek.

Räknat i andel av den disponibla inkomsten är subventionerna högre för hushåll med lägre ekonomisk standard. För den femtedel med lägst standard är barnomsorgssubventionerna mer än dubbelt så stora som för med den femtedel som har högst ekonomisk standard.

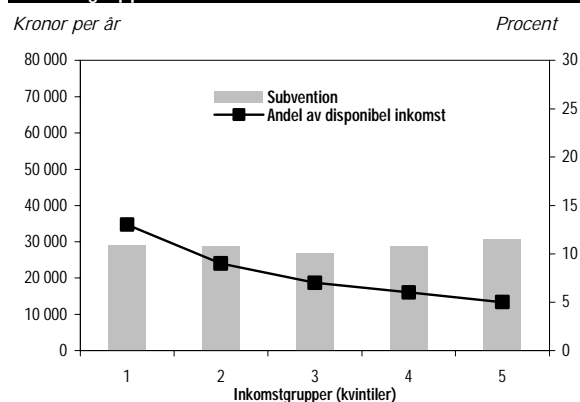
Indelningen efter föräldrarnas utbildning visar att familjer där hushållsföräldranden har längre utbildning får absolut sett högre subventioner än de med kortare utbildning (underbilagetabell 3.3). Subventionens andel av disponibel inkomst är dock betydligt högre bland låginkomsttagare än bland välbeställda.

Diagram 3.3 Barnomsorgssubvention per 2-5 åringar i inkomstgrupper 1999

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Diagram 3.4 Barnomsorgssubvention per 6-12 åringar i inkomstgrupper 1999

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

3.2 Hur fördelas utbildningssubventionerna?

Sverige är ett av de länder som satsar mest på utbildning om man ser till utgifternas andel av BNP. Förutom ambitionen att vara en ledande kunskapsnation finns en strävan att medborgarna skall kunna delta i utbildning oberoende av social bakgrund. Det är särskilt viktigt då utbildningen har ett nära samband med människors möjlighet att få ett arbete, en god inkomst och att aktivt delta i samhällslivet.

Den grundläggande utbildningens mål är att alla barn och ungdomar oberoende av kön, geografisk hemort samt sociala och ekonomiska förhållanden skall ha tillgång till en likvärdig utbildning. Alla barn och unga skall ges förutsättningar att nå målen i skollag, läroplaner och kursplaner. Högre utbildning av god kvalitet skall erbjudas i hela landet. För att ge vuxna ytterligare chanser och för att överbygga

¹⁸ Skolverket (2001) Beskrivande data om barnomsorg och skola 2000. Skolverkets rapport nr 192.

¹⁹ Ibid.

utbildningsklyftor har stora satsningar även gjorts på en utbyggd vuxenutbildning. Ambitionerna är högt ställda vad gäller såväl möjligheten att delta som utbildningens resultat.

Fördelningsaspekterna är således centrala för samhällets engagemang i utbildningssystemet. Ett övergripande syfte är en jämn fördelning av kunskaper och kompetens, vilket är grundläggande för en jämnare fördelning av livsinkomterna.

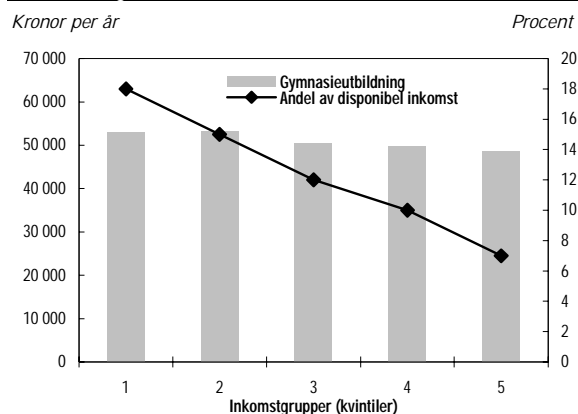
3.2.1 Fördelningen av utbildningssubventioner 1999

Värdet på varje individs utbildningssubvention bestäms utifrån personens faktiska deltagande (med hänsyn till omfattningen) i utbildning 1999 (se underbilaga 3). För barn och ungdomar som bor hemma finns uppgifter om social bakgrund. Subventionen till en grupp beräknas genom att dividera den totala subvention gruppen mottar med antalet barn i gruppen, oavsett om de deltar i utbildningen eller inte.

3.2.2 Små skillnader i grundskola och gymnasieskola

Subventionerna för grundskolan är i stort sett lika stora för alla barn oavsett föräldrarnas utbildning (se underbilagetabell 3.4). Detta är också förväntat eftersom grundskoleutbildning är obligatorisk och inriktningen i stort sett densamma för alla. Fördelningen av subventionerna för gymnasieskolan (16–19-åringar) visar en något annorlunda bild. Det finns en tendens att barn till föräldrar med kortare utbildning får högre subventioner än barn vars föräldrar har längre utbildning. För hemmaboende barn finns samma mönster när man jämför barn från hushåll med olika socioekonomisk bakgrund. Det beror främst på att barn till arbetare oftare väljer dyrare program som industriprogrammet, medan barn till tjänstemän oftare väljer studieförberedande program som genomsnittligt sett är relativt billiga. Denna skillnad tar mer än väl ut effekten av att avhopp i gymnasiet är vanligare bland barn till arbetare än i andra grupper, vilket får till följd att nyttjandet blir lägre. Skillnaderna är dock små.

Diagram 3.5 Subvention till gymnasieutbildning för 16-19-åringar 1999

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

3.2.3 Utbildning för 19-29-åringar

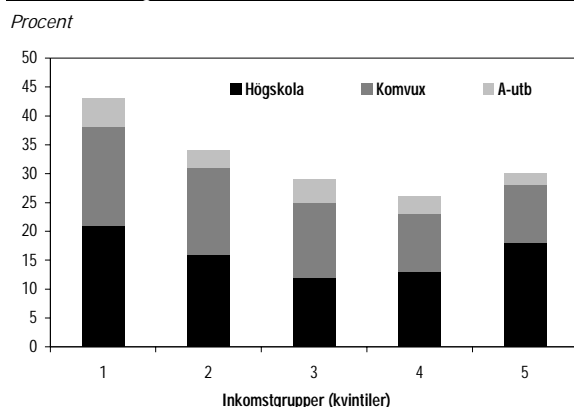
Totalt deltar drygt en tredjedel av ungdomarna i åldern 19–29 år i högskoleutbildning, Komvux eller arbetsmarknadsutbildning. Vanligast är att studera vid högskola (16 %) medan arbetsmarknadsutbildning var relativt ovanligt (3 %).

Tabell 3.1 Nyttjande och genomsnittlig utbildningssubvention till högskoleutbildning, kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning för personer 19-29 år 1999

	Andel nyttjande	Kronor per person 19-29 år
Högskola	16 %	8 100
Komvux	13 %	2 600
Arbetsmarknadsutbildning	3 %	2 200

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

En jämförelse av nyttjandet av högskola, Komvux och arbetsmarknadsutbildning mellan ungdomar i olika inkomstgrupper visar att nyttjandet är störst bland de med lägst inkomst. Detta speglar främst det faktum att studerande tenderar att ha lägre inkomster än jämnåriga som inte studerar. Att många ungdomar i åldern 19–29 år har flyttat hemifrån, medan andra fortfarande bor hemma och delar föräldrarnas ekonomi bidrar också till att det är svårt att uttala sig om subventionernas fördelning.

Diagram 3.6 Andel 19–29-åringar som deltar i utbildning på högskola, i kommunal vuxenutbildning eller arbetsmarknadsutbildning 1999

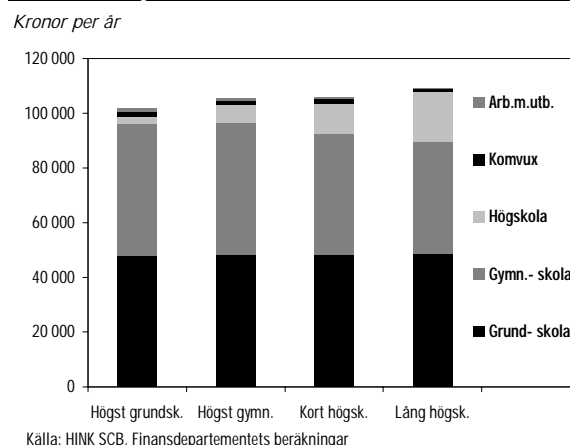
Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I ett fördelningsperspektiv är det önskvärt att kunna koppla ihop ungdomar som bildat egna hushåll med föräldrarna och deras ekonomi och socioekonomiska bakgrund. Det är inte möjligt i 1999 års datamaterial, men i 1997 års undersökning fanns möjligheten.

Undersökningen 1997 visade att subventionerna till högskoleutbildning var mycket snedfördelade. Ungdomar i åldern 19–29 år med högutbildade föräldrar fick i genomsnitt ca 18 200 kronor per år i subventioner för högskolestudier mot endast 2 900 kronor för ungdomar vars föräldrar har lägre utbildning.

Subventionerna till arbetsmarknadsutbildning hade en motsatt fördelningsprofil. Barn till föräldrar med låg inkomst eller kort utbildning fick en något större del av subventionerna till arbetsmarknadsutbildning. Fördelningen av vuxenutbildning uppvisade inget klart samband med föräldrarnas bakgrund.

Sammantaget innebär det att barn till föräldrar med längre utbildning totalt sett fick högre subventioner för utbildning än barn vars föräldrar har kortare utbildning (diagram 3.7). Skillnaden mellan barn till föräldrar med högst grundskoleutbildning och de, vars föräldrar har en minst treårig högskoleutbildning, var 6 800 kronor per år. Detta motsvarar 7 procent mer i genomsnittlig subvention till de mer välutbildades barn. Skillnaden beror på de högre subventionerna för högskolestudier bland ungdomar vars föräldrar har längre högskoleutbildning.

Diagram 3.7 Totala utbildningssubventioner efter föräldrarnas utbildningsnivå 1997

3.2.4 Betydande omfördelning

Även om utbildningssubventionerna i kronor är relativt lika för olika grupper, sker en omfattande omfördelning genom att subventionerna är relativt större för hushåll med lägre ekonomisk standard. Subventionerna för de hemma-boende barnen i åldern 7–19 år var 24 procent av den justerade disponibla inkomsten för den femtedel av hushållen som har lägst ekonomisk standard och 7 procent för föräldrar med högst standard.

På kort sikt innebär det således att utbildningssubventionerna omfördelar resurser från välbeställda till svagare grupper. I ett längre perspektiv är detta inte lika självklart. Tar man hänsyn till att barn till högutbildade, högre tjänstemän och föräldrar med en god ekonomi genom högre utbildning får en framtida högre lön och mindre risk för arbetslöshet är det inte lika självklart att subventionerna är så omfördelade som beräkningarna för ett enskilt år visar. Det skall dock tilläggas att personer med högre utbildning betalar mer i skatt, normalt betydligt mer än det direkta värdet av utbildningssubventionen.

3.2.5 Trots höjd utbildningsnivå – social snedrekrytering består

Utbildningssystemet har byggts ut successivt under lång tid vilket har medfört en höjd utbildningsnivå. Andelen lågutbildade (högst grundskolestudier) minskar fortlöpande. De senaste tio åren har de lågutbildade i yrkesverksam ålder minskat från ca 40 procent till under 30 procent.

Men fortfarande är det betydligt vanligare att barn till föräldrar med högre utbildning studerar vidare, än barn till föräldrar med lägre utbildning. Även i valet mellan olika studievägar inom högskolan sker en social snedrekrytering. På de längre och prestigefyllda utbildningarna med höga betygskrav är andelen studenter från högre socialgrupper större. Fram till 1970-talet minskade den sociala snedrekryteringen, för att därefter vara relativt stabil.

Under de senaste åren har i princip alla ungdomar påbörjat en gymnasieutbildning, men även här märks den sociala snedrekryteringen genom att ungdomar från de högre socialgrupperna i större utsträckning väljer de mer studieförberedande programmen.²⁰

3.2.6 Liknande mönster i många länder

Social snedrekrytering till högre utbildning är ett internationellt fenomen och Sverige avviker inte väsentligen från andra utvecklade länder vad gäller den sociala snedrekryteringen. I exempelvis USA, som har en betydligt större utbildningssektor, är andelen med universitetsexamen större än i Sverige oavsett social bakgrund. Således går fler barn från arbetarhem vidare till högre studier. Den sociala snedfördelningen i USA är däremot ungefär densamma som i Sverige. I exempelvis England, Tyskland och Frankrike är snedfördningen något större.²¹

3.2.7 Jämnare fördelning av utbildning och kunskaper

Fokuseringen på bestående snedrekrytering undanskymmer ofta det faktum att utbildning och kunskaper blivit allt jämnare fördelade i Sverige. Genom stora insatser har den allmänna utbildningsnivån ökat. Det har medfört att utbildningen har blivit betydligt jämnare fördelad i landet. Att spridningen kunnat minska så snabbt beror till viss del på att äldre, lågutbildade lämnat arbetskraften och yngre med längre utbildning kommit in i stället.

Subventionerna syftar också till att uppnå en jämn fördelning av kunskaper. Den högst uppnådda utbildningsnivån används ofta som en indikator på kompetensen (humankapitalet). Detta är emellertid ett grovt mått som inte tar hänsyn till exempelvis skillnader i utbildningens kvalitet, individens förmåga att ta till sig utbildningen samt det faktum att man kan lära på andra sätt än genom formell utbildning. Därför försöker man undersöka fördelningen av kunskaper eller kompetensen, exempelvis de vuxnas förmåga att förstå och använda tryckt och skriven information, s.k. läsförmåga.

Jämförelser med andra länder tyder på att kompetens är jämnt fördelad i Sverige. I prop. 1999/2000:1 redovisades en undersökning av OECD som pekade på att Sverige har den största andelen som presterade på den högsta nivån och den minsta andelen som presterade på den lägsta nivån när det gällde läsförmåga. Endast sex procent i Sverige presterade på den lägsta nivån, medan motsvarande siffra för USA är 24 procent.²² Omfattande vuxenutbildning och vidareutbildning i arbetet, en mer utbredd läskultur etc. bidrar till en jämn fördelning av läsförmåga i Sverige.

En annan OECD-undersökning av femtonåringars läsförmåga 2000 visade dels att svenska femtonåringar är goda läsare, dels att de ligger väl samlade dvs. att det är jämförelsevis liten skillnad mellan deras läsprestationer. Skillnaden i läsprestation relativt socioekonomisk bakgrund var något mindre i Sverige än i OECD i genomsnitt.²³

3.3 Hälsa, vård och inkomstfördelning²⁴

Hälso- och sjukvården är en central del av välfärdsstaten och utgör en viktig aspekt av livet och välfärden för människor. En god hälsa är fundamental för människors livsvillkor. Vid studier av hur människor värdesätter olika saker har ca 90 procent uppgivit att hälsa är mycket viktigt.²⁵ En god hälsa är värdefull i sig, men

²⁰ Svensson, A. och Stahl, P.-A. (1996) Framgång och misslyckanden i gymnasieskolan. Rapport nr 1996:17.

²¹ Eriksson, R. och Jonsson, J (1993) Ursprung och utbildning.

²² OECD (1995) Literacy, Economy and Society.

²³ Skolverket (2001) PISA 2000 Svenska femtonåringars läsförmåga och kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv.

²⁴ Stora delar av bakgrunden i detta avsnitt bygger på de olika delrapporterna till Välfärdsbokslut över 1990-talet, SOU 2001:79 m.fl.

²⁵ SOU2001:79.

utgör även en grundläggande förutsättning för individers möjligheter till arbete och egen försörjning. I följande avsnitt studeras hur de offentliga utgifterna för öppenvård, slutenvård, läkemedel och tandvård fördelas mellan olika grupper i samhället. Brukaravgifterna, dvs. den avgift patienten själv betalar ingår inte i beloppet.

3.3.1 Vad är hälsa?

Trots att omfattande resurser satsas på hälso- och sjukvårdsområdet och trots att individer upplever hälsa som en av de viktigaste välfärdsaspekterna, är det svårt att klart definiera vad som avses med hälsa. Merparten av de mått som utvecklats för att mäta hälsa utgår från metoder som fångar upp nedsatt arbetsförmåga eller ohälsa, dvs. i praktiken definieras hälsa i "negativa termer" såsom avsaknad av ohälsa. Hälsans utveckling och fördelning har länge mätts i termer av dödlighet i olika grupper och förekomsten av olika sjukdomar. Även medellivslängden brukar användas som en indikator på hälsoläget. Tabell 3.2 visar att den åldersstandardiserade²⁶ dödligheten liksom spädbarnsdödligheten har minskat för både kvinnor och män under 1990-talet.

Kvinnors dödlighet är väsentligt lägre än mäns och dessa skillnader har bestått under 1990-talet. Samma mönster mellan könen gäller även spädbarnsdödligheten.

Tabell 3.2 Åldersstandardiserad dödlighet under 1990-talet

	Början	Slut
Dödlighet ¹		
Kvinnor	934	833
Män	1483	1291
Spädbarnsdödlighet ²		
Flickor	5,3	2,7
Pojkar	6,6	4,1

¹ Antal dödsfall per 100 000.

² Antal dödsfall per 1000 levande födda.

Källa: Socialstyrelsen Dödsorsaker 1999, Hälso- och sjukvårdsstatistisk årsbok 2000.

Dessa förbättringar återspeglas även i en ökad medellivslängd. Mellan åren 1990 och 2000 ökade medellivslängden från 80,4 år till 82,0 år för kvinnor och från 74,8 år till 77,4 år för män. I

ett internationellt perspektiv intar Sverige, tillsammans med ett antal andra industriländer, en ledande position avseende hälsoläget mätt i termer av dödlighet och förväntad livslängd.

Även om hälsoläget mätt i termer av dödlighet eller medellivslängd uppvisar en positiv trend, finns andra indikatorer som tyder på ett försämrat hälsoläge. Ett exempel är de ökade kostnaderna inom sjukförsäkringen och utvecklingen av antalet långtidssjukskrivna. Antalet personer som varit sjukskrivna i ett år eller längre har ökat med 60 procent mellan åren 1997 och 2001. Med anledning av bl.a. detta pågår ett arbete i syfte att ta fram ett brett åtgärdsprogram för ökad hälsa i arbetslivet, det så kallade 11-punktsprogrammet.

3.3.2 Skillnader i hälsa och dödlighet

Även om många indikatorer tyder på långsiktiga förbättringar i folkets hälsa, består skillnaderna mellan olika samhällsgrupper. De relativa skillnaderna har ökat sedan 1960-talet, trots att de flesta i absoluta termer har minskat sin dödlighet. Tjänstemän på hög- och mellannivå har ungefär 20–25 procent lägre dödsrisk än ej facklärda arbetare.²⁷ Personer med högre utbildning har lägre dödsrisker än personer med låg utbildning.²⁸

Samma mönster kan spåras i undersökningar av s.k. självupplevd hälsa. Tjänstemän har bättre hälsa än arbetare, välutbildade har bättre hälsa än lågutbildade och välbeställda har bättre hälsa än de med svag ekonomi.²⁹ Många gånger förklaras skillnader i ohälsa av skilda åldersstrukturer i de grupper som jämförs. Skillnaderna kvarstår emellertid även sedan hänsyn tagits till olikheter i åldersstrukturen. Internationella jämförelser pekar visserligen på att arbetare i Sverige har lägre dödlighet än motsvarande kategori i andra länder. Däremot är inte skillnaden i relativ dödsrisk mellan tjänstemän och arbetare lägre i Sverige än i andra länder.

²⁷ Vägerö (1991), Johansson, Quist (1997).

²⁸ Östberg (1992).

²⁹ Sjöberg (1997).

²⁶ Observerad skillnad i dödsrisk när ålderseffekter har eliminerats.

3.3.3 Vårdkonsumtion fördelad efter ålder och kön

Enligt hälso- och sjukvårdslagen skall vården utgå från behov och ske på lika villkor för hela befolkningen. Detta innebär att personer med lika behov skall få lika vård och de som har ett större behov skall få mer vård. Behovet av vård varierar dock under livets olika skeden. Exempelvis är behovet av vård större på ålderns höst än i yngre åldrar, men behovet av vård låter sig inte mätas med självklarhet. Självupplevd ohälsa kan till viss del spegla det faktiska vårdbehovet men stämmer inte alltid överens med vårdbehovet ur ett rent medicinskt perspektiv.³⁰ Huruvida den faktiska vårdkonsumtionen verkligen speglar behovet av hälso- och sjukvård i samhället är därför svårt att med säkerhet uttala sig om.

Skillnaderna i dödlighet och hälsa mellan olika sociala grupper gör dock att man kan förvänta sig skilda konsumtionsmönster mellan olika grupper i samhället. Å ena sidan kan det vara så att arbetare och låginkomsttagare konsumerar betydligt mer hälso- och sjukvård än tjänstemän och välbeställda därför att behoven är större. Å andra sidan kan olikheterna i hälsa vara ett resultat av olika benägenhet att söka hälsovård.

Det är svårt att på ett heltäckande sätt utvärdera detta och få undersökningar finns av hur den individuella konsumtionen fördelas med avseende på faktorer som social bakgrund, utbildning och inkomst. Tidigare undersökningar³¹ har dock visat att arbetare konsumerar mer vård än tjänstemän även när hänsyn till ålderskillnader tas.

I tabell 3.3 redovisas de offentliga subventionerna av hälso- och sjukvård fördelade efter ålder. Här framgår att vårdkonsumtionen ökar med åldern. Fram till ca 70 års ålder stiger vårdkonsumtionen i kontinuerlig takt. Därefter sker en kraftig ökning och personer mellan 70 och 79 år konsumerar i genomsnitt dubbelt så mycket vård som personer i ålderskategorin 60–69 år. Den kraftiga ökningen kan nästan uteslutande hänföras till en ökad konsumtion av slutenvård medan konsumtionen av läkemedel och öppenvård endast ökar måttligt. Konsumtionen av

tandvård uppvisar dock ett något annorlunda mönster. Mest tandvård konsumeras i åldrarna 50–59 år. Därefter avtar tandvårdskonsumtionen med stigande ålder.

Tabell 3.3 Genomsnittliga subventioner för hälso- och sjukvård fördelade efter ålder 1999

Kronor per capita

Ålder	Tandvård	Läke- medel	Öppen- vård	Sluten- vård	Total
0-9	200	300	1 800	3 000	5 400
10-19	400	600	1 500	2 600	5 100
20-29	300	700	2 400	3 600	7 000
30-39	300	1 000	2 600	3 600	7 500
40-49	400	1 400	2 600	3 500	7 900
50-59	500	2 400	3 400	3 300	9 500
60-69	500	3 000	3 900	4 900	12 300
70-79	400	3 900	4 700	11 300	20 300
80-89	300	3 800	5 100	16 400	25 700

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Behovet av vård kan också förväntas variera mellan könen. Kvinnor i fertil ålder har av naturliga skäl större vårdbehov än män i motsvarande åldrar. Det finns emellertid också andra skillnader mellan kvinnor och mäns sjuklighet. Kvinnor upplever oftare ohälsa av långvarig sjukdom än män.³² Män upplever inte lika ofta funktionsnedsättningar och betraktar oftare sitt hälsotillstånd som gott. Trots detta har män en högre dödlighet än kvinnor oavsett ålder. Av diagram 3.8 framgår de genomsnittliga subventionerna för hälso- och sjukvård fördelade på kvinnor respektive män. Under barn- och ungdomsåren konsumerar flickor och pojkar totalt sett ungefär lika mycket vård även om konsumtionens sammansättning varierar. Pojkar konsumerar mer läkemedel än flickor medan flickor konsumerar mer öppenvård än pojkar. Från den yngre medelåldern fram till pensionsåren konsumerar dock kvinnor mer vård än män. Skillnaderna beror på en högre kvinnlig konsumtion av såväl läkemedel, öppenvård och slutenvård medan konsumtionen av tandvård inte skiljer sig nämnvärt mellan könen. I åldersgrupperna 60–79 år jämnas vårdkonsumtionen ut för att därefter öka

³⁰ Självupplevd ohälsa är dock en god indikator på vårdbehovet.

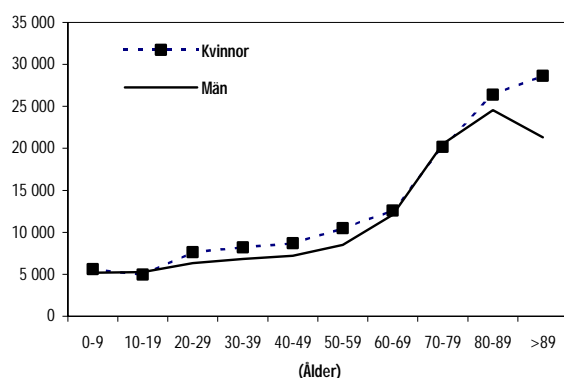
³¹ Prop. 1999/2000:1 bilaga 4.

³² Mossler K. Vård på lika villkor? SCB, välfärdsbulletinen.

mer för kvinnor än för män med stigande ålder.

Diagram 3.8 Totala hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade efter ålder och kön 1999

Kronor per capita

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

3.3.4 Vårdkonsumtion och inkomstfördelning

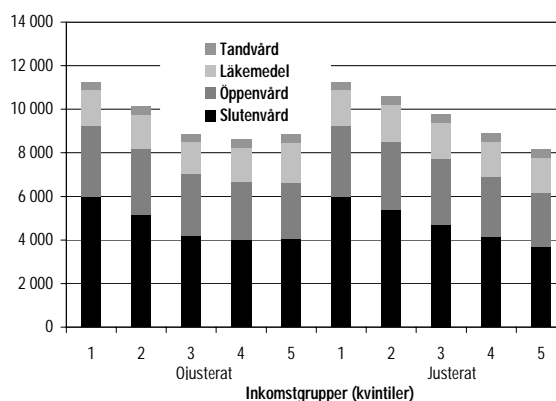
Både ålder och kön har således ett starkt samband med konsumtionen av hälso- och sjukvårdstjänster. I analysen av hur konsumtionen av dessa tjänster fördelas mellan olika inkomstgrupper i samhället blir det därför viktigt att ta hänsyn till att den demografiska strukturen kan skilja mellan grupper med höga respektive låga inkomster. Betydelsen av en sådan korrigering illustreras i diagram 3.9 där både den justerade och ojusterade vårdkonsumtionen presenteras.³³ Den ojusterade visar den faktiska konsumtionen av vård i respektive inkomstgrupp. Här framgår ett tydligt samband mellan inkomst och vårdkonsumtion. Låginkomsttagare i kvintil 1 konsumerar i genomsnitt mer vård än höginkomsttagare i kvintil 5. Skillnaden mellan medel- (kvintil 3) och höginkomsttagares vårdkonsumtion (kvintil 4 och 5) är däremot små. Sambandet mellan inkomst och vårdkonsumtion planar således ut ju högre upp på inkomstskalan vi kommer.

Den högre vårdkonsumtionen i de lägre inkomstgrupperna kan primärt hänföras till en större konsumtion av slutenvård. För övriga vårdformer är sambandet emellertid inte lika

tydligt. Inom öppenvård, läkemedelskonsumtion och tandvård är skillnaderna generellt sett små mellan inkomstgrupperna.

Diagram 3.9 Genomsnittliga hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade på inkomstgrupper 1999

Kronor per capita

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I diagram 3.9 framgår också hur konsumtionen av hälso- och sjukvård fördelar sig mellan inkomstgrupperna, givet att grupperna innehåller samma ålders- och könsammansättning. Diagrammet visar att en sådan justering ger ett än tydligare samband mellan inkomst och vårdkonsumtion, där även skillnader mellan medel- och höginkomsttagares konsumtion framträder. Förklaringen till skillnaderna mellan inkomstgrupperna är dock fortfarande att en större konsumtion av slutenvård sker bland låginkomsttagare.³⁴

3.3.5 Vårdkonsumtion och födelseland

I kölvattnet av de starka flyktingströmmarna under början av 1990-talet har frågan om hur personer med utländsk bakgrund integrerats i det svenska samhället aktualiserats. I välfärdsbokslutet³⁵ konstateras att andelen personer bland de utrikes födda som upplever ångslan, oro eller ångest har ökat kraftigt under 1990-talet. Man konstaterar också att utrikes födda generellt sett har knappare ekonomiska resurser än befolkningen i övrigt. Under 1990-

³³ Justeringen har gjorts med hjälp av regressionsanalys, där ålder och kön hållits konstanta.

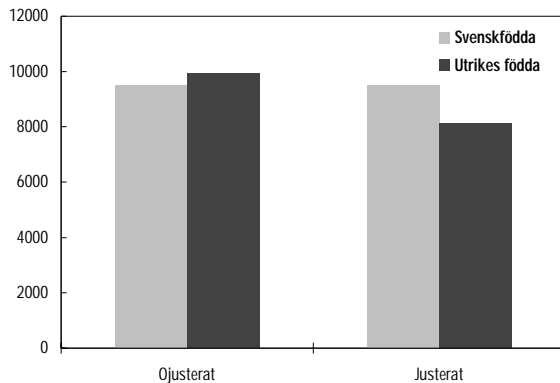
³⁴ I analysen finns en selektionsproblematik som inte har beaktats. Skälet till att låginkomsttagare konsumerar mer vård kan vara att sjuka personer tenderar att få lägre inkomster just därför att de inte kan arbeta i lika stor utsträckning som andra.

³⁵ SOU 2001:79.

talet har denna grupp också haft en sämre utveckling än andra vad gäller sysselsättning och arbetslöshet. En viss återhämtning har dock skett under det senaste året då arbetslösheten bland utomnordiska medborgare minskat kraftigt, framförallt i Stockholms län.³⁶ I budgetpropositionen³⁷ för 2002 konstaterades även att utrikes födda var överrepresenterade bland gruppen socialbidragstagare. Mot bakgrund av dessa resultat är det därför intressant att studera hur konsumtionen av hälso- och sjukvårdstjänster skiljer sig mellan svenskfödda och utrikes födda personer.

Diagram 3.10 Genomsnittlig konsumtion av hälso- och sjukvårdssubventioner fördelade efter födelseland 1999

Kronor per capita

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I diagram 3.10 framgår att utrikes födda personer i genomsnitt konsumerar något mer vård än vad svenskfödda personer gör. Den högre konsumtionen kan hänföras till en högre konsumtion av tandvård, läkemedel och slutenvård medan öppenvård konsumeras i ungefär lika stor utsträckning.

Tidigare konstaterades att ålder, kön och inkomst har ett tydligt samband med konsumtionen av hälso- och sjukvårdstjänster. Den högre konsumtionen bland de utrikes födda kan därför möjligen förklaras av skillnader i den demografiska eller inkomstmässiga sammansättningen mellan grupperna. I diagram 3.10 jämförs därför gruppernas konsumtion givet att både svenskfödda och utrikes födda har identiska

ålder-, kön- och inkomststrukturer.³⁸ I diagrammet framgår att när sådana skillnader beaktas förändras konsumtionsmönstret markant. Utrikes födda visar sig då konsumera mindre vård än svenskfödda givet samma ålder, kön och inkomstgrupp.

3.4 Äldreomsorg och ekonomisk standard

Äldreomsorgen består i första hand av hemtjänst i ordinärt boende och vård och omsorg i särskilt boende. Vid årsskiftet 1999 hade ca 128 000 personer över 64 år hemtjänst i ordinärt boende och ca 116 000 personer bodde stadigvarande i särskilt boende.

3.4.1 Nyttjandet av äldreomsorg

Behoven av äldreomsorg är starkt relaterade till ålder och kön. Ohälsa och funktionshinder förekommer i störst omfattning bland de allra äldsta och denna grupp domineras av kvinnor. Tidigare undersökningar har pekat på att äldreomsorgen oftare nyttjas av äldre med låg ekonomisk standard om man tar hänsyn till hälsobesvär.³⁹ En ökad ransonering av tillgången till äldreomsorg på grund av resursbegränsningar och högre avgifter kan påverka nyttjandet av äldreomsorgen. Frågan om äldreomsorgen fördelas rättvist med hänsyn till funktionshinder m.m. är svår att belysa eftersom det saknas uppgifter om den faktiska individuella konsumtionen som kan relateras till uppgifter om hälsa och hjälpbehov.

SCB:s databas om offentlig konsumtion innehåller enkätuppgifter om antal hemtjänstbesök och antal vistelsemånader i särskilt boende samt brukaravgifter. Analys av dessa data visar att andelen med äldreomsorg är betydligt högre bland femtedelen personer med lägst ekonomisk standard (underbilagetabell 3.6). Det beror främst på att genomsnittsåldern är betydligt högre bland dem med låga inkomster. Efter att hänsyn tagits till skillnader i ålder och kön fördelas nyttjandet jämnare (diagram 3.11). Men mönstret att äldre med låg ekonomisk standard

³⁶ Arbetsmarknaden i Stockholms län år 2001 Länsarbetsnämnden, Stockholms län.

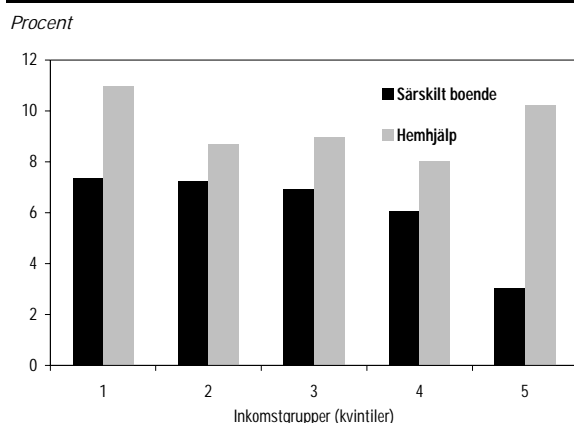
³⁷ Prop. 2001/2002:1 bilaga 3

³⁸ Justeringen har gjorts med hjälp av regressionsanalys, där ålder, kön och inkomstgrupp hållits konstanta.

³⁹ Prop. 1993/94:150 bilaga 1.5.

nyttjar äldreomsorgen mer än äldre med högre standard kvarstår. Det är också vad som förväntas eftersom ohälsa och funktionshinder är vanligare bland äldre med låg inkomst än bland de med hög inkomst efter att hänsyn tagits till skillnader i ålder. En förklaring kan vara att de med lägre inkomster ofta har haft tyngre arbeten som aktiva och därför har ett större behov av vård och omsorg på äldre dar.

Diagram 3.11 Andelen 65 år och äldre med särskilt boende och hemhjälp i inkomstgrupper. Standardvägt efter ålder och kön

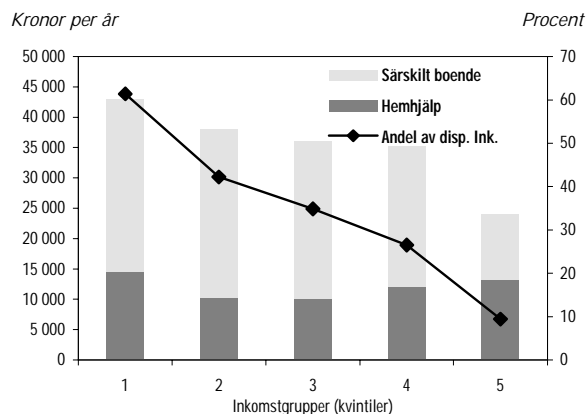

Om självupplevd ohälsa avspeglar omsorgsbehov bör man vänta sig en högre nyttjandegrad bland äldre med låg inkomst. Frågan om välbeställda överutnyttjar omsorgerna kan dock inte undersökas med föreliggande datamaterial.

3.4.2 Subventionernas fördelning

Subventionerna är betydligt högre för äldre med låg ekonomisk standard än för äldre med högre standard efter beaktande av ålders- och könsskillnader (diagram 3.12). Femtedelen med lägst inkomst beräknas få i genomsnitt 43 000 kronor per år mot 24 100 kronor för femtedelen med högst inkomst. Skillnaderna beror främst på skillnader i särskilt boende, medan hemtjänst är mer jämnt fördelad. Subventionerna motsvarar 61 procent av disponibel inkomst för de äldre med lägre standard, mot 9 procent för dem med högst standard.

Diagram 3.12 Subventioner för äldreomsorg i inkomstgrupper. Standardvägt efter ålder och kön

3.4.3 Användaravgifternas fördelningseffekter

Avgifter för äldreomsorg är i regel inkomstrelaterade. Analysen här avser endast avgifter i hemtjänsten då uppgift om avgifter för särskilt boende saknas. Den genomsnittliga nivån och utformningen varierar kraftigt mellan olika kommuner. Skillnader i avgift mellan olika äldreomsorgstagare ökar eftersom allt fler kommuner går över till taxor som tar hänsyn till både inkomst och omfattningen av insatserna. Skillnader i avgift mellan kommunerna är störst för dem som har hög inkomst. Inkomstnivån är betydligt lägre bland äldreomsorgstagarna jämfört med övriga ålderspensionärer eftersom de i regel är äldre.

Tabell 3.4 Avgift för äldreomsorg fördelad på befolkningen, på samtliga ålderspensionärer samt avgiften som andel av disponibel inkomst för personer som utnyttjar äldreomsorg

Inkomstgrupp (kvintil)	Hela befolkningen	Ålderspensionärer med äldreomsorg		
		Ålderspensionärer	Avgiftsfördelningen	Avgift i procent av disponibel inkomst
1	47	28	14	5
2	29	24	19	6
3	4	24	19	5
4	8	10	27	6
5	11	13	21	2
Totalt	100	100	100	4

Fördelningseffekterna av avgifterna kan belysas från olika perspektiv. En beräkning för hela befolkningen visar att huvuddelen av avgifterna 1999 betalas av personer som har lägre ekonomisk standard än genomsnittet (tabell

3.4). Detta mönster gäller även bland ålderspensionärerna. Bland de som utnyttjar äldreomsorg är avgiftsuttaget högre bland de med högre inkomst. De med högst inkomst betalar dock en mindre andel av sin disponibla inkomst än de med lägst inkomst.

Avgiftsnivån och inkomstprövningen kan påverka efterfrågan på äldreomsorg och insatsernas omfattning, dvs. hur stora hjälp- eller stödresurser som den äldre får. Fördelningen av insatser och avgifter på individuell nivå över tiden efter pensionsåldern, bestämmer om äldreomsorgen verkar omfördelade mellan individer och hushåll med olika ekonomisk standard till skillnad mot den omfördelning som sker över livscykeln på individnivå. Det finns för närvarande inga underlag som medger en utvärdering av avgifternas roll och påverkan av omfördelningen.

Underbilaga 3

Begrepp och definitioner

Disponibel inkomst: Hushållets totala inkomst från arbete, kapital och transfereringar minus betald skatt, betalt underhållsbidrag, återbetalt studiemedel och återbetalt socialbidrag. Erhållet studiemedel betraktas som transferering och ingår i disponibel inkomst.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra den ekonomiska standarden mellan hushåll av olika storlek och med olika sammansättning måste den disponibla inkomsten justeras. För att göra detta används två olika normer, eller konsumtionsvikter. I det korrigerade inkomstbegreppet används konsumtionsvikter som baseras på Socialstyrelsens norm för socialbidrag kompletterad med en schablonmässig boendekostnad enligt "trångboddhetsnorm 2". Detta kan normen parametriserats enligt följande formel:

Hushållets vikt = $(\text{antal vuxna} + 0,7 * \text{antal barn})^{0,7}$

I den officiella inkomststatistiken används en äldre norm som inte beaktar bostadskostnader och där stordriftsfördelarna beaktas i lägre grad. I denna norm ges en ensamstående vikten 1,16, samboende vuxna 1,92, barn i åldern 0–3 år vikten 0,56, 4–10 år 0,66 och 11–17 år 0,76.

Ekonomisk standard: Hushållets disponibla inkomst justerad för försörjningsbörda.

Individens ekonomiska standard: Hushållets justerade disponibla inkomst påförs samtliga personer i hushållet. Redovisning sker sedan på individnivå.

Individuell disponibel inkomst: Disponibel inkomst definieras på individnivå och justeras inte för försörjningsbörda. Skattefria hushållstransfereringar summeras på hushållsnivå och delas lika mellan de vuxna i hushållet. Analyserna avser endast vuxna.

Gini-koefficient: Det vanligaste måttet på ojämnheten i inkomstfördelningen vilket antar värdet 0 när inkomsten är lika för alla och värdet 1 vid maximal ojämnhet, dvs. när en person får alla inkomster. Koefficienten är mest känslig för vad som händer i mitten av fördelningen. Den kan sägas visa hur stor den förväntade inkomstskillnaden är mellan två slumpmässigt valda individer/hushåll. Om Gini-koefficienten är 0,250 och medelinkomsten är 90 000 kronor följer att den genomsnittliga skillnaden är $2 * 0,250$ eller

50 procent av medelinkomsten, dvs. 45 000 kronor.

Median: 50 procent av befolkningen har lägre inkomst än medianinkomsten.

Decilgrupp: Befolkningen delas in i tio lika stora grupper där de 10 procent med lägst standard hamnar i decilgrupp 1, de med näst lägst standard i decilgrupp 2 osv. ända upp till decilgrupp 10 med högst ekonomisk standard.

Kvintilgrupp: Motsvarande indelning med fem grupper som vardera omfattar 20 procent av befolkningen.

Decilkvot: Den disponibla inkomsten (vid övre decilgränsen) bland dem med högre ekonomisk standard divideras med inkomsten för dem med lägre standard.

Familjetyper: E0= ensamstående utan barn, E+= ensamstående med barn, G0= gift/ samboende utan barn, G+= gift/ samboende med barn, Ö0= övriga hushåll utan barn, Ö+= övriga hushåll med barn, PE= ensamstående pensionär, PS= samboende pensionär, PÖ= övriga hushåll med minst en pensionär.

Inkomströrlighet (M): Inkomsternas stelhhet kan beräknas som kvoten mellan spridningen av den sammanlagda inkomsten under en flerårsperiod och det viktade medelvärdet av den årliga inkomstspridningen under samma period (R). Motsatsen, inkomsternas rörlighet eller mobilitet (M) definieras $M = 1 - R$. Mobilitet anger enligt denna definition i vilken grad inkomstspridningen utjämnas när undersökningsperioden förlängs.

Förmögenhetskonzentration: Andel av hela nettoförmögenhetssumman till marknadsvärde som ägs av de en procent rikaste hushållen.

Standardvägning: Ibland kan statistiska resultat bli missvisande, därför att de undersökta grupperna har olika sammansättning i något viktigt avseende. Antag att man finner att hälsotillståndet är mycket sämre för lågutbildade än högutbildade. Under senare årtionden har andelen högutbildade ökat, vilket inte ännu syns i högre åldrar, där sjukdomar är vanligare. Det kan visa sig att den observerade hälsoskillnaden i själva verket beror på en åldersskillnad. Standardvägning är en metod, som kan eliminera sådana oönskade effekter. Vid standardvägning delar man in materialet i åldersklasser, och i varje åldersklass beräknar man hälsotillståndet för de båda utbildningsklasserna. Därefter undersöker man hur hälsotillståndet skulle vara med en gemensam ålderssammansättning (standard-

population). Man ställer frågan: Hur skulle hälsotillståndet för de högutbildade vara om de haft samma ålderssammansättning som de lågutbildade. Med denna metod får man bort ålderseffekten.

Marginaleffekt: Beräkning av marginaleffekter har utförts med hjälp av modellprogrammet FASIT, vilken använder data från undersökningen av hushållens ekonomi. Efter en tänkt inkomstökning på 12 000 kronor och eventuellt minskat arbetsmarknadsstöd räknas inkomstskatt, pensionsavgift, barnomsorgsavgift och transfereringar om enligt reglerna för respektive år.

Social snedrekrytering: Snedrekryteringen mäts vanligen genom att man beräknar relationen mellan andelen studerande från olika socialgrupper. Exempel: Antag att ett mått på snedrekryteringen till högskolan mellan två grupper skall beräknas. Den ena gruppen består av 100 personer varav 60 fortsätter till högre studier och den andra gruppen av 500 personer varav 100 fortsätter till högskolan. Andelen som fortsätter är då 60 procent respektive 20 procent. Andelen från den första gruppen är tre gånger större än från den andra gruppen. Ett mått på snedrekryteringen mellan grupperna blir då 3.

Avsteg från den officiella inkomststatistiken

I kapitel 1.2 redovisas hur hushållens inkomster och inkomstolikheterna har utvecklats under 1990-talet. Det inkomstbegrepp som används är individernas ekonomiska standard (se ovan) men följande avsteg från SCB:s officiella statistik har gjorts.

Det är *individernas ekonomiska välfärd* som analyseras. Det innebär ett normativt ställningstagande att samtliga personer, barn som vuxna, ensamboende som samboende, skall ges lika stor tyngd när fördelningen av ekonomiska resurser bedöms. Den justerade disponibla inkomsten påförs samtliga familjemedlemmar. Den officiella statistiken visar fördelningen bland hushåll. Det innebär exempelvis att man ger fem gånger större vikt till vad som händer en ensamboende person än vad som händer personerna i en familj med två vuxna och tre barn.

Fördelningen beskrivs för kosthushåll: En persons ekonomiska standard är givetvis beroende även av inkomsterna hos andra i familjen eller hushållet, givet att de har en gemensam ekonomi. För att bäst mäta detta används "kost-

hushåll". Ungdomar som bor hemma skall därmed räknas till föräldrarnas hushåll. Även andra vuxna än gifta/samboende som lever tillsammans räknas till ett hushåll. Tidigare räknades i den officiella statistiken hemmaboende ungdomar som egna hushåll, vilket innebär att standarden hos dem och deras föräldrar inte beräknas på ett rimligt sätt. Från och med undersökningen av hushållens ekonomi 1999 använder även SCB kosthushållsbegreppet, men endast för åren 1996-1999. SCB har på Finansdepartementets uppdrag tidigare rekonstruerat denna hushållsindelning även för 1991 och 1993-1995, här används genomgående detta hushållsbegrepp.

Den nya socialbidragsnormen inkl. boendekostnader används för att justera för olika hushållsstorlek. Den nya normen beaktar de ekonomiska stordriftsfördelar som rimligen finns i större familjer. Till normen har lagts en schabloniserad boendekostnad och antagna belopp för vård, möbler m.m., därefter har normen med hjälp av en statistisk analys givits en generell och enklare matematisk form (se ovan). SCB:s statistik baseras på en äldre norm utan hänsyn till boendekostnader och stordriftsfördelar. Den kan anses betydligt underskatta standarden i bl.a. barnfamiljer.

Eftersom inkomststatistiken baseras på taxeringen mäts inte inkomster på ett i ekonomisk mening neutralt och symmetriskt sätt. Värdeökningar i aktier och andra tillgångar registreras som inkomst först när man realiserar dem. Dessa egenskaper i skattereglerna innebär att inkomstfördelningen i den officiella statistiken kan vara svårbedömd. Realisationsvinster och därmed inkomstspridningen varierar kraftigt år från år. I tidigare fördelningspolitiska bilagor användes en schablonmetod för att utjämna kapitalinkomsterna över tiden (prop. 2000/01:100 bilaga 4). Schablonmetoden hade dock betydande problem. Dels antogs med denna metod att alla aktiesparare fick samma procentuella avkastning, dvs. alla var lika skickliga placerare eller hade lika stor tur. Dels var de förmögenhetsunderlag som användes för att beräkna avkastningen bristfälliga. *För att illustrera reavinsternas betydelse redovisas nu istället utvecklingen med och utan dessa vinster.* I några redovisningar används alltså två inkomstbegrepp, justerad disponibel inkomst med och utan reavinster. Om inget annat anges avser redovisningen justerad disponibel inkomst *inklusive* reavinster.

Datamaterial

Huvuddelen av analysen baseras på SCB:s undersökning av hushållens ekonomi (HEK). Uppgifterna bygger främst på uppgifter i självdeklarationerna och olika register hos myndigheter. Undersökningen visar uppgifter med två års fördröjning. Vid analys av senare år än 1999 används denna med framskrivning till detta års ekonomiska och demografiska förhållanden.

Det underlag som används i analysen av lönespridningen kommer från databasen LINDA vilken kompletterats med löneuppgifter från SCB:s strukturlönestatistik. Både heltids- och deltidsanställda ingår och det är den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete som analyseras.

Databasen för offentlig konsumtion bygger på HEK99, vilken kompletterats genom att varje person tilldelas ett belopp i kronor för offentliga tjänster han eller hon har utnyttjat under året. Databasen är avidentifierad. En utförlig dokumentation av den nya databasen har utarbetats av SCB.

Analys av den offentliga konsumtionen

Beräkning av subventionens storlek: Den individuella offentliga subventionen har beräknats genom att individens konsumtion av tjänsten har multiplicerats med kostnaden att producera tjänsten. Den som haft daghemsplats för ett barn i fem månader har påförts kostnaden i kommunen för att tillhandahålla platsen dessa månader, den som legat på sjukhus i sex dagar på kirurgklinik har påförts den beräknade kostnaden för denna sjukvård. Uppgifterna om produktionskostnader har SCB hämtat från andra myndigheter. Där uppgifter finns om kostnadsskillnader mellan kommuner, vårdkliniker o.d. har dessa använts. För barnomsorg och äldreomsorg har bruttokostnaden minskats med faktiskt betald avgift. För öppen sjukvård och läkemedel saknas individuella uppgifter om betald avgift varför en beräknad nettokostnad har påförts.

Beräkningen av subventioner har i några fall modifierats. Vissa personer har drabbats av extremt hög kostnad för offentlig konsumtion av t.ex. särskilt boende eller vård. Av denna orsak har kostnaden utjämnats med en "försäkringsansats" genom att medeltal beräk-

nats efter ålder, kön och utbildningsbakgrund. Den totala subventionen fördelas med detta medeltal på ett något större antal individer. Värdet av subventionen antas i dessa fall inte motsvara produktionskostnaden, utan premien för den försäkring som mottagaren hade behövt teckna i avsaknad av en offentligt subventionerad tjänst.

Barnomsorg: Den offentliga subventionen beräknas utifrån uppgift om nettokostnad för barnomsorg (kommunens kostnad för barnomsorg minus föräldraavgift) samt kommunala bidrag till verksamhet i enskild regi. Kostnadsuppgifter finns på kommunnivå och kommer från Skolprogrammet på SCB. För att beakta att barnen haft barnomsorg olika lång tid används uppgifter från HEK, som för varje barn anger hur många månader och hur många timmar i veckan de haft barnomsorg. Genomsnittskostnaden för barnomsorg i kommunal- och enskild regi på kommunnivå används.

Kostnad barnomsorg = $(0,3 * \text{kostnad för barnomsorg i kommunen}) + (0,7 * \text{kostnad för barnomsorg i kommunen}) * \text{timmar per vecka i genomsnitt med barnomsorg/tillsyn/40 timmar}$.

Utbildning: I princip har varje person påförts sitt faktiska deltagande i utbildning med hänsyn till omfattningen. Då SCB inte vet om personer i skolpliktig ålder går i grundskola, särskola eller specialskola har en sammanvägd kostnad för dessa skolformer påförts samtliga berörda elever. Subvention för gymnasieskola har beräknats efter utbildningens kostnad i respektive kommun med hänsyn till vilket gymnasieprogram personen deltar i. För högskolan har kostnaden differentierats efter utbildningsområde. Subventioner för Komvux har beräknats efter utbildningens kostnad i respektive kommun, medan subvention för arbetsmarknadsutbildning bygger på ett riksgenomsnitt.

I beräkningen av värdet av den totala utbildningssubventionen (avsnitt 2.2) ingår även förskoleverksamhet, Statens skola för vuxna, Särvux, Svenska för invandrare, folkhögskola, kvalificerad yrkesutbildning och forskarutbildning.

Hälsa- och sjukvård: För öppen vård utnyttjas enkätsvaren i HEK-undersökningen till att uppskatta antal besök. Tillsammans med uppgifter om subvention per besök i olika län från Landstingsförbundets bokslutsstatistik skattas kostnaden. För öppen läns- och regionsjukvård har

kostnaden inte kunnat skattas. För slutenvård har Patientregistret hos Epidemiologiskt centrum använts tillsammans med kostnad per behandlingsform. Kostnader har delats upp på sjukhus- och kliniktyp. Det antas finnas en viss underrapportering av besök i öppenvården, varför en proportionell uppskrivning med 25 procent genomförts.

Äldreomsorg: I övriga analyser som baseras på HEK i denna bilaga används den s.k. fördelningspopulationen, i denna ingår inte institutionsboende. De som bor i särskilt boende betraktas som institutionsboende och ingår således inte i fördelningspopulationen. Då analysen här bl.a. är inriktad på särskilt boende baseras denna på en utökad population. Subventionerna har beräknats som konsumtion gånger genomsnittskostnaden för respektive omsorg i olika kommuner minus faktiskt betald avgift för hemhjälp. Uppgift om avgifter för särskilt boende saknas.⁴⁰

Kontroll av makrovärden: Nettosubventionerna har för flertalet verksamheter kunnat beräknas så att totalvärdet huvudsakligen överensstämmer med annan ekonomisk statistik från respektive verksamhetsområde. Totalt har ca 286 miljarder kronor fördelats i subventioner. I tabell B3.1 visas hur stora nettosubventioner som fördelats på individerna i fördelningspopulationen jämfört med statistik från externa källor, vilka baseras på SCB:s dokumentation.

Cirka 87 procent av subventionerna har således fångats i denna undersökning. Den största undertäckningen avser äldreomsorg i särskilt boende och slutenvård. Det finns i denna undersökning en del personer som inte har svarat på enkäten, och det är enbart de svarande som har använts i denna studie. Äldre ofta långtidssjuka människor är emellertid underrepresenterade bland de svarande vilket leder till underskattning för just sjukvården. Någon justering av materialet på grund av detta har inte varit möjlig. Av här redovisade skäl bedöms de äldres subventioner vara högre än vad som redovisas i denna bilaga.

Tabell B3.1 Uppskattade och verkliga kostnader efter område 1999. Miljoner kronor

Område	Uppskattad kostnad	Verklig kostnad
Barnomsorg	34 600	35 800
Förskoleklass	3 800	3 500
Grundskola m.m.	58 600	58 300
Gymnasieskola	20 300	21 900
Komvux	5 100	6 500
Statens skola för vuxna	25	50
Särvux	25	100
Svenska för invandrare	300	600
Folkbildning/ folkhögskola	800	1 000
Kvalificerad yrkesutbildning	700	400
Universitet/ högskola	15 000	14 600
Forskarutbildning	700	-
Arbetsmarknadsåtgärder	19 100	18 600
Institutions- och familjevård för barn och unga	3 600	5 500
Färdtjänst	1 500	1 400
Tandvård	3 200	3 300
Läkemedel	13 800	14 700
Öppenvård	24 500	22 200
Slutenvård	40 100	59 300
Äldreomsorg, hemtjänst	16 200	17 000
Äldreomsorg, särskilt boende	23 700	45 000
Summa	285 700	329 700

Undersökningen baseras på olika statistiska underlag. I grundmaterialen finns osäkerheter som beror på bortfall, enkätfrågornas utformning osv. Både individuell och statistisk påmatchning av offentlig konsumtion tillför ny osäkerhet som kan bidra till snedvridning och undertäckning. Inte alla subventioner beaktas, exempelvis ingår inte handikappomsorg, subventioner till företagsutbildning etc. Effekterna av de stöd som utges i form av transfereringar till olika grupper, exempelvis studiestöd, analyseras inte. Dessa olika begränsningar bör beaktas när resultaten värderas.

⁴⁰ I den tidigare undersökningen som avsåg 1997 fanns även uppgifter om användaravgifter för särskilt boende tillgängliga och vid en jämförelse med denna undersökning kommer subventionsnivån här att framstå som för hög.

Underbilagetabell 3.1 Individernas disponibla inkomst justerad för försörjningsbörda 1991–1999 samt förändring 1999–2002. 2001 års priser. Medianer samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler).

Kronor per år

	1991	1995	1999	1991/1999, %	1999/2002 ¹ , %	1991/2002 ¹ , %
Samtliga	129 400	118 400	131 200	1,4	12,5	14,1
Kön						
Kvinnor	125 800	115 400	127 900	1,7	12,2	14,1
Män	133 200	121 400	134 600	1,1	12,4	13,6
Ålder						
-17	123 000	111 200	122 200	-0,7	13,1	12,3
18-24	124 800	100 400	120 500	-3,4	13,0	9,1
25-34	130 100	118 400	133 300	2,5	14,0	16,8
35-44	137 200	121 900	133 100	-3,0	13,4	10,0
45-54	163 400	147 000	156 800	-4,0	13,5	8,9
55-64	155 700	143 200	162 000	4,0	11,6	16,1
65-75	113 100	112 700	123 300	9,0	5,8	15,4
75+	87 300	95 700	101 000	15,7	5,2	21,7
Familjetyp						
Ensam utan barn	126 900	112 500	127 200	0,2	13,0	13,2
Ensam m barn	105 100	95 100	103 200	-1,8	7,4	5,5
Sambo utan barn	171 700	158 100	176 200	2,6	13,1	16,1
Sambo m barn	129 300	117 400	130 000	0,5	13,8	14,4
Övriga utan barn	172 300	145 200	161 300	-6,4	13,2	6,0
Övriga m barn	144 100	122 200	133 100	-7,6	13,0	4,4
Pensionär ensam	90 400	95 100	99 900	10,5	5,2	16,2
Pensionär sambo	114 600	116 600	126 700	10,6	5,4	16,6
Pensionär övrig	138 100	124 300	134 800	-2,4	9,5	6,9
Decilgrupper (medelvärden)						
1	59 100	53 500	60 600	2,5	8,8	11,5
2	88 600	83 500	91 100	2,8	8,1	11,1
3	101 900	94 800	103 200	1,3	9,6	11,0
4	113 500	104 000	114 100	0,5	11,0	11,6
5	123 800	113 400	125 400	1,3	12,1	13,6
6	135 400	123 500	137 200	1,3	12,4	13,9
7	148 600	134 600	150 900	1,5	12,5	14,3
8	164 800	149 300	169 400	2,8	12,4	15,6
9	187 700	171 100	197 500	5,2	11,9	17,8
10	281 200	247 400	329 200	17,1	2,6	20,1
Samtliga (medelvärde)	140 500	127 500	147 900	5,3	9,4	15,1
Andel under halva medianen, %	4,2	4,1	4,0			
Andel av total inkomst						
1% högst standard	4,4	3,9	5,1			
10 % högst standard	20,0	19,4	22,3			

¹ Framskrivning

Underbilagetabell 3.2 Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörd samt subvention från offentliga tjänster per capita. 1999 års priser. Medelvärden

Kronor per år

	Disp ink/ke	Subvention per capita	Barnomsorg	Utbildning	Hälsa-sjuk-vård	Äldreomsorg	Arbetsmarknadsåtgärder
Samtliga	145 300	33 400	4 000	12 300	9 700	4 700	2 200
Kön							
Kvinna	143 000	35 800	4 100	12 400	10 300	6 500	2 000
Man	147 600	30 900	4 000	12 200	9 100	2 800	2 500
Inkomstgrupp							
Kvintil 1	74 700	47 000	3 900	15 500	11 400	11 600	3 500
Kvintil 2	105 600	39 300	5 100	14 600	10 300	5 900	2 800
Kvintil 3	127 900	32 600	5 100	13 600	9 000	2 300	2 300
Kvintil 4	156 300	26 300	3 500	10 400	8 800	1 600	1 700
Kvintil 5	255 900	21 900	2 500	7 400	9 000	2 000	900
Familjetyp							
Ensam u barn	133 100	21 500	0	9 000	8 400	0	4 000
Ensam m barn	105 100	51 200	10 500	28 800	6 900	0	3 100
Sambo u barn	188 900	15 600	0	3 600	8 900	0	3 100
Sambo m barn	140 300	36 500	9 700	18 100	6 600	0	1 800
Övriga u barn	168 600	26 800	0	13 900	8 100	100	3 800
Övriga m barn	137 400	42 600	1 900	29 400	6 600	100	2 100
Pensionär ensam	113 900	61 600	0	0	22 000	39 600	0
Pensionär sambo	150 800	33 600	0	0	18 300	15 000	200
Pensionär övrig	149 700	31 000	0	2 500	14 500	12 600	1 400
Region							
Storstad	162 400	32 300	4 400	12 300	9 100	4 400	1 400
Universitet/ Högskoleregion	138 600	33 800	3 900	12 900	9 900	4 500	2 600
Regionala centra	133 700	34 300	3 600	12 700	10 000	4 900	2 600
Sekundära centra	135 000	33 000	3 900	11 300	10 100	5 000	2 700
Små orter privat sysselsättning	133 600	34 700	4 900	12 000	10 600	4 700	2 600
Små orter offentlig sysselsättning	131 000	35 500	3 700	10 800	11 100	5 700	3 800
Socioekonomisk grupp							
Arbetare	141 800	24 200	3 400	10 100	7 800	200	2 200
Tjänstemän låg och mellannivå	174 000	23 700	3 800	10 100	7 800	100	1 700
Tjänstemän högre	219 500	25 100	4 200	12 100	7 100	100	1 300
Företagare/Jordbrukare	143 300	23 400	2 600	9 200	8 100	600	2 600
Utbildningsnivå							
Högst grundskola	134 700	27 200	1 600	11 000	10 000	1 800	2 400
Gymnasieutbildning	148 200	25 800	3 100	9 900	8 700	700	3 100
Högskola < 3år	163 300	31 400	3 500	17 100	8 300	100	2 100
Högskola => 3år	200 700	24 400	3 700	11 000	7 800	200	1 400

Beräkningarna grundar sig på svar till SCB: s enkät Hushållens ekonomi (HEK).

Underbilagetabell 3.3 Subventioner till barnomsorg 1999

	Barn 2-5 år			Barn 6-12 år				
	Nyttjande-grad %	Kronor per barn	Kronor per capita	Kronor per capita per justerad disp. ink. %	Nyttjande-grad %	Kronor per barn	Kronor per capita	Kronor per capita per justerad disp. ink. %
Samtliga	82	65 600	18 900	17	48	28 900	8 800	8
Inkomstgrupp								
Kvintil 1	74	62 500	16 900	24	36	29 200	8 900	13
Kvintil 2	71	56 900	16 800	17	46	28 700	9 200	9
Kvintil 3	84	63 500	19 100	16	47	26 900	8 100	7
Kvintil 4	90	68 700	20 200	15	50	28 800	8 800	6
Kvintil 5	92	76 000	21 300	11	58	30 800	9 200	5
Utbildningsnivå¹								
Högst grundskola	73	53 400	17 500	17	40	21 200	6 600	7
Gymnasieutbildning	83	65 400	18 600	17	47	29 700	9 100	9
Högskola < 3 år	82	67 800	19 000	16	53	31 800	9 700	8
Högskola ≥ 3 år	89	76 600	21 200	14	53	32 100	9 600	7
Födelseland²								
Sverige	88	68 500	20 500	23	53	30 500	8 700	9
Annat land	82	65 200	18 700	16	47	28 700	8 800	8
Region								
Storstad	85	67 800	19 800	16	52	31 500	9 600	8
Universitet-/Högskoleregion	85	62 100	18 200	16	43	27 300	8 300	8
Regionala centra	78	62 100	17 800	16	48	25 000	7 600	7
Sekundära centra	82	69 400	18 200	16	49	32 500	9 800	9
Små orter, privat sysselsättning	81	70 100	19 400	17	36	31 200	10 500	10
Små orter, offentlig sysselsättning	75	64 300	20 100	27	33	24 800	7 100	12

¹ Avser hushållsföreståndaren² Sverige räknas som födelseland om någon vuxen i hushållet är född i Sverige

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.4 Subventioner till grundskola och gymnasieskola 1999

	Grundskola				Gymnasieskola			
	Nyttjande- grad %	Kronor per barn	Kronor per capita	Kronor per capita per justerad disp. ink. %	Nyttjande- grad %	Kronor per barn	Kronor per capita	Kronor per capita per justerad disp. ink. %
Samtliga	100	51 100	20 500	18	96	51 000	15 300	12
Inkomstgrupp								
Kvintil 1	100	51 400	20 900	29	94	52 900	16 700	18
Kvintil 2	100	51 500	21 900	21	95	53 100	16 300	15
Kvintil 3	100	50 900	20 900	17	95	50 400	14 800	12
Kvintil 4	100	50 700	19 800	14	96	49 800	14 500	10
Kvintil 5	100	51 000	19 100	9	98	48 600	14 500	7
Utbildningsnivå¹								
Högst grundskola	100	50 600	20 600	20	94	54 500	16 500	18
Gymnasieutbildning	100	51 100	20 700	19	95	50 700	15 200	11
Högskola < 3 år	100	51 100	20 700	16	98	50 100	14 900	11
Högskola ≥ 3 år	100	51 700	19 800	15	97	48 000	14 700	10
Födelseland²								
Sverige	100	52 600	21 700	25	92	45 900	13 900	15
Annat land	100	50 900	20 400	17	96	51 500	15 500	12
Region								
Storstad	100	52 200	20 900	18	95	47 900	14 600	12
Universitet- /Högskoleregion	100	50 600	20 500	18	94	49 300	15 300	13
Regionala centra	100	49 300	20 200	18	97	52 200	15 600	13
Sekundära centra	100	49 600	20 100	16	98	54 300	15 500	9
Små orter, privat sys- selsättning	100	54 900	20 600	18	96	63 100	19 500	17
Små orter, offentlig syssetsättning	100	53 500	20 900	19	93	54 300	15 700	12

¹ Avser hushållsföreståndaren² Sverige räknas som födelseland om någon vuxen i hushållet är född i Sverige

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.5 Subventioner till hälso- och sjukvård 1999

Kronor per capita

		Tandvård	Läkemedel	Öppenvård	Slutenvård
Samtliga		400	1 600	2 900	4 700
Kön	Kvinnor	400	1 700	3 100	5 100
	Män	400	1 500	2 600	4 300
Inkomstgrupp	Kvintil 1	300	1 700	3 200	6 000
	Kvintil 2	400	1 600	3 000	5 200
	Kvintil 3	400	1 400	2 800	4 200
	Kvintil 4	400	1 600	2 700	4 000
	Kvintil 5	400	1 800	2 600	4 000
Familjetyp	Ensam utan barn	400	1 300	3 000	3 500
	Ensam med barn	300	800	2 700	3 000
	Sambo utan barn	400	1 900	3 000	3 400
	Sambo med barn	300	800	2 100	3 200
	Öriga utan barn	400	1 500	2 600	3 400
	Övriga med barn	400	1 000	2 000	3 000
	Pensionär ensam	400	3 700	4 700	13 000
	Pensionär sambo	500	3 600	4 500	9 600
Pensionär övrig	400	2 600	4 000	7 500	
Region	Storstad	400	1 600	2 400	4 600
	Universitet-/Högskoleregion	400	1 600	3 100	4 600
	Regionala centra	400	1 600	3 100	4 700
	Sekundära centra	400	1 700	3 000	4 800
	Små orter, privat sysselsättning	300	1 700	3 600	4 900
	Små orter, offentlig sysselsättning	300	1 700	4 000	5 000
Socioekonomisk grupp	Arbetare	400	1 400	2 800	3 400
	Tjänstemän, låg och mellan nivå	400	1 500	2 600	3 600
	Tjänstemän högre	400	1 500	2 100	3 200
	Företagare/Jordbrukare	400	1 700	2 400	3 500
	Förtidspensionär	500	2 200	5 000	3 100
	Ålderspensionär	400	3 700	4 600	11 800
	Övriga	300	700	2 100	3 100
Utbildningsnivå	Högst grundskola	400	2 000	3 300	3 800
	Gymnasieutbildning	400	1 600	3 000	4 100
	Högskola < 3 år	400	1 400	2 500	4 600
	Högskola ≥ 3 år	400	1 800	2 500	3 000
Ålder	0-9	200	300	1 800	3 000
	10-19	400	600	1 500	2 600
	20-29	300	700	2 400	3 600
	30-39	300	1 000	2 600	3 600
	40-49	400	1 400	2 600	3 500
	50-59	500	2 400	3 400	3 300
	60-69	500	3 000	3 900	4 900
	70-79	400	3 900	4 700	11 300
	80-89	300	3 800	5 100	16 400

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.6 Subventioner till äldreomsorg 65 år och äldre 1999

	Hemhjälp och / eller särskilt boende			Hemhjälp			Särskilt boende		
	Nyttjandegrad	Netto-subvention/capita	Kronor per capita/justerad disp ink	Nyttjandegrad	Netto-subvention/capita	Kronor per capita/justerad disp ink	Nyttjandegrad	Netto-subvention/capita	Kronor per capita/justerad disp ink
Totalt	0,15	35 700	0,36	0,09	11 100	0,11	0,06	24 600	0,25
Kön									
Kvinna	0,19	44 400	0,46	0,11	13 500	0,14	0,08	30 900	0,32
Man	0,11	23 900	0,23	0,06	7 800	0,08	0,04	16 100	0,16
Inkomst-grupp									
Kvintil 1	0,28	66 500	1,05	0,16	21 000	0,33	0,12	45 400	0,72
Kvintil 2	0,20	49 500	0,64	0,11	12 300	0,16	0,10	37 200	0,48
Kvintil 3	0,13	28 000	0,34	0,08	8 800	0,11	0,05	19 200	0,23
Kvintil 4	0,08	20 900	0,22	0,04	5 600	0,06	0,04	15 300	0,16
Kvintil 5	0,08	13 600	0,08	0,06	7 500	0,04	0,02	6 100	0,03
Ålder									
65–69	0,02	4 300	0,04	0,02	2 400	0,02	0,00	1 900	0,02
70–74	0,03	7 600	0,08	0,02	2 600	0,03	0,01	5 100	0,05
75–79	0,10	19 400	0,21	0,08	9 600	0,10	0,03	9 800	0,11
80–84	0,32	76 200	0,85	0,19	22 600	0,25	0,14	53 600	0,60
85–89	0,50	119 900	1,18	0,27	32 200	0,32	0,23	87 700	0,86
90–	0,65	168 200	1,71	0,30	37 300	0,38	0,35	130 900	1,33

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Utdrag ur protokoll
Vid regeringssammanträde den 4 april
2002

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden
Hjelm-Wallén, Thalén, Winberg, Ulvskog, Sahlin, Messing, Engqvist,
Rosengren, Larsson, Lejon, Lövdén, Ringholm, Bodström, Karlsson

Föredragande: statsministern Persson, statsråden Bodström, Lejon,
Karlsson, Engqvist, Thalén, Ringholm, Lövdén, Winberg, Ulvskog,
Larsson, Rosengren, Sahlin, Messing

Regeringen beslutar proposition 2001/02:100
2002 års ekonomiska vårproposition